

**UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSEK ZA PSIHOLOGIJU**

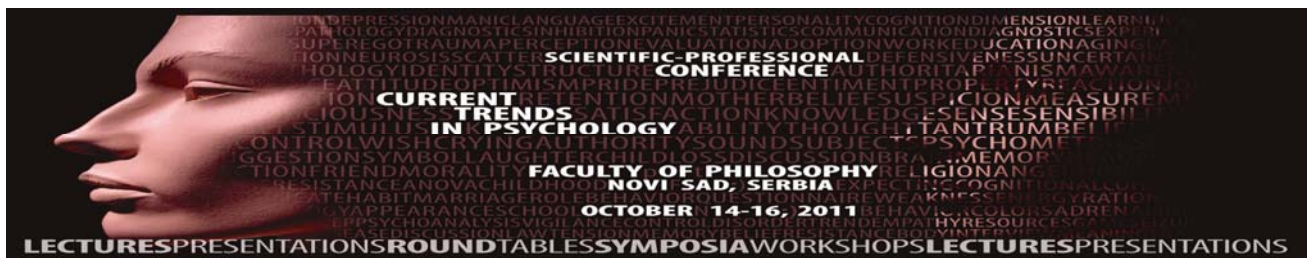
**UNIVERSITY OF NOVI SAD
FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF
PSYCHOLOGY**

**MEĐUNARODNI NAUČNO-STRUČNI SKUP
SCIENTIFIC CONFERENCE**

**SAVREMENI TRENDovi U PSIHOLOGIJI
CURRENT TRENDS IN PSYCHOLOGY**

**NOVI SAD
14-16.10.2011**

**KNJIGA REZIMEA
BOOK OF ABSTRACTS**

PLENARNA PREDAVANJA

KAKO POMIRITI SRBE I ALBANCI?

Mikloš Biro

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad

U radu se analiziraju socio-psihološki i političko-psihološki aspekti pomirenja Srba i Albanaca. Konflikt Srba i Albanaca se razmatra kroz prizmu različitih teorija konflikta (Teorije realističkog konflikta, Ekonomske teorije konflikta, Strukturalne teorije konflikta, Demografske teorije konflikta, Teorije socijalne kategorizacije), da bi se potom šanse za pomirenje razmatrale kroz tri hijerarhijska nivoa: nivoa države, nivoa grupe i nivoa pojedinca.

HOW TO RECONCILE SERBS AND ALBANIANS?

The paper is analyzing Socio-Psychological and Political-Psychological aspects of reconciliation between Serbs and Albanians. The conflict between Serbs and Albanians is discussed through the prism of different theories of conflict (Realistic Group Conflict Theory, Economy Conflict Theory, Structural Conflict Theory, Social Categorization Theory) and the chances for reconciliation are presented through three hierarchical levels: state level, group level and individual level.

THE EARLY CONNUBIAL ROOTS OF MARITAL DISTRESS AND DIVORCE

Ted L. Huston

The University of Texas at Austin

This presentation will highlight findings from a 13-year longitudinal study carried out in the United States that challenges conventional wisdom about the roots of marital distress and divorce. The study traced relationships from courtship, to the early years of marriage, to parenthood (for most), and to divorce (for some). The presentation will describe the germination of the study; how it was implemented; and what it revealed about why some marriages succeed and others fail. Factors that shape the interpersonal climate of newly formed marriages will be highlighted and shown to foreshadow the later fate of the marriages. More specifically, the study showed that couples' courtship and early marital experiences anticipated: (a) whether they stayed married or divorced, (b) whether they sustained satisfying unions (if their marriage lasted), and (c) how quickly the marriages that ended in divorce broke apart. The high propensity of Americans to marry and the high divorce rate in the United States suggest the importance of considering the culture within marriages are spawned and the criteria used to measure their successfulness.

EKSPERTIZA ILI KAKO ZNANJE OBLIKUJE KOGNICIJU

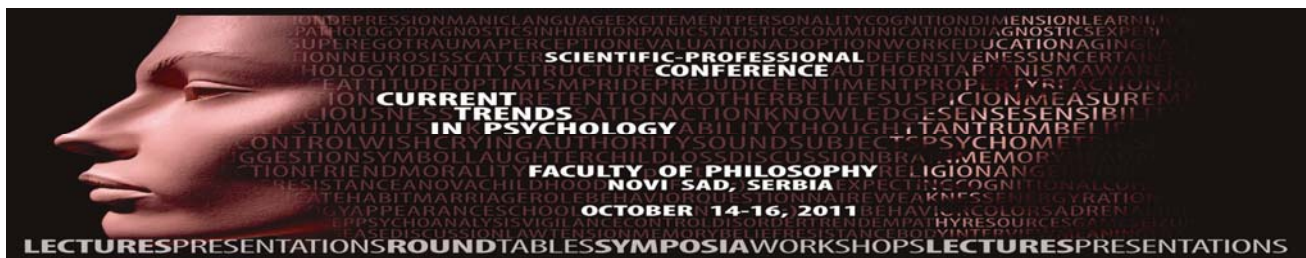
Merim Bilalić,

University of Tübingen, Germany

Eksperti redovno čine na prvi pogled nemoguće stvari – šahovski majstori nalaze prave poteze u moru mogućnosti, iskusni radiolozi uočavaju nepravilnosti u par sekundi, vrhunski teniseri nemaju problema vratiti servise od preko 200kh. U ovom govoru prvo ću skicirati univerzalne kognitivne mehanizme koji omogućavaju ekspertska djela pomenuta u gore navedenim primjerima. Ovi mehanizmi u velikoj mjeri zavise od znanja specifičnog za određenu oblast. Zatim ću pokazati da je moguće koristiti razlike u znanju između eksperata, koji posjeduju znanje, i početnika, koji ga nemaju, da bi se ispitale kognitivne funkcije kao što su opažanje objekata i šema. Na kraju ću pomenuti paradoksalne situacije u kojima znanje, inače glavni raylog ekspertize, čini eksperte ranjivim. Uprava ovaj negativni primjer predstavlja odličanu ilustraciju važnosti znanja za kogniciju.

EXPERTISE OR HOW KNOWLEDGE SHAPES COGNITION

Experts regularly accomplish seemingly impossible - chess masters find the right move in a jungle of possibilities, experienced radiologists need just a few moments to identify an abnormality, world-class tennis players have no problems returning serves over 200kh. In this talk I will first sketch out the universal cognitive mechanisms that enable experts' performance in the above-mentioned domains. These mechanisms rely heavily on acquired domain-specific knowledge. I will then show that the differences in the amount of domain-specific knowledge between experts, who possess the knowledge, and novices, who lack the knowledge, can be used to investigate cognitive processes such as object and pattern recognition. Finally, I will present paradoxical situations where knowledge, the engine behind expertise, makes experts vulnerable. Although these situations are a negative example, they represent an excellent illustration of cognition's dependence on knowledge.

NEUROBIOLOŠKE OSNOVE RAZUMEVANJA LJUDSKOG GOVORA

Mirjana Božić

*Department of Experimental Psychology, University of Cambridge &
MRC Cognition and Brain Sciences Unit, Cambridge, UK*

Postojeći rezultati nagoveštavaju da razumevanje jezika angažuje dva funkcionalno različita neuro-kognitivna sistema u ljudskom mozgu: prvi je rasprostranjen preko obe hemisfere i podržava opšte procese povezivanja zvučnog signala sa leksičkim značenjem, dok je drugi lokalizovan u levoj hemisferi i specijalizovan za gramatiku. Direktno smo testirali ovu hipotezu u nizu fMRI eksperimenata, kroz manipulaciju vrsta složenosti engleskog govornog jezika. Rezultati su pokazali da perceptualna kompleksnost reči (npr. prisustvo umetnutog korena druge reči, eng: *claim/clay*; srp: *stanica/stan*) aktivira mrežu moždanih regiona u čeonom i slepočnom režnju u obe hemisfere, dok gramatička kompleksnost (npr. prisustvo morfološkog sufiksa, eng. *play+ed*, srp: *bor+ovi*) aktivira isključivo levu hemisferu. Rezultati su takođe pokazali da ovo važi samo za pravilnu i predvidljivu gramatičku kompleksnost (inflekcionu morfologiju), a ne i za nepredvidljivu kompleksnost (derivacionu morfologiju). Ove mehanizame smo zatim testirali i u poljskom, jeziku sa veoma razlicitom morfološkom strukturom. Podaci iz poljskog podržavaju rezultate iz engleskog, ali i naglašavaju značajne razlike između načina obrade dva jezika. Ukratko, naši rezultati pokazuju da se način na koji razumemo i procesiramo jezik može shvatiti samo u kontekstu njegovih neurobioloških osnova, i podvlače značaj ispitivanja i poredjenja različitih jezika.

NEUROBIOLOGICAL FOUNDATIONS FOR HUMAN SPEECH COMPREHENSION

Existing evidence suggests that speech comprehension engages two functionally distinct neuro-cognitive systems in the human brain: a distributed bi-hemispheric system, which supports the general processing demands associated with mapping sound to meaning; and a left hemisphere system, specialized for grammatical computations. We tested these hypotheses directly in a series of fMRI experiments, by manipulating the types of complexity in spoken English words. Results show that perceptual, non-linguistic complexity (presence of an onset-embedded stem, e.g. *claim/clay*)

activates a network of bilateral fronto-temporal brain regions, while linguistic complexity (presence of a morphological suffix, e.g. *play+ed*) activates only left-lateralised areas. Furthermore, this left-lateralised effect was seen only for regular and rule-based combinations (inflectional morphology), but not for unpredictable combinations (derivational morphology). We further tested these processing mechanisms in Polish, a language with very different morphological structure. The results from Polish support the findings in English, but also highlight important differences between the two languages. In sum, the results illustrate that human language comprehension can only be understood in the context of its neurobiological substrates, and also underline the importance of cross-linguistic comparisons.

OKRUGLI STO

ETIKA PSIHOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA

Voditelj: **Ljiljana Mihić**, zamenik predsednika Odbora za etička pitanja, Osek za psihologiju, Novi Sad

Učesnici okruglog stola:

Dr Jovan Mirić- predsednik Odbora za etička pitanja, Odeljenje za psihologiju, Univerzitet u Beogradu

Dr Aleksandar Kostić- urednik časopisa Psihologija, Odeljenje za psihologiju, Univerzitet u Beogradu

Dr Tamara Džamonja-Ignjatović, predsednik Komisije za uspostavljanje i donošenja standarda psihološke prakse, Fakultet političkih nauka, Beograd

Mr Iris Žeželj-Odeljenje za psihologiju, Univerzitet u Beogradu

Dr Nataša Hanak, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Zahtevi za etičkim ponašanjem koji su stavljeni pred savremene istraživače u oblasti psihologije su višestruki. Sa jedne strane, postoji profesionalna obaveza da se zaštite prava učesnika u istraživanju putem poštovanja Kodeksa etike Društva psihologa i drugih relevantnih institucija. Sa druge strane, zahtev za etičkim ponašanjem se ne završava u načinu na koji se tretiraju učesnici već se proteže na sve faze istraživačkog rada. Od dizajniranja istraživanja do objavljivanja rezultata postoje mogućnosti za delovanje različitih pristrasnosti koje bi trebalo da se svedu na najmanju moguću meru. U tom smislu, Odbor za etička pitanja Društva psihologa Srbije je 2006. godine je doneo odluku da se formiraju etičke komisije na odeljenjima za psihologiju, kao operativna tela Odbora. Komisije bi trebalo da ocenjuju i daju saglasnost da su naučni projekti u skladu sa načelima Kodeksa. Nadalje, uredništvo časopisa Psihologija je nedavno pokrenulo inicijativu pismenog izjašnjavanja autora, pre finalnog objavljivanja rada u časopisu, da je istraživanje sprovedeno u skladu sa Kodeksom. Članovi okruglog stola će govoriti o neophodnosti ovakvih inicijativa za dalji razvoj psihološke nauke. Takodje, primeri istraživanja sa vulnerabilnim grupama će biti diskutovani a u cilju podizanja svesti o etičkim dilemama u radu sa vulnerabilnom populacijom.

KVALITET I PRAVEDNOST OBRAZOVANJA U REGIONU: KOMPARATIVNA ANALIZA NALAZA PISA 2009

Voditelji:

dr Dragica Pavlović-Babić, Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

prof. dr Aleksandar Baucal, Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

Učesnici okruglog stola:

Goran Sirovatka, ravnatelj, Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, Hrvatska

Mojca Štraus, Nacionalni koordinator PISA 2009, Pedagoški inštitut, Slovenija

Željko Jaćimović, direktor, Ispitni centar Crne Gore

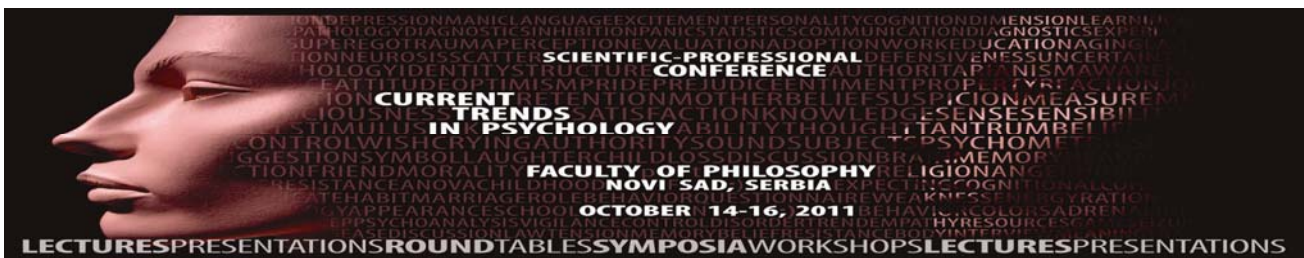
Divna Paljević, Nacionalni PISA koordinator, Ispitni centar Crne Gore

Daniela Heldova, National Institute for Certified Educational (*NUCEM*), Bratislava, Slovakia

Međunarodni program procene učeničkih postignuća PISA (Programme for International Student Assessment) utvrđuje da li su učenici koji završavaju period opšteg obrazovanja, uzrasta 15 godina, usvojili znanja i veštine neophodne za nastavak školovanja, profesionalni razvoj i odgovorno učestvovanje u civilnom društvu. Postignuće se procenjuje u oblasti čitalačke, matematičke i prirodno-naučne pismenosti. Smisao zahteva koji se postavljaju pred učenike nije sveden na procenu u kojoj meri su u stanju da reprodukuju programom predviđene sadržaja, već prvenstveno da li su razvili efikasne strategije učenja i upotrebljiva znanja koja im omogućavaju da naučeno primenjuju u različitim situacijama i da kritički promišljaju različite sadržaje.

Podaci koji se obezbeđuju ovim istraživanjem pokazatelj su kvaliteta i pravednosti obrazovnog sistema, a omogućavaju da se prati mera u kojoj se promene u obrazovanju i društvenom kontekstu odražavaju na kvalitet obrazovnih ishoda, kao i da se, na osnovu podataka, planiraju i donose odluke o daljim pravcima razvoja obrazovanja..

Analiza prosečnih postignuća daje uvid u opšti kvalitet obrazovanja u nekoj zemlji, odnosno, prosečna postignuća pokazuju u kojoj meri obrazovni sistem podstiče učenike da razviju ključne kompetencije. Međutim, prosečna postignuća nisu mera pravednosti u obrazovanju. Pravednost obrazovanja se odnosi na razlike koje postoje između pojedinih grupa učenika u pogledu njihovih obrazovnih postignuća. Drugim rečima, pravednost obrazovanja nam pokazuje u kojoj meri

obrazovni sistem u nekoj zemlji uspeva da postojeći kvalitet obrazovanja učini dostupnim svim učenicima bez obzira na razlike koje postoje među učenicima u pogledu pola, socijalnog statusa, ekonomskog statusa, regiona u kojem žive itd. Iako do sada nije artikulirana inicijativa za planiranje razvoja obrazovanja na nivou našeg regiona, verujemo da postoje ozbiljni razlozi, utemeljeni u obrazovnoj tradiciji, da zemlje sa ovog prostora zajedno razmišljaju o realnim opcijama razvoja i promocije obrazovanja.

QUALITY AND EQUITY OF EDUCATION IN THE REGION: COMPARATIVE ANALYSIS OF PISA 2009 RESULTS

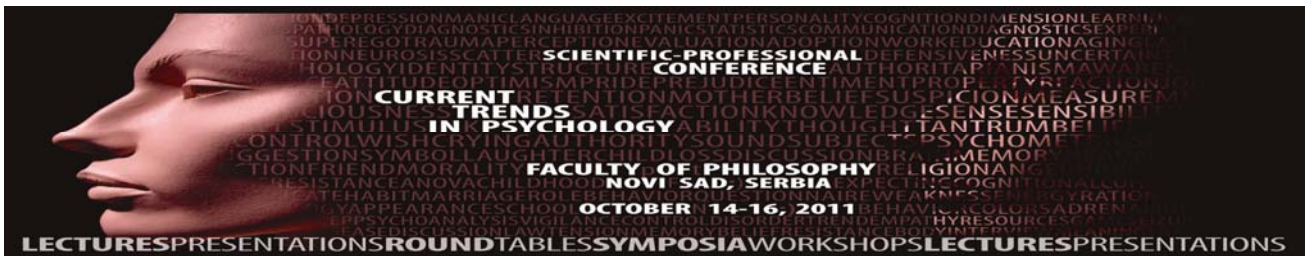
Programme for International Student Assessment (OECD/PISA) examines whether students, aged 15 years, who completed a period of general education, have acquired knowledge and skills necessary for further education, professional development and responsible participation in civil society. Achievement is assessed in reading, mathematics and science literacy. The purpose of the demands placed on students is not reduced on the assessment to which extent they are able to reproduce contents of the provided curriculum, but rather whether they have developed effective strategies of learning and useful knowledge that enables them to apply what they have learned in different situations and to reflect critically on a variety of topics.

The data provided in this study are indicators of the quality and equity of the education system and make it possible to monitor the extent to which changes in education and social context affect the quality of educational outcomes, and also, to make plans and decisions about further developments in education based on this data.

The analysis of average achievements provides insight into the general quality of education in some country, ie, the average achievements demonstrate the extent to which the education system encourages students to develop key competencies. However, the average achievements are not the measure of the equity of education. Equity of education refers to the differences that exist between groups of students regarding their educational achievement. In other words, equity of education shows us the extent to which the education system in the country manages to make the existing quality of education available to all students regardless of differences that exist between them in terms of sex, social status, economic status, the region in which they live and so on. Although, so

far, the initiative for the planning of educational development in our region has not been articulated, we believe that there are strong reasons, grounded in the educational tradition, for the countries in this region to think together about the real options of the development and promotion of education.

SIMPOZIJUM

„EXPRESSING LOVE IN ROMANTIC RELATIONSHIPS: GENDER, AGE AND CULTURE DIFFERENCES“

GENDER DIFFERENCES IN EXPRESSING LOVE IN MARRIAGE – STABILITY ACROSS GENERATIONS AND CULTURES

Aleksandra Huic

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Psychology, Department of Psychology

Ivana Jugovic

Institute for Social Research, Centre for Educational Research and Development, Zagreb

Ted Huston, Carrie Bredow and Elisabeth Schoenfeld

University of Texas at Austin, School of Human Ecology

Cancian (1986) argued that men and women have been socialized to show love in different ways, with women showing love by expressing positive emotions directly and men by doing activities together, helping out with domestic chores, and showing sexual interest. Furthermore, she argued that integrating both feminine expressivity and masculine instrumentality is what makes a relationship more loving for both men and women. Our aim was to test her ideas by directly asking married couples how they show love. We were interested in gender differences in the ways of showing love, as well as in the stability of these differences between three generations within Croatian and Serbian cultures.

We tested 302 Croatian and 350 Serbian married couples whose length of marriage varied between one month and 57 years. Both Croatian and Serbian samples consisted of couples from various urban/rural backgrounds, all levels of education and employment status. Based on their age couples were divided into three groups representing different generations (20–35 y.; 36-54 y.; 55-87 y.). We administered the Love Scale (Braiker & Kelly, 1979) and The Ways of Showing Love Scale (Huić, Kamenov & Jugović, 2010). The latter measures 4 expressive („communal orientation/sacrifice“; „emotional openness and support“; „physical affection“; „verbal affection/gifting“) and 2 instrumental factors („domestic instrumentality“; „public instrumentality“).

Overall results show main effects of love and gender, but no interaction. A significant main effect of love seems to confirm Cancian's androgynous perspective of love - both men and women who love more use more of both expressive and instrumental ways of showing love than do men

and women who love less. Expectedly, it is more characteristic for women than for men to show love by doing housework and being supportive. Showing love with physical affection and running errands is more characteristic for men. Contrary to Cancian, there are no gender differences when it comes to verbally showing affection or putting one's needs before partner's.

The stability of patterns of gender differences was tested for couples from different generations and cultures. Although most of the patterns remained the same, some interesting findings supported our expectations about the effect of socialization and cultural influences.

Keywords: Gender, Ways of Showing Love, Married Couples, Generation Differences, Cultural Differences

HOW DO MEN EXPRESS LOVE? SEXUAL ORIENTATION PERSPECTIVE

Nina Brkić

University of Novi Sad, Faculty of Medicine

Ivana Mihić and Ivan Jerković

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Department of Psychology

Specificities in functioning of homosexual romantic relationships have been documented in different research and practice of couple counselors, and are mostly related to cultural factors- prejudice, discrimination and negative stereotyping. Many of them also indicate presence of specific attachment mechanisms related to elevated levels of anxiety related to close relations.

Research presented in this paper aims to describe the ways in which men express love in relation to their sexual orientation, and the relations between the ways of expressing love and perceived emotional closeness and love with romantic partner in heterosexual and same-sex couples.

We administered the Love Scale (Braiker & Kelly, 1979) and The Ways of Showing Love Scale (Huić, Kamenov & Jugović, 2010) at the sample of 100 adult men in heterosexual marriages, and 100 men (approximately same age) in homosexual romantic relationships that are perceived as stable.

Results support Cancan's hypothesis that both expressive and instrumental ways of showing love will be present in relationships that are perceived as more loving. Perceived love correlates with ways of showing love in both homosexual and heterosexual relationships. However, results indicate that men in heterosexual relationships perceive themselves as being more emotionally close and more "in love" with their partners than men in homosexual relationships do. They also tend to express love towards romantic partner differently- men in heterosexual relationships tend to have higher scores on both expressive ways of showing love (communal orientation/sacrifice; emotional openness and support; physical affection), and public instrumentality. No difference was found in expressing love through verbal affection and domestic instrumentality which might be more gender-typed ways of showing love. These differences are also noticeable when men describe their partners' behavior.

Results are discussed in context of previous research on quality of homosexual romantic relationship but also in the context of social stigma towards homosexuals that might lead to heterosexual relations being perceived as more adequate for expressing love in general.

Keywords: expressing love, men, homosexual/heterosexual romantic relations

EFFECTS OF GENDER ROLES AND ATTITUDES ON SHOWING LOVE IN MARRIAGE

Ivana Jugović

Institute for Social Research, Centre for Educational Research and Development, Zagreb

Željka Kamenov and Aleksandra Huić

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Psychology, Department of Psychology

Ted Huston

University of Texas at Austin, School of Human Ecology

Our aim was to examine the effects of love, gender roles and attitudes toward gender roles on performing household tasks and showing love in marriage. We expected that individuals who love their spouses more would show love more and divide household tasks more equally than individuals who love their spouses less. Regarding gender roles, we expected that men and women who are expressive (i.e. have feminine or androgynous gender roles) would show love more than men and women low in expressivity (i.e. the ones with masculine role). It was also expected that individuals from couples with traditional attitudes toward gender roles would perform more gender stereotypical household tasks (women more routine and men more occasional household chores) than individuals from couples with egalitarian attitudes who would divide household tasks more equally.

We tested 302 married couples from Croatia and 351 married couples from Serbia of different ages (20-82 years) and various urban/rural backgrounds. Length of marriage varied between one month and 57 years. We administered the Love Scale (Braiker and Kelly, 1979), Personal Attributes Questionnaire (PAQ; Spence, Helmreich & Stapp, 1975) and Attitudes toward Gender Roles Scale (Kamenov, Jugović & Jelić, 2009). Scales for measuring dependent variables were Doing Housework Scale which has two subscales (Routine chores and Occasional chores) and the Ways of Showing Love Scale which measures 6 factors (Communal Orientation/Sacrifice, Emotional Openness and Support, Physical Affection, Verbal Affection/Gifting, Domestic Instrumentality, and Public Instrumentality).

As hypothesized, results showed that love has positive effects on showing love for both men and women. When it comes to household chores, love has effects only on the routine household chores and not on the occasional chores: men who love their spouses more are more engaged in doing routine chores.

Gender roles do not have a statistically significant effect on doing housework, but do on showing love. As expected, men with higher expressivity show love more than men with stereotypically masculine role.

Attitudes toward gender roles have a statistically significant effect on performing routine household tasks by men, but not by women. In line with our hypothesis, men from couples in which both partners hold egalitarian attitudes perform routine household chores more than men from couples in which both partners hold traditional attitudes toward gender roles.

Although love had the most pervasive effect, results suggest that gender roles and attitudes toward gender roles should also be considered when explaining showing love in married couples and the division of routine household chores between spouses. It also seems that gender roles and attitudes toward gender roles effected men's performance of routine household chores and showing love more than women's. Along with these overall results, specific results obtained in Croatian and Serbian samples will be discussed.

Keywords: gender roles, attitudes toward gender roles, ways of showing love, housework, married couples

EXPRESSING LOVE IN MARRIAGE: FAMILY DEVELOPMENT PERSPECTIVE

Ivana Mihić

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Department of Psychology

The underlying idea of the family development perspective is that family in whole undergoes continuous changes in number and structure of family roles as well as in quality of family relations as an expected result of developmental challenges. The aim of this research is to describe the changes in ways married couples express love in different stages of the family development. Also we aimed to describe the relations between the ways of showing love and perceived love and closeness in different family development stages.

The total sample consisted of 351 married couples (the duration of marriage was from 5 months to 57 years). 21.9% are couples without children. The rest of the sample was, according to the age of the oldest child, divided into categories describing family development stages (families with young children, families with preschool age child, families with school age children, families with adolescents, launching children, families with adult child, families in later life-aging families).

The Love Scale (Braiker & Kelly, 1979) and The Ways of Showing Love Scale (Huić, Kamenov & Jugović, 2010) were administered. The latter measures 4 expressive („communal orientation/sacrifice“; „emotional openness and support“; „physical affection“; „verbal affection/gifting“) and 2 instrumental factors („domestic instrumentality“; „public instrumentality“).

The results indicate significant differences in perceived closeness between romantic partners in different family development stages. Also, couples (both men and women) behave differently when expressing love in different stages of family development. This trend was observed in all measured expressive factors and public instrumentality, whereas domestic instrumentality tends to be more gender specific and stable across family development.

In all stages of family development ways of showing love are significant correlates of perceived love and emotional closeness within couple. However, significant differences have been observed in the ways that expressive and instrumental ways of showing love correlate with the perceived intensity of love throughout the family development stages.

Keywords: expressing love, marriage, family development

SIMPOZIJUM

„MECHANISMS OF LANGUAGE DEVELOPMENT“

NOVEL REFERENT IDENTIFICATION THROUGH PLURAL SPANISH MORPHOLOGY

Natalia Arias-Trejo

Facultad de Psicología, Universidad Nacional Autónoma de México

Lisa Cantrell

Cognitive Development Laboratory, Indiana University

Elda A. Alva Canto

Facultad de Psicología, Universidad Nacional Autónoma de México

Linda Smith

Cognitive Development Laboratory, Indiana University

The Spanish language is a highly structured language. Infants must acquire a system for marking gender and number in which nouns, verbs, and adjectives all agree with the number and gender of the noun. Whilst this system may be challenging to acquire, it is possible that such a system and its high regularity is more quickly acquired and has implications for future word learning and processing. The Spanish plural inflection is one of the most regular and relatively simple aspects of the language. The system is dominated by two aspects: First is the simple rule of adding the morpheme -s, and in some cases -es to the singular form of the noun– to form the plural. In Spanish there is one main allomorph /s/. This differs from languages such as English in which three separate allomorphs, /s/, /z/ and /ez/ must be acquired. Secondly, the plural morpheme in Spanish offers a redundant system, as the plural /s/ must be added to articles as well as corresponding adjectives. This system of high regularity of plural marking may enhance linguistic comprehension of plurality in Spanish. Moreover, infants learning Spanish may actively use their knowledge about plural to disambiguate referents and infer novel word-object associations from as early as two years of life.

In two experiments, we explored Spanish-speaking 24-month-olds' comprehension of the plural form /s/. We manipulated plural cues, testing infants on 1) noun morphology cues alone

(noun pluralized) and 2) multiple cues (verb+article+noun pluralized). We used an intermodal preferential looking task (Golinkoff, Hirsch-Pasek, Cauley, & Gordon, 1987). In both cases, infants were presented with two images. One displayed one object and the other displayed eight identical objects, but belonging to a different category than the single object.

The results showed that 24-month-olds were able to use both multiple and noun morphology cues indicating plurality to correctly identify the image containing 8 identical objects. This finding is novel. Previous work has shown that although 24-month old English-speaking infants use multiple cues to comprehend plurality, they do not use noun morphology alone to disambiguate noun referents (Kouider, Halberda, Wood, & Carey, 2006). These results demonstrate Spanish speaking children's earlier ability to employ noun inflexional morphology to infer novel word-object associations. We discuss the factors producing this earlier effect and the possible implications for word learning in general.

INFANT WORD RECOGNITION: NEW INTERPRETATIONS FROM TRACE SIMULATIONS

Julien Mayor

FPSE, University of Geneva

The TRACE model of speech perception is used to simulate a variety of findings from the recent infant word recognition literature, in an attempt to provide a unified, theoretical framework for interpreting these findings. For example, recent evidence suggests a symmetry in infant sensitivity to vowel and consonant mispronunciations of familiar words from early in the second year of life (Mani & Plunkett, 2007) whereas other researchers argue for a prominence of consonants in lexical processing and language acquisition. I will show that simulations, using TRACE, support the claim that both vowels and consonants constrain lexical access to familiar words in the infant lexicon. However, TRACE predicts that infants should become increasingly sensitive to onset mispronunciations (usually consonants in English) of familiar words as vocabulary develops, whereas their sensitivity to non-onset (often vowels) mispronunciations should remain relatively stable during the second year of life, an effect driven purely by changes in the structure and size of the lexicon.

TRACE was also used to simulate graded sensitivity to mispronunciations of familiar words as reported by White & Morgan (2008). These simulations predict that lexical competition must be absent in the mental lexicons of the 19-month-old infants tested experimentally. Finally, TRACE was used to mimic the impact of phonological neighbourhoods on early word learning reported by Swingley & Aslin (2007). I will show how TRACE provides an alternative account of these findings such that infant responding can be explained in terms of mispronunciations of lexical items rather than imputing word learning to the infant.

HOW DOES THE DIMINUTIVE ADVANTAGE IN LEARNING GRAMMATICAL GENDER EMERGE? COMPARING THE PERFORMANCE OF SERBIAN CHILDREN AND NEURAL NETWORKS.

Nada Ševa

University of Belgrade, Serbia

Vera Kempe

University of Abertay, Dundee, UK

The study explores the learning mechanism behind the diminutive advantage in morphology acquisition reported in several languages (Dabrowska, 2006; Kempe et al., 2003, 2007). In a comparative study of Russian and Serbian children, Ševa et al. (2007) observed fewer adjective-noun gender-agreement errors with diminutive nouns (e.g. ribica ‘little fish’) than with their simplex counterparts (e.g. riba ‘fish’) despite the fact that diminutive usage among all nouns is considerably less frequent in Serbian (7%) than Russian child-directed speech (45%). Subsequently, Ševa et al. (2006) explored the emergence of the diminutive advantage using a gender agreement task with Serbian-speaking 4- to 5-year-olds, who, over four sessions, were introduced to pictures of unfamiliar objects and animals labeled with 32 novel nouns varying in grammatical gender and derivational status (simplex vs. pseudo-diminutive). Pseudo-diminutives were artificial derivations that mimic the regular morphological gender marking of Serbian diminutives using artificial suffixes (–upa for feminine, –uf for masculine). Results showed that while pseudo-diminutives elicited more errors early on, a pseudo-diminutive advantage emerged by session two, suggesting that it is based on a process that capitalises on morpho-phonological similarity of word endings without requiring much exposure.

Here, we present a series of neural network simulations, designed to capture this pattern of results, to understand the underlying learning mechanism. We first trained a feed-forward network (FFN) on the phonological representations of 120 highly frequent Serbian nouns to approximate children’s knowledge of grammatical gender, and then tested it on the 32 novel nouns and pseudo-diminutives used in the experiment. The network showed rapid learning of gender and a diminutive advantage that emerged right from the beginning of testing, indicating that it had over-learned the

phonological regularities in the input. We then used the same corpus to train and test a Simple Recurrent Network (SRN), which processed each syllable incrementally. This network provided a better fit to the empirical results by showing a gradual emergence of the diminutive advantage as observed in Serbian children. To examine whether this performance was due to the regularities in final syllables, we trained another network on just the final syllables of nouns. Performance of the final-syllable network was almost identical to the whole-word FFN. Thus, the superior fit of the SRN suggests that gender learning is based on a sequential build-up of representations of the entire word, allowing the system to exploit the predictive power of word stems to anticipate regularized endings.

THE ACQUISITION OF THE AGREEMENT PARADIGM IN EARLY SERBIAN CHILD LANGUAGE

Mirjana Mandić

Laboratory for Experimental Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

According to research within the continuity account, in languages with overt agreement morphology children almost always use agreement morphemes appropriately. These findings suggest that children's grammars do not differ from the adult ones and that all functional categories are present early in the grammatical system. The maturational account argues that in languages with poor verbal morphology, children's earliest utterances seem to lack tense and agreement markers, resulting in the production of bare verbs or root infinitives, which implies that functional categories are absent at early ages and mature over time.

Starting from these facts we wanted to investigate the acquisition of agreement morphology in early Serbian. The data for this study are taken from the *Serbian Electronic Corpus of Children's Early Language* (Anđelković, Ševa & Moskovljević 2001). The analysis was conducted on the sample of 4 monolingual Serbian children. The analysis is provided for ten different ages (age range 1;6–3;0) and included all verb-containing utterances (total number of 5480 utterances).

The analysis shows that Serbian-speaking children have the knowledge of the agreement paradigm from early on, given that almost 90% of the verbs are correctly inflected. The productivity of novel verbs, as well as the ability to make agreement contrast and use different inflections with age also proves that verbs are not learned by rote. Nevertheless, children make agreement errors. The overall proportion of errors (7.6%) is higher than the one reported for other languages. Several types of agreement errors were attested, the suffix omission being the most frequent one. Suffix omission, which frequently leads to the use of a form identical to the 3rd person singular, as well as the incorrect distribution of 3rd person singular suffixes instead of the other agreement markers, indicates that the 3rd person singular form might be taken as the default form which Serbian L1 learners use whenever they fail to provide an appropriate inflection. In addition, two types of nonfinite forms were attested: bare participles and root infinitives. Their percentage is small and decreases with age. Given that only few examples of root infinitives have been attested in the

speech of only one child (0.3% of the overall verb use), it seems that the root infinitive stage does not exist in early Serbian.

The results – evaluated in the framework of the continuity approach – are interpreted as evidence that that the initial structure of children’s sentences includes functional categories.

DISSOCIATING EASY AND HARD VERBS IN THE DEVELOPMENT OF THE ENGLISH PAST TENSE

Vanja Kovic

University of Novi Sad, Serbia

Gert Westermann

Lancaster University, UK

For over 20 years the mechanisms underlying the processing of verb inflections have been subject to intense debate. The dual-mechanism theory holds that regular and irregular forms are generated by two qualitatively distinct mechanisms, namely rule application for regulars and memory storage for irregulars. Single-mechanism views claim that a single, associative mechanism is sufficient for producing all forms. Whereas dual-mechanism approaches explain processing dissociations between verbs by the different underlying mechanisms, single-mechanism views explain them by statistical and distributional factors. Combinations of these factors make verbs ‘easier’ or ‘harder’, with harder verbs being more error prone and slower to process.

Here we directly compared both approaches by investigating the precise nature of dissociations between verbs in a speeded elicitation task. We annotated a large corpus of English verbs from the CELEX database along a number of factors (stem and past tense frequency, length, phonological complexity, phonological friends and enemies, age of acquisition, imageability, familiarity, stem-final d/t) and used these to classify each verb as ‘easy’, ‘intermediate’ or ‘hard’. We used a stimulus set of easy, intermediate and hard regular and irregular verbs in a past tense speeded elicitation task with 16 11-year old children and 18 adults. This task allowed for direct comparison between dual- and single-mechanism approaches: a dual-mechanism account predicts dissociations between regulars and irregulars irrespective of easiness, and a single mechanism account predicts dissociations between easy and hard verbs irrespective of regularity.

Results showed a significant effect of easiness on reaction times in 11-year olds and adults. Regularity had a marginal effect in 11-year olds but no effect in adults. These results indicate that verb inflection is best explained by a single associative mechanism that is sensitive to the statistical and distributional factors of verbs, but not to the grammatical class of verbs. The marginal effect for

regularity in 11-year olds indicates that 11-year olds may have extracted the ‘-ed’ rule and used it in the elicitation task. Processing in adults, by contrast, was not based on this rule. This was also evident in the error patterns of the two groups: 11-year olds produced more overregularization errors (21.4%) than irregularizations (1.6%). Adults showed low rates both for overregularizations (3.0%) and irregularizations (1.6%).

Together these results point towards the gradual learning of verb inflection in a single, associative system on the basis of statistical and distributional factors.

TRANSITION FROM LOW LEVEL MECHANISMS TO COGNITIVE ELABORATION: ACQUISITION OF VERBAL ASPECT IN SERBIAN CHILD LANGUAGE

Darinka Anđelković^{1,2} and Maja Savić¹

¹*Laboratory of Experimental Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade*

²*Institute of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade*

Together with the tense, verbal aspect is considered as fundamental contrast for temporal relations in language. First empirical findings on early child language suggested that the past tense marking in children's production (-ed in English or -é in French) actually aimed at the distinction of aspectual contrast (complete/incomplete) rather than deictic temporal distinctions (Aspect First Hypothesis). Divergently, studies on Slavic languages have shown that both aspect and tense marking are present in the very early children's utterances. Findings and interpretations of those studies differ a lot, according to characteristics of target language and chosen methodology. In the studies conducted in Serbian that we summarize here we tried to overcome at least part of controversies.

Analysis of early spontaneous production of 18-month-olds from the Corpus of Early Serbian Child Language was made. Large variety of verbal forms is found - both perfectives and imperfectives, and morphological marking of tenses. Distribution of the forms follow the input language distribution. However, in spite of linguistic prerequisites for referring to a wide range of chronological time we find that 18-month-olds can only refer to events of present time, recent past and near future. Events of real past and future (deixis) are never referred to, so temporal contrasts are restricted to obvious changes of state, connected always to a present moment. The usage of grammatical aspect and Aktionsart is also very restrictive: past tense is marked with perfective telic predicates without exception, while in present tense children use only imperfective durative verbs.

Further, experiment of elicited production of 3 to 5 years old children revealed that distributions of aspectual forms and Aktionsart are still strongly influenced by distributional properties of adult language. However, 5-year-olds start to deviate from input distribution by increased use of perfective verbs of achievement and decreased use of the imperfective verbs of

activity. In addition, unlike adults all children rarely used aspectual pairs in production task, suggesting the lack of contrasting ability.

Moreover, the experiment of comprehension revealed that profound comprehension of aspectual values of verbs is rather late developmental achievement. Many 4- and some 5-year-olds show tendency to ascribe the completion entailment to both perfective and imperfective forms. Only later they start to realize that imperfective has a special function in narratives and may also convey incompleteness.

Results reveal transition from low level mechanisms of acquisition to higher cognitive elaboration that is not fully developed even at the age of 5.

SOCIJALNA PSIHOLOGIJA

SOCIODEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE, STEREOTIPI I ETNIČKE DISTANCE STUDENTATA

Olja Haneš

U istraživanju je ispitivana povezanost sociodemografskih karakteristika i izraženosti etničkih predrasuda i socijalnih distanci studenata Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci prema određenim etničkim grupama.

Povod ovog istraživanja je navod nekih autora da većina ljudi ima određene predrasude među kojima su najraširenije predrasude na svijetu prema ženama, etničkim grupama i manjinama. U ovom istraživanju akcent je na etničkim grupama i manjinama. Iz studija o socijalnim predrasudama moguće je izvesti neke postulate u vezi sa socijalnim predrasudama: -nejednaki statusi rađaju predrasude; -socijalne predrasude su racionalizacija nejednakih socijalnih stavova. Teorije o predrasudama nastale su na osnovu proučavanog fenomena etničkih i rasnih predrasuda. Empirijski cilj istraživanja se odnosi na utvrđivanje povezanosti sociodemografskih karakteristika i trenutnog stanja u pogledu etničkih predrasuda studenata. Problem istraživanja se odnosi na pitanja: 1. Da li sociodemografske karakteristike utiču na nastanak etničkih predrasuda?; 2. Da li postoje razlike između studenata po polu, kada su u pitanju etničke predrasude?; 3. Da li će se javiti socijalna distance studenata prema određenim etničkim grupama?; 4. Da li će se javiti socijalna distanca studenata prema manjinama? Na ukupnom uzorku od 150 studenata srpske nacionalnosti prikupljeni su podaci o osnovnim sociodemografskim varijablama, etničkoj homogenosti porodičnog i prijateljskog okruženja, te stavovima prema drugim etničkim grupama u vidu stereotipa.

U istraživanju su primijenjeni sledeći mjerni instrumenti: Upitnik sociodemografskih karakteristika (upitnik sadrži deset pitanja) i skala etničkih stereotipa (stereotipi su mjereni preko 14 bipolarnih atributa). Mete stereotipa su bile etničke grupe: Bošnjaci, Hrvati, Srbi, Slovenci, Romi, Kinezi, Jevreji, Rusi. Dobijeni rezultati pokazuju da su prema Romima uočeni najnegativniji stereotipi. Kada je riječ o konstitutivnim narodima u BiH vidi se da su Hrvati nešto pozitivnije opisani u odnosu na Bošnjake. Kinezi su pozitivnije opisani u odnosu na Jevreje i Slovence. Rusi su okarakterisani najpozitivnijim osobinama, na ukupnom uzorku čak se uočava mala prednost u odnosu na vlastitu naciju. Žene, kao i u dosadašnjim ispitivanjima, generalno pokazuju nešto blaže

stavove prema drugim nacijama u odnosu na muškarce. Obrazovni status roditelja nije se pokazao kao značajan faktor koji bi uticao na nastanak predrasuda. Ispitanici koji imaju nekog od rodbine i prijatelja druge nacionalnosti pokazuju pozitivnije stavove prema drugim etničkim grupama. Takođe analizirajući povezanost materijalnog statusa roditelja i etničkih stavova uviđa se da ispitanici boljeg materijalnog statusa pozitivnije opisuju druge nacije. Od praktičnih prijedloga smanjenja etničkih predrasuda moguće rješenje je u edukaciji mladih i veća međusobna povezanost mladih u BIH a i sa svijetom uopštea.

Ključne riječi: etnički stavovi, etničke predrasude, etnički stereotipi, etnička grupa

SOCIODEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS AND ETHNIC PREJUDICES OF STUDENTS

This research is trying to determine correlation between sociodemographic characteristics and expression of ethnic prejudice of students on faculty of Philosophy in Banja Luka, and also the problem of appearance of social distance between students and certain ethnic groups. The object of this research is to gain insight into some of possible risky factors that causes the appearance of ethnic prejudice. 150 students from different study groups from faculty of Philosophy were involved in this research. The following measuring instruments were being used: the questionnaire of sociodemographic characteristics, scale of ethnic distance, and scale of ethnic stereotypes. Correlation and connection of sociodemographic characteristics such as: age, sex, nationality, mother's education level, father's education level, parents' monthly income, ethnic uniformity of parents, relatives and friends were monitored in relation to forming of social distance and appearance of stereotypes in students. In final analysis methodological, theoretical, and empirical data were discussed.

Keywords: ethnic standpoints, ethnic prejudice, ethnic stereotypes, ethnic distance

KORELATI I DETERMINANTE NACIONALNOG I EVROPSKOG IDENTITETA KOD STANOVIKA SRBIJE I HRVATSKE

Tijana Karić i Vladimir Mihić
Filozofski fakultet, Novi Sad

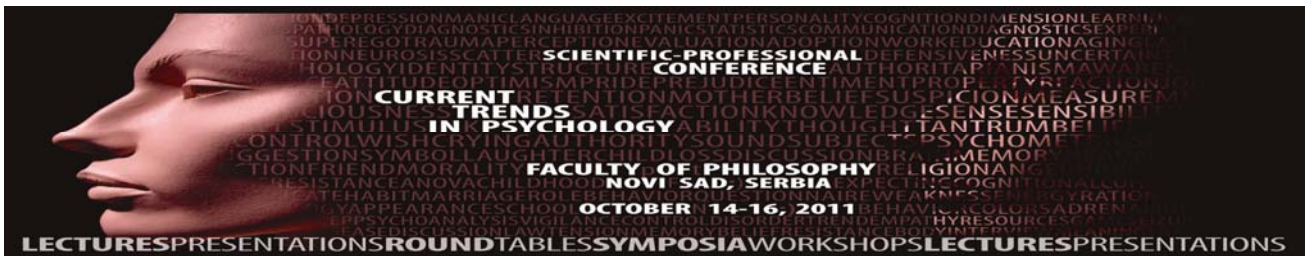
Poslednjih godina, u fokus Evropske Unije sve više dolaze kultura i postojanje specifičnog „evropskog identiteta“. Postavlja se pitanje da li evropski identitet postaje dopuna nacionalnom identitetu ili ovaj, novi, konstrukt zapravo predstavlja alternativu utemeljenom nacionalnom identitetu.

U istraživanju predstavljenim u ovom radu bavili smo se pitanjem korelata nacionalnog i evropskog identiteta, i to značaja ličnog i kolektivnog samopoštovanja, pola, obrazovanja, uzrasta i važnosti vere. Kako poseban cilj istraživanja pokušali smo da proverimo da li postoje razlike u izraženosti nacionalnog i evropskog identiteta u zavisnosti od etničke homogenosti porodice porekla.

Uzorak ispitanika činilo je 794 ispitanika oba pola (394 muškarca i 400 žena) sa teritorije Vojvodine (50.3%) i Hrvatske (49.7%).

U istraživanju je korišćena sledeća baterija instrumenata: Cinnirellina skala evropskog identiteta, Cinnirellina skala nacionalnog identiteta, Skala stavova prema evropskim integracijama - STEIN, Skala orijentacije ka socijalnoj dominaciji – SDO, Rozenbergova skala ličnog samopoštovanja i Skala kolektivnog samopoštovanja.

Rezultati pokazuju da postoje značajne razlike u stepenu izraženosti nacionalnog identiteta u zavisnosti od toga da li je porodica etnički homogena ili ne, tako da homogena porodica ima izraženiji nacionalni identitet ($F(1,750)=23,13, p < .01$). Što se tiče ličnog i kolektivnog samopoštovanja, postoji značajna povezanost između nacionalnog identiteta i kolektivnog samopoštovanja ($r= 0,63, p < .01$). Uzrast se nije pokazao kao značajna varijabla za razlikovanje izraženosti evropskog i nacionalnog identiteta, a za evropski identitet od važnosti nisu bile ni ostale sociodemografske varijable. Međutim, kod nacionalnog identiteta, postoje značajne razlike po polu, u korist muškaraca ($F(1,780)=14,89, p < .01$), po stepenu obrazovanja – tako da je kod osoba sa nižim stepenom obrazovanja izraženiji nacionalni identitet ($F(2,776)=18,64, p < .01$), kao i po

važnosti vere za ispitanike – što je vera važnija, jači je nacionalni identitet ($F(4,775)=25,67, p<.01$).

Ključne reči: nacionalni identitet, evropski identitet, etnička homogenost porodice, kolektivno samopoštovanje

CORRELATES AND DETERMINANTS OF THE NATIONAL AND EUROPEAN IDENTITIES IN THE POPULATION OF SERBIA AND CROATIA

In our research, we are arguing the correlates of the national and European identities, regarding personal and collective self-esteem, gender, education, age and the importance of religion. As a specific goal of the research, we argued the importance of ethnical homogeneity of the family for the level of national and European identity. Our sample consists of 794 examinees (394 men and 400 women), living on the territories of Vojvodina (50.3%) and Croatia (49.7%). In the research, the battery of instruments we used includes: Cinnirella European Identity Scale, Cinnirella National Identity Scale, Scale of Attitudes towards European Integration (STEIN), Social Orientation Domination scale (SDO), Rosenberg Self-esteem Scale and Collective Self-esteem Scale. The results show significant differences in national identity level depending on the ethnical homogeneity of the family, gender, level of education and the importance of religion. There is a significant correlation between national identity and collective self-esteem.

Keywords: national identity, European identity, ethnical homogeneity of the family, personal self-esteem, collective self-esteem

IMPLICITNE PREDRASUDE PREMA ROMIMA KOD STUDENATA PSIHOLOGIJE *

Vladimir Mihić i Tatjana Avramov

Filozofski fakultet, Novi Sad

Istraživanja stereotipa i predrasuda prema Romima su relativno nove oblasti istraživanja u socijalnoj psihologiji kod nas. Tema stereotipa i predrasuda, a naročito etničkih i rasnih stereotipa i predrasuda, jeste tema koja zaokuplja socijalne psihologe gotovo čitav vek iza nas, a posebnu snagu istraživanja su dobila nakon Drugog svetskog rata. Međutim, broj istraživanja o stereotipima i predrasadama prema romskoj populaciji bio je, sve do kraja devedesetih, veoma mali i najčešće je ova tema istraživana samo kao sporedna u većim istraživanjima etničkih odnosa.

Tema ovog rada jesu implicitni stereotipi i predrasude prema Romima, odnosno pitanje postojanja implicitnih predrasuda i stereotipa prema romskoj populaciji kod studenata novosadskog Univerziteta.

Implicitni stavovi generalno predstavljaju danas najčešći put istraživanja ovih tema u socijalnoj psihologiji i, pored svih mana i nedostataka ovih istraživanja ali i operacionalizacije ovih konstrukata, ova istraživanja jesu najmoderniji vid ispitivanja tema iz oblasti stavova.

Uzorak našeg istraživanja činila su 72 studenta psihologije Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Zadatak koji su rešavali jeste modifikacija testa implicitnih asocijacija. Pored toga, korišćen je i zadatak leksičke odluke, odnosno zadatak koji su studenti rešavali jeste kategorizacija reči na pozitivne i negativne.

Istraživanje se sastojalo od administriranja 16 reči, od toga osam pozitivnih i osam negativnih, na monitoru računara tako da je svaki student imao istu instrukciju (dobijenu od strane istraživača, ali i predstavljenu na početku samog eksperimenta) i računar istih tehničkih kapaciteta. Sam eksperiment je kreiran u programu Super Lab.

Zadatak ispitanika bio je da klasifikuju reči koje se emituju na ekranu na pozitivne (radost, sreća itd.) i negativne (bol, užasno itd.) pritiskom odgovarajućeg tastera na tastaturi. U samom zadatku je svakoj reči prethodio jedan od tri stimulusa: crni kvadrat (koji u stvari predstavlja nepostojanje stimulusa), slika neromskog muškarca ili slika romskog muškarca. Svaki stimulus je trajao jednako, po 80ms, i sve slike su bile jednake veličine. Takođe, svaka od reči iz eksperimenta je bila uparena po jednom sa svakom vrstom stimulusa, tako da je ispitanik klasifikovao svaku od reči

po tri puta. Eksperiment je sproveden u kompjuterskoj učionici uz prisustvo oba istraživača.

Rezultati pokazuju da, iako postoji razlika u vremenu reakcije, odnosno brzini klasifikovanja pozitivnih i negativnih reči u zavisnosti od toga da li je reči prethodila slika romskog ili neromskog muškarca, razlike nisu statistički značajne ni za pozitivne reči ($t(1,71) = -0,34; p > .05$) niti za negativne reči ($t(1,71) = -0,20; p > .05$). Takođe, rezultati pokazuju da se vreme reakcije za prepoznavanje pozitivnih reči statistički značajno produžava kada se uporede reči kojima prethodi bilo koja od dve vrste slike i iste te reči kada ima ne prethodi bilo kakav stimulus. Međutim, takva pravilnost ne postoji za negativne reči.

Ključne reči: implicitne predrasude, IAT, etnički stereotipi, stavovi prema Romima

* Rad je deo projekta 179022 koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije

IMPLICIT PREJUDICES TOWARD ROMA IN PSYCHOLOGY STUDENTS

The paper deals with the question whether psychology students have, and can we measure, implicit and explicit prejudices toward Roma. The experiment presented in the paper is a modification of the IAT and lexical decision task. The students had to classify presented words (16 of them) into "good" or "bad". The priming stimuli were photographs of Roma and non-Roma males and the exposure time of the priming stimuli was 80ms.

72 students of psychology took part in the experiment, both male and female, mostly second year students of BA level at the Department of psychology at the University of Novi Sad.

The results show no significant differences in reaction time depending on the priming stimuli, but difference does exist in classifying "good" words depending on whether there is a priming photograph or the word is shown without the priming stimuli.

Keywords: implicit prejudice, IAT, ethnic stereotype, Roma stereotypes

ULOGA ISKUSTVA RODNO NERAVNOPRAVNOG TRETMANA U OBITELJI U PERCEPCIJI, STAVOVIMA I SKLONOSTI RODNOJ DISKRIMINACIJI

Margareta Jelić i Aleksandra Huić

Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Jugović

Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti kakvu ulogu rano iskustvo rodne diskriminacije ima u kasnijem načinu gledanja na rodnu neravnopravnost i s tim povezano ponašanje. Internaliziraju li osobe koje su u primarnoj obitelji doživjele neravnopravan tretman zbog svojeg spola tradicionalne rodne uloge, kako bismo očekivali prema teorijama socijalnog učenja, ili su, kako bismo očekivali prema kognitivističkim teorijama, zbog snažnog negativnog iskustva nepravde postale osjetljivije na pitanja rodne neravnopravnosti i razvile egalitarnije stavove prema rodnim ulogama. Istraživanje je provedeno na nacionalno reprezentativnom uzorku od 1 363 sudionika. Ispitali smo iskustvo rodne diskriminacije u obitelji, percepciju rodne diskriminacije, stavove prema rodnim ulogama, seksističke predrasude, sklonost rodnoj diskriminaciji i spremnost na akcije usmjerene na smanjivanje rodne diskriminacije u društvu. Rezultati pokazuju kako je 50% žena te jedna trećina muškaraca bila izložena nekoj vrsti neravnopravnog tretmana u primarnoj obitelji, i to podjednako od oba roditelja. Žene koje su doživjele rodnu diskriminaciju percipiraju više rodne diskriminacije u suvremenom hrvatskom društvu nego žene koje nisu bile rodno diskriminirane. Također, sudionici oba spola koji su doživjeli rodnu diskriminaciju imaju egalitarnije stavove prema rodnim ulogama te su spremniji uključiti se u akcije usmjerene na smanjivanje rodne diskriminacije. Nisu, međutim, dobivene značajne razlike u izraženosti seksističkih predrasuda i sklonosti rodnoj diskriminaciji. Nalazi uglavnom potvrđuju hipotezu o djelovanju ranog negativnog iskustva na veću osviještenost o problemu rodne neravnopravnosti, no istovremeno pokazuju kako je u našoj kulturi još uvijek prisutan jaki utjecaj tradicionalnih socijalnih normi vezanih uz rodne uloge, koji se prvenstveno očituje u spremnosti na rodno neravnopravno postupanje.

Ključne reči: rodna diskriminacija; percepcija rodne neravnopravnosti; stavovi o rodnim ulogama

THE EFFECT OF GENDER DISCRIMINATION WITHIN FAMILY OF ORIGIN ON THE PERCEPTION OF GENDER INEQUALITY, ATTITUDES TOWARDS GENDER ROLES AND THE TENDENCY TO DISCRIMINATE BASED ON GENDER

The effect of early experience of gender discrimination on the perception of gender inequality and related behavior later in life was investigated. Two hypotheses, one based on social learning theories, and the other, based on cognitive theories were contrasted. National representative sample of 1363 participants reported on their experiences of gender discrimination within their family of origin, their perception of gender inequality in Croatian society, attitudes towards gender roles, hostile sexism, their tendency to discriminate based on gender, and their willingness to engage in affirmative actions aimed to reduce gender inequality in Croatian society. Results show that 50% of women and one third of men were exposed to some form of unequal treatment in their family, by both their mothers and fathers. Findings confirm the hypothesis, based on cognitive theories, about the effect of early negative experience on greater awareness of gender issues. At the same time they show a great influence of traditional gender norms in Croatian culture today.

Keywords: gender discrimination; perception of gender inequality; attitudes towards gender roles

STAVOVI MLADIH PREMA RAVNOPRAVNOSTI POLOVA U RAZLIČITIM OBLASTIMA DRUŠTVENOG ŽIVOTA

Olivera Radović, Biljana Milošević, Tatjana Đurić i Dragana Paunović

Filozofski fakultet Kosovska Mitrovica

Osnovni cilj našeg istraživanja bio je da utvrdimo dominantne stavove mladih (18-30 godina) prema ravnopravnosti polova. Uzorak je činilo 100 mladih (53 sa Kosova i 47 sa područja južne Srbije, 68 ženskog i 32 muškog pola). Ispitanici su odgovarali na 64 stavke iz Skale stavova o ravnopravnosti polova (Raboteg-Šarić I Ravlić, 1990) koja predstavlja modifikaciju Skale egalitarizma polnih uloga (Beer I sar, 1984) I sastoji se od pet subskala koje mere stavove prema ravnopravnosti muškaraca I žena u različitim područjima društvenog života: u domenu roditeljskih uloga, socijalno-interpersonalno-heteroseksualnih uloga, profesionalnih uloga, bračnih uloga I obrazovnih uloga. Subskale međusobno visoko koreliraju, a faktorska analiza izdvaja jedan faktor koji objašnjava 69% varijanse. Analiza rezultata ukazala je da se mladi generalno kreću u području umereno egalitarnih stavova kada su u pitanju svi aspekti ravnopravnosti polova, pre svega u domenu roditeljskih, bračnih i profesionalnih uloga. Devojke se statistički značajno razlikuju od momaka na skali u celini u smislu da ispoljavaju egalitarnije stavove (na nivou 0,01). Što se tiče pojedinih aspekata društvenog života, devojke značajno više od momaka naginju polnoj jednakosti u domenu profesionalnih I bračnih uloga (na nivou 0,01), kao I kad su u pitanju socijalno-interpersonalno-heteroseksualne uloge (na nivou 0,05), dok se u pogledu stavova prema roditeljskim I obrazovnim ulogama momci i devojke ne razlikuju značajno. Ispitanici čija majka ima višu ili visoku školu značajno više prihvataju jednakost polova u domenu profesionalnih uloga od ispitanika čija majka ima završenu najviše srednju školu, dok se u pogledu ostalih polnih uloga ove dve grupe ne razlikuju značajno. Obrazovanje oca nije moderator stava prema bilo kom aspektu ravnopravnosti polova. Ispitanici iz Srbije I sa Kosova ne razlikuju se značajno u pogledu stava prema bilo kom aspektu ravnopravnosti polova.

Ključne reči: polna ravnopravnost, mladi, pol

ATTITUDES TOWARD GENDER-EQUALITY IN DIFFERENT ASPECT OF SOCIAL LIFE AMONG ADOLESCENTS

Basic aim of our research was to preliminary investigate dominant sex-role attitudes among adolescents from southern Serbia and Kosovo (18-30 years). The sample of 100 young people (53 from Kosovo and 47 from southern Serbia) have answered on 64 item The attitudes toward gender equality scale (Raboteg-Saric and Ravlic, 1990), which was modification of SRES scale(Beer et al., 1984), developed to measure attitudes toward the equality of women and men across content domains representing marital, parental, employment, social–interpersonal–heterosexual, and educational roles. Correlation between subscales was statistically significant and factor analyzes derived one factor that explained 69% of variance. According to the obtained results the adolescents generally showed moderate gender egalitarianism concerning all investigated aspects with tendency of higher acceptance of egalitarianism regarding parental, marital and employment role. The scores of the scale in general ($p < 0,01$) and the tree subscales: regarding employment roles ($p < 0,01$), marital roles ($p < 0,01$)and social–interpersonal–heterosexual roles ($p < 0,05$) were significantly higher among girls, while scores on subscales regarding parental and educational roles did not differ significantly. There was also difference between those whose mother had higher education and subjects whose mother had lower education in a sense that first group significantly showed more egalitarian attitude toward professional role than second group($p < 0,01$). Educational status of father did not make any difference among adolescent’s attitudes toward gender equality. Subject from southern Serbia and from Kosovo did not differ regarding their sex-role attitudes.

PSYCHOLOGICAL IMMUNE SYSTEM: A HIDDEN FOUNDATION OF MISPREDICTING FUTURE FEELINGS

Ana Brajović i Iris Žeželj

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

We present the second of two studies focused on exploring the effect of bringing the psychological immune system to conscious awareness on affective forecasting, that is the accuracy with which an individual predicts their future emotional states.

The psychological immune system (PIS) is defined as a system of cognitive mechanisms of ego-protection whose purpose is to reorganize the information regarding the outside world and one's own personality in a way which allows them always to keep a positive self-image. Not aware of this mechanism, people fail to take it into account and tend to overestimate the negative effects of unfavorable events on their mood, making errors in affective forecasting.

Previously, Gilbert et al. assumed that PIS is only efficient while it is unconscious and that it loses its efficiency once it is brought to the conscious awareness.

We conducted an experiment to test this assumption, which, if correct, would result in lowering the affective forecasting error as well as the general mood of subjects.

We randomly assigned 72 high-school students, who thought they were participating in a test of "academic intelligence", to either the experimental or the control group. PIS of the students in the experimental group was brought to conscious awareness by reading a text which described it in detail, with vivid examples of its effects. The control group read about a different psychological topic, the texts being equal in length and complexity.

Participants completed a number of questionnaires at different stages of the experiment. Before they read the text, their basic level of happiness was measured. Once they completed the "academic intelligence" test, they were asked to predict their future mood should they receive poor results. In the end, both groups were given negative feedback (they were all told their "academic IQ" is below average) and their level of happiness was measured again.

The estimated affective forecasting error suggests that the participants of both groups overestimated the negative effects of poor results on their mood ($t(72) = 3.23, p = 0.002$). No differences were found between the groups regarding the accuracy of the affective forecasting or

their general mood. This result replicates the findings of our first study, albeit with a single difference. The respective groups in our first study differed in attributing the responsibility for the poor results, assigning it either to themselves (experimental group) or to the characteristic of the test (control group). Once these findings were incorporated into the text for the experimental group in the second study, even these differences disappeared.

Our results suggest that the psychological immune system is a very robust phenomenon, which does not lose its efficiency even when an individual is aware of its existence.

OSETLJIVOST NA KVALITET I VRSTU POTKREPLJENJA U PROCENI KVALITETA ARGUMENATA

Marija Branković i Iris Žeželj
Filozofski fakultet u Beogradu

Kada nas neko ubeđuje navodeći nam neki primer, da li pitamo koliko je on relevantan za nas? Da li prigovaramo da autoritet na koga se neko poziva nije nepristrasan? Pitanje na koje je ovo istraživanje pokušalo da odgovori je da li ispitanici prepoznaju razlike u vrsti i kvalitetu potkrepljenja kada ocenjuju kvalitet argumenata.

Osetljivost na kvalitet argumenata uzima se kao indikator sistematske obrade poruke u tzv. dualnim modelima promene stavova. Uprkos ključnoj ulozi kvaliteta argumenata u testiranju pretpostavki dualnih modela, u njihovoj operacionalizaciji nije dovoljno precizirano šta čini jedan argument kvalitetnim. Postavlja se pitanje da li su u percepciji kvaliteta argumenata relevantni kriterijumi potkrepljenosti definisani u oblasti logike i pragmatike (npr. relevantnost i pristrasnost autoriteta, vremenska i prostorna bliskost primera itd.).

U nizu domaćih istraživanja promene stavova pokazalo se da ispitanici nisu uvek osetljivi na ovako definisanu potkrepljenost argumenata. Prethodni ogled istih autorki pokazao je izostanak osetljivosti na relevantne kriterijume prilikom ocene kvaliteta argumenata. U ovom ogledu primenili smo dizajn sa ponovljenim merenjima, želeći da proverimo da li ispitanici prepoznaju razlike prilikom direktnog poređenja različito potkrepljenih argumenata.

Studenti psihologije sa Fakulteta za medije i komunikacije (N=35) imali su zadatak da ocene 16 argumenata u prilog uvođenja reformisanih maturalnih ispita na 7-stepenim skalama. Varirali smo 2 faktora u ponovljenom dizajnu tipa 4x4: vrsta potkrepljenja - argumenti su bili potkrepljeni statističkim podacima, autoritetom, primerom ili kauzalnim odnosom, kao i kvalitet potkrepljenja, operacionalizovan kao ispunjenost relevantnih kriterijuma, sa nivoima: a) zadovoljava dva kriterijuma, b) krši jedan kriterijum, c) krši drugi kriterijum i d) krši oba kriterijuma. Argumenti istog tipa su prikazivani u bloku, a redosled izlaganja unutar i između blokova bio je kontrabalansiran.

Najpre, uočili smo značajne razlike u ocenama različitih vrsta potkrepljenja ($F(3, 93) = 3.05$, $p=.033$). Najbolje je ocenjen kauzalni ($M= 5.14$, $SD=1.76$), ali i argument potkrepljen autoritetom

($M=5.02$, $SD=1.45$), dok je lošije ocenjen argument potkrepljen primerom ($M=4.50$, $SD=2.28$).

U skladu sa pretpostavkama, ispitanici su prepoznali razlike u potkrepljenosti argumenata, dajući im različite ocene u zavisnosti od broja ispunjenih kriterijuma ($F(3, 93)=2.94$, $p=.037$). Osnovna granica se povlači između argumenta koji ispunjava dva kriterijuma i onih koji ispunjavaju jedan ili nijedan od njih - značajne su razlike između prvog nivoa ($M_1=5.14$, $SD=1.66$) i ostalih - drugog ($M_2=4.84$, $SD=.164$), trećeg ($M_3=4.85$, $SD=1.55$) i četvrtog nivoa ($M_4=4.74$, $SD=1.39$). Rezultati sugerišu da, iako ljudi u situaciji ubeđivanja ne ocenjuju uvek da li su argumenti potkrepljeni ili ne, oni sprovode makar elementarnu analizu ukoliko zadatak i kontekst ukažu na relevantne kriterijume.

Ključne reči: kvalitet argumenata, potkrepljenje, dualni modeli, promena stava, ubeđivanje

SENSITIVITY TO THE QUALITY AND TYPE OF EVIDENCE IN ASSESSING ARGUMENT QUALITY

In this study we investigated whether people recognize differences in the type and quality of evidence when assessing argument quality. Previously conducted experiments revealed that perception of argument quality was not dependent on the quality of evidence, defined using criteria from logic and pragmatics (e.g. relevance of cause and consequence, objectivity of authority etc.). Using a repeated-measures design, we offered participants an opportunity to compare arguments differing in quality of supporting evidence. It was found that arguments supported by causal relations or authority were rated more favorably than those supported by examples. Results also revealed sensitivity to the quality of evidence - significant differences were obtained between ratings of arguments supported by evidence in accordance with two relevant criteria compared to those meeting one or none of the criteria. Results suggest that people can be sensitive to the quality of evidence, especially if context makes relevant criteria salient.

Keywords: argument quality, evidence, dual models, attitude change, persuasion

ODREDNICE SAMOOKRIVANJA NAJBOLJIM PRIJATELJIMA U KASNOJ ADOLESCENCIJI

Marina Taslak i Željka Kamenov

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu

Suvremena istraživanja bliskih odnosa usmjeravaju se na procese u odnosima i naglašavaju važnost samootkrivanja i responzivnosti za kvalitetu odnosa. Cilj istraživanja bio je ispitati u kojoj mjeri samootkrivanju najboljem prijatelju doprinose karakteristike prijateljskog odnosa, vlastita obilježja te obilježja prijatelja. U istraživanju je sudjelovalo 219 parova najboljih prijatelja (18-25 god), od čega 27% muških dijada, 26% muško-ženskih dijada i 47% ženskih dijada. Primijenjene su Revidirana skala samootkrivanja (Wheelees i Grotz, 1976), Modifikacija Inventara iskustava u bliskim vezama (Kamenov i Jelić, 2003) kao mjera privrženosti, Skala prisnosti u prijateljstvu (Sharabany, 1994), Skala samosvidanja i samokompetencije (Tafarodi i Swann, 1995) kao mjera samopoštovanja te Upitnik općih podataka o sudionicima i njihovom prijateljstvu. Kako bi se utvrdili prediktori samootkrivanja prijatelju i njegovog samootkrivanja sudioniku provedene su hijerarhijske regresijske analize za ukupno samootkrivanje, kao i za njegove dimenzije. U prvom su bloku uvedene karakteristike prijateljskog odnosa (spolni sastav dijade i trajanje prijateljstva). Kao drugi blok uključene su karakteristike sudionika (veličina mjesta u kojem su proveli najveći dio života do punoljetnosti, jesu li u ljubavnoj vezi, procijenjeni broj jako bliskih prijatelja, mjere anksiozne i izbjegavajuće privrženosti, mjere dimenzija prisnosti te samopoštovanja). Kako bi se utvrdio relativni doprinos prijateljevih obilježja u samootkrivanju sudionika, ona su u analizu uvedena u trećem bloku (iste mjere kao za sudionika, te prijateljevo ukupno samootkrivanje). Uključene varijable objašnjavaju oko 40% varijance samootkrivanja. U predikciji kako ukupnog tako i dimenzija samootkrivanja, od vlastitih obilježja značajnima su se pokazali izbjegavajuća privrženost, povjerenje i odanost u prijateljstvu (dimenzija prisnosti), te samopoštovanje sudionika, a rjeđe i anksiozna privrženost te poznavanje prijatelja (dimenzija prisnosti). Od obilježja prijatelja, nijedno se nije pokazalo značajnim u predikciji ukupnog samootkrivanja sudionika, dok su se samodostatnost prijateljstva ili pak povjerenje i odanost (dimenzije prisnosti) pokazale prediktivnima za dubinu i količinu samootkrivanja. Podatak o spolnom sastavu prijateljske dijade značajan je prediktor samo u prvom koraku analize, dok uključivanjem drugih varijabli gubi

značajnost u objašnjavanju varijance samootkrivanja. Osobe koje su dulje u prijateljskom odnosu svom se najboljem prijatelju samootkrivaju nešto manje, dok trajanje prijateljstva nije prediktivno za prijateljevo samootkrivanje sudioniku. S druge strane, više se samootkrivaju prijatelji koji ujedno imaju i ljubavnog partnera/icu. Provedeno istraživanje pokazuje kako samootkrivanje u prijateljstvu varira ovisno o različitim obilježjima samog odnosa i osoba u tom odnosu, kao i da međusobno samootkrivanje među prijateljima nije recipročno uvjetovano istim varijablama.

Ključne riječi: prijateljstvo, samootkrivanje, privrženost, prisnost, samopoštovanje

DETERMINANTS OF SELF-DISCLOSURE TO BEST FRIENDS IN LATE ADOLESCENCE

The aim of this study was to examine how predictive of self-disclosure towards the best friend are characteristics of the friendship itself, participants' characteristics, as well as those of their best friends. The study included 219 pairs of best friends, aged between 18 and 25, 27% of which were male dyads, 26% were male-female dyads and 47% were female dyads. We applied the following instruments: The Revised Scale of Self-Disclosure (Wheeles and Grotz, 1976), The modification of the Experiences in Close Relationship Inventory (Kamenov and Jelić, 2003), Sharabany Intimacy Scale (1994), Self-Liking Self-Competence scale (Tafarodi and Swann, 1995), and a questionnaire to address general information about participants and their friendships. Included variables explain around 40% of self-disclosure variance. Participants' avoidant attachment, trust and loyalty (dimension of intimacy) and self-esteem predict participants' self-disclosure. None of the friends' characteristics were predictive of participants' general self-disclosure.

Keywords: friendship, self-disclosure, attachment, intimacy, self-esteem

SAMOPOŠTOVANJE I VAŽNOST DOMENA KAO DETERMINANTE REAKCIJA NA EVALUACIJU SPOSOBNOSTI

Bojana Bodroža

Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Pripisivanje neuspeha spoljašnjim, a uspeha unutrašnjim faktorima jedna je od strategija koje ljudi koriste da bi održali pozitivnu sliku o sebi. Ova atributivna pristrasnost više je izražena kod osoba visokog samopoštovanja i naročito kada je evaluiran neki važan domen ličnosti. Istraživanja pokazuju i da ljudi reaguju pozitivnim afektom na uspeh, a negativnim na neuspeh i to nezavisno od nivoa samopoštovanja.

Ovo istraživanje je sprovedeno sa ciljem da se utvrdi da li će važnost evaluiranog domena uticati na način na koji ljudi atribuiraju i emocionalno doživljavaju uspeh i neuspeh. Ispitivano je i da li samopoštovanje ima moderirajući uticaj na način reagovanja na evaluaciju. Uzorak je činilo 218 studenata psihologije.

Eksperiment se sastojao u rešavanju kompjuterski podržanog testa inteligencije nakon kog su ispitanici dobijali lažnu povratnu informaciju o svojim sposobnostima – negativnu, pozitivnu ili nikakvu. Pre rešavanja testa polovini ispitanika rečeno je da test meri izuzetno važnu sposobnost, dok je drugoj polovini rečeno suprotno. Nakon dobijanja fidebeka o postignuću, ispitanici su popunjavali upitnike koji mere spoljašnju i unutrašnju atribuciju, kao i depresivnost i anksioznost, koje su merene i pre eksperimenta (pretest).

Hijerarhijskom regresionom analizom testirani su prosti efekti fidebeka, važnosti domena i samopoštovanja, kao i njihovi dvosmerni i trosmerni interakcijski efekti na zavisne varijable: spoljašnju i unutrašnju atribuciju i pretest-posttest promenu u depresivnosti i anksioznosti. Rezultati pokazuju da su ispitanici koji su dobili pozitivan fidebek o postignuću više atribuirali uspeh unutrašnjim faktorima, a manje spoljašnjim u odnosu na kontrolnu i grupu sa negativnim fidebekom. Takođe, osobe kojima je rečeno da test meri nevažnu sposobnost više su atribuirale uspeh spoljašnjim faktorima, i to nezavisno od vrste dobijenog fidebeka.

Promena u anksioznosti bila je manja kod osoba koje su dobile pozitivan fidebek, kao i kod osoba visokog samopoštovanja (nezavisno od eksperimentalnog fidebeka). Kada su u pitanju interakcijski efekti, promena u depresivnosti i anksioznosti bila je najizraženija kod osoba niskog

samopoštovanja koje su dobile negativan fidbek, a ovaj odnos takođe je i moderiran važnošću evaluiranog domena: kod osoba niskog samopoštovanja oba afektivna stanja su bila više izražena kada je test navodno merio nevažnu sposobnost.

Istraživanje sugerise da su osobe niskog samopoštovanja naročito osetljive na neuspeh, dok osobe visokog samopoštovanja ispoljavaju izvesnu rezilijentnost na negativnu evaluaciju. Ipak, svi su u jednakoj meri ispoljili atribucionu pristrasnost. Rezultati koji pokazuju da su afektivna stanja nakon evaluacije sposobnosti moderirana nivoom samopoštovanja, dok kognitivne reakcije nisu, u suprotnosti su sa rezultatima prethodnih istraživanja. Inkonzistentan je i nalaz da je evaluacija nevažnog domena izazvala veću promenu u negativnom afektu od evaluacije važnog domena ličnosti.

Ključne reči: samopoštovanje, važnost domena ličnosti, neuspeh, atribucija, afekat

SELF-ESTEEM AND IMPORTANCE OF PERSONALITY DOMAIN AS THE DETERMINANTS OF REACTIONS TO THE EVALUATION OF ABILITIES

The research was conducted to ascertain how individuals with different self-esteem would react to the evaluation of important or unimportant personal ability. N=218 students of psychology participated in the experiment. They performed the intelligence test and were given bogus feedback on achievement (positive, negative or none). Before the testing, they were told the test was measuring important or unimportant ability. Their affective (posttest-pretest change in depressiveness and anxiety) and cognitive (internal and external attribution) reactions were measured.

Participants exhibited typical self-serving attribution – they took responsibility for success and denied responsibility for failure, regardless of their level of self-esteem. When the test allegedly measured unimportant domain, subjects showed more external attribution.

High self-esteem individuals, as well as those who had received positive feedback, experienced less anxiety. Low self-esteem individuals experienced greater change in depressiveness and anxiety after failure than after success, especially when they thought the test was measuring unimportant ability.

Keywords: self-esteem, importance of personality domain, failure, attribution, affect

PREVENCIJA NASILJA NAD DECOM NA INTERNETU

Vesna Žunić-Pavlović i Marina Kovačević-Lepojević

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu

Većina dece u razvijenim zemljama sveta i Srbiji svakodnevno koristi internet radi ispunjavanja svojih školskih obaveza, ostvarivanja socijalnih interakcija sa vršnjacima ili preuzimanja muzike, igrice i drugih zabavnih sadržaja. Internet tako ne služi samo podsticanju akademskih postignuća i sposobnosti već predstavlja socijalni prostor koji posredstvom složenih interakcija oslikava univerzalne probleme odrastanja, građenja identiteta, seksualnosti, socijalizacije i kao takav otvara mogućnosti za raznovrsne zloupotrebe od strane odraslih i vršnjaka.

Cilj rada je da se na osnovu pregleda i analize dostupne literature, međunarodne i domaće legislative sagledaju mogućnosti prevencije nasilja nad decom na internetu. U periodu od maja do jula 2011. godine izvršeni su pregled i analiza dostupnih rezultata istraživanja nasilja nad decom na internetu objavljenih na engleskom i srpskom jeziku u periodu od 2000. do 2011. godine. Elektronska pretraga sadržaja vršena je na osnovu 5 ključnih reči: deca, internet, nasilje, rizici, prevencija. Pregledano je ukupno 59 bibliografskih jedinica koje su sadržale informacije o: rasprostranjenosti nasilja nad decom na internetu; karakteristikama dece žrtava i načinima na koje postaju ranjivim; karakteristikama zlostavljača i konkretnim načinima izvršenja; oblicima nasilja nad decom; dinamici interakcija između žrtava i učinilaca; odnosu između virtualnog i realnog nasilja nad decom; prepoznatim rizicima i aktuelnim društvenim odgovorima na pojavu nasilja nad decom – zakonodavstvo, internet provajderi, škole, mediji i drugi.

Rezultati istraživanja pokazuju da je od 10-25% dece koji imaju pristup internetu tim putem iskusilo neki vid nasilja pri čemu viktimizacija raste sa uzrastom i dužinom vremena provedenog na mreži. Najčešći oblici nasilja nad decom na internetu su: uznemiravanje, vređanje, proganjanje, iskorišćavanje u pornografske svrhe i drugo. Kao najčešća sredstva putem kojih se ostvaruje kontakt sa decom i vrši zloupotreba su: sobe za čet, i-mejlovi, instant poruke i veb sajтови. Na osnovu pregleda i analize regulatornih dokumenata, autorke ističu preventivnu ulogu zakonske regulative, tužilaštva, policije, internet provajdera, kompanija koje omogućavaju plaćanje za seksualno eksplicitne sadržaje u koje su uključeni maloletnici, medija, škola i drugih društvenih subjekata. Na kraju, izdvajaju se neke opšte i specijalne preporuke za odgovorno ponašanje dece na internetu.

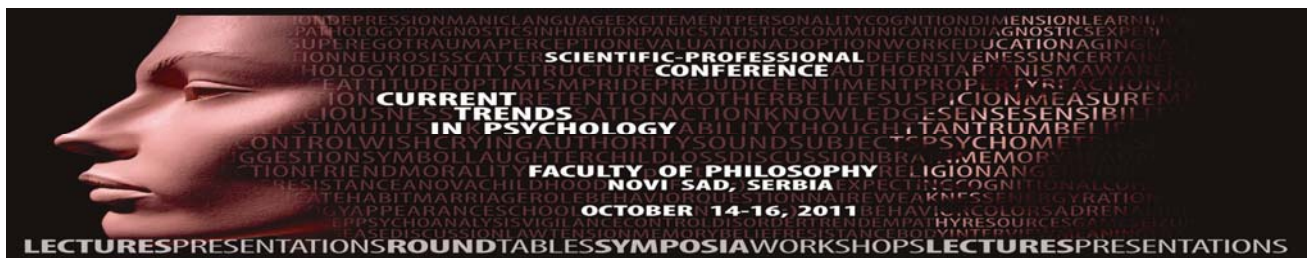

Ključne reči: nasilje nad decom, internet, prevencija, preporuke.

PREVENTION OF THE CHILD ABUSE ON THE INTERNET

The most of the children in the world and in Serbia use the Internet on daily base for a diverse range of purposes like the homework tasks, interacting with peers, downloading games, music and the other entertainment contents. The aim of this paper is to consider the prevention of the child abuse on the Internet based on the literary review and analysis of the international and domestic legislation. The authors reviewed and analyzed 59 bibliography units published in English and Serbian from 2000. to 2011. considering 5 key words – children, internet, abuse, risks, prevention. The results of the research show that 10-25% of children that have the access to Internet experienced the violence, increasing with age and the time spent on the Internet. As the child abuse on the Internet has the opportunistic structure the authors consider the role of the situational variables of the perpetration. Preventive role of the legislation, police, prosecution, Internet providers, e-banking companies, media, schools are considered. At the end, some general and special recommendations for the potential victims are given.

Keywords: child abuse, Internet, prevention, recommendation.

RAZVOJ INSTRUMENTARIJA ZA ISPITIVANJE RAŠIRENOSTI NASILJA U VEZAMA MLADIH, NJIHOVIH KORELATA I UTVRĐENE POLNE RAZLIKE

Nika Sušac

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Dean Ajduković i Ajana Löw

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

U okviru širokog Programa prevencije nasilja u vezama mladih u Hrvatskoj razvijen je instrumentarij za dugoročno praćenje promena u raširenosti i učestalosti nasilja i evaluaciju preventivnog programa. Osim mera počinjenja i doživljavanja nasilja u vezama, koje su primerene starijoj adolescentnoj dobi, instrumentarij sadrži i operacionalizacije različitih koncepata za koje se smatra da su povezani s nasiljem u vezama. U jesen 2010. godine instrumenti su primenjeni na đacima trećih razreda srednjih škola u svim delovima Hrvatske (N=1977). Baterija se sastoji od socio-demografskih pitanja, pitanja o iskustvu veze u poslednjih 6 meseci i 8 upitnika: Pogrešna uverenja o tome šta je dobra/zdrava veza (k=18, alpha=.73), Važnost ostvarivanja svojih prava u vezi (k=10, alpha=.82), Prepoznavanje nasilnog ponašanja u vezama (k=26, alpha=.91), Iskustvo doživljenog nasilja u vezi (k=30, alpha=.92), Iskustvo počinjenog nasilja u vezi (k=30, alpha=.92), (Ne)spremnost na postavljanje granica (k=12, alpha=.94), Spremnost na traženje pomoći u slučaju nasilja u vezi (k=8, alpha=.83) i Spremnost na pružanje pomoći (k=5, alpha=.84). Uzorak se sastojao od 51,2% đaka strukovnih škola i 48,8% đaka koji polaze gimnaziju, te je u uzorku bilo 48,2% mladića.

Upitnici imaju dobra metrijska svojstva i jasnu faktorsku strukturu. Upitnik pogrešnih uverenja o vezama obuhvata četiri, a upitnici Važnosti ostvarivanja prava, Spremnosti na traženje pomoći i Prepoznavanja nasilnog ponašanja po dva interpretabilna faktora, a faktorska struktura odgovara teorijskim konceptima. Upitnici Spremnosti na postavljanje granica i na pružanje pomoći imaju jednofaktorsku strukturu, dok se Upitnike činjenja i doživljavanja nasilja ne može faktorizirati jer se radi o retkim događajima pa se odgovori učesnika tako i distribuiraju. Kada se uzorak po slučaju podeli na dva dela, faktorske strukture upitnika pokazuju veliku stabilnost, uz manja odstupanja na upitniku Prepoznavanja nasilja.

Što se učestalosti nasilja u vezama tiče, čak 93,5% mladih izjavljuje da su barem jednom bili nasilni prema svom partneru/partnerici, dok 87% izjavljuje da su u vezi doživeli neki oblik nasilja. Dobivene polne razlike pokazuju da devojke imaju manje pogrešnih uverenja o tome što je zdrava veza, važnije im je ostvarivanje pojedinih prava u vezi, spremnije su da postave granice u vezi te da traže i pruže pomoć u slučaju nasilja u vezi. Devojke i mladići ne razlikuju se u tačnosti prepoznavanja nasilnih ponašanja. Devojke izjavljuju da u vezi češće čine te ređe doživljavaju nasilje, nego što to izjavljuju mladići. One iskazuju da češće čine fizičko i psihičko nasilje, dok su mladići češće počinioi seksualnog nasilja. Mladići pak češće doživljavaju svaki od tri oblika nasilja. Dobiveni rezultati razlikuju se od ranijih istraživanja no u skladu su s novijim istraživanjima, koja pokazuju promene u počinjenju i doživljavanju nasilja u mladenačkim vezama.

Ključne riječi: nasilje u romantičnim vezama, nasilje u vezama adolescenata, partnersko nasilje

DEVELOPMENT OF INSTRUMENTS FOR RESEARCHING THE OUTSPREAD OF VIOLENCE IN ADOLESCENT RELATIONSHIPS AND THEIR CORRELATES, AND THE RESULTING GENDER DIFFERENCES

Within the Program for prevention of violence in adolescent relationships in Croatia, instruments for the long-term assessment of changes in the outspread and frequency of violence and the evaluation of the program itself have been developed. The instrument also includes measures of different concepts that are believed to be related to relationship violence. In 2010, these instruments have been implemented with pupils of 3rd grade of secondary schools throughout Croatia (N=1977). The instrument consists of socio-demographic questions, questions on relationship experience in the past 6 months and 8 questionnaires: Inaccurate beliefs on what makes a good/healthy relationship (k=18, alpha=.73), Importance of implementing your rights in a relationship (k=10, alpha=.82), Recognizing violent behaviour in a relationship (k=26, alpha=.91), Violence experienced in a relationship (k=30, alpha=.92), Violence perpetrated in a relationship (k=30, alpha=.92), (Un)readiness to set boundaries (k=12, alpha=.94), Readiness to seek help in the event of relationship violence (k=8, alpha=.83) and Readiness to provide help (k=5, alpha=.84). The sample was comprised of 51,2% of pupils from vocational schools and 48,8% of pupils who attend

grammar schools, and it included 48,2% of boys.

The questionnaires have good metric qualities and a clear factor structure. The questionnaire of inaccurate beliefs about relationships is comprised of four factors, while questionnaires of Importance of implementing your rights, Readiness to seek help and Recognizing violent behaviour consist of two factors, and their factor structure is consistent with theoretical concepts. The questionnaires of Readiness to set boundaries and to provide help have a one-factor structure, while the questionnaires of experienced and perpetrated violence cannot be factorised because they deal with rare events. When the sample is randomly divided into two parts, factor structures show good stability, with slight deviations on the questionnaire of Recognizing violence.

As much as 93.5% of youths state that they have been violent toward their partner, while 87% have experienced violence. Resulting sexual differences show that girls have less inaccurate beliefs about relationships, it is more important for them to implement certain rights, they are more inclined to setting boundaries, to seek and provide help. Girls and boys do not differ in their accuracy in recognizing violent behaviours. Girls more often state that they perpetrate violence and less often that they experience it. They state that they perpetrate physical and psychological violence more often, while boys are more often perpetrators of sexual violence. On the other hand, boys experience all three forms of violence more often. These results differ from those obtained in early research in this area, but they are congruent with newest research, that indicate that some changes have occurred in the pattern of perpetrating and experiencing violence in adolescent relationships.

Keywords: romantic relationship violence, adolescent relationships violence, partner violence

MJERE LI UPITNICI SAMOISKAZA STVARNU PODLOŽNOST ADOLESCENATA VRŠNJAČKOM PRITISKU?

Martina Lotar

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb

Željka Kamenov

Filozofski fakultet, Zagreb

U istraživanju podložnosti vršnjačkom pritisku javljaju se brojni metodološki problemi koji se prvenstveno odnose na nedostatke različitih pristupa mjerenju konstrukta. Carter, Bennetts i Carter (2003) su rezultatima svog kvalitativnog istraživanja upozorili na problem koji se može javiti kod ispitivanja podložnosti vršnjačkom pritisku samoiskazom. Autori ističu kako postoji velika vjerojatnost da će u individualističkim društvima, gdje se cijeni autonomija, adolescenti davati socijalno poželjne odgovore na mjerama koje uključuju samoiskaz te da će umanjivati stvarnu podložnost vršnjakom pritisku. Također, postoji mogućnost da adolescenti nisu ni sami svjesni vlastite podložnosti pa se na mjerama samoiskaza dobivaju podcijenjeni rezultati.

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati je li stvarna podložnost adolescenata u eksperimentalnoj situaciji s manipulacijom vršnjačkog pritiska veća od podložnosti o kojoj izjavljuju na mjerama samoiskaza.

U istraživanju je sudjelovalo 158 učenika drugih razreda četiriju gimnazija u Zagrebu. Istraživanje se sastojalo od dva dijela. U prvom dijelu, sudionici su ispunili Upitnik podložnosti vršnjačkom pritisku koji se sastoji od sedam hipotetskih situacija, a zadatak sudionika je bio procijeniti što bi u takvoj situaciji učinili. Sve situacije odnosile su se na rizična ponašanja (konzumacija alkohola, marihuane, krađa i sl.), a mogući odgovori varirali su od potpunog popuštanja pritisku do suprotstavljanja nagovoru vršnjaka. U drugom dijelu istraživanja, nakon mjesec dana, isti sudionici su davali odgovore na pitanja za računalom pri čemu su bili uvjereni da vide odgovore troje drugih učenika svoje škole i da ti učenici mogu vidjeti njihove odgovore. Sudionicima su bila postavljena sva pitanja iz Upitnika podložnosti vršnjačkom pritisku na koja su odgovarali ranije te nova pitanja koja predstavljaju paralelnu formu tog upitnika. Odgovori drugih učenika koji su sudionicima bili vidljivi ukazivali su na spremnost učenika za uključivanje u rizična

ponašanja.

Rezultati su pokazali kako adolescenti pokazuju veću podložnost vršnjačkom pritisku kada njihovi vršnjaci pokazuju spremnost uključivanja u rizična ponašanja i kada su uvjereni da vršnjaci mogu vidjeti njihove odgovore, nego što izjavljuju o vlastitoj podložnosti na upitničkoj mjeri samoiskaza. Ovi nalazi pružaju empirijsku potvrdu ranije navedenoj sumnji u valjanost spoznaja o stupnju podložnosti adolescenata vršnjačkom pritisku istraživanom upitnicima samoiskaza. Oni također pružaju važne smjernice kako za buduća epidemiološka istraživanja podložnosti vršnjačkom pritisku tako i za postupke evaluacije različitih preventivnih programa usmjerenih na suzbijanje uključivanja adolescenata u rizična ponašanja.

Ključne riječi: podložnost vršnjačkom pritisku, samoiskaz, eksperiment

DO SELF-REPORT QUESTIONNAIRES MEASURE REAL SUSCEPTIBILITY TO PEER PRESSURE?

The aim of this study was to examine whether real adolescents' susceptibility to peer pressure in experimental situation is higher than susceptibility shown in self-report measures.

Second grade high school students from Zagreb participated in this research (N=158). In first part of study, participants completed Susceptibility to Peer Pressure Scale (SPPS) that consists of seven hypothetical situations. Their task was to estimate how they would behave in every situation. All situations refer to risky behavior (e.g. drinking, smoking, theft). In second part, the same participants gave their answers by computer. Subjects were convinced that they were participating in chat-room with their three colleagues. In this chat-room simulation participants answered to SPPS and its parallel form. Answers of other students in chat-room that participants saw, indicated their willingness to engage in risky behavior.

Results have shown that adolescents manifest higher susceptibility to peer pressure in experimental situation than in self-report questionnaire.

Keywords: susceptibility to peer pressure, self-report, experiment

POVEZANOST PREFERENCIJA ŽIVOTNIH STILOVA SA PROFESIONALNIM INTERESOVANJIMA ŠESNAESTOGODIŠNJAKA

Slađana Luković

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Svetlana Čizmić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Predmet i osnovni cilj istraživanja odnosio se na način povezanosti vrednosnih orijentacija operacionalizovanih preko preferencija životnih stilova sa profesionalnim interesovanjima učenika na kraju osnovnog školovanja. U specifičnije ciljeve spada istraživanje povezanosti sociodemografskih varijabali (pol, školski uspeh, obrazovanje i zanimanje roditelja, socioekonomski status) sa profesionalnim interesovanjima. Uzorak čine učenici osmog razreda osnovnih škola jedne beogradske opštine (od 229 ispitanika u uzorku, 111 (48.5%) su dečaci, a 118 (51.5%) devojčice). Za prikupljanje podataka korišćen je Test profesionalnih interesovanja i modifikovana Olport–Vernon–Lindzijeve skale vrednosti. Dobijen je veliki broj statistički značajnih korelacija vrednosnih orijentacija učenika sa profesionalnim interesovanjima. Analiza podataka metodom kanonička korelaciona analiza pokazuje da su ova dva skupa varijabli na latentnom nivou povezana preko četiri statistički značajna kanonička para. Najveća moguća linearna kombinacija između ova dva skupa varijabli iznosi 0.649 i ona je značajna na nivou značajnosti 0.01 (tabela 1). Rezultati ovog istraživanja pokazuju da se pod uslovom maksimalne povezanosti sa profesionalnim interesovanjima grupišu određene preferencije stilova života na sličan način kao i u istraživanju Popadića (Popadić, D., 1995) u kome su faktorskom analizom izolovana tri faktora. Kanonički parovi (tabele 2 i 3) se mogu interpretirati na sledeći način: (1) najveća povezanost je između sazajnog stila i nauke; (2) učenici koji *nisu orijentisani na lične ciljeve* kao što su utilitarizam, popularnost i moć, već su altruisti, profesionalno se interesuju za područje humanističko–zdravstvenog rada; (3) učenici *orijentisani na ciljeve porodice* o čemu govori povezanost religijsko–tradicionalnog stila, porodično–sentimentalnog i altruističke orijentacije zainteresovani su za bavljenje humanističko–zdravstvenim radom i bezbednošću, mada pored toga oni žele da uživaju u životu, da postanu popularni i da imaju moć, a tu su i interesovanja

za administraciju, trgovinu, prehranu i poljoprivredu, te se stoga ovaj kanonički par ne može bez ostatka interpretirati; (4) učenici koji najviše preferencija imaju za orijentacije na popularnost, altruizam i prometejski aktivizam, odnosno, koji su *orijentisani na ciljeve socijalne sredine*, voleli bi da se bave zanimanjima iz područja kulture, humanističko–zdravstvenog rada, bezbednosti, a ne zanimaju ih tehnika i zanati. Pokazalo se da su za izbor zanimanja bitne i vrednosne orijentacije mladih pored značaja svih sociodemografskih varijabli osim zanimanja i obrazovanja majke.

Ključne reči: preferencije životnih stilova, profesionalna interesovanja, učenici osnovnih škola

CORRELATION BETWEEN THE LIFESTYLE PREFERENCES AND THE PROFESSIONAL INTERESTS OF EIGHT-GRADE STUDENTS

The issue of this study is related to correlation between the value orientations operationalized through lifestyle preferences and the professional interests of students at the end of elementary education. The specific goals of the research include the correlation between socio-demographic variables (gender, grade point average, education and occupation of parents and socio-economic status) and professional interests. The sample consisted of eight-grade students of elementary school in a Belgrade municipality (229 participants, 111 (48.5%) male and 118 (51.5%) female). The Professional Interests Test (Dragović M, et al., 2002) was used for data gathering, while the value orientations were measured using the modified Allport-Vernon-Lindzey scale of values (Allport, Vernon and Lindzey, 1960). The results showed the existence of numerous statistically significant correlations between value orientations and professional interests of students. At the latent level they can be summarized as follows: (1) the highest level of correlation is between cognitive style and science; (2) students who are not oriented to personal goals such as utilitarianism, popularity and power, but who are altruistic, professionally are interested in the area of humanistic-health work; (3) students oriented to the goals of the family relationship which is discussed in religious and traditional style, family-sentimental and altruistic orientation are interested in dealing with humanistic-health and safety work; but they still want to enjoy life, to become popular and to have power, and there are interests for administration, trade, food and agriculture too, therefore this canonical pair cannot be interpreted without the remainder; (4)

students who have the highest preference for orientation in popularity, altruism, and promethean activism, that is, oriented to the objectives social environment, would like to deal with occupations in the field of culture, humanistic-health work, security, and not interested in technique and craftsmanship. Results suggested that value orientations of young people are essential for job choice in addition to the importance of socio-demographic variables except occupation and education of mother.

Keywords: the lifestyle preferences, professional interests, eight-grade students

ODNOS OPTIMIZMA-PESIMIZMA, ZADOVOLJSTVA ŽIVOTOM I ORIJENTACIJE NA DRUŠTVENI KONTAKT

Nataša Kostić

Katedra za psihologiju Filozofski fakultet Univerzitet u Istočnom Sarajevu

Šuajb Solaković

Katedra za psihologiju Filozofski fakultet Univerzitet u Istočnom Sarajevu

Osnovni problem ovog istraživanja je sagledavanje relacija između dimenzije optimizma-pesimizma i zadovoljstva životom, s jedne strane, i orijentacije na društveni kontakt, s druge strane. Metod istraživanja je empirijski-neeksperimentalni, a uzorak čine 152 studenta društvenih nauka od prve do treće godine.

Instrumenti koji su korišćeni prilikom istraživanja su: skala optimizma-pesimizma i skala zadovoljstva životom koje je priredio i adaptirao Zvezdan Penezić. Orijetacija na društveni kontakt je u ovom istraživanju operacionalizovana kao skor ispitanika na skali od 14 tvrdnji koju su konstruisali autori ovog istraživanja. Na pomenutom uzorku je provjerena i pouzdanost instrumenata korištenih u istraživanju. Krombah alfa koeficijenti iznosili su: za skalu optimizma-pesimizma (Cronbach's Alpha = 0,861), za skalu zadovoljstva životom (Cronbach's Alpha = 0,916). Konačna verzija skale orinetacije na društveni kontakt pokazala je relativno zadovoljavajući koeficijent pouzdanosti (Cronbach's Alpha = 0,699).

Rezultati istraživanja pokazuju da postoji statistički značajna razlika između optimizma-pesimizma i orijentacije na društveni kontakt ($\chi^2 = 17,686$, C. Coeff. = 0,323, df = 4, p = 0,001). Dobijeni rezultati pokazuju da su ispitanici koje u višoj mjeri karakteriše optimizam spremniji na društveni kontakt od onih koji su bliže pesimizmu. Takođe je utvrđena statistički značajna razlika između zadovoljstva životom i orijentacije na društveni kontakt ($\chi^2 = 16,938$, C. Coeff. = 0,317, df = 4, p = 0,002). Rezultati pokazuju da su u višoj mjeri orijentisani na društveni kontakt ispitanici koji su u višoj mjeri zadovoljni životom.

Ključne riječi: društveni kontakt, optimizam-pesimizam, zadovoljstvo životom

RELATION OPTIMISM-PESSIMISM, SATISFACTION WITH LIFE AND ORIENTATION TO SOCIAL CONTACT

Objective of this research is elaborating of the relations between optimism-pessimism and satisfaction with life on one side and orientation to the social contact on the other side. The research method is empirical-non experimental (N = 152).

The results of research have proven that there is statistically significant difference between optimism-pessimism and orientation to social contact ($F(2) = 17,686$, C. Coeff. = 0,323, $df = 4$, $p = 0,001$). Obtained results show that the examinees mostly characterized by optimism are more intensively oriented to social contact. It has also been found out that there is significant difference between satisfaction with life and orientation to social contact ($F(2) = 16,938$, C. Coeff. = 0,317, $df = 4$, $p = 0,002$). The results show that those examinees who are more satisfied with their life are more oriented to social contact.

Keywords: social contact, optimism-pessimism, satisfaction with life

RELACIJE IZMEĐU DIMENZIJA RELIGIOZNOSTI I ETNIČKE VEZANOSTI

Nemanja Runić

U ovom radu pokušali smo utvrditi prirodu i odnose različitih manifestacija etničke i vjerske pripadnosti. Ispitali smo doživljaj prirode i odnosa etničkog i vjerskog identiteta, kao i važnost ovih identiteta za ispitanike. Bavili smo se i multidimenzionalnim konstruktima religioznosti i etničke vezanosti, pri čemu smo pokušali ustanoviti koje su od ovih dimenzija najizraženije u populaciji mladih i u kakvim međusobnim odnosima stoje. Interesovala nas je i veza pojedinih dimenzija religioznosti i etničke vezanosti sa različitim socio-demografskim karakteristikama.

U istraživanju je učestvovalo 362 učenika banjalučkih srednjih škola. Ispitanici su bili uzrasta između 14 i 19 godina, pri čemu je 51% muškaraca i 49 % žena. Uzorak je bio etnički homogen, svi ispitanici su srpske nacionalnosti. Većina korištenih instrumenata je konstruisana samo za ovo istraživanje, osim Skale oblika nacionalne vezanosti (Rot, Havelka, 1973)

Rezultati pokazuju da je doživljaj prirode i odrednica etničkog i vjerskog identiteta blizak konceptu konstruisanog primordijalizma (identiteti stečeni rođenjem ali se mogu mijenjati). Etnička i vjerska pripadnost za ispitanike je veoma važna.

Faktorskom analizom izdvojile su se tri dimenzije etničke vezanosti (izražena etnička vezanost, podijeljena etnička vezanosti i kosmopolitizam i nepostojanje etničke vezanosti) i tri dimenzije religioznosti (tradicionalno-fundamentalna religioznost, altruistička religioznost i neinstitucionalna religioznost).

Utvrđeno je da su podijeljena etnička vezanost i kosmopolitizam, i tradicionalno-fundamentalna religioznost najzastupljenije dimenzije, dok su neinstitucionalna religioznost i nepostojanje etničke vezanosti najslabije zastupljene kod ispitanika.

Izražena etnička vezanost (zasićena etnocentrizmom) stoji u značajnoj pozitivnoj korelaciji sa tradicionalno-fundamentalnom religioznošću ($r=.55$) i negativnom sa neinstitucionalnom ($r=-.18$). Podijeljena etnička vezanost i kosmopolitizam korelira sa altruističkom i neinstitucionalnom religioznošću, a nepostojanje etničke vezanosti stoji u negativnoj vezi sa tradicionalno-fundamentalnom, a pozitivnoj sa neinstitucionalnom religioznošću.

Izražena etnička vezanost viša je kod starijih ispitanika, muškog pola, etnički homogenog socijalnog okruženja. Tradicionalno-fundamentalna religioznost je izraženija kod muških ispitanika,

stanovnika ruralnih područja, nižeg stepena obrazovanja roditelja i etnički homogenog socijalnog okruženja.

Dobijeni rezultati sugerišu da je veliki značaj etničkog i vjerskog identiteta, kao i izražena religioznost i etnička vezanost ispitanika, vjerovatno proizvod socijalizacije u društvu u kome se ove vrijednosti smatraju veoma poželjnim. Značajna povezanost izražene etničke vezanosti i tradicionalno-fundamentalne religioznosti govori o vjerovatnom nezdravom razvoju etničkog i vjerskog identiteta u postratnom periodu, gdje se ove dvije kategorije selfa poistovjećuju i razvijaju do svojih ekstrema.

Ključne reči: religioznost; etnicitet; dimenzije; vezanost; identitet

RELATION BETWEEN DIMENSIONS OF RELIGIOUSNESS AND ETHNICAL ATTACHMENT

In this work we tried to establish the nature and relation of different manifestations of ethnical and religious affiliation (religiousness, religious and ethnical identity, ethnical attachment).

The results show that the experience of nature and determinants of religious and ethnical identity is close to concept of constructed primordialism (identities acquired by birth, but can be changed), and both are very important to the participants.

Factor analysis differed three dimensions of ethnical attachment (prominent ethnical attachment, divided ethnical attachment and cosmopolitanism, and lack of ethnical attachment) and three dimensions of religiousness (traditionally-fundamental religiousness, altruistic religiousness and non-institutional religiousness).

It is determined that divided ethnical attachment and cosmopolitanism, and traditionally-fundamental religiousness are the most frequent dimensions.

Prominent ethnical attachment is in significant positive correlation with traditionally-fundamental religiousness ($r=.55$) and in negative correlation with non-institutional religiousness ($r=-.18$).

Older participants, males, with homogeneous ethnical environment have higher prominent ethnical attachment. Traditionally-fundamental religiousness is more frequent within male

participants, which lives in rural areas and have ethnically homogeneous social environment, and with lower education degree of their parents.

Keywords: religiousness; ethnicity; dimensions; attachment; identity

LONGITUDINALNO PRAĆENJE MEĐUETNIČKIH ODNOSA U ZAJEDNICI NAKON SUKOBA

Dean Ajduković, Dinka Čorkalo Biruški i Ajana Löw

Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Višetničke zajednice nakon sukoba tipično ostaju podeljene po etničkoj granici, što se očituje u normama međugrupnog ponašanja. U nekoć visoko integrisanom višetničkom Vukovaru nakon rata 1991.-1995. vidljive su podele u svim područjima života. Cilj istraživanja bio je kroz duže vreme pratiti promene u nekoliko aspekata međuetničkih odnosa, uključujući i percepciju izvršenja pravde u vezi ratnih zločina.

Tokom perioda od 8 godina u tri vremenske tačke (2000, 2002 i 2008 godine) provedeno je u Vukovaru istraživanje na istom uzorku građana hrvatske i srpske nacionalnosti. Od uzorka od 404 odrasla ispitanika koji je bio reprezentativan u vreme prvog ispitivanja, u sve tri tačke učestvovalo ih je 122 (67 Hrvata i 55 Srba). Podaci su prikupljeni individualnim intervjuisanjem u kućama ispitanika. Međuetnički odnosi uključivali su: narušenost odnosa s prijateljima iz vanjske grupe u odnosu na period pre rata, iskustvo etničke diskriminacije u 6 područja života, socijalnu distansu i stereotipe o drugoj etničkoj grupi. Percepcija izvršenja pravde odnosila se na postojanje zločinaca u unutarnjoj grupi i važnost njihovog kažnjavanja, te na percepciju pristranosti Haškog suda.

Analiza varijanse pokazala je da su promene u odnosima dve etničke grupe vrlo male tokom 8 godina. Narušenost odnosa s predratnim prijateljima iz druge grupe je kod Hrvata stalno gotovo dvostruko veća nego kod Srba, a tek se u trećoj tački merenja nazire poboljšanje. Da postoje putevi pomirenja više veruju Srbi, ali u vremenu nema promene ovog uverenja niti kod jedne grupe. Obe se grupe osećaju najmanje diskriminisane u području sudstva i zdravstva, i tu nema promene tokom vremena. Osećaj diskriminacije je najveći u području zapošljavanja kod obe grupe, iako veći kod Srba i raste tokom vremena. U stanovanju i školovanju se kod Hrvata taj osećaj vremenom smanjio, a kod Srba povećao. Socijalna distansa Srba prema Hrvatima je tri puta manja nego obratno, kod Hrvata je vidljivo njeno smanjivanje samo između 2000. i 2002. godine a zatim nema promena. Stereotip o vanjskoj grupi je povoljniji kod Srba a niti kod jedne grupe se ne mijenja tokom vremena.

Kažnjavanje ratnih zločina Hrvatima je osobno puno važnije nego Srbima u sve tri tačke,

dok je kod Srba važnost malo porasla nakon 2002. godine. Srbi više smatraju da je kažnjavanje zločinaca važno za poboljšanje suživota, što se ne menja tokom vremena, dok se kod Hrvata ovaj stav nazire samo 2008. Jedni i drugi smatraju da u vlastitim grupama ima ratnih zločinaca, premda to Srbi misle nešto više i to se tokom vremena nije promenilo. Percepcija uloge Haškog suda je vremenom postala povoljnija kod obe grupe, ali očitije kod Srba.

Dobiveni rezultati pokazuju da se, bez primerenih intervencija, spontani oporavak međuetničkih odnosa nakon sukoba dešava vrlo sporo, te on, čak i 15 godina nakon rata gotovo da nema praktično značenje.

Ključne riječi: međuetnički odnosi, oporavak zajednice nakon sukoba

LONGITUDINAL STUDY OF INTERETHNIC RELATIONS IN A POST CONFLICT COMMUNITY

Longitudinal changes in interethnic relations in the post conflict community of Vukovar were explored. The sample of 122 Croat and Serb adults was interviewed three times over eight years. Relations with prewar outgroup friends were worse in Croats with only some improvement in the third wave. Serbs believed more in possibilities of reconciliation, but there was no improvement over time in any group. Both groups felt least ethnically discriminated in the areas of judiciary and health with no time variation. The feeling of discrimination was highest in employment in both groups but higher and increasing in Serbs. In housing and education this feeling decreased over time in Croats and increased in Serbs. Social distance of Serbs towards Croats was three times lower, but Croats decreased the distance between 2002 and 2002, with no changes later. Outgroup stereotype was more positive in Serbs with no changes in the two groups over time. Without community oriented interventions the very slow spontaneous recovery of interethnic relations has no practical implications 15 years after the war.

Keywords: interethnic relations, post conflict community recover

PROMENE MEĐUGRUPNIH STAVOVA I PONAŠANJA DECE I RODITELJA U ZAJEDNICI NAKON SUKOBA: STUDIJA PRAĆENJA U VUKOVARU

Dinka Čorkalo Biruški i Dean Ajduković

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Zagreb, Hrvatska

Dečji međugrupni stavovi se razvijaju pod uticajem mnogih faktora: pre svega porodice, ali i škole i šire društvene sredine, odnosno socijalnog konteksta u kojem se dečja međugrupna ponašanja manifestuju i održavaju. Kada je taj kontekst etnički podeljen, pripadnost etničkoj grupi postaje dominantno obeležje socijalnog života, dok drugi socijalni znakovi postaju manje važni. Etnička podela zajednice nakon rata 1991.-1995. u Vukovaru vidljiva je i u načinu na koji se školuju deca, a koji je regulisan Erdutskim sporazumom iz 1997. godine: nastava je za pripadnike srpske manjine organizovana na srpskom jeziku i ćirilichnom pismu, dok se deca, pripadnici hrvatske većine, školuju na hrvatskom jeziku. Deca su u različitim odeljenjima i podeljena po etničkom ključu. U takvom kontekstu njihov je međusobni kontakt u školi praktično onemogućen, a opšta podeljenost sredine decu ne potiče da se druže izvan škole. Stoga je centralno pitanje kako socijalni kontekst podeljene zajednice i, posebno, podeljene škole utiče na međugrupne stavove i ponašanja dece i odraslih.

Cilj ovoga rada je porediti međugrupne stavove i ponašanja dece i roditelja, pripadnika većine i manjine, u uslovima etnički podeljenog školovanja u Vukovaru, koje smo odmerili 2001., 2007. i 2011. godine. Ispitani su stavovi prema integraciji dece u školi, socijalnoj integraciji dece van škole, multikulturalnosti i asimilaciji manjina. Također su ispitana i dva aspekta međugrupnog ponašanja: tendencija diskriminaciji i procenjeni broj kontakata s pripadnicima druge grupe.

U prvom ispitivanju učestvovalo je 718 đaka 6. i 8. razreda osnovne škole, te 2. razreda srednje škole u nastavi na hrvatskom i u nastavi na srpskom jeziku, te 953 njihova roditelja. U drugom ispitivanju učestvovalo je 703 đaka istog uzrasta, uz dodani uzorak đaka 1. razreda srednjih škola, te 849 njihovih roditelja. U trećem talasu učestvovalo je 696 đaka 6. i 8. razreda osnove i 2. razreda srednje škole, te 948 njihovih roditelja.

Analiza varijanse međugrupnih stavova i ponašanja pokazala je da oni vremenom postaju nešto pozitivniji, ali da su registovane promene kompleksne i da se dešavaju zavisno od sva tri faktora: vremena merenja, pripadnosti manjini ili većini, te društvene uloge subjekata. Dobijene

veliĉine efekata, meĊutim, ukazuju da su promene, iako statistiĉki znaĉajne, vrlo male, pa se postavlja pitanje njihove praktiĉne vaŹnosti i suštinskih promena meĊuetniĉkih odnosa, kao i pitanje moguće uloge škole u integracionim procesima u ovoj podeljenoj zajednici. Rezultati će biti diskutovani pod vidom odnosa manjine i većine u zajednici nakon sukoba, te implikacija odeljenog školovanja dece u Vukovaru za sadašnje i buduće meĊuetniĉke odnose u zajednici.

Ključne rijeĉi: meĊugrupni stavovi, obrazovanje manjina, meĊuetniĉki odnosi, odnosi manjine i većine, Vukovar

CHANGES IN INTER-GROUP ATTITUDES AND BEHAVIORS OF CHILDREN AND PARENTS IN A POST-CONFLICT COMMUNITY: A FOLLOW-UP STUDY IN VUKOVAR

The present study explores inter-group attitudes of children and parents in the context of divided schooling of minority and majority children in a post-conflict community of city of Vukovar, Croatia. We assessed the following set of attitudes and behaviors: (1) attitudes towards school integration; (2) attitudes toward children's out-of-school social integration (3) multiculturalism; (4) attitudes toward assimilation of ethnic minorities; (5) discriminatory tendencies; (6) out-group contacts. Three independent samples of pupils of Croatian and Serbian ethnic background (N= 718, N= 703, N=696) aged 12-16 and their parents participated in the study in 2001, 2007 and 2011. The findings show that inter-group attitudes become more positive over time; however a complex pattern of interactions showed significant influences of time, participants' majority/minority status and social status. The results are discussed with the framework of complexities of inter-group relations in the post-war context, and implications of separate schooling of the two ethnic groups for the future of community's inter-ethnic relations.

Keywords: inter-group relations, minority education, inter-ethnic relations, majority-minority relations, Vukovar

ULOGA SIMBOLIČKE MEĐUGRUPNE PRETNJE U ODNOSU ETNIČKOG IDENTITETA I MEĐUGRUPNIH STAVOVA

Ajana Löw, Dean Ajduković i Dinka Čorkalo Biruški

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu, Hrvatska

Prema teoriji međugrupne pretnje (Stephan i Renfro, 2002), simbolička međugrupna pretnja javlja se kada pojedinac percipira da pripadnici vanjske grupe ugrožavaju njegov socijalni identitet, odnosno njegove grupne vrednosti, norme i uverenja. Novija istraživanja pokazuju da simbolička pretnja najčešće poprima medijatorsku ulogu u odnosu međugrupnih stavova i njihovih značajnih prediktora, od kojih je jedan i etnički identitet (Stephan, Ybarra i Rios Morrison, 2009). Pojedincima izraženijeg etničkog identiteta grupa predstavlja važniju komponentu pojma o sebi, zbog čega su skloniji percipirati simboličku pretnju i jače na nju reaguju. Jedan od važnih faktora snage percipirane međugrupne pretnje predstavlja grupni status, pri čemu se pokazalo da je povezanost percipirane pretnje i međugrupnih stavova i ponašanja snažnija kod grupa višeg statusa jer su njihovi članovi svesni da, u odnosu na grupe nižeg statusa, imaju više resursa kojima mogu da odgovore na pretnju.

Cilj istraživanja bio je proveriti medijacijsku ulogu simboličke međugrupne pretnje u odnosu etničkoga identiteta i stava prema vanjskoj grupi u postkonfliktnoj zajednici kod grupa različitog statusa. Istraživanje je provedeno u Vukovaru na učesnicima hrvatske (većinske) i srpske (manjinske) nacionalnosti (N=608). Uzorak su činile odrasle osobe dobnog raspona od 19 do 67 godina, 53% ženskog pola. Primenjena je Skala etničkog identiteta ($\alpha=0,93$), Skala simboličke međugrupne pretnje ($\alpha=0,80$) i Skala socijalne distanse ($\alpha=0,84$). Rezultati pokazuju da obe grupe osećaju simboličku pretnju te se ne razlikuju prema stepenu percipirane pretnje. Međugrupnom pretnjom, etničkim identitetom i grupnim statusom objašnjava se ukupno 47,6 % varijanse kriterija. Medijacijska analiza pokazala je da simbolička pretnja predstavlja delimični medijator u odnosu etničkog identiteta i socijalne distanse. Analizom moderirane medijacije utvrđen je moderatorski uticaj grupnog statusa, pri čemu on različito deluje na vezu identiteta i pretnje: kod većinske grupe identitet je snažnije povezan s percipiranom pretnjom nego kod manjinske grupe.

Simbolička pretnja je različito snažan medijator u odnosu identiteta i stava prema vanjskoj grupi kod većine i manjine, što potvrđuje nalaze teorije međugrupne pretnje o ulozi pretnje u

odnosima među grupama različitoga statusa.

Ključne riječi: simbolička međugrupna pretnja, etnički identitet, socijalna distanca, teorija međugrupne pretnje

THE ROLE OF SYMBOLIC INTERGROUP THREAT IN THE RELATIONSHIP BETWEEN ETHNIC IDENTITY AND INTERGROUP ATTITUDES

The aim of the study was to test the mediation role of symbolic intergroup threat in the relationship between ethnic identity and intergroup attitudes for groups of unequal status in a post-conflict community. The study was conducted in the city of Vukovar (Croatia) on the sample of 608 participants, aged 19 to 67 from two ethnic groups (minority Serbs and majority Croats). Ethnic Identity Scale, Symbolic Intergroup Threat Scale and Social Distance Scale were used. Results show that the two groups perceive the same level of symbolic intergroup threat. Symbolic threat partially mediates the relationship between ethnic identity and social distance. Mediated relationship is also moderated by group status. In the majority status group identity is more strongly associated with the perception of threat than in the minority group.

The study supports the results of prior research indicating the important role of intergroup threat in relations between groups of different status.

Keywords: symbolic intergroup threat, ethnic identity, social distance, intergroup threat theory

POTROŠAČKI ETNOCENTRIZAM I NACIONALNI IDENTITET SRBA NA KOSOVU I METOHIJI

Jelena Minić, Dušan Randelović i Miljana Pavićević

Katedra za psihologiju, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica

Teorijski okvir istraživanja je potrošački etnocentrizam kao jedan od važnih koncepta u marketingu kojim se odeđuje sklonost stanovnika ka kupovini domaćih proizvoda. Potrošački etnocentrizam ukazuje na pripadnost pojedinaca nekoj nacionalnoj grupi i govori kakvo je potrošačko ponašanje prihvatljivo za njene članove; baziran je na ideji da je kupovina domaćih proizvoda ekonomsko, ali i moralno pitanje. Cilj rada je bio utvrditi: izraženost potrošačkog etnocentrizma i nacionalnog identiteta ispitanika srpske nacionalnosti sa Kosova i Metohije ($n=271$; od 25 do 61 god., $MS= 37,70$, $SD= 8,88$); povezanost pomenutih varijabli međusobno, kao i povezanost sa sociodemografskim varijablama (godinama starosti, materijalnim stanjem i obrazovnim nivoom). Jedan od ciljeva istraživanja bio je ispitati razlike u izraženosti potrošačkog etnocentrizma i nacionalnog identiteta u odnosu na pol ispitanika. U radu su korišćeni sledeći instrumenti: Skala nacionalnog identiteta, Skala potrošačkog etnocentrizma i Upitnik osnovnih podataka (pouzdanost primenjenih skala je zadovoljavajuća). U obradi podataka korišćene su mere deskriptivne statistike, t-test, korelaciona analiza i analiza varijanse.

Dobijeni podaci pokazuju da ispitanici imaju umerenu izraženost potrošačkog etnocentrizma ($min.=17$; $max.=111$; $AS=57,47$, $SD=17,00$) i veoma izražen nacionalni identitet ($min.=56$; $max.=138$; $AS=100,46$; $SD=13,85$) u odnosu na teorijski raspon. Utvrđena je visoka pozitivna korelacija nacionalnog identiteta i potrošačkog etnocentrizma ($r= .525$; $p< 0,01$) i niska pozitivna korelacija potrošačkog etnocentrizma i godina starosti ispitanika ($r= .163$; $p < 0,01$). Na osnovu dobijenih podataka može se zaključiti da ispitanici sa izraženijim nacionalnim identitetom i stariji ispitanici imaju izraženiji i potrošački etnocentrizam, tj. češće biraju srpske proizvode prilikom kupovine. Daljom obradom podataka utvrđena je niska negativna korelacija potrošačkog etnocentrizma i obrazovnog nivoa ispitanika ($r= -.157$; $p< 0,01$); kao i niska negativna korelacija nacionalnog identiteta i obrazovnog nivoa ispitanika ($r= -.126$; $p< 0,05$). Na osnovu ovih podataka možemo izvesti zaključak da je potrošački etnocentrizam i nacionalni identitet izraženiji kod ispitanika nižeg obrazovnog nivoa i obrnuto. Nisu nađene značajne korelacije nacionalnog identiteta

i potrošačkog etnocentrizma sa ostalim varijablama uključenim u istraživanje, kao ni razlike u izraženosti pomenutih varijabli u odnosu na pol ispitanika.

Podaci su u skladu sa pretpostavkama i rezultatima prethodnih istraživanja, jer upravo potvrđuju da je nacionalni identitet jedan od značajnih korelata potrošačkog etnocentrizma, kao i da je potrošački etnocentrizam izraženiji kod starijih ispitanika i onih sa nižim obrazovnim nivoom. Dobijeni podaci otvaraju mogućnost daljeg istraživanja potrošačkog etnocentrizma na ovim prostorima, čije proučavanje naročito u uslovima aktuelne svetske ekonomske krize dobija na značaju.

Ključne reči: potrošački etnocentrizam, nacionalni identitet, Srbi sa Kosova i Metohije

CONSUMER ETHNOCENTRISM AND NATIONAL IDENTITY OF SERBS IN KOSOVO AND METOHIA

The aim of the study was to determine the following: a presence of consumer ethnocentrism and national identity with the examinees of Serbian nationality from Kosovo and Metohia, connection within the mentioned variables, and connection with some social-demographic variables (age, economical status and educational level). One of the research aims was to examine the differences in the presence of consumer ethnocentrism and national identity regarding the sex of the examinees. The examinees with the emphasized national identity and the older ones have more emphasized consumer ethnocentrism i.e. they choose more often Serbian products while shopping. Consumer ethnocentrism and national identity is more emphasized within the examinees of lower educational level and vice versa. Important correlations of national identity and consumer ethnocentrism with other variables were not found as well as the differences of the mentioned variables regarding the sex of the examinees.

Keywords: consumer ethnocentrism, national identity, Serbs in Kosovo and Metohia

KLINIČKA PSIHOLOGIJA

ODNOS STUDENATA PSIHOLOGIJE PREMA TRAŽENJU PROFESIONALNE PSIHOLOŠKE POMOĆI ZA BLISKE DRUGE*

Jelena Srna, Marko Milanović i Lazar Tenjović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Cilj rada je da odgovori na sledeća pitanja: 1. Kako bi studenti psihologije reagovali kada bi im se bliska osoba obratila za mišljenje o tome da li da potraži profesionalnu psihološku pomoć (PPP) za sopstvene emocionalne probleme? 2. Da li su eventualne razlike u načinu na koji studenti reaguju u datoj situaciji u vezi sa njihovim stavovima prema traženju profesionalne psihološke pomoći (TPPP)?

U istraživanju su učestvovala 64 studenta psihologije, sa Filozofskog fakulteta u Beogradu. Pri kraju kursa Osnovi psihoterapije i savetovanja, studenti su anonimno odgovarali na pitanje otvorenog tipa: *Vama bliska osoba ima emocionalnih problema zbog kojih razmišlja da potraži profesionalnu psihološku pomoć. Volela bi da čuje i Vaše mišljenje. Šta biste joj vi rekli?* Studenti su popunili i Upitnik za ispitivanje stavova prema traženju profesionalne psihološke pomoći Fišera i Farine. Odgovori studenata na otvoreno pitanje prvo su kvalitativno analizirani tematskom analizom i analizom sadržaja. Tematskom analizom su identifikovane četiri teme. Najređe identifikovana tema je *prosleđivanje* (27,5%), koja podrazumeva uzdržavanje od aktivnog preuzimanja profesionalne uloge. Sledeća po zastupljenosti je tema *informisanje* o PPP (40,6 %), pri čemu studenti najčešće daju informacije o vrstama, procesu i ishodu psihoterapije, odnosno terapijskoj promeni. Sa 43,5% zastupljena je tema *lobiranje* za PPP kroz isticanje njenih prednosti, podsticanje ili sugerisanje traženja PPP. Najzastupljenija tema je *preuzimanje* uloge pomagača (52,5%), koju karakteriše to da student tretira blisku osobu kao klijenta - počinje terapijsku komunikaciju radi izgradnje terapijskog odnosa, procene potencijala osobe i težine problema te, zavisno od ishoda procene, upućuje na odgovarajuću pomoć. Analizom grupisanja studenti su, na osnovu učestalosti ovih tema u njihovim reakcijama, svrstani u dve grupe. U prvoj grupi (30.2%) izraženije su reakcije informisanja, lobiranja i prosleđivanja, a manje je izraženo preuzimanje, dok su u drugoj grupi (69.8%) manje izražene reakcije informisanja, lobiranja i prosleđivanja, a izraženija je reakcija preuzimanja.

Analizom sadržaja studenti su prema reakcijama na otvoreno pitanje svrstani u tri grupe: *TPPP svakako, TPPP uslovno, TPPP samo u krajnoj instanci.*

Grupe dobijene tematskom analizom, kao i grupe dobijene analizom sadržaja razlikuju se po prosečnim skorovima na Upitniku za ispitivanje stavova prema traženju profesionalne psihološke pomoći (grupe iz tematske analize: $F(1,60) = 4.71, p < .05$; grupe iz analize sadržaja: $F(2,58) = 3.66, p < .05$).

Zaključci: 1. Studenti psihologije pokazuju tendenciju preuranjenog preuzimanja profesionalne uloge pomagača. 2. U njihovim reakcijama se ispoljava njihov stav prema traženju profesionalne psihološke pomoći.

U diskusiji će biti razmotrene implikacije rezultata na edukaciju psihologa za pružanje profesionalne psihološke pomoći kao i na dalja istraživanja faktora koji mogu uticati na traženje profesionalne pomoći.

Ključne reči: traženje profesionalne psihološke pomoći, stav, studenti

* Projekat Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije broj 179018.

PSYCHOLOGY STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS SEEKING PROFESSIONAL PSYCHOLOGICAL HELP FOR CLOSE OTHERS

The aim of the paper is to answer to the following questions: How would psychology students respond when someone close addresses them for an opinion on whether to seek professional psychological help for his/her own emotional problems? Are possible differences in the way students respond in a given situation related to their own attitudes towards seeking professional psychological help?

Students' responses were first analyzed by both thematic and content analysis. The most represented theme was assuming the role of professional.

Based on the thematic analysis students were clustered in two groups, and according to the content analysis students were clustered in three groups.

The obtained groups differed in the mean score on the Attitude Toward Seeking Professional Psychological Help Scale.

Conclusions: (1) Psychology students tend to assume the professional role prematurely. (2) In their responses, one can recognize their attitudes towards seeking professional psychological help.

Keywords: seeking professional psychological help, attitudes, students

SPECIFIČNOSTI UPOTREBE PROCESA PROMENE U TRETMANU HEROINSKIH ZAVISNIKA

Dragan Žuljević i Vesna Gavrilov-Jerković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad

Ksenija Kolundžija

Institut za psihijatriju, Klinički centar Vojvodine

Procesi promene su one skrivene ili očigledne aktivnosti i iskustva koje osoba primenjuje ili doživljava u cilju korekcije problemskog ponašanja. Oni predstavljaju jedan od ključnih konstrukata Transteorijskog modela promene, integrativnog modela promene čija je osnovna pretpostavka da ljudi promenu sprovode prolazeći kroz pet sukcesivnih stadijuma spremnosti na promenu, pri čemu je za svaki od njih karakteristična povišena upotreba određene grupe procesa.

Sprovedeno istraživanje imalo je za cilj da proveri postoji li razlika u upotrebi određenih procesa promene kod heroinskih zavisnika u zavisnosti od stadijuma promene, te na koje procese se ispitanici u pojedinim stadijumima dominantno oslanjaju.

Upotrebljen je Upitnik procesa promene za heroinsku zavisnost PCQH-2008, te Kategorijalna skala stadijuma promene. Uzorak je obuhvatao 200 pacijenata na psihijatrijskom tretmanu zavisnosti od opijata metadonskom supstitucijom. Hijerarhijska klaster analiza (Statistica 7.0) nad z-vrednostima ukupnih skorova na subskalama procesa promene ukazala je na 5 grupa ispitanika. Nehijerarhijskom klaster analizom formirane su grupe ispitanika okupljene oko specifične upotrebe procesa i sprovedena krostabulacija pripadnosti klasteru i stadijumima promene.

Klaster visoke upotrebe svih procesa dominantno okuplja ispitanike (37%) iz viših stadijuma, dok klaster niske upotrebe svih procesa okuplja ispitanike (14%) iz svih stadijuma promene. Ispitanici (23%) u klasteru gde je naglasak na upotrebi aktivno-restrukturirajućih procesa dominantno potiču iz stadijuma akcije i održavanja, dok dva klastera naglašene upotrebe pasivno kontemplativnih procesa okupljaju ispitanike (26%) iz stadijuma pripreme i delimično akcije.

Ovi nalazi su tek delimično u skladu sa transteorijskim modelom promene, te će biti diskutovane njihove teorijske i praktične implikacije.

Ključne reči: procesi promene, transteorijski model promene, heroinska zavisnost, klaster analiza

SPECIFICITIES OF PROCESSES OF CHANGE USAGE IN TREATING HEROIN ADDICTS

The processes of change represent hidden or obvious activities and experiences which people use or rely on in attempts to change their problematic behaviour. They were conceptualised as one of two key dimensions of the Transtheoretical model of change. Patients use them to a greater or lesser extent, depending on the stage of change they are in.

This research was conducted in an attempt to discover if there was a difference in specific usage of processes of change depending on patients' stages of change. The usage was measured by the Processes of Change Questionnaire, and the Categorical Stages of Change Scale, completed by 200 methadone maintenance patients diagnosed with heroin addiction.

Cluster analysis showed 5 clusters of patients with similar profiles of processes usage. By crosstabulating stages of change with cluster-membership we gained the results that only partly supported the Transtheoretical model. Theoretical and practical implications of these findings will be discussed.

Keywords: processes of change, transtheoretical model of change, heroin addiction, cluster analysis

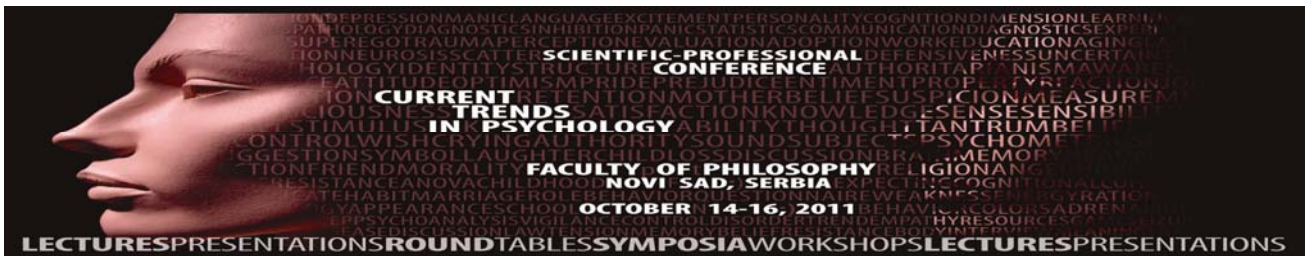
OSOBINE LIČNOSTI I PROCENA PSIHOTERAPIJSKE ALIJANSE

Sanja Bratina

Savetovalište za psihoterapiju i edukaciju „Novi prostori“

Tokom prethodnih decenija, stavljajući u istraživački fokus primenu terapijskih procedura, protokola i tehnika, istraživači su dali značajan doprinos razumevanju psihoterapijskih procesa i ishoda. Ipak, takav pristup je donekle zanemario izučavanje jedinstvenog doprinosa koji psihoterapiji daju osobine ličnosti psihoterapeuta i klijenata te način na koji se kreira njihov odnos. Ovaj rad se bavi činionicima koji su povezani sa percepcijom kvaliteta terapijske alijanse. Osnovni problem istraživanja može se precizirati pitanjem: Da li postoji povezanost osobina ličnosti klijenata, dijagnoze i procene kvaliteta terapijskog odnosa? Pretpostavili smo da su osobine ličnosti klijenata povezane sa percepcijom kvaliteta terapijskog odnosa, pre nego psihološko stanje – dijagnoza, kada su u pitanju klijenti iz privatne psihoterapijske prakse. Sprovedeno istraživanje se bavi proverom ovih pretpostavki. Osobine ličnosti klijenata procenjene su upitnikom Velikih pet plus dva, percepcija kvaliteta psihoterapijske alijanse Upitnikom odnosa, a dijagnostičke kategorije formirane su na osnovu samoizveštaja klijenata. Rezultati su analizirani MANCOV – om, subskale Upitnika odnosa predstavljale su zavisne, subskale upitnika Velikih pet plus dva kovarijable, dok je dijagnoza korišćena kao nezavisna varijabla. Uzorak je sačinjavalo 58 ispitanika učesnika geštalt iskustvenih terapijskih grupa iz regiona. Dobijeni rezultati ukazuju na postojanje povezanosti dimenzije ličnosti Otvorenost i percepcije kvaliteta terapijskog odnosa, $F(6,44)=3.445$, $p<.01$. Nije utvrđeno postojanje razlika u percepciji terapijskog odnosa u odnosu na dijagnoze klijenata. Rezultati ovog istraživanja su u skladu sa rezultatima ostalih, nama dostupnih istraživanja te ukazuju da su osobine ličnosti značajno povezane sa tokom i ishodom terapijskog procesa. Ograničenja istraživanja se tiču malog uzorka ispitanika i nedovoljno diskriminativnog Upitnika odnosa. Takođe, može se pretpostaviti da su dobijeni rezultati u vezi sa specifičnostima geštalt terapijskog modaliteta specifičnog po brojnim kreativnim i neobičnim tehnikama rada i bilo bi nužno proveriti postojanje takvih rezultata kod klijenata izloženih drugim terapijskim modalitetima.

Ključne reči: Klijenti, terapeuti, odnos, ličnost, geštalt

PERSONALITY TRAITS AND EVALUATION OF PSYCHOTHERAPY ALLIANCE

The research explored the relations between personality traits and evaluation of psychotherapeutic alliance. Basic problem was formulated via question: Are there relations between personality of the clients, diagnoses, age and evaluation of psychotherapy alliance?

Personality traits were chosen from the “Big Five” model, and were measured by the Big Five plus Two Questionnaire. Evaluation of psychotherapy alliance was based on the humanistic-existential theory and was measured by the Relationship Questionnaire.

The sample comprised of 58 subjects, participants of experiential Gestalt psychotherapy groups.

The results showed that there was an important influence of Openness on evaluation of psychotherapy relationship $F(6,44)=3.445$, $p<.01$. Differences concerning Diagnoses were not significant.

Keywords: clients, therapist, relationship, personality, gestalt

KVALITET ŽIVOTA U KONTEKSTU SOCIJALNE UKLJUČENOSTI OSOBA SA RAZLIČITIM STEPENOM INTELEKTUALNIH TEŠKOĆA

Boban Petrović, Duška Stojisavljević i Katarina Tadić

Asocijacija za promovisanje inkluzije Srbije – API Srbije, Beograd

Kvalitet života jedan je od ključnih koncepata kada je u pitanju mentalno zdravlje ljudi. Iako postoje različiti načini određenja i indikatori kvaliteta življenja, u značajnoj meri se akcenat stavlja na subjektivnu određenost ovog pojma. Ovaj koncept posebno je važan kada su u pitanju socijalno isključene grupe stanovništva, kao što su osobe sa intelektualnim teškoćama (osobe sa IT), naročito iz perspektive aktivnog promovisanja principa socijalne uključenosti kroz socijalne usluge u zajednici.

Stoga je osnovni cilj ovog istraživanja utvrđivanje razlika između osoba sa IT različitog stepena socijalne uključenosti i nivoa kompetentnosti u pogledu 3 dimenzije kvaliteta života: zadovoljstva ličnim kompetentnostima, mogućnostima sredine i ličnim blagostanjem.

Istraživanje je realizovano na uzorku od 23 osobe sa IT, različitog pola, starosti i stepena teškoća, koje su korisnici programa stanovanja uz podršku u otvorenoj sredini. Kvalitet života procenjivan je na osnovu "Skale za procenu subjektivnog doživljaja kvaliteta življenja osoba sa IT". Za procenu stepena socijalne uključenosti korišćen je instrument "EKO-mapa za osobe sa IT", a za procenu stepena opšte kompetentnosti – Skala za procenu opštih kompetentnosti. Obrada podataka bazirana je na osnovnim deskriptivnim statističkim pokazateljima i analizi varijanse.

Rezultati pokazuju da se osobe sa IT viših i nižih kompetentnosti ne razlikuju značajno po tome koliko su zadovoljni ličnim kompetentnostima i ličnim blagostanjem, ali razlike postoje u pogledu zadovoljstva mogućnostima sredine ($F(21)=31.207$, $p=.000$, $\eta^2=.706$) – kompetentnije osobe sa IT su zadovoljnije mogućnostima koje im pruža sredina u kojoj žive. Slično, ne postoje značajne razlike između osoba sa IT koje su više, odnosno, manje socijalno uključene po pitanju zadovoljstva ličnim kompetentnostima i ličnim blagostanjem. Ali, razlike postoje po pitanju zadovoljstva mogućnostima sredine ($F(21)=19.553$, $p=.001$, $\eta^2=.601$) – paradoksalno, osobe koje su manje uključene ispoljavaju veće zadovoljstvo mogućnostima sredine. Samo po ovoj dimenziji postoji značajna interakcija opšte kompetentnosti i stepena socijalne uključenosti ($F(21)=26.803$, $p=.000$, $\eta^2=.673$).

Može se zaključiti da ne postoje značajne razlike u proceni kvaliteta života osoba sa IT različitih kompetentnosti i stepena socijalne uključenosti, izuzev po zadovoljstvu mogućnostima koje pruža sredina. Ali, postoji tendencija da su kompetentnije i socijalno uključnije osobe sa IT zadovoljnije mogućnostima sredine, dok, kada su u pitanju manje kompetentne osobe sa IT, one koje su više socijalno uključene - manje su zadovoljne mogućnostima sredine. Rezultati ukazuju da postoje barijere za smisleno i potpuno socijalno uključivanje posebno manje kompetentnih osoba sa IT, za koje je veća dostupnost nedovoljno prilagođenih resursa lokalne zajednice, u stvari, frustrirajuća. Rezultati imaju značajne implikacije za pružaoce socijalnih usluga u zajednici.

Ključne reči: kvalitet života, osobe sa intelektualnim teškoćama, socijalno uključivanje

QUALITY OF LIFE IN THE CONTEXT OF SOCIAL INCLUSION OF PEOPLE WITH VARYING DEGREES OF INTELLECTUAL DISABILITIES

Quality of life is one of the key concepts related to mental health. Lately, the subjective determination of this concept is more and more emphasized. This concept is particularly important when it comes to socially excluded people, such as people with intellectual disabilities (people with ID).

The main objective of this research was to determine potential differences between people with different degrees of social inclusion and level of intellectual disabilities regarding the three dimensions of quality of life: satisfaction with personal competence, satisfaction with possibilities provided by the environment and satisfaction with personal well-being.

The research was conducted on a sample of 23 people with ID, users of community-based supported housing for people with disabilities. A scale for assessing the quality of life of people with ID, Eco-map for people with ID, and a scale for assessment of general competence in people with ID were applied. Data analysis was based on an analysis of variance.

The results showed that there were no significant differences in the subjective assessment of quality of life of people with different level of intellectual disabilities, and with different levels of social inclusion, excepting the satisfaction of the possibilities provided by the environment. But, in regard of this dimension of the quality of life, there was an interaction between general competence

SAMOPOŠTOVANJE I DOŽIVLJAJ USAMLJENOSTI KOD SREDNJOŠKOLACA KORISNIKA FACEBOOK-A

Marina Đorić, Snežana Vidanović i Vesna Anđelković

Filozofski fakultet u Nišu

Nesumnjivo je da sve prisutniji način komunikacije u vidu sajber komunikacije pruža mogućnost da se na osoben način zadovolje mnoge ljudske potrebe. Za adolescenta, jedna od najznačajnijih je uspostavljanje novih i intimnih odnosa. Aktivno društveno umrežavanje je i prilika za formiranje grupa i osećaj pripadanja tako značajnih u procesu odrastanja. Sve češće se čuju i zagovornici ideje da boravak na mreži može voditi i ka većoj distanciranosti, usamljenosti i socijalnoj izolaciji njenih korisnika u realnom svetu. Stoga, osnovni cilj istraživanja bio je ispitivanje razlika u doživljaju usamljenosti i nivou samopoštovanja kod srednjoškolaca korisnika socijalne Facebook mreže i onih koji ne koriste Facebook. Takođe su kod ove dve grupe ispitivani doživljaj usamljenosti i samopoštovanju s obzirom na neke sociodemografske varijable (pol i ekonomski status porodice), kao i školski uspeh, a kod srednjoškolaca korisnika Facebook-a i u zavisnosti od aktivnosti na Facebook-u (učestalost uključenja, broj prijatelja, dužina uključenja).

Uzorak je činilo 180 srednjoškolaca uzrasta 7 do 19 (91 devojka i 89 mladića), od čega je 129 korisnika i 51 nekorisnik Facebook-a.

Instrumenti: Skala socijalne i emocionalne usamljenosti DiTommasoa i Spinnera za procenu doživljaja usamljenosti u tri područja (prijateljski odnosi, odnosi s porodicom i ljubavne veze), Inventar samopoštovanja Coopersmitha i Upitnik o aktivnostima na Facebook-u (konstruisan za ovo istraživanje).

Rezultati istraživanja pokazuju da ne postoje statistički značajne razlike ni na jednom od aspekata doživljaja usamljenosti, niti u nivou samopoštovanja između grupe korisnika i grupe nekorisnika Facebook-a. Međutim, statistički značajne razlike prisutne su unutar grupa na dimenzijama usamljenosti i na samopoštovanju, s obzirom na školski uspeh. Takođe, i u grupi korisnika i u grupi nekorisnika, značajne razlike su nađene kod socijalne usamljenosti u odnosu na pol – kod mladića je ova dimenzija izraženija. U grupi Facebook korisnika, značajnost postoji kod socijalne usamljenosti u odnosu na dužinu uključenja na Facebook.

Po svemu sudeći, na uzorku koji je korišćen, nije nađena povezanost između članstva na Facebook-u i nižeg samopoštovanja i većeg doživljaja usamljenosti kod adolescenata. Ohrabrujuće je da se adolescenti iz uzorka generalno ne osećaju usamljeno i da im je nivo samopoštovanja relativno visok. Posredno to može značiti i da su adolescenti zadovoljni kvalitetom socijalnih kontakata i zajedništva u kome su članovi visoko međusobno povezani. Jedan od zaključaka je da oba pola Facebook koriste pretežno radi druženja i konverzacije, kao i širenja lične socijalne mreže. Oni zadovoljniji socijalnim odnosima u realnom svetu, skloniji su eksperimentisanju novim medijem za komunikaciju.

Ključne reči: samopoštovanje, usamljenost, adolescencija, Facebook

SELF-RESPECT AND LONELINESS IN HIGH SCHOOL STUDENTS WHO ARE FACEBOOK USERS

The goal of this research was to investigate the differences in loneliness and the level of self-respect high school Facebook users and students who do not users. The feeling of loneliness and self-respect of these two groups with regard to some socio-demographic variables and school grades were analyzed. Differences among Facebook users in loneliness and self-respect, depending on the frequency, duration and involvement of their Facebook use were explored.

The sample: 180 high school students. The instruments: The Social and Emotional Scale, the Self-Esteem Inventory and the Questionnaire on Facebook Activities.

The results indicate that there is no statistically significant difference in both loneliness and self-respect between the groups. Within both groups, statistically significant differences exist both at the level of the feeling of loneliness and self-respect when compared to scholastic achievement, and social loneliness with regard to of gender. In group Facebook users, difference is at social loneliness with duration of logging on Facebook.

Keywords: self-respect, loneliness, adolescence, Facebook

PRAGMATSKE SPOSOBNOSTI DECE SA RAZVOJNOM DISFAZIJOM I ASPERGEROVIM SINDROMOM

Nenad Glumbić, Mirjana Đorđević i Branislav Brojčin

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Pragmatski deficiti su inherentni poremećajima autističkog spektra u koje spada i Aspergerov sindrom. S druge strane, razvojnu disfaziju karakterišu značajni nedostaci u razvoju strukturalnih aspekata jezika koji se ne mogu objasniti oštećenjem sluha, intelektualnom ometenošću, niti prisustvom pervazivnog poremećaja razvoja. Pridruženi pragmatski deficiti obično se smatraju sekundarnom posledicom bazičnog jezičkog deficita.

Cilj ovog istraživanja je da utvrdi diferencijalno-dijagnostičku vrednost *Komunikacione čekliste za decu* (Bishop, 2003) u proceni pragmatskih sposobnosti dece sa Aspergerovim sindromom i dece sa razvojnom disfazijom.

Uzorkom je obuhvaćeno 18 ispitanika sa Aspergerovim sindromom, uzrasta između 4 i 17 god. (AS=10,10; SD=3,65), kao i 21 ispitanik sa razvojnom disfazijom, uzrasta između 4 i 16 god. (AS=6,88; SD=3,18). Ispitanici sa Aspergerovim sindromom značajno su stariji od ispitanika sa disfazijom ($F(1,39)=9,07$; $p=0,005$). Komunikacione sposobnosti svakog ispitanika procenjene su drugom verzijom *Komunikacione čekliste za decu*. Sirovi skorovi za svaku od pet skala kojima se procenjuju pragmatske sposobnosti transformisani su u skalirane skorove, u zavisnosti od uzrasta deteta. Sabiranjem skaliranih skorova na skalama: *Koherencija*, *Neadekvatna inicijacija*, *Stereotipan govor*, *Kontekst* i *Neverbalna komunikacija* dobijen je kompozitni pragmatski skor. Razlike između ispitanika nisu bazirane na skorovima pojedinačnih skala zbog niske relijabilnosti unutrašnje konzistencije.

Prosečne vrednosti pragmatskog skora dece sa razvojnom disfazijom (AS=26,91; SD=10,71) veće se od pragmatskog kompozitnog skora dece sa Aspergerovim sindromom (AS=13,39; SD=9,44). Jednofaktorska analiza kovarijanse, nakon statističkog uklanjanja uticaja uzrasta, pokazuje da je uočena razlika statistički signifikantna ($F(1,38)=14,96$; $p<0,001$; $\eta^2=0,282$).

Dobijeni rezultati ukazuju na mogućnost korišćenja pragmatskog skora u procesu diferencijacije razvojne disfazije od Aspergerovog sindroma. Kao posledica činjenice da u kliničkoj praksi vrlo malo dece ima precizno dijagnostikovanu razvojnu disfaziju ili Aspergerov sindrom

formiran je relativno mali uzorak, tako da dobijeni rezultati ne dozvoljavaju izvođenje dalekosežnijih zaključaka.

Ključne reči: pervazivni razvojni poremećaji, autistički spektar

PRAGMATIC ABILITIES OF THE CHILDREN WITH SPECIFIC LANGUAGE IMPAIRMENT AND ASPERGER'S SYNDROME

Pragmatic deficits in children with specific language impairment could be seen as secondary consequence of their structural language disorders. The objective of this research was to determine value of the Children's Communication Checklist for differential diagnosis of specific language impairment and Asperger syndrome.

The sample consisted of 18 participants with Asperger syndrome and 21 participants with specific language impairment, aged from 4 through 17. Pragmatic composite for each participant was calculated by summing scaled scores of five „pragmatic scales“.

It was revealed that average values of the pragmatic composite in children with specific language impairment ($M=26.91$; $SD=10.71$) were higher than those in children with Asperger's syndrome ($M=13.39$; $SD=9.44$). Two groups were compared using Analysis of covariance with the age as a covariate. Observed differences were statistically significant ($F(1,38)=14.96$; $p<.001$). There is no significant effect of age on observed differences.

The Pragmatic composite may be used in the purpose of differential diagnosis. However, obtained results should be confirmed in a bigger sample.

Keywords: pervasive developmental disorders, autistic spectrum

SNYDEROV KONCEPT NADE: IZMEĐU ILI UNUTAR SELF-EFIKASNOSTI I OPTIMIZMA?

Vesna Gavrilov-Jerković, Veljko Jovanović, Dragan Žuljević i Dragana Brdarić
Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

U okviru pozitivne psihologije teoretičari i istraživači veliki interes pokazuju za konstrukte koji se tiču trajne sklonosti osobe da razvija pozitivna očekivanja od budućnosti, kao što su optimizam i self-efikasnost. Snyder sa svojim saradnicima uvodi konstrukt nade kao rivalski nezavisan konstrukt. Po ovom konceptu, nada obuhvata komponentu percepcije osobe da je voljna da pokrene i održi aktivnosti potrebne da se dostigne cilj (agency) i komponentu percepcije osobe da je sposobna da pronade načine da dostigne cilj (pathways). Ovi autori naglašavaju da se nada razlikuje od self-efikasnosti po jasnijoj nameri da se preduzme određeno ponašanje, a od optimizma u naglašavanju lične kompetentnosti osobe. Ovakvo definisanje nade se po Patriciji Bruininks razlikuje od laičkog i Averilovog koncepta nade i problematično je jer u procesu operacionalizacije konstrukt nade jako približava konstrukt generalne self-efikasnosti. Osnovni cilj ovog istraživanja je provera psihometrijskih karakteristika Skale dispozicione nade koju su Snyder i saradnici konstruisali u skladu sa svojim teorijskim polazištima, sa posebnim akcentom na ispitivanje konvergentne validnosti u odnosu na koncepte optimizma i self-efikasnosti. Uzorak istraživanja je činilo 200 studenata Univerziteta u Novom Sadu, prosečne starosti 22 godine (SD = 3.20). Od instrumenata su korišćeni Skala dispozicione nade (DHS), Upitnik za procenu ličnog i socijalnog optimizma (POSO-E), Skala generalne self-efikasnosti (GSE), skraćena verzija Skale depresivnosti anksioznosti i stresa (DASS-21), Skala zadovoljstva životom (SWLS) i Srpski inventar afekata baziran na PANAS-X (SIAB-PANAS). Analiza pouzdanosti je pokazala da DHS i obe subskale (Agency i Pathways) imaju adekvatnu internu konzistentost. Rezultati eksplorativne i konfirmativne faktorske su pokazali da se DHS sastoji od dve visoko povezane dimenzije, koje odgovaraju teorijski pretpostavljenim komponentama konstrukta nade. Diskriminativna validnost skale je potkrepljena niskim negativnim korelacijama sa merama emocionalnog distresa, a konvergentna umerenim pozitivnim korelacijama sa merama subjektivnog blagostanja. Izuzetno visoke pozitivne korelacije DHS sa self-efikasnošću i ličnim optimizmom su doveli u pitanje specifičnost nade u odnosu na ostale konstrukte koji se tiču pozitivnih očekivanja u vezi sa

budućnošću. U radu su diskutovane mane i vrline skale, i date smernice za buduća istraživanja. Pri tom, predložena je konceptualizacija nade koja nije redundantna ostalim konstruktima pozitivnih očekivanja, već je bliža laičkom viđenju nade kao pozitivnog emocionalnog stanja u situacijama koje odlikuje nizak stepen opažene lične kontrole.

Ključne reči: nada, self-efikasnost, optimizam, validnost

SNYDER'S CONCEPT OF HOPE: BETWEEN OR WITHIN SELF-EFFICACY AND OPTIMISM

In the field of psychology that deals with positive expectations, Snyder and colleagues have introduced the concept of hope as distinct from optimism and self-efficacy. These authors have emphasized that hope differs from self-efficacy by a stronger intention to act, and from optimism in highlighting the personal competence. The objective of this study was to evaluate the psychometric properties of the Dispositional Hope Scale (DHS), with an emphasis on examination of its convergent validity in relation to the concepts of optimism and self-efficacy. The results showed that DHS is a reliable and valid instrument, encompassing two highly correlated dimensions in accordance with the theoretical assumptions. Strong positive correlations of DHS with self-efficacy and personal optimism questioned the specificity of hope in relation to constructs concerning positive future expectations. The paper discussed the strengths and weaknesses of the scale, provided guidance for future studies and proposed a new conceptualization of hope.

Keywords: hope, self-efficacy, optimism, validation

POVEZANOST PERFEKCIONIZMA, NETOLERANCIJE NEIZVJESNOSTI I OPĆE PSIHOPATOLOGIJE

Laura Marković

Rehabilitacijski centar za stres i traumu, Zagreb

Suvremene spoznaje vezane uz perfekcionizam jasno upućuju na važnost odvojenog promatranja njegovih pozitivnih aspekata definiranih preko visokih perfekcionistačkih težnji i niskih perfekcionistačkih briga te negativnih aspekata definiranih visokim perfekcionistačkim težnjama i brigama. Netolerancija neizvjesnosti je noviji konstrukt u području kliničke psihologije koji se pokazao kao jedan od najsnažnijih prediktora pretjerane brige i generaliziranog anksioznog poremećaja.

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je utvrditi doprinos dimenzija netolerancije neizvjesnosti i pozitivnog i negativnog perfekcionizma u objašnjenju izraženosti simptoma opće psihopatologije. Osim toga željeli smo utvrditi postoje li razlike u toleranciji neizvjesnosti i u izraženosti simptoma opće psihopatologije između pozitivnih i negativnih perfekcionista te ne-perfekcionista.

Na uzorku od 329 studenata Filozofskog Fakulteta u Zagrebu primjenjene su Ljestvica pozitivnog i negativnog perfekcionizma, Ljestvica netolerancije neizvjesnosti te Upitnik za ispitivanje općih psihopatoloških teškoća (CORE-OM, Clinical Outcomes in Routine Evaluation). CORE-OM upitnik se odnosi na procjenu općih psihopatoloških poteškoća/uznemirenosti, a uključuje procjenu subjektivne dobrobiti, uobičajene probleme/simptome, svakodnevno funkcioniranje te čestice procjene rizičnih ponašanja za samu osobu i za druge. Opće psihopatološke teškoće ovdje predstavljaju negativna odstupanja u konstruktima koje CORE-OM mjeri, a koji su se pokazali prediktivnima u kliničkom i psihoterapijskom radu za procjenu napretka i ishoda terapije.

Rezultati pokazuju da su obje vrste perfekcionizma i dimenzija netolerancije neizvjesnosti Stres zbog neizvjesnosti značajni prediktori simptoma opće psihopatologije, pri čemu se negativni perfekcionizam pokazao kao najznačajniji prediktor. Što osoba ima viši negativni, a niži pozitivni perfekcionizam, te što doživljava veći stres zbog neizvjesnosti, to su kod nje izraženiji simptomi opće psihopatologije. Pozitivni perfekcionista ne razlikuju se značajno od ne-perfekcionista po netoleriranju neizvjesnosti, no obje se skupine značajno razlikuju od negativnih perfekcionista i

osoba kod kojih su obje vrste perfekcionizma visoko izražene. Simptomi opće psihopatologije najizraženiji su kod negativnih perfekcionista. Negativni perfekcionista pokazuju blagu do umjerenu, a neperfekcionista i pozitivni perfekcionista nisku izraženost simptoma opće psihopatologije.

U radu će biti raspravljene teorijske i praktične implikacije dobivenih povezanosti.

Ključne riječi: netolerancija neizvjesnosti, pozitivni perfekcionizam, negativni perfekcionizam, opća psihopatologija

ASSOCIATIONS BETWEEN PERFECTIONISM, INTOLERANCE OF UNCERTAINTY AND GENERAL PSYCHOPATHOLOGY

The aim of this study was to examine the contributions of Positive and Negative Perfectionism and the dimensions of Intolerance of Uncertainty in explaining symptoms of general psychopathology. We also wanted to examine the differences between positive perfectionists, negative perfectionists and non-perfectionists in Intolerance of Uncertainty and general psychopathology. Research was conducted on the sample of 329 students from the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb. The results showed that students who were high on Negative Perfectionism and Uncertainty Distress, and low on Positive Perfectionism were at risk of developing symptoms of general psychopathology. Negative Perfectionism proved to be the most significant predictor of general psychopathology. ANOVA showed that negative perfectionists differed significantly from positive perfectionists and non-perfectionists and scored highest on Intolerance of Uncertainty and symptoms of general psychopathology. No differences were found between positive perfectionists and non-perfectionists on the above mentioned measures.

Keywords: Intolerance of Uncertainty, Positive Perfectionism, Negative Perfectionism, general psychopathology

PREDLOG NOVOG INSTRUMENTA ZA PROCENU KAPACITETA ZA MENTALIZACIJU

Aleksandar Dimitrijević

Odeljenje za psihologiju, Univerzitet u Beogradu

Nataša Hanak

FASPER, Univerzitet u Beogradu

Mentalizacija se definiše kao mentalni proces pomoću kojeg neka osoba implicitno ili eksplicitno tumači svoje ili tuđe postupke kao smislene na osnovu pripisivanja intencionalnih mentalnih stanja kao što su lične želje, potrebe, osećanja, verovanja i razlozi. Teorije i istraživanja mentalizacije sve više utiču na, s jedne strane, shvatanja razvoja u okviru tako različitih oblasti kao što su teorija vezivanja, razvojna neuropsihologija i teorija uma, odnosno na kliničku praksu, gde su razvijeni brojni interventni programi i novi oblici psihoterapije (posebno za osobe s graničnim poremećajem ličnosti), koji se široko primenjuju i za koje studije praćenja pokazuju da su efikasni.

Važan problem u istraživačkim pristupima mentalizaciji predstavlja nedostatak jednostavnih instrumenata za njenu procenu. Dosad su razvijene jedino vremenski neekonomične skale koje se zasnivaju na intervjuima ili projektivnim tehnikama. Nakon što smo utvrdili da u najvažnijim međunarodnim časopisima posvećenim ovoj temi nije objavljen nijedan rad u kome je kao mera mentalizacije korišćen upitnik, odlučili smo da pokušamo da napravimo „Upitnik za ispitivanje mentalizacije“ (UM) koji bi imao prihvatljive metrijske karakteristike i bio jednostavan za upotrebu. Konačna verzija ima dvadeset i tri stavke, a bila je zadata grupi od devedeset uposlenika „Imleka“, koji su je popunjavali grupno u okviru veće studije.

Pokazalo se da upitnik ima zadovoljavajuću pouzdanost ($\text{Alpha} = 0,860$). Faktorska analiza je izdvojila tri faktora koji objašnjavaju 48% ukupne varijanse (pojedinačno: 26, 12 i 10%) i odnose se na teorijski pretpostavljene osnove fenomena: mentalizovanje sopstvenih odnosno tuđih mentalnih stanja i visoku motivaciju za bavljenje unutrašnjim sadržajima. Skorovi koje su na UM-u postigli ispitanici sigurnog obrasca vezanosti značajno su se razlikovali od rezultata onih s nesigurnima (utvrđenim pomoću revidirane verzije Upitnika za ispitivanje afektivne vezanosti – UPIPAV-r): $F(3)=14,701$, $p. =,000$.

U prilog konstrukt validnosti UM-a govore sledeći nalazi: negativne korelacije sa skalom „Experiences in Close Relationships – revised (ECR-r) (-0,508 sa anksioznošću i -0,401 sa izbegavanjem), a pozitivne s merama empatičnosti (0,517 sa skalom „Empathy Quotient“) i emocionalne inteligencije (0,548 s globalnim skorom „Trait Emotional Intelligence Questionnaire“-a i 0,278 s globalnim skorom „Mayer-Sulloway-Caruso Emotional Intelligence Test“-a) (sve navedene korelacije značajne su na nivou 0,01).

Prvi rezultati primene „Upitnika za ispitivanje mentalizacije“ pokazuju da on ima zadovoljavajuće metrijske karakteristike i ostvaruje logične i značajne veze sa instrumentima usmerenim na slične fenomene. Ovde prikazano istraživanje sada se izvodi na tri puta većem uzorku, a u toku su i tri kliničke studije od kojih očekujemo dalje podatke o vrednosti UM-a: na uzorcima osoba s dijagnozama graničnog poremećaja ličnosti odnosno post-traumatskog stresnog poremećaja, te parova koji prolaze kroz proces veštačke oplodnje.

MENTALIZATION QUESTIONNAIRE (MQ):

A PROPOSED NEW MEASURE FOR THE ASSESSMENT OF MENTALIZING CAPACITY

Mentalization is widely regarded as a highly important topic in contemporary psychology. Despite this, all existing measures of mentalization are based on interviewing or projective tests. We have tried to develop a questionnaire (MQ) that would enable us to obtain data objectively and quickly, and using individual- and group-testing formats.

The final version of the MQ has 23 items and high reliability (Alpha = .860). Factor analysis yielded three factors (1. Mentalizing others; 2. Mentalizing oneself, and 3. High motivation for understanding oneself and others) that explain 48% of the total variance. Subjects with secure and insecure attachment patterns differed significantly on the MQ scores: $F(3)=14.701$, $p = .000$. The following results support the MQ's good construct validity: it correlated negatively with the „Experiences in Close Relationships-Revised“ (-.508 with anxiety, -.401 with avoidance), and positively with measures of empathy (.517 with the „Empathy Quotient“) and emotional intelligence (.548 with the „Trait Emotional Intelligence Questionnaire“, .278 with „Mayer-Sulloway-Caruso Emotional Intelligence Test“) (all significant at .01).

The initial applications of the „MQ“ showed its acceptable psychometric characteristics and significant correlations with the established psychological measures of similar phenomena.

Keywords: attachment, mentalization, questionnaire

SEKSUALNA KOMPULZIVNOST I FIKSACIJA NA FALUSNU FAZU PSIHOSEKSUALNOG RAZVOJA

Džanan Berberović

Kazneno-popravni zavod Tuzla

Ivan Jerković

Odsek za psihologiju, Filozofski Fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

U psihoanalitičkim tumačenjima seksualne kompulzivnosti dominira stajalište da su pojedinci koji pokazuju neadekvatne forme seksualnog ponašanja u odrasloj dobi fiksirani na falusnu fazu psihoseksualnog razvoja. Istraživanje je ispitalo povezanost između seksualne kompulzivnosti i fiksacije na falusnu fazu na uzorku od N=1711 mladih iz Srbije i BiH između 19 i 25 godina. Fiksiranost na pojedine faze psihoseksualnog razvoja ispitana je pomoću Ignjatovićevo upitnika fiksacije libida (FR-3), a seksualna kompulzivnost Kalihmanovom Skalom Seksualne Kompulzivnosti (SSK). Korištena je i subskala seksualnih partnera iz Revidirane Skale socio-seksualne orijentacije (RISO) za određivanje sklonosti promiskuitetnom ponašanju. Kronbahovi alfa koeficijenti su pokazali dobru pouzdanost za SSK (alfa=0,943), subskalnu fiksacije na falusnu fazu (alfa=0,814), FR-3 upitnik (alfa=0,886), te subskalnu seksualnih partnera iz RISO-a (alfa=0,93). Seksualno kompulzivni, fiksirani na falusnu fazu, te promiskuitetni određivani su prema kriterijumu dvije standardne devijacije od prosječnog rezultata uzorka. Logaritamskom funkcijom log₁₀ izvršena je transformacija rezultata radi što boljeg približavanja distribucije normalnoj. Višestrukom regresionom analizom dobiveno je da je prediktor fiksacije na falusnu fazu bila najbolji prediktor seksualne kompulzivnosti (beta=0,347). Zajedničkim modelom objašnjeno je svega oko 14% ukupne varijanse, od čega su se jedino dva prediktora pokazala statistički značajnim; fiksacija na falusnu fazu i fiksacija na analnu fazu, ali je prediktor fiksacije na falusnu fazu imao veći koeficijent beta (beta=0,347, p<0,001) od prediktora analne faze (beta=0,092, p<0,001). Man-Vitnijev U test otkrio je statistički značajnu razliku u nivou seksualne kompulzivnosti između fiksiranih (Md=32, n=66) i nefiksiranih na falusnu fazu psihoseksualnog razvoja (Md=14, n=1634), U=26785; p=0,000; z=-6,987; r=0,169. Dvofaktorska ANOVA pokazala je da nema statistički značajne razlike u uticaju promiskuitetnog ponašanja na seksualnu

kompulzivnost fiksiranih i nefiksiranih subjekata na falusnu fazu psihoseksualnog razvoja, $F(1,1699)=0,278$, $p=0,598$. Man-Vitnijev U test otkrio je statistički značajnu razliku između seksualno kompulzivnih ($Md=9$, $n=153$) i seksualno nekompulzivnih ($Md=1$, $n=1557$) u prosječnom broju seksualnih partnera, $U=31091$, $p=0,000$, $z=-15,669$, $r=0,38$. Seksualno kompulzivni najviše su potencirali polni organ kao preferentni dio tijela seksualnih partnera, dok su seksualno nekompulzivni navodili kao preferentni dio tijela usne, $\chi^2(8, n=1709)=142,255$; $p=0,000$, $fi=0,289$. Zaključuje se da su se seksualno kompulzivni pojedinci pokazali sklonijima fiksaciji na falusnu fazu psihoseksualnog razvoja od seksualno nekompulzivnih pojedinaca, a seksualno kompulzivni i fiksirani na falusnu fazu su bili skloniji i promiskuitetnom ponašanju i češće su preferirali polni organ kod svojih seksualnih partnera, nego seksualno nekompulzivni. Rezultati su potvrdili psihoanalitički koncept tumačenja seksualno kompulzivnog ponašanja u smislu veće sklonosti seksualno kompulzivnih ka fiksaciji na falusnu fazu psihoseksualnog razvoja.

Ključne reči: Seksualna kompulzivnost, fiksacija na falusnu fazu, promiskuitetno ponašanje, psihoseksualni razvoj

SEXUAL COMPULSIVITY AND THE PHALLIC STAGE OF PSYCHOSEXUAL DEVELOPMENT FIXATION

This research explored the correlation between sexual compulsivity and the phallic stage fixation in the sample of $N=1711$ young people from Serbia and B&H, (19-25 years old). Standard regression analysis showed that the phallic stage fixation was the best predictor of sexual compulsivity ($\beta=0.347$). The entire model explained only around 14% of the total variance, but only two predictors were significant: phallic stage fixation and anal stage fixation, but the former one had higher beta coefficient ($\beta=0,347$; $p<0,001$ and $\beta=0,092$; $p<0,001$, respectively). Man-Whitney U test showed significant difference in the sexual compulsivity level between the fixated ($Md=32$, $n=66$) and non-fixated subjects ($Md=14$, $n=1634$), $U=26785$; $p=0,000$; $z=-6,987$; $r=0,169$. Sexually compulsive individuals showed a greater proneness to the phallic stage fixation than non compulsives. Additionally, sexually compulsives and those phallic stage fixated were more promiscuous and preferred sex organs of their sexual partners as a desired body part.

Keywords: Sexual compulsivity, phallic stage fixation, promiscuous sexual behavior, psychosexual development

PARANOIDNOST, PERSONALNO ATRIBUIRANJE NEGATIVNIH DOGAĐAJA I SELF-DISKREPANCIJE U NEKLINIČKOJ POPULACIJI

Tanja Bošković i Zdenka Novović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Prema uticajnoj Bentalovoj teoriji persekutivnog mišljenja, osobe sa ovom vrstom ideja izbegavaju negativna uverenja o sebi tako što negativne događaje objašnjavaju kao namerno počinjene od strane drugih ljudi (koriste spoljašnje personalne atribucije). Iz ove teorijske pretpostavke sledi da postoji veza između paranoidnosti, sa jedne strane, i načina atribuiranja i diskrepanci različitih aspekata selfa, sa druge. Cilj istraživanja je ispitivanje prirode ove veze. Uzorak je činilo 150 studenata, sa jednakom zastupljenošću oba pola. Primljeni su: Fajnshtajnova skala paranoidnosti, Bentalova skala atribucionog stila i revidirana verzija Higinsovog upitnika selfa. Faktorizacijom skale paranoidnosti dobijene su sledeće dimenzije: Hipersenzitivnost, Ogorčenost, Akuzacije i Socijalna anksioznost. MANCOVA, sa jednim faktorom između subjekata (grupa iznad i ispod aritmetičke sredine po personalnom atribuiranju negativnih događaja) i jednim faktorom unutar subjekata (četiri dimenzije paranoidnosti), a self-diskrepancama kao kovarijatima, daje sledeće rezultate: Hipersenzitivnost je značajno determinisana diskrepancom između Aktuelnog i Idealnog selfa ($\beta = .20$); značajna interakcija faktora unutar i između subjekata sugeriše da su osobe sklone personalizaciji negativnih događaja u većoj meri sklone akuzacijama, a one koje nisu sklone personalizaciji više ispoljavaju simptome socijalne anksioznosti. Zaključili smo da je a) za razumevanje odnosa paranoidnosti, atribuiranja i uverenja o sebi bitno o kom aspektu paranoidnosti se radi jer je ona višedimenzionalan konstrukt; b) diskrepanca aktuelnog i idealnog selfa u značajnoj vezi sa najopštijom dimenzijom paranoidnosti – Hipersenzitivnošću; c) personalne atribucije, nezavisno od self-diskrepanci, u vezi su sa akuzacijama, a nesposobnost za ovu vrstu atribuiranja bitna je za socijalnu anksioznost.

Ključne reči: Paranoidnost, personalno atribuiranje, self-diskrepanca, MANCOVA.

PARANOID SYMPTOMS, PERSONALISATION FOR NEGATIVE EVENTS AND SELF-DISCREPANCIES IN NONCLINICAL POPULATION

In influential Bentall's theory people with persecutions avoid negative beliefs about self by explaining negative events as purposefully caused by other people (they use personal attributions). The aim of this research is to explore the nature of relation between paranoid thinking, attributional style and different self-discrepancies. The sample consisted of 150 students. The following instruments were administered: Paranoia Feningstein scale, The Internal, Personal and Situational Attributions Questionnaire and a revised version of The Selves Questionnaire. By factorisation of Paranoia scale we obtained next dimensions: Hypersensitivity, Bitterness, Accusations and Social Anxiety. MANCOVA with one between factor (groups with personalisation score for negative events under and above mean) and one within factor (four dimensions of paranoia) and self-discrepancies as covariates, gave next results: Hypersensitivity was significantly determined by Actual-Ideal Self Discrepancy (Beta=.20); persons with personalising tendencies for negative events were prone to accusations, and those without personalizing tendency had more social anxiety symptoms.

Keywords: Paranoid symptoms, personalisation, self-discrepancies, MANCOVA

ZADOVOLJSTVO MATERIJALNOM SITUACIJOM I PSIHO-FIZIČKIM ZDRAVLJEM KAO KORELAT STRATEGIJA PREVLADAVANJA STRESA

Goran Rakić-Bajić

Državni univerzitet u Novom Pazaru, Novi Pazar

Marija Zotović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet Univerzitet u Novom Sadu

Prikazano istraživanje je sprovedeno sa ciljem ispitivanja relacije izbora strategija prevladavanja stresa i zadovoljstva materijalnom situacijom i psiho-fizičkim zdravljem. Ispitana je i povezanost pola, uzrasta, bračnog statusa i obrazovanja sa primenom strategija prevladavanja stresa. Prikupljanje podataka je vršeno na prigodnom uzorku koji je obuhvatao 756 odraslih ispitanika iz Novog Sada, uzrasta od 22 do 88 godina. Strategije prevladavanja stresa su ispitivane adaptiranim COPE inventarom, a podaci o zadovoljstvu materijalnom situacijom i psiho-fizičkim zdravljem su prikupljeni jednoajtemskim četvorostepenim i petostepenim skalama procene konstruisanim za potrebe istraživanja. Za statističku obradu podataka je primenjena multivarijatna analiza kovarijanse. Rezultati pokazuju da su zadovoljstvo materijalnom situacijom i psihičkim zdravljem značajni prediktori strategija: Prevladavanje usmereno na emocije, Izbegavanje i Odustajanje. Odnosno, što je više zadovoljstvo materijalnom situacijom to više ispitanici traže pomoć i savete od drugih, obezbeđuju emotivnu podršku i ispoljavaju svoja osećanja, dok je više zadovoljstvo psihičkim zdravljem povezano sa češćim korišćenjem humora, pozitivne reinterpetacije situacije, planiranjem rešavanja problema i ređim korišćenjem pasivnih strategija prevladavanja. Dobijeni podaci se diskutuju u svetlu značaja aktivnog i pasivnog prevladavanja za mentalno zdravlje, pri čemu se materijalna i zdravstvena ugroženost razmatraju kao potencijalni rizici za mentalno zdravlje. Utvrđene su i razlike u primeni strategija prevladavanja s obzirom na pol, uzrast, nivo obrazovanja i bračni status. Žene pri prevazilaženju stresa više koriste Prevladavanje usmereno na emocije, Traženje socijalne podrške i Izbegavanje, dok muškarci više koriste Odustajanje. Odustajanje kao strategiju prevladavanja najviše koriste i ispitanici uzrasta preko 70 godina, a dominantna strategija najmlađih ispitanika (uzrasta od 22 do 30 godina) je Traženje socijalne podrške. Sa porastom nivoa obrazovanja češće se primenjuje Prevladavanje usmereno na emocije, a

ređe Izbegavanje i Odustajanje. Izbegavanje kao strategija prevladavanja se različito primenjuje i u odnosu na bračni status – udovci i razvedeni je više koriste nego samci i ispitanici koji su u braku. Dakle, pasivne strategije prevladavanja pre koriste muškarci, stariji, razvedeni ili udovci i ispitanici nižeg nivoa obrazovanja, dok su žene, mlađi, samci ili u braku i ispitanici višeg obrazovanja skloniji primeni aktivnih strategija prevladavanja stresa.

Ključne reči: strategije prevladavanja, zadovoljstvo, materijalna situacija, psiho-fizičko zdravlje, odrasli

SATISFACTION WITH FINANCIAL STATUS AND THE PSYCHO-PHYSICAL HEALTH AS A CORRELATE OF COPING STRATEGIES

This study examined the relationship between coping strategies, material status satisfaction, psycho-physical health satisfaction and socio-demographic variables. Sample included 756 adults, aged 22 to 88 years. Coping strategies were assessed with the COPE inventory. Financial and psycho-physical health satisfaction data were collected with scales constructed for research purposes. The results showed that a greater satisfaction with financial situation was associated with a greater readiness to seek help and advice from others, emotional support and expressiveness of feelings. Better mental health satisfaction was associated with more frequent use of humor, positive reinterpretation of the situation, planning, problem solving and less use of passive coping. Differences were found in coping strategies between women and men, subjects of different ages, educational levels and marital status. The data are discussed in the light of the importance of active and passive coping for mental health. The financial and health vulnerabilities are considered as a potential risks for mental health.

Key words: coping strategies, satisfaction, financial situation, health, adults

PEDAGOŠKA PSIHOLOGIJA

STIMULATING SKILLS FOR CREATIVE THINKING TO STUDENTS FROM LOWER GRATES

Violeta Arnaudova

Faculty of Philosophy, Skopje, Macedonia

Many authors have been researching the creativity and the possibility of instigation of creativity. They tried to find methods that would provide flexibility in thinking, encourage divergent thinking and creativity in general. The main problem of this research is to determine whether training for stimulating creative thinking will increase creative thinking to children from lower grades and to determine in which students that training will have greater effect. We assume that the training will contribute for the creativity and the effects of the training will be more pronounced among students with characteristics of creativity, learning, motivation and leadership.

To measure the characteristics of the student (characteristics of creativity, learning, motivation and leadership) we have applied Scales for rating the behavioral characteristics of superior students or SRBCSS (answered by the class teacher), and the creative thinking of students was measured before and after the training with the test for creative thinking - drawing production (TCT-DP), created by Urban and Jellen. The survey was conducted on 20 students from third grade (age nine) who were involved in a program for stimulatating creativity. The program included 17 workshops. Based on the result achieved on Raven progressive matrices test, students' were divided into three groups: above average, average and below average according to intellectual abilities. Indicator for the changes in creativity is given by the achievements of creative thinking test (TCT-DP).

Statistical processing of the data showed that after the training changes occurred in creative thinking in the categories: complexity ($t = 2.00$, $p < 0.05$), accessories ($t = 2.48$, $p < 0.01$) and new items ($t = 4.43$, $p < 0.01$). The effects of training are more evident among students with average intellectual abilities ($t = 3.51$, $p < 0.01$), and lowest among students with above average intellectual abilities ($t = 0.27$, $p > 0.01$). The training contributed to be a change in leadership characteristic and that was evident only for students who have less expression on that characteristic, ($t = 2.69$, $p < 0.01$), but no changes in other characteristics (characteristics of creativity, learning, motivation and leadership). Recent findings confirm that the school accepts more memorizing information,

precision and accuracy, conformity, school success, and that curiosity and imagination are considering as indicators of indiscipline.

Keywords: creative thinking, divergent thinking, characteristics of learning, characteristics of motivation, characteristics of leadership

FAMILY, PEERS AND CHILD'S SOCIAL BEHAVIOR IN THE SCHOOL

Orhideja Shurbanovska

Institute for Psychology - Skopje

According to Rohner's model of family relations, as well as model of peers' relations given by Bukowski and Hoza, child's behavior is to a large extent a reflection of the social relationship in these two most important settings.

The basic *research question* of the presented study is: how are the family and peer relations associated with child's social behaviour in the school, in early adolescence (7th grade pupils).

The following forms of *social behavior* are taken into account: aggressive, pro-social, lonesome, shy, child's perception of the social support and satisfaction with the school. The *family relations* are estimated on the basis of pupils perception of the quality of family interaction, as well as mother's and father's acceptance, avoidance, emotional involvement and control. The *peers' relations* are presented with estimation of the quality of friendship, satisfaction with the best friend and sociometric index of acceptance and avoidance.

For the measurement of variables, the total of 13 instruments were distributed to a sample of 109 (49 male and 60 female) 7th grade pupils from one elementary school in Skopje.

The obtained data are calculated with regresiv analyses and they show that family relations significantly influence five out of six forms of pupils' social behavior, which is all except shyness. Similarly, peer relations do not play a significant role in interpreting the shy behavior of the children in a school environment, while other forms of social behavior are affected in significant level. Family relations, when compared to peers' relations, proved to be more contributing for the understanding of the following forms of pupils' social behavior: loneliness, aggressiveness and satisfaction with the school. Peers' relations, however, proved to be more significant for the perception of peers' social support. Loneliness proved to be more influenced by the family relations, but the role of the best friend and the quality of friendship significantly contribute to the stronger or weaker feeling of lonesomeness. The family interaction in the form of a mutual understanding and support by the family members proved to result in a lower aggressive behavior. The variables that define pro-social behavior are: father's acceptance, mother's rejection, relation with the friends and satisfaction with the best friend. The satisfaction with the school is influenced

by several family variables: the quality of the family interaction, mother's rejection and acceptance, father's emotionality and rejection. The most significant peers' variables proved to be peers' rejection and the quality of the best friend's friendship.

In conclusion, even though the family interaction is still most important for young adolescent. The family is not marginalized yet. From the peer variables the most significant for the child's social behavior is quality of friendship with best friend in the school.

Keywords: family relations, peer relations, pupils' social behavior

PREDIKTIVNI FAKTORI NASTANKA I ISPOLJAVANJA VRŠNJAČKOG NASILJA U OSNOVNIM ŠKOLAMA

Tanja Nedimović

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača "Mihailo Palov", Vršac

Cilj istraživanja bio je da utvrdi koji demografski činioci i kakvi vaspitni stavovi roditelja bolje objašnjavaju pojavu i ispoljavanje direktnog (vređanja i fizičkog nasilja) i indirektnog vršnjačkog nasilja (manipulativnog i socijalnog).

Uzorak je činilo 504 učenika osnovnih škola (3-8.razreda), ravnomerno zastupljenog pola, uzrasta i mesta stanovanja. U istraživanju su korišćeni sledeći instrumenti: Upitnik vaspitnih stavova, Upitnik za merenje pojavnih oblika i učestalosti vršnjačkog nasilja i Upitnik za učitelje (razredne starešine) pomoću koga smo dobili podatke o socio-demografskim varijablama i nasilju u porodici.

Regresionom analizom dobijeni su rezultati koji pokazuju da su značajni prediktori vršnjačkog nasilja za direktno vršnjačko nasilje pol (muški), nasilje u porodici i hladan vaspitni stav oca i majke, a za indirektno vršnjačko nasilje pol (muški), hladan vaspitni stav majke i ograničavajući vaspitni stav oca.

Rezultati dobijeni u ovom istraživanju mogu predstavljati smernice za izradu preventivnih programa vršnjačkog nasilja u osnovnim školama.

Ključne reči: vršnjačko nasilje, vaspitni stavovi, nasilje u porodici, učenici osnovne škole

PREDICTIVE FACTORS OF THE APPEARANCE AND MANIFESTATION OF PEER VIOLENCE IN PRIMARY SCHOOL

The aim of the research was to establish the demographic factors and parental educational standpoints that offer better explanation of the appearance and manifestation of direct (insult and physical violence) and indirect peer violence (manipulative and social).

The sample consists of 504 primary school students (3rd to 8th grade) of evenly distributed

sex, age and place of living. The following instruments are used in the research: a questionnaire regarding educational attitudes, A questionnaire measuring appearance forms and frequency of peer violence and A questionnaire for teachers (class teachers) according to which data are gathered on socio-demographic variables and family violence.

According to regression analysis outcomes are gained showing that significant predictors of peer violence for direct peer violence are sex (male), violence in family and reserved educational attitude of child's father and mother, and for indirect peer violence they are sex (mail), reserved educational attitude of child's mother and limiting educational attitude of child's father.

The results obtained in the research can be the guidelines for elaboration of preventive programs for peer violence in primary school.

Keywords: peer violence, educational attitudes, family violence, students, primary

ANKSIOZNOST I ŠKOLSKI USPEH UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE

Blagica Zlatković

Učiteljski fakultet u Vranju, Univerzitet u Nišu

Školski uspeh, kao značajna mera ličnog postignuća pojedinca, se dovodi u vezu sa velikim brojem faktora. U etiologiji predviđanja školskog uspeha u okviru ličnih karakteristika grubo se mogu izdvojiti pojedini periodi, u zavisnosti od toga kojoj se dimenziji pridaje značaj. U početnim razmatranjima činilaca školskog uspeha najveći značaj se pridavao intelektualnim sposobnostima. Kasnija istraživanja su ukazala da su za postizanje školskog uspeha značajni i faktori ličnosti i motivacije. U ovom radu se školski uspeh učenika osnovne škole posmatra u odnosu na anksioznost, čija se izraženost, s obzirom na izmenjenje uslove savremenog čoveka, prepoznaje u većem stepenu.

Osnovni cilj istraživanja usmeren je ka utvrđivanju statistički značajnih razlika u izraženosti pojedinih aspekata anksioznosti između učenika različitog školskog uspeha, kao i u odnosu na kontrolne varijable (pol, obrazovanje oca, obrazovanje majke).

Za ispitivanje anksioznosti korišćena je adaptirana verzija Skale anksioznosti za decu (AFS) Wiczerkowskog i saradnika (Vulić Prtorić i sar). Skala ispituje četiri osnovna aspekta anksioznosti: anksioznost u ispitnoj situaciji; opšta, manifestna anksioznost; socijalno poželjni oblici ponašanja i nezadovoljstvo, averzija prema školi. U istraživanju je učestvovalo 150 učenika petog razreda osnovne škole (48% dečaka i 52% devojčica).

Rezultati ukazuju da su kod učenika najizraženiji socijalno poželjni oblici ponašanja tj. tendencija da se daju socijalno poželjni odgovori ($M= 1.30$), zatim ispitna anksioznost ($M= 1.17$) i manifestna anksioznost ($M= 1.09$), a najmanje je izraženo nezadovoljstvo školom ($M= 0.94$). Značajna razlika između učenika različitog školskog uspeha utvrđena je na ispitnoj anksioznosti, tj. učenici koji imaju odličan uspeh se značajno razlikuju od učenika iz drugih kategorija školskog uspeha. Statistički značajne razlike utvrđene su između dečaka i devojčica, dečaci pokazuju veći stepen nezadovoljstva školom u odnosu na devojčice a kod devojčica je izraženija tendencija da se ponašaju na socijalno poželjan način. Utvrđeno je i da učenici čiji očevi imaju završenu osnovnu i srednju školu imaju značajno veći stepen ispitne anksioznosti u odnosu na one čiji očevi imaju završen fakultet. S obzirom na obrazovanje majke značajne razlike su utvrđene na dimenzijama:

ispitna anksioznosti i nezadovoljstvo školom.

Dobijeni rezultati obavezuju koncipiranje preventivnih mera u cilju smanjenja anksioznosti učenika u vaspitno-obrazovnom radu i stvaranja poželjnijeg ambijenta za postizanja boljeg školskog uspeha.

Ključne reči: anksioznost, pol, obrazovanje roditelja, školski uspeh

ANXIETY AND SCHOOL SUCCESS OF ELEMENTARY SCHOOL PUPILS

School success as an important measure of personal achievement of an individual is correlated with a number of factors. In etiology of prediction of school success within personal characteristics, certain periods can be roughly isolated according to which dimension is considered important. In the initial consideration of the factors of school success the greatest importance was given to intellectual abilities. Later studies pointed to the fact that factors of personality and motivation are also important for attaining success in school. In this paper school success of elementary school pupils is observed in relation to anxiety, which is even more conspicuous considering changed conditions of a contemporary human being.

Primary goal of the study is directed to the establishment of statistically important differences in the prominence of certain aspects of anxiety among pupils with different school success, as well as in relation to control variables (gender, fathers' education, mothers' education).

For the purpose of anxiety examination adapted version of Scale of anxiety for children (AFS) of Wiczerkovsky and associates (Vulic, Prtoric and assoc.) was used. The Scale examines four basic aspects of anxiety: anxiety in test situation; general, manifest anxiety; socially desirable behaviors and dissatisfaction, aversion to school. The study included 150 pupils of the fifth elementary school grade (48% boys and 52% girls).

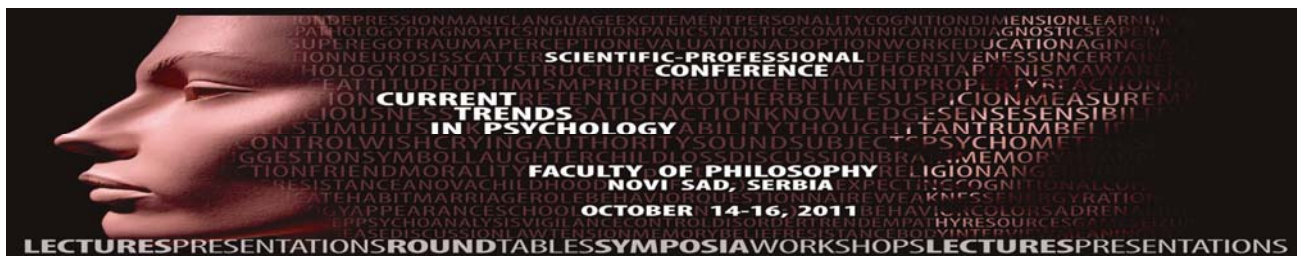
The results show that in pupils the most conspicuous are socially desirable behaviors that is tendency to give socially desirable answers ($M=1.30$), then test anxiety ($M=1.17$) and manifest anxiety ($M=1.09$) and the least conspicuous is dissatisfaction with school ($M=0.94$). Important difference among pupils with different school success was determined on test anxiety, that is pupils with great success in school significantly differ from the pupils of other categories of school

success. Statistically important differences have been determined between boys and girls, boys express higher degree of dissatisfaction with school compared to girls and girls have a more conspicuous tendency to behave in a socially desirable way. It has been determined that pupils whose fathers had finished elementary and secondary school have got significantly higher degree of test anxiety than the ones whose fathers have got higher education degree. Considering mothers' education important differences have been determined in dimensions: test anxiety and dissatisfaction with school.

Attained results imply the need to conceptualize preventive measures with the aim to reduce pupils' anxiety in training and educational work and creating a more desirable environment for improving success in school.

Keywords: anxiety, gender, parent's education, school success

10 GODINA INKLUZIVNOG OBRAZOVANJU U CRNOJ GORI

Radmila Stupar Đurišić

Ministarstvo prosvjete Republike Crne Gore

Anita Đorđević

Institut za istraživanje Ministarstvo odbrane Republike Srbije

Mirjana Davidović

Osnovna škola Miroslav Antić Mika

Obrazovni sistem Crne Gore nastoji da, kroz integraciju i inkluziju, pruži jednake mogućnosti da se sva deca obrazuju u skladu sa njihovim mogućnostima u nadi da će ostvariti najveći mogući stepen samostalnosti i socijalne integracije, kako bi aktivno uzeli učešće u svakodnevnom životu. Glavne smetnje predstavljaju nedovoljno obučeni kadrovi, nedovoljno opremljene škole, arhitektonske barijere, negativni stavovi i predrasude nekih roditelja ali i dece.

Cilj ovog istraživanja je bio ispitivanje i upoređivanje stavova dve grupe ispitanika, roditelja dece sa posebnim potrebama i roditelja čija deca nemaju smetnje u razvoju.

Istraživanje se temelji na utvrđivanju postojećeg stanja, upoređivanju i izvođenju zaključaka.

Primjenjujemo dva naučno - istraživačka pristupa: racionalno- deduktivni i empirijsko-induktivni.

Kao instrument je upotrebljena skala procene Likertovog tipa, konstruisana za potrebe ovog istraživanja. Dobijeni podatci su podvrgnuti statističkoj obradi podataka programom SPSS12.0.

Uzorak obuhvata 65 roditelja: 25 roditelja dece sa posebnim potrebama i 40 roditelja dece bez smetnji u razvoju. Istraživanje je sprovedeno u februaru 2010 godine.

Analizirajući rezultate utvrđeno je da postoje statistički značajne razlike u stavovima prema inkluzivnom obrazovanju između dve grupe ispitanika. Dok su roditelji

dece sa posebnim potrebama pozitivno usmjereni ka inkluzivnom obrazovanju i uključivanju dece u redovna odeljenja, roditelji dece bez razvojnih poremećaja smatraju da to i nije najbolje rešenje a posebno u slučajevima kada se radi o djeci sa lakšom mentalnom retardacijom. Razlozi ovakvih stavova su različiti i posledica su nedovoljne zainteresovanosti mnogih roditelja, neosetljivosti na problem, ličnog iskustva i sl. Nalaženje modula za nestanak ili u velikoj meri smanjenje negativnih stavova ka inkluzivnom obrazovanju trebao bi biti jedan od ključnih zadataka obrazovnog sistema i svih koji u tom sistemu rade.

Ključne reči: inkluzija, roditelj, deca sa posebnim potrebama

10 YEARS INCLUSIVE EDUCATION IN MONTENEGRO

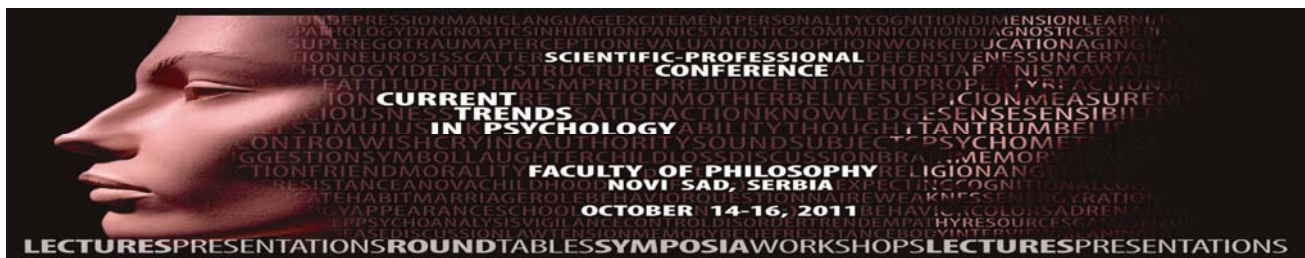
The goal of this research was to see if the change in awareness has happened in Montenegro after almost one decade from introducing inclusion and what are the views of parents about including children with disabilities in regular schools. Cooperation was realized with parents of students from elementary school from the territory of Podgorica, Bar i Berane.

The results are showing that there are differences in views among parents depending from whether they have children with special needs or not, i.e. parents of children with special needs have more positive view about inclusive education. The reasons for such views are diverse and they are related to insufficient information, not enough interest, and insensitivity to problem. Personal experience ect. Overcoming negative views presents an extraordinary challenge, but it is the key for providing inclusive education.

In the empirical study, we used an instrument made for this work Likerts scale. Data were entered into the statistical program SPSS 12.0.

The sample included 65 parents: 25 parents of children with disabilities and 40 parents of children without disabilities.

Keywords: inclusion, parent, children with special need

RANA TRAUMATSKA ISKUSTVA I OSOBINE LIČNOSTI

Jelena Malinić

Srednjoškolski centar Pale

Cilj ovog istraživanja da se ispita odnos ranog traumatskog iskustva i osobina ličnosti kod ispitanika koji su rana iskustva sticali u ratnom okruženju. Uzorak se sastojao od 530 ispitanika, od kojih su 265 sticali rana iskustva u mirnodopskim uslovima i 265 ispitanika koji su rana iskustva sticali u ratnom okruženju, odnosno ispitanici iz Crne Gore i ispitanici iz Bosne i Hercegovine koji su rođeni u periodu od 1992. do 1995. godine. Instrumenti koji su korišćeni u ovom radu su: Velikih pet plus dva, autora Snežane Smederevac, Petra Čolovića i Dušanke Mitrović, koji je nastao kao rezultat desetogodišnjeg istraživanja strukture ličnosti na osnovu leksičkih opisa u srpskom jeziku. Skala je preuzeta u cjelini i nije modifikovana; i baterija testova za snimanje stanja traumatizovanosti kod djece- Borisa Wolfa-konstruisana je na osnovu rezultata koji su dobijeni primjenom jedne mnogo šire baterije testova na djeci. Osnovni cilj upitnika jeste da, sem što treba da pruži osnovne biografske podatke o ispitaniku, treba da pruži uvid da li je ispitanik doživio neku traumu, kakva je to trauma bila, kada se desilo i koliko je vremena prošlo od tada. Baterija nije preuzeta u cjelosti i prilagođena je ovom istraživanju. Pored karakteristika djeteta i reagovanja porodice, na ishod ratne traume utiče i socijalni okvir u kome se rat vodi. Među događajima koje rat neminovno donosi posebno mjesto pripada odvajanju djeteta od porodice, kuće i vršnjaka, bilo zbog evakuacije iz bezbjedonosnih razloga ili zbog prisilnog prognanstva.

Povezanost pet dimenzija ličnosti i stepena ranih traumatskih iskustva pokazale su se značajnim za predviđanje učeničkog ponašanja. Osobina Ekstraverzija, Agresivnost, Neuroticizam, Negativna valenca i Savjesnost su se pokazale kao značajni pokazatelji učeničkog ponašanja u odnosu na stepen traumatskih doživljaja u ranom iskustvu. Ispitanici koji su u ranom iskustvu imali prisustvo traumatskih doživljaja imaju izraženije sledeće karakteristike: zatvoreniji su prema unutra, prema sebi, pasivniji su, više ispoljavaju agresivnije ponašanje, nisu Emocionalno stabilne ličnosti, odnosno imaju prisustvo neurotičnih karakteristika ličnosti, zatim skloniji su negativnim samoevaluacijama, niskom samopoštovanju, imaju nisku Savjesnost i visoku Implusivnost. Nasuprot ovakvim karakteristikama su ispitanici koji nisu imali prisustvo traumatskih doživljaja u ranom iskustvu i koji ispoljavaju sljedeće karakteristike ličnosti: otvoreniji su ka socijalnim

kontaktima, aktivniji, imaju izraženu osobinu Prijatnosti, razvijena je Emocionalna stabilnost, nemaju negativnu samoevaluaciju i imaju visoku Savjesnost.

Na osnovu dobijenih rezultata između traumatskih doživljaja u ranom iskustvu i osobina ličnosti, ispitanika iz Bosne i Hercegovine i Crne Gore, vidimo da je moguća predikcija različitih događaja i ponašanja učenika pomoću Petofaktorskog modela ličnosti. Niska prijatnost i Savjesnost kod učenika srednjih škola predviđaju maloljetničku delinkvenciju, Neuroticizma i niska Savjesnost internalizujuće poremećaje, kao i činjenicu da niska Savjesnost i visok Neuroticizam predstavljaju faktore zdravstvenog rizika. Utvrđena povezanost ranih traumatskih doživljaja i dimenzija ličnosti Ekstraverzija, Agresivnost, Neuroticizam, Negativna valenca i Savjesnost ukazuju da rana traumatska iskustva predstavljaju determinantu učeničkog ponašanja, sa predikcijom ispoljenosti velikog broja neprilagođenog ponašanja učenika srednjih škola koji su rana iskustva sticali u traumatskom okruženju kao posljedici ratnih dešavanja.

Ključne reči: rano iskustvo, Velikih pet+2, trauma

EARLY TRAUMATIC EXPERIENCE AND PERSONALITY TRAITS

The aim of this study was to examine the relationship between early traumatic experience and personality traits in patients who had early experience gained in a war environment. The sample consisted of 530 respondents, of which 265 gained early experience in peacetime conditions, and 265 respondents who gained early experience in a war environment; relatively to the respondents from Montenegro and participants from Bosnia and Herzegovina who were born between 1992 to 1995.

Instruments which are used in this work: Big five plus two by Snežana Smederevac, Petar Čolović and Dušanka Mitrović, which has emerged as a result of ten years of research on personality structure of the lexical descriptions in the Serbian language. The scale is taken as a whole and has not been modified. Battery test to assess the degree of trauma in children by Boris Wolf 's – is constructed on the basis of the results obtained by the example of a much broader battery of tests on children. The main aim of the questionnaire is that, except of need to provide basic biographical information of the subject, should provide insight into whether the respondent

experienced a trauma, what kind of trauma was, when it happened and how much time has passed since then.

In addition to the characteristics of the child and family reactions, the outcome of the impact of war trauma and social framework in which the war is being waged. Among the events that was inevitably brings a special place belongs to the child 's separation from family, home and peers, either because of the evacuation for security reasons or because of forced exile.

Correlation of five personality dimensions and the degree of traumatic war experiences have proved significant in predicting students' behavior. Extraversion traits, aggression, neuroticism, negative valence and conscientiousness proved to be important indicators of student behavior in relation to the level of traumatic events in early experience. Respondents who had experiences are prominent sitting characters: the more closed inward, toward themselves, are more passive, more aggressive behavior manifest themselves, they are not emotionally stable person, or the presence of a neurotic personality traits, and are more prone to negative self-evaluation, low self-esteem, have low conscientiousness and high impulsiveness. In contrast to these characteristics of the respondents who did not have the presence of early traumatic events and experiences that exhibit the following personality traits: more open to social contacts, more active, have a strong comfort feature was developed emotional stability, have a negative self-evaluation and have high conscientiousness.

The results between traumatic events in the early experience and personal Conscientiousness characteristics of respondents from Bosnia and Herzegovina and Montenegro, we see that the possible prediction of various events and behaviors of students using the big five plus two. Low pleasantness and Conscientiousness in students of high school provide juvenile delinquency, low conscientiousness, neuroticism and internalizing disorders, and high neuroticism are factors of risk for health. The established connection between early traumatic experiences and the personality dimensions Extraversion, Aggressiveness, Neuroticism, Negative Valence and Conscientiousness suggests that early traumatic experiences are the determinant of student behavior, with the prediction of expression of a large number of inappropriate behaviors of high school students who have gained early experience in a traumatic environment as a consequence of a war.

Keywords: early experience, Big five+2, trauma

RELACIJE IZMEĐU MEDIJSKE PISMENOSTI UČENIKA I TIPOVA VREDNOSTI ZASNOVANIH NA ŠVARCOVOJ TEORIJI

Jasmina Kodžopeljić i Vladimir Mihić

Odsek za psihologiju Filozofski fakultet Novi Sad

Istraživanje je sprovedeno u okviru projekta "Digitalne medijske tehnologije i društveno-obrazovne promene (br. projekta 47020) koji finansira Ministarstvo za prosvetu i nauku Republike Srbije. Medijska pismenost obuhvata kritičko razmišljanje o različitim medijskim sadržajima i oblicima (refleksivni aspekt), ali i praktično razumevanje medijske produkcije, kao i aktivno učestvovanje u stvaranju medijskih sadržaja (produktivni aspekt). Cilj istraživanja je utvrđivanje relacija između različitih aspekata medijske pismenosti i motivacionih tipova vrednosti zasnovanih na Švarcovoju teoriji. Na uzorku od 198 učenika starosti između 13 i 18 godina (50,5% osnovnoškolaca i 49,5% srednjoškolaca) primenjeni su Upitnik medijske pismenosti i skraćena verzija Švarcovog upitnika vrednosti PVQ21. Analizom glavnih komponenti na česticama Upitnika medijske pismenosti ekstrahovana su tri Promax faktora koji objašnjavaju 40,51% varijanse, od kojih se dva odnose na produktivni, a jedan na refleksivni aspekt medijske pismenosti (1. Upotreba medija u obrazovne svrhe, 2. Kritičko sagledavanje medijskih sadržaja i 3. Digitalna pismenost). Upitnik PVQ21 meri 10 tipova vrednosti: nezavisnost, podsticaj, hedonizam, postignuće, moć, sigurnost, konformizam, tradicija, dobronamernost, univerzalizam. Pirsonovi koeficijenti korelacije utvrđeni su između faktorskih skorova tri faktora medijske pismenosti i faktorskih skorova na prvoj glavnoj komponenti upitnika PVQ21 za svaki tip vrednosti posebno. Rezultati pokazuju da je upotreba medija (posebno Interneta) u obrazovne svrhe pozitivno povezana sa hedonizmom ($r=.238$, $p=.001$) postignućem ($r=.175$, $p=.016$), sigurnošću ($r=.155$, $p=.035$) i konformizmom ($r=.154$, $p=.034$). Dakle, učenici koji su skloni da u svom učenju koriste različite medije teže da rade stvari koje ih zabavljaju, teže postignuću i iskazivanju svojih sposobnosti, ali im je istovremeno važno da imaju sigurno okruženje i da se ponašaju socijalno poželjno. Faktor 'kritičko sagledavanje medijskih sadržaja' u pozitivnoj je povezanosti sa tipom vrednosti nazvanim univerzalizam ($r=.279$, $p<.01$). Učenici koji imaju kritički pristup različitim medijskim sadržajima i oblicima istovremeno imaju i izraženije zalaganje za univerzalne moralne vrednosti (poštovanje ljudskih prava i sloboda, uvažavanje različitosti, ekološka svest). Faktor 'digitalna pismenost' pozitivno je

povezan sa tipovima vrednosti kao što su nezavisnost ($r=.309$, $p<.01$), podsticaj ($r=.210$, $p=.004$), hedonizam ($r=.174$, $p=.018$), sigurnost ($r=.163$, $p=.026$) i dobronamernost ($r=.152$, $p=.039$), a negativno sa vrednošću 'tradicija' ($r=-.182$, $p=.013$). Dakle, učenici koji poseduju visoke tehničke kompetencije u pristupu različitim medijima, posebno onim u kojima se koriste informacione tehnologije, izraženije teže samostalnosti i kreativnom ispoljavanju, skloni su isprobavanju novih stvari i aktivnosti, imaju izraženiju potrebu za sigurnim okruženjem i altruističke tendencije i manje su okrenuti tradiciji.

Ključne reči: medijska pismenost, vrednosne orijentacije, medijsko obrazovanje

RELATIONS BETWEEN MEDIA LITERACY OF PUPILS AND TYPES OF VALUES BASED ON THE SCHWARTZ'S THEORY

Jasmina Kodžopeljić i Vladimir Mihić

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

The aim of the research presented in the paper is to determine relations between different aspects of media literacy and motivational types of values based on the Schwartz's theory. The sample, which consists of 198 students, age between 13 and 18, has applied Media Literacy Questionnaire (subscales: 1. use of media for educational purposes, 2. critical evaluation of media contents and 3. digital literacy), and an abridged version of the Schwartz's PVQ21 Value Questionnaire (subscales: independence, stimulation, hedonism, achievement, power, security, conformity, tradition, benevolence, universalism). The results show that the use of media for educational purposes correlates with hedonism ($r=.238$, $p=.001$), achievement ($r=.175$, $p=.016$), security ($r=.155$, $p=.035$) and conformism ($r=.154$, $p=.034$). The factor 'critical evaluation of media contents' positively correlates with the type of values called universalism ($r=.279$, $p<.01$). The factor 'digital literacy' positively correlates with the types of values such as independence ($r=.309$, $p<.01$), stimulation ($r=.210$, $p=.004$), hedonism ($r=.174$, $p=.018$), security ($r=.163$, $p=.026$) and benevolence ($r=.152$, $p=.039$), while it is negatively correlated with the value 'tradition' ($r=-.182$, $p=.013$).

Keywords: media literacy, value orientations, media education

VASPITNI STILOVI RODITELJA I FUNKCIONALNOST PORODIČNIH SISTEMA KOD STUDENATA UNIVERZITETA U NIŠU

Jelisaveta Todorović i Marina Matejević

Filozofski fakultet Niš

U radu se razmatra problem vaspitnog stila roditelja u odnosu na funkcionalnost porodičnih sistema. Kao teorijsko polazište u razmatranju vaspitnog stila roditelja navode se modeli vaspitnog stila Šefera i Baumrindove, dok se u razumevanju problema funkcionalnosti porodičnih sistema polazi sa pozicija sistemskog pristupa tj modela porodičnog funkcionisanja prema Circumpex modelu Olsona. Istraživanje je organizovano sa ciljem da se utvrdi povezanost između vaspitnog stila roditelja i obrazaca porodičnog funkcionisanja. U istraživanju su korišćeni sledeći instrumenti: Parenting Styles & Dimensions Questionnaire (PSDQ) Robinson, C. C., Mandleco, B., Olsen, S. F., & Hart, C. H. (2001) i FACES IV D. H. Olsona i D. M. Gorall (2006), kao i upitnik sa demografskim podacima. Istraživanje je sprovedeno na uzorku studenata Univerziteta u Nišu, N=500. Rezultati istraživanja su pokazali da postoji statistički značajna pozitivna korelacija između autoritativnog vaspitnog stila roditelja i obrazaca porodičnog funkcionisanja koji podrazumevaju balansiranu kohezivnost i balansiranu fleksibilnost. Istraživanje je pokazalo da se vaspitni stil roditelja oslanja na obrasce porodičnog funkcionisanja, što implicira da bi eventualne intervencije u porodični sistem, koje bi bile usmerene ka ostvarivanju roditeljskih funkcija trebalo da budu fokusirane na obrasce porodičnog funkcionisanja.

Ključne reči: vaspitni stil roditelja, funkcionalnost porodičnih sistema, balansirana kohezivnost, balansirana fleksibilnost.

PARENTING STYLES AND FUNCTIONALITY OF FAMILY SYSTEMS OF NIS' UNIVERSITY STUDENTS

In this research an issue of parenting style has been reviewed in relation with functionality of family system. As a theoretical base for reviewing the parenting styles we mentioned the models

of educational system by Shefera and Baumrind, whereas in understanding the problem of functionality of family systems starts with positions of systemic approach that is model of family functioning according to Olson's Circumpex model. The research was organized with a goal to explore the connection between educational style of parents and pattern of family functioning. In research we used the following instruments: Parenting Styles & Dimensions Questionnaire (PSDQ) Robinson, C. C., Mandleco, B., Olsen, S. F., & Hart, C. H. (2001) i FACES IV D. H. Olsona i D. M. Gorall (2006), as well as a questionnaire with demogrophic data. Research was conducted on a smaple of students of University of Nis, N=500. Results of research reveled that there is a significant positiv statsitic corellation between authoritative parenting style and pattern of family functioning which implies balanced cohesion and balanced flexibility. Research reveled that parenting styles rely one quations of family functioning , which implies that possible inteventions in family systems, which would be directed towards fullfilling of parental functions should be focused on patterns of family functioning .

Keywords: parenting styles, functionality of family system, balanced cohesion, balanced flexibility

PROFIL LIČNOSTI „DOBROG“ NASTAVNIKA: STUDENTSKA PERSPEKTIVA

Lajoš Genc, Jasmina Pekić i Agota Major

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Iako učenje o liku nastavnika, poznato i kao pedeutologija, beleži dugu istoriju sistematskog uobličavanja, pitanje osobina koje dobar nastavnik treba da poseduje i dalje predstavlja podsticaj za koncipiranje istraživanja u ovoj oblasti. Aktualnosti ovog problema doprinela su i shvatanja osobina nastavnika kao najrelevantnijeg faktora efikasnog podučavanja. Dosadašnje klasifikacije osobina nastavnika uglavnom su ponikle na temelju sui generis kriterijuma, ne ostvarujući direktne relacije sa nekim od postojećih teorijskih modela ličnosti. Ovo istraživanje, međutim, pravi iskorak u odnosu na ranija empirijska razmatranja osobina nastavnika barem u dva aspekta: osobine ličnosti nastavnika se proučavaju iz okvira jedne od najuticajnijih savremenih teorija ličnosti i pri tom razmatraju u relaciji sa osobinama ličnosti studenata. Otuda možemo reći da istraživanje pretenduje da ponudi odgovor na pitanja da li je i u kojoj meri percepcija ličnosnih karakteristika „dobrog“ nastavnika determinisana osobinama ličnosti studenata, te koje osobine ličnosti iz modela "Velikih pet" studenti smatraju karakteristikama "dobrog" nastavnika.

Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku od 218 studenata Univerziteta u Novom Sadu, primenom Big Five inventara ličnosti sa modifikovanom skalom odgovora. Naime, ispitanici su imali zadatak da za svaku od tvrdnji u upitniku izraze stepen slaganja na skali Likertovog tipa, vodeći računa o dva zadata uslova: koliko se date tvrdnje odnose na samog ispitanika, te kako bi, po njegovom mišljenju, na date tvrdnje odgovarao „dobar“ nastavnik.

Dobijeni rezultati sugerišu da se iz perspektive studenata „dobar“ nastavnik percipira kao ličnost koju odlikuje visok stepen neuroticizma, otvorenosti, te prijatnosti u interpersonalnim relacijama. Sa druge strane, percipirani profil ličnosti „dobrog“ nastavnika ima uporište u složaju ličnosnih karakteristika studenata sa kojim je u znatnoj meri usaglašen, te koji se opisuje u terminima neuroticizma, ekstraverzije, otvorenosti i prijatnosti. Dobijeni rezultati u velikoj meri korespondiraju sa literaturom iz ove oblasti, otuda što i relevantni izvori ukazuju da se najpoželjnije osobine nastavnika tiču kako prijateljske nastrojenosti prema učenicima, tako i njegovih intelektualnih kvaliteta.

Ključne reči: osobine ličnosti nastavnika, osobine ličnosti studenata, Big Five inventar ličnosti

PERSONALITY PROFILE OF A “GOOD” TEACHER: STUDENT PERSPECTIVE

Research aims to offer an answer to the question whether and to what extent the perception of personality traits of a “good” teacher is determined by students personality traits, and to the question which characteristics, according to the "Big Five" model, students tend to associate with a "good" teacher. The research was conducted on a sample of 218 students at the University of Novi Sad, using Big Five personality inventory with a modified response scale. Subjects were supposed to express degree of agreement for each of the statements in the questionnaire, taking into account two specified conditions: the extent to which each item is related to subject himself, and the extent to which each item is related to “good” teacher, according to subject’s opinion. The results indicate that a "good" teacher is perceived as a personality characterized by high neuroticism, openness and agreeableness.

Keywords: teacher personality traits, students personality traits, the Big Five inventory

THE EFFECTS OF ACTIVE METHODOLOGIES ON THE HIGH SCHOOLS STUDENT'S PRO-SOCIAL BEHAVIOUR: TEACHERS' VIEWS

Alessia Carta and Carla Podda

University of Cagliari, Italy

Violeta Arnaudova

Faculty of Philosophy, Skopje, Macedonia

This paper presents the intermediate results of a research project, funded by the European Social Fund - Operative Program - Sardinia 2007-2013 -, and, realized by the University of Cagliari, in collaboration with the University of Skopje, started in May 2010. In order to contribute to the knowledge of the needs of the school system during the decentralization process, that interests different countries, the results presented hereby describe the first survey evaluation carried out in the high schools of the Republic of Macedonia.

The project aims to analyse teachers' views on the relationship between the active methodologies and students' pro-social behaviour and identifies in pro-sociality skills one of the most important goals to follow. The study has been placed on both with a qualitative approach, in order to understand the intercultural inclusion process in Macedonia, and also with a quantitative non-experimental research, exploring how the active methodologies choices of teachers are linked with pro-social behaviour among students.

The hypothesis that supports the research attributes to the active methodologies the promotion of a positive social context in school's daily life by implementing intercultural practices. Our working hypothesis, is that the use of active teaching methods positively affects the pro-social behaviour between students, leading to exchange between different cultures in multiethnic context.

An anonymous questionnaire has been designed, including 44 items, each with a choice of response in accordance with the Likert scale. It is divided into four sections: social and personal information, professional information, teaching methodology choices

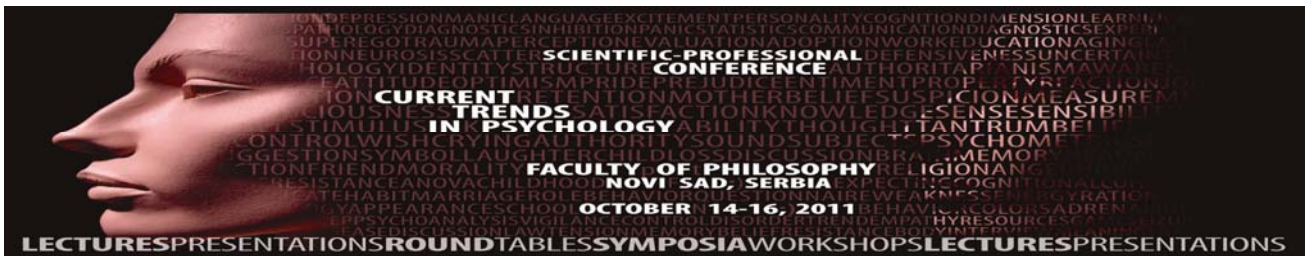
and teachers' professional training needs. This paper presents only the first intermediate analysis of the quantitative study, in order to identify the relationship among the variables: active methodologies and pro-social behaviour.

The sample was identified using the form of probability sampling and it was extracted with cluster sampling procedure. The study was held on 140 secondary school teachers of ten schools, located in the municipalities of: Aerodrom, Butel, Cair, Centar, Gazi Baba, and Karpos.

School represents a privileged relational context to experience social abilities, included in the concept of social competence. Active didactic methodologies increase the growth of a positive social context in school's daily life. If the teacher is a model of cooperative and altruistic behaviour, its role will represent an acknowledged guide or helper in the processes of pro-social education of students. For this reason, the research explores how different approaches to school teaching are strongly linked with adolescents' pro-social behaviour and the teachers' didactic choices. Those approaches make sense when compared with training teachers' offer and demand, and, with intercultural schools needs. The European issue of Intercultural Dialogue suggests to bridge the growing divide learning between cognitive and emotional processes. However, most of didactic educational programmes, do not include specific methodologies plans to improve pro-sociality abilities. On the initial phase of the research the paper analyses these issues, highlights perceptions, experiences and expectations that teachers have about the influence on learning and pro-sociality in the act of choosing teaching methods in education.

The research identifies on training teaching programmes the next step to analyse the school's role as an agent of pro-social and intercultural education.

Keywords: Active didactics, Pro-sociality, Interculture

PSIHOLOGIJA PERCEPCIJE

NEURONSKI MODEL VIDNOG OZNAČAVANJA

Dražen Domijan

Sveučilište u Rijeci, Rijeka, Hrvatska

Grupiranje na osnovu temporalnih znakova igra važnu ulogu u vidnoj percepciji i pažnji. Watson i Humphreys (1997) su pokazali da temporalno grupiranje pomaže u vidnom pretraživanju na način da objekti koji su prethodno prikazani ne utječu na traženje cilja ako se on nalazi među objektima koji su prikazani u kasnijem trenutku. Taj efekt je nazvan vidno označavanje (visual marking) budući da su stari objekti označeni kao nebitni i ne utječu na obradu novoprikazanih objekata. Istraživanja su pokazala da je vidno označavanje aktivan proces koji ima veliki kapacitet i koji se javlja i za statične i dinamične podražaje. Vidno označavanje može se poremetiti ako se promijeni oblik starih objekata ali ne i ako se promijeni njihova boja. Neuroznanstvena istraživanja pokazuju da je superiorni parijetalni režanj povezan s vidnim označavanjem.

Cilj rada bio je predložiti neuronski model koji može objasniti kako spacijalna reprezentacija u parijetalnom korteksu aktivno inhibira reprezentaciju objekata koji su prikazani ranije. Model je zasnovan na rekurentnoj neuronskoj mreži za prostorno grupiranje i razlikovanje objekata pomoću lateralne inhibicije. Između objekata koji čine perceptivnu grupu ne postoji lateralna inhibicija dok se ona dinamički javlja među objektima koji pripadaju različitim grupama. Ovaj se mehanizam može generalizirati na temporalno grupiranje pri čemu se objekti koji su prezentirani zajedno (u istom trenutku) međusobno ne inhibiraju ali postoji inhibicija između objekata prezentiranih u različitim momentima. Mreži za temporalno grupiranje kao ulazna informacija pridružen je signal iz posebne mreže koja detektira nagle promjene u intenzitetu svjetla. Mreža za detekciju promjena predstavlja dio magno sustava za obradu i reprezentaciju pokreta.

U cilju testiranja modela provedene su računalne simulacije koje su pokazale da vidno označavanje u mreži za temporalno grupiranje ovisi o snazi ulaznih signala iz mreže za detekciju promjena. Kada je ulazni signal snažan, novi objekti inhibiraju stare dok se kod slabog signala događa obrnuto sukladno nalazu da je potrebno aktivno uključiti pažnju koja pojačava ulazne signale kako bi došlo do označavanja. Nadalje, model uspješno inhibira stare objekte bez obzira na njihov broj ili na broj novih objekata i bez obzira da li su objekti statični ili se kreću. Također, model objašnjava zašto promjena oblika starih objekata ometa označavanje dok promjena boje ne

utječe na označavanje. Predloženi model integrira prethodne spoznaje o ulozi aktivne inhibicije, detekcije promjene i temporalnog grupiranja u nastanku vidnog označavanja i pruža jedinstveni okvir za razumijevanje njegovih karakteristika.

Ključne reči: Pažnja, Vidno pretraživanje, Temporalno grupiranje, Neuronska mreža

A NEURAL MODEL OF VISUAL MARKING

Watson and Humphreys (1997) discovered that temporal grouping affects visual search by active inhibition of previously presented objects. This mechanism is termed visual marking. In the present work, a neural network model is proposed in order to explain how spatial representation in the parietal cortex inhibits objects presented in different time points. The model is based on recurrent network for visual grouping and segmentation that distinguish perceptual groups based on lateral inhibition. The same idea is applied here to temporal grouping. Computer simulations showed that the visual marking depends on the strength of the input to the network. With strong input, new objects inhibits old ones while with weak input opposite is true. This is consistent with the basic finding that visual marking is an active process that require attention that increases the input strength. Furthermore, it was shown that the visual marking in the model is not affected by the number of new and old objects consistent with behavioral findings.

Keywords: Attention, Visual search, Temporal grouping, Neural network

POLNE RAZLIKE U PREFERENCIJI BOJA ZIDOVA RAZLIČITIH VRSTA PROSTORIJA: PRELIMINARNI REZULTATI

Ivana Ćirović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Beograd

Gojko Vladić

Departman za grafičko inženjerstvo i dizajn, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad

Smiljana Jošić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Beograd

Preferencija boja predstavlja važan aspekt ljudskog ponašanja. Dok su primenjena istraživanja ovog problema često metodološki manjkava, u oblasti vizuelne precepcije pereferencija boja je najčešće ispitivana pomoću izrazito artificijelnih stimulusa. Obe grupe istraživanja izveštavaju o polnim razlikama u preferenciji boja s obzirom na tri različita aspekta boje (tonalitet, svetlina, zasićenost). Cilj ovog istraživanja bio je da se ispituju polne razlike u preferenciji različitih aspekata boja zidova različitih vrsta prostorija.

U istraživanju je učestovalo 15 studentkinja i 15 studenata prve godine psihologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Pilotskim ispitivanjem odabrane su tipične skice 6 različitih vrsta prostorija (dnevna soba, radna soba, spavaća soba, kancelarija, sala za sastanke, restoran). U eksperimentalnoj proceduri dizajniranoj u programu "Flash" ispitanici su imali zadatak da pomoću birača boja "oboje" zidove prikazanih prostorija u skladu sa njihovim prethodnim uverenjima o tome kako zidovi određene prostorije treba da budu obojeni. Birač boja je bio integrisan u aplikaciju i omogućavao je ispitanicima da lako manipulišu različitim dimenzijama boje (tonalitetom, svetlinom i zasićenošću).

Razlike u preferenciji svetline i zasićenosti s obzirom na vrstu prostorije i pol ispitanice su analizom varijanse, dok su razlike u preferenciji tonaliteta testirane Hi-kvadrat testom. Utvrđeno je da nema razlika u preferenciji svetline boja zidova s obzirom na pol ispitanika, ali naknadna poređenja pokazuju da žene pokazuju različit stepen preferencije svetline s obzirom na vrstu prostorije ($F(5, 70) = 3.68, p = .052$). Slično je i sa zasićenošću, pa samo žene pokazuju

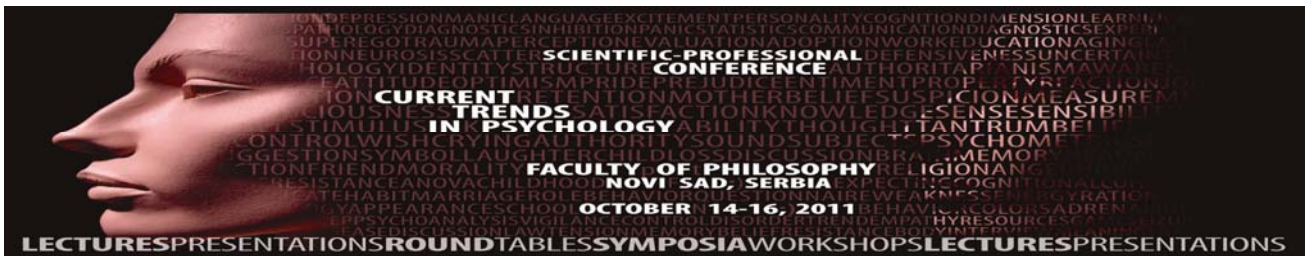
diferencijaciju u preferenciji zasićenosti boja zidova različitih tipova prostorija ($F(5,70) = 2.84$, $p.022$). Nisu pokazane statistički značajne razlike u preferenciji različitih tonaliteta. Deskriptivna analiza pokazuje da se najčešće birani tonaliteti nalaze u plavom delu spektra (33%), a zatim i u crvenom delu spektra (23%). Muškarci se češće odlučuju za plavu nego žene, podjednako za crvene, zelene i žute tonove, dok se za roze i crveno-roze tonove češće odlučuju žene.

Studije o polim razlikama obično se izvode na znatno većim uzorcima, pa nalaze ovog istraživanja treba shvatiti kao eksplorativne. Ipak, nalazi o preferenciji svetline i zasićenosti boje u skladu su sa nalazima prethodnih percepcionističkih studija. Nalazi o diferencijaciji preferencije boja kod žena, kao i trendovi u preferenciji tonaliteta u skladu su sa teorijskim pretpostavkama Harlbertove i Lingove (2007), koje preferenciju boja objašnjavaju biološkim mehanizmom koji je razvijen u kontekstu lovačko-skupljačkog društva. Ovaj mehanizam je odgovoran za preferenciju crveno-roze tonaliteta i naglašenu diferencijaciju kod žena, koje su bile odgovorne za skupljanje zrelih plodova, za razliku od muškaraca lovaca, kojima je bila bitna isključivo laka uočljivost plena.

Ključne reči: boja, preferencija, estetika

GENDER DIFFERENCES IN WALL COLOR PREFERENCES: PRELIMINARY RESULTS

Gender differences in wall color preferences for different types of interiors were examined. Thirty first-year students from Belgrade University Psychology Department (15 male and 15 female) took part in this study. Pilot study was conducted in order to select typical sketches of six different types of interiors (living room, study room, bedroom, office, meeting room, and restaurant). In an experimental procedure designed using ‘Flash’ platform, participants task was to ‘paint’ the walls of the rooms presented on the sketches, using a color picker. Color picker is a tool which enables the participants to manipulate different aspects of color (lightness, saturation and hue). There were no gender differences in lightness and saturation preferences, but there were significant main effects of interior type on female lightness ($F(5, 70) = 3.68$, $p=.052$) and saturation preferences ($F(5, 70) = 2.84$, $p.022$). There were no significant gender, nor interior type differences in hue preferences. Differentiation of color preferences in women are in accordance with the

theoretical assumptions of Hurlbert and Ling (2007). These authors postulate the existence of biological mechanism responsible for color preference, that evolved in the context of “hunter-gatherer” societies.

Keywords: color, preference, aesthetics

PARAFOVEAL PROCESSING OF ISOLATED AND CROWDED LETTERS OF TWO ALPHABETS

Dušan Vejnović

*Faculty of Education, University of Novi Sad; Laboratory for Experimental Psychology,
University of Novi Sad*

Sunčica Zdravković

*Faculty of Philosophy, University of Novi Sad; Laboratory for Experimental Psychology,
University of Novi Sad; Laboratory for Experimental Psychology, University of Belgrade*

Several recent studies demonstrated that Serbian words and sentences presented in Latin alphabet were processed faster than the same words and sentences presented in Cyrillic alphabet. This effect was attributed to subjects' greater exposure to the Latin alphabet. However, older studies showed that, for single letter identification, differences between alphabets largely depended on the applied procedures. Hence no definite proof of superior legibility of either alphabet was offered.

Using different methodology (two-alternative forced-choice task in crowding procedure), we examined parafoveal processing of Cyrillic and Latin letters presented in isolation and in vicinity of two other letters. In Experiment 1, a single target letter was presented for a duration of 100ms, at 1.5° to the left, right, up or down from fixation. Upon this presentation, two letters would appear and remain on the screen until the subject responded which of the two letters was previously shown target. Same procedure was applied in Experiment 2, except that the target was surrounded by two other letters of the same alphabet. Nine Cyrillic (Б, Д, З, И, Л, П, Ф, Ч, Ш) and nine Latin letters (D, F, G, N, L, S, R, V, Z), each exclusively belonging to the one of the two alphabets were used as flankers (presented in the Courier New font, at 60cm distance, letter size 0.44°, spacing between the letters 0.16°).

Generalized linear mixed models, with Alphabet (Cyrillic, Latin) and Visual Field (up, down, left, right) as fixed factors, and Subjects and Stimuli as random factors, were fitted on the binary response data. In Experiment 1, 89.52% of the letters were correctly identified, with no difference among the alphabets. Identification in the right visual field was higher than in the other three visual fields ($z(3, 3167) = 2.291, p < 0.05$), and the Alphabet x Visual Field interaction was

not significant. In Experiment 2, 73.35% of the letters were correctly identified. There was a significant Alphabet effect ($z(1, 3203) = 2.462, p < 0.05$), and an Alphabet x Visual Field interaction in the left visual field ($z(3, 3203) = -2.329, p < 0.05$). In both experiments, random effects improved the model.

In Experiment 1, the success in parafoveal identification of isolated letters was similar for two alphabets. A large drop in performance observed in Experiment 2 in comparison to Experiment 1 was an expected consequence of crowding. As for the two alphabets in Experiment 2, in three out of four visual fields crowded Latin letters were identified more accurately than the Cyrillic letters. Given the fact that the normal, every-day reading implies the practice of identifying letters that are surrounded by other letters, and given the fact that our subjects are more exposed to the Latin alphabet, we take this superior crowded identification of Latin letters as an additional support for the view that stresses practice/exposure as a major factor in reading performance in two Serbian alphabets.

Keywords: letter identification, crowding, alphabet, Cyrillic, Latin

PERCEPCIJA I MENTALNA VIZUALIZACIJA: MEHANIZMI I POLNE RAZLIKE

Jelena Blanuša

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Sunčica Zdravković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Odsek za Psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

U našem istraživanju ispitivane su razlike između percepcije i mentalne vizualizacije. Rezultati neuroimaging studija pokazuju velike sličnosti u procesiranju ova dva modaliteta, dok bihevioralne studije koje koriste vizuelne iluzije ne daju jednoznačne rezultate. U ovom istraživanju smo pokušali da razrešimo opisanu dilemu te da potvrdimo neuroimaging rezultate i klasičnim bihevioralnim metodama, ali sa nešto usavršenom metodologijom. Pošli smo od pretpostavke da ne postoji razlika između ova dva modaliteta u procesiranju vizuelnih iluzija, kao i da postoje razlike po polu.

U Eksperimentu 1 korišćene su tri vizuelne iluzije: horizontalno-vertikalna, Ponco i Kofkina iluzija, a u Eksperimenta 2 korišćena je samo horizontalno-vertikalna iluzija ali u tri veličine. Pored iluzija, u oba eksperimenta uvedene su dve kontrolne grupe stimulusa, koje su konstruisane tako da ključni delovi iluzije budu fizički različite veličine: (1) Pseudoiluzije u smeru koji pojačava efekat iluzije i (2) Distraktori u smeru suprotnom od smera delovanja iluzije. Svaki od 27 ispitanika u Eksperimentu 1, i 22 ispitanika u Eksperimentu 2 je učestvovao u jednom od dva zadatka: perceptivni ili zadatak vizualizacije. U oba modaliteta zadatak je bio da se procene veličine traženih meta na desetostepenoj (Eksp. 1) ili šesnaestostepenoj skali (Eksp. 2). Stimulus je bio prisutan sve vreme tokom procene u perceptivnom zadatku, a u zadatku vizuelizacije bi bio samo kratkotrajno prikazan. Ispitanici u zadatku vizualizacije su trebali da zamisle prethodno prikazan stimulus, a onda i da procene veličine tako zamišljenih meta.

Oba eksperimenta, u skladu sa našim očekivanjima, pokazuju da ne postoji razlika između percepcije i vizualizacije u pogledu jačine iluzije. Za razliku od toga, kada je u pitanju procena

veličine samih meta, rezultati Eksperimenta 1 su sugerisali postojanje razlika po polu. U Eksperimentu 2 ovaj nalaz je potvrđen. Faktorska ANOVA za ponovljena merenja pokazala je značajnu interakciju faktora Veličina stimulusa, Modalitet (percepcija, vizualizacija) i Pol ($F(2,404)=8,8$, $p<0,001$), šta ukazuje da postoje razlike po polu i u zavisnosti od modaliteta zadatka i od veličine stimulusa. Posthoc testovi pokazuju da muškarci jednako opažaju veličine pri percepciji i vizuelizaciji, dok kod žena postoje razlike između dva modaliteta: sa porastom veličine stimulusa raste i precenjivanje u zadatku vizuelizacije.

Dobijeni rezultati su potvrdili našu početnu pretpostavku da ne postoji razlika između percepcije i vizuelizacije u pogledu delovanja iluzije. Međutim, postoji razlika između muškaraca i žena u pogledu procene veličine stimulusa u dva modaliteta. Kod muškarca ne postoji razlika pri percepciji i vizualizaciji, dok se kod žena opaža trend porasta razlika između modaliteta sa povećanjem veličine stimulusa. Ovakav nalaz po prvi put demonstrira ovu vrstu polnih razlika i donekle objašnjava nesaglasnosti nalaza neuroimaging i bihevioralnih studija opisanih u literaturi.

Ključne reči: percepcija, mentalna vizualizacija, vizuelne iluzije, mentalna slika, polne razlike

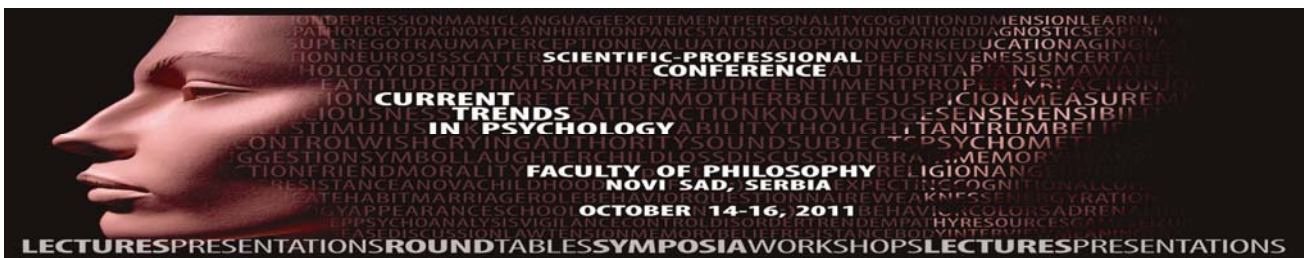
PERCEPTION AND MENTAL IMAGERY: MECHANISMS AND SEX DIFFERENCES

In this study we investigated differences between perception and visual mental imagery, using visual illusions as stimuli. Our main hypothesis, that there are no differences between the two modalities, was motivated by neuroimaging data.

Subjects (49 students) took part in two experiments, estimating different kinds and size of illusions, either in perceptual or imagery task.

Results confirmed that there was no difference between perception and imagery task. Additionally, in Experiment 2 sex differences were found. While male subject perform equally in the two modalities, female subjects tend to overestimate in imagery task. This tendency intensifies with the increased stimuli size ($F(2,404)=8,8$, $p<0,001$).

Keywords: perception, visual imagery, visual illusions, mental image, sex differences

UTICAJ SIMETRIJE I KOMPLEKSNOŠTI U ZADACIMA SIMULTANOG POREĐENJA KONTURA

Marija Milisavljević, Slobodan Marković i Vasilije Gvozdenović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Cilj istraživanja bio je da se ispita uticaj složenih svojstava forme na simultano poređenje dve konture. Stimulusi su bile četiri konture, različite po svojstvima simetrije i kompleksnosti. Sprovedena su dva eksperimenta, pri čemu su u oba varirani isti faktori: identitet (isto, različito), simetrija (simetrične i asimetrične konture) i kompleksnost (jednostavne i kompleksne konture). U prvom eksperimentu ispitanicima su prikazivane po dve konture koje su bile identične u pogledu simetrije i kompleksnosti, s tim što je jedna od njih mogla na sebi imati prekid, ili su obe bile neprekinute. Zadatak ispitanika bio je da odgovori da li su obe konture cele, ili je jedna od njih prekinuta, odnosno da li postoji identitet u pogledu svojstva prekinutosti. Drugi eksperiment bio je gotovo identičan prvom, osim što su se umesto dve cele konture pojavljivale dve konture koje su obe bile prekinute. Rezultati analize varijanse za ponovljena merenja pokazali su sličnu strukturu rezultata u oba eksperimenta. U oba eksperimenta dobijeni su značajni glavni efekti faktora identiteta (prvi eksperiment: $F(1,15)=25,32$, $p=.000$; drugi eksperiment: $F(1,14)=19,45$; $p=.001$) i simetrije (prvi eksperiment: $F(1,15)=44,39$, $p=.000$; drugi eksperiment: $F(1,14)=36,18$, $p=.000$), a značajne su bile i interakcije faktora simetrije i kompleksnosti (prvi eksperiment: $F(1,15)=11,62$, $p=.004$; drugi eksperiment: $F(1,14)=5,30$, $p=.037$). Simetrične konture su u oba eksperimenta imale kraće vreme reakcije, ali su u prvom eksperimentu kraća vremena reakcije zabeležena kada je jedna kontura bila prekinuta, dok su u drugom eksperimentu obe prekinute konture skraćivale vreme reakcije. U oba eksperimenta, facilitatorni uticaj simetrije bio je jači za jednostavne, nego za kompleksne konture. Sprovedena je dodatna analiza u kojoj je tip eksperimenta (sa obe prekinute ili obe neprekinute konture) tretiran kao neponovljeni faktor. Svi efekti koji su bili značajni u pojedinačnoj analizi zadržali su značajnost, ali je dodatno dobijen značajan efekat tipa eksperimenta ($F(1,29)=18,77$; $p=.000$) (vremena reakcije u prvom eksperimentu bila su kraća), kao i interakcije tipa eksperimenta i faktora identiteta ($F(1,29)=40,26$; $p=.000$) (koja je očigledna i iz poređenja rezultata pojedinačnih eksperimenata) i tipa eksperimenta i simetrije ($F(1,29)=6,05$; $p=.020$) (veća je razlika u vremenu reakcije između simetričnih i asimetričnih kontura u drugom eksperimentu).

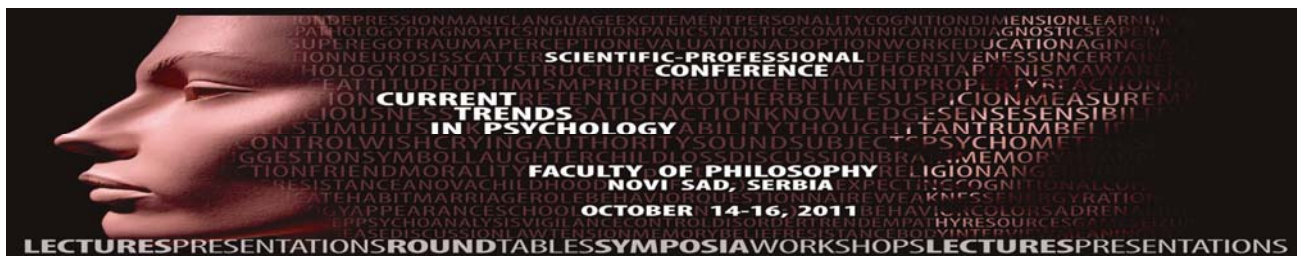

Rezultati su sagledani iz perspektive perceptivne ekonomije, kao i iz perspektive degradacije dobre forme. Iako saglasni sa rezultatima nekih ranijih istraživanja, po kojima je simetrija dominantno svojstvo u zadacima vizuelne percepcije, rezultati našeg istraživanja ne mogu se potpuno objasniti nijednim od navedena dva teorijska stanovišta. Potrebno je dalje ispitati uzrok interakcije simetrije i kompleksnosti, koja nije registrovana u ranijim istraživanjima – da li je posledica korišćenih zadataka i stimulacije, ili je u pitanju neki opštiji princip.

Ključne reči: simetrija, kompleksnost, simultano poređenje

The goal of the study was to examine the role of symmetry and simplicity in simultaneous matching task. Two experiments were conducted; stimuli were shapes, varied through the following conditions: identity, symmetry and complexity. In both experiments, every trial consisted of two shapes of same simplicity and symmetry, but one of them could be disrupted, or both of them could be either whole (Experiment 1), or disrupted (Experiment 2). Subject's task was to answer whether two shapes were identical concerning disruption.

Repeated measures analysis of variance generated similar pattern of results in both experiments - main effects of identity and symmetry were significant, and interaction between symmetry and complexity. Reaction time was significantly shorter for symmetrical shapes, and difference between symmetrical and asymmetrical shapes was larger in simple compared with complex condition. These results confirm the dominant role of symmetry in visual perception tasks, found in some other studies.

UTICAJ OBRAZOVANJA NA SUBJEKTIVNI DOŽIVLJAJ SLIKE

Ivan Stojilović

IAN Međunarodna mreža pomoći

Slobodan Marković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu

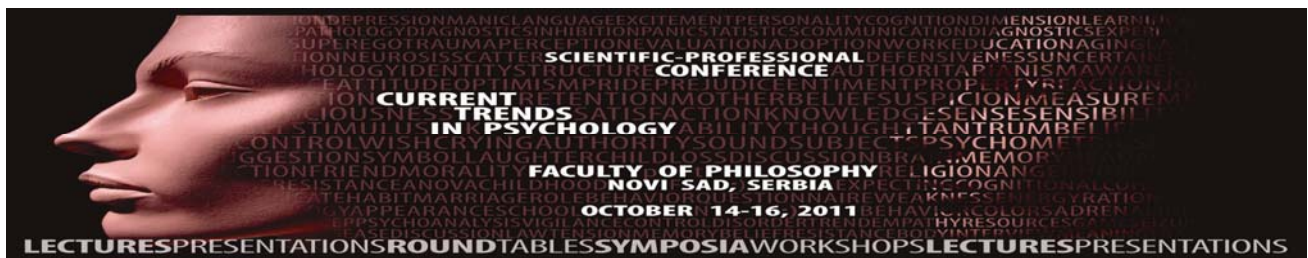
Stručnjak u oblasti umetnosti i naivni posmatrač na drugačiji način doživljavaju umetničku sliku. Prema Silvijinoj teoriji procene stručnjaci preferiraju kompleksna dela, kada ih uporedimo sa naivnim posmatračima, jer mogu lakše da ih razumeju i stoga su ona interesantnija. U istraživanju ispitivan je uticaj kratkih kurseva o renesansnoj i apstraktnoj umetnosti na doživljaj umetničkih slika iz ova dva pravca u umetnosti.

Uzorak se sastojao od 73 naivna posmatrača. Stimulusi: 40 umetničkih slika koje su obuhvatale renesanse i apstraktne slike.

Faktori su bili kurs o umetnosti sa 2 nivoa: kurs o renesansom i apstraktnom slikarstvu i tip slike na dva nivoa: figuralne i apstraktne slike. U eksperimentu su korišćene 22 skale procene preuzete iz instrumenata za merenje subjektivnog i estetskog doživljaja i razumevanja i interesantnosti umetničkih slika.

Istraživanje je imalo 2 vremenske tačke. U prvoj svi ispitanici su procenjivali istih 10 apstraktnih i 10 renesansnih slika. Nakon najmanje 7 dana ispitanici su pohađali kurs ili o renesansnom ili o apstraktnom slikarstvu. Oba kursa je predavao isti predavač, forma predavanja je bila ista za oba kursa. Razlika je bila u sadržaju, kao i u fokusu kursa o renesansi na novine koje je ona donela, dok je kurs o apstrakciji pored njenih novina ukazivao i na potrebu novog načina posmatranja slika. Odmah nakon predavanja ispitanici su procenjivali novi set apstraktnih i figuralnih slika.

Kosom Promax rotacijom su dobijene 4 dimenzije: razumevanje, pobuđenost, fascinacija i smirenost. Analiza procena slika na dobijene 4 dimenzije i 4 pojedinačne skale (lepo, dopadljivo, interesantno i prijatno) je rađena kombinovanom analizom varijanse. Faktor kursa značajno deluje na procenu na dimenzijama Pobuđenost $F(1,46)=7.255$, $p<.01$ i Fascinacija $F(1,46)=3.91$, $p=0.05$, i na skalama Lepo $F(1,46)=4.411$, $p<.05$, Dopada $F(1,46)=4.600$, $p<.05$ i Interesantnost

$F(1,46)=6.775, p<.05$. Rezultati pokazuju da nakon kursa o apstraktnom slikarstvu slike (i apstraktne i renesansne) se procenjuju kao više pobuđujuće, više fascinantne, lepše, dopadljivije i interesantnije. Ovi efekti kursa o apstraktnom slikarstvu su veći na apstraktnim nego na realnim slikama. Nakon kursa o renesansi ne dolazi do značajnih promena na ovim dimenzijama.

Na procenu umetničkog dela utiču mnogi faktori. Jedan od njih jeste i znanje, ali samo u kombinaciji sa još nekim faktorima. U ovom eksperimentu uvećanje znanja samo po sebi nije imalo efekta, ukoliko ono nije praćeno još nekim promenama. Pretpostavljamo da je ta promena - poverenje ispitanika u vlastitu sposobnost da razumeju posmatrani sadržaj. Naime, u toku kursa o apstrakciji pored sticanja znanja, ispitanici su ohrabrivani da slike posmatraju na nov način i da su oni u stanju da procene i nerazumljive slike. U budućim istraživanjima treba proveriti da li povećanje samopouzdanja utiče na procenu slika, kao i dugotrajnost ovih promena u proceni.

Ključne reči: estetski doživljaj, teorija procene, obrazovanje, umetničke slike

INFLUENCE OF EDUCATION ON PERCEPTION OF PAINTINGS

An expert and a naive observer experience a painting differently. This research examined the influence of short courses on renaissance and modern art on perception of paintings from these two art movements.

Sample: 73 naive observers. Stimuli: 40 paintings that included renaissance and abstract paintings.

In the experiment 22 scales of evaluation were used taken from an instrument for measuring subjective and aesthetic experience and understanding and interest of paintings.

The research included 2 time points. In the first all examinees appraised the paintings, and in the second they appraised a new set of paintings after attending a course on renaissance or abstract art.

After the course on abstract art, the subjects evaluate the paintings more positively than after the course on the renaissance art. Knowledge has influence on a change in appreciation of pictures, while it is assumed that self confidence of the subject influences the degree of this change.

Keywords: aesthetic experience, appraisal theory, education, paintings

ASPEKTI DOŽIVLJAJA LEPOG

Slobodan Marković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu

Pojam lepog obuhvata različite aspekte subjektivnog doživljaja, kao što su privlačnost, prijatnost, sklad, zanimljivost i sl. U jednoj ranijoj faktorsko-analitičkoj studiji izdvojene su dimenzije subjektivnog doživljaja vizuelne stimulacije koje sadrže i deskriptore (skale) doživljaja lepog. Radi se o dimenzijama Hedoničkog tona (skale prijatnosti i privlačnosti), Regularnosti (skala sklada) i Pobuđenosti (skala zanimljivosti). Cilj ovog istraživanja bio je da se ispita veza između pomenutih deskriptora i doživljaja lepog. Ispitanici (384 studenta Univerziteta u Beogradu) su procenjivali 16 apstraktnih vizuelnih stimulusa različitog nivoa složenosti na 5 sedmostepenih bipolarnih skala lepo-ružno, privlačno-odbojno, prijatno-neprijatno, skladno-neskladno i zanimljivo-dosadno. Korelacione analize pokazale su da su skoro sve skale značajno i pozitivno međusobno povezane (sem skala sklada i zanimljivosti kod kojih nije dobijena značajna korelacija). Multipla regresiona analiza pokazala je da je procena lepog značajnije povezana sa privlačnošću i prijatnošću nego sa skladom i zanimljivošću. Na osnovu jačina interkorelacija dobijen je model u kome lepo, privlačno i prijatno čine jedan klaster koji možemo nazvati „atraktivnost“ (međusobne korelacije ovih skala oko .700). Skale sklada i zanimljivosti međusobno nisu značajno povezane ($r=.180$), ali su umereno povezane sa skalama atraktivnosti (korelacije oko .500). Rezultati ovih analiza govore nam da se pojam lepog u dobroj meri može svesti na atraktivnost, ali da pored toga ima još dva relativno nezavisna aspekta – sklad (lepo kao dobra forma i harmonija) i zanimljivost (lepo kao upečatljivost).

Ključne reči: lepo, privlačno, skladno, zanimljivo

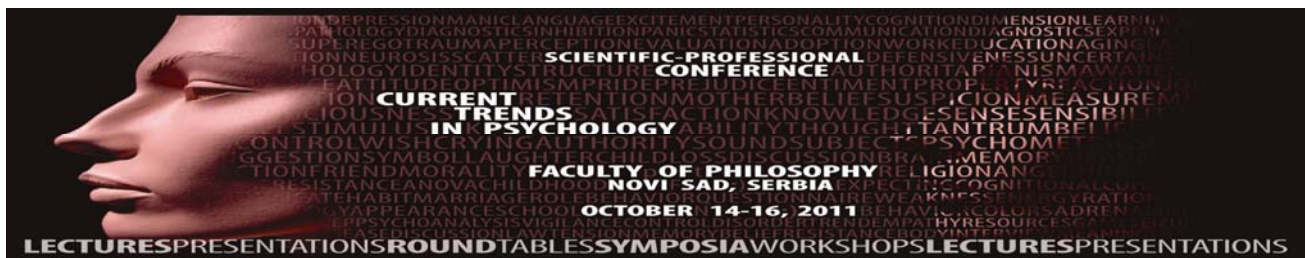
ASPECTS OF THE EXPERIENCE OF BEAUTY

Concept of beauty refers to different aspects of subjective experience, such as attraction, pleasure, harmony, interestingness, etc. Previous factor-analytic study specified the following

dimensions of subjective experience which included descriptors (scales) of experience of beauty: hedonic Tone (pleasure and attraction), Regularity (harmony) and Arousal (interestingness). The purpose of present study was to investigate the relationship between mentioned descriptors and experience of beauty. Participants (384 undergraduates, University of Belgrade) rated 16 abstract visual stimuli (figures, patterns and artworks) on five seven-step bipolar scales beautiful-ugly, attractive-aversive, pleasant-unpleasant, harmonious-disharmonious and interesting-boring. All inter-correlations (except scales harmonious-interesting) were significant and positive. Multiple regression has shown that beauty was more strongly correlated with attraction and pleasure, than harmony and interestingness. Model based on intensity of correlations was proposed. Beauty, attraction and pleasure composed one cluster labeled as Attraction (inter-correlations about .700). Harmony and interestingness were not significantly correlated ($r=.180$), but both are moderately and significantly correlated with Attraction descriptors (correlations about .500). These results suggest that concept of beauty can be reduced to Attraction, and that it has two relatively independent aspects – harmony (beauty as figural goodness and good proportions) and interestingness (beauty as arousal).

Keywords: beauty, attraction, pleasure, harmony, interestingness

UTICAJ SEMANTIČKOG KONTEKSTA NA SUBJEKTIVNI DOŽIVLJAJ ZGRADA

Tijana Todić

Filozofski fakultet, Beograd

Janko Međedović

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Ranija istraživanja pokazuju da semantički kontekst koji upućuje na socijalno relevantne fenomene u nekoj sredini, u određenoj meri utiče na percepciju. Cilj ovog istraživanja je bila provera uticaja semantičkog konteksta na subjektivni doživljaj stimulusa koji su vizuelne prirode.

U istraživanju je učestvovalo 160 ispitanika oba pola, sudenata psihologije na Filozofskom fakultetu u Kosovskoj Mitrovici. Oni su bili podeljeni u četiri grupe kojima su prikazivane četiri fotografije zgrada, modernog dizajna, koje su se razlikovale po visini. Sve zgrade su slikane iz donjeg rakursa, pri čemu faktor boje nije bio kontrolisan. Ispod svakog stimulusa je pisalo ime glavnog grada jedne od država koje stanovnici severnog Kosova često asociiraju u vezi konflikta na Kosovu i Metohiji: Beograd, Priština, Vašington i Moskva. Ispitanicima je rečeno da se zgrade nalaze u gradu čije ime piše ispod fotografije. Imena stimulusa su bila rotirana po principu latinskog kvadrata u svakoj grupi, pa su ispitanici u različitim grupama videli različite kombinacije zgrada i imena gradova. Po prikazivanju stimulusa od ispitanika je traženo da procene subjektivni doživljaj zgrade na konotativnom diferencijalu (CD-15) koji sadrži tri dimenzije: *kognitivnu* ($\alpha=0.87$), *konativnu* ($\alpha=0.88$) i *afektivnu* ($\alpha=0.91$). Vreme ekspozicije stimulusa nije bilo ograničeno.

Podaci su obrađeni uz pomoć dvofaktorske analize varijanse (izgled zgrada i ime grada su uneti kao faktori a skale konotativnog diferencijala kao zavisne varijable). Multivarijacioni testovi pokazuju značajne efekte vizuelnog izgleda stimulusa i semantičkog konteksta, kada je u pitanju *kognitivni* aspekt vizuelnog doživljaja. Na ovaj aspekt procene, vizuelni izgled stimulusa ima veći efekat ($F=5.882$; $p<0.01$; $\epsilon^2=0.131$) od imena grada ($F=3.642$; $p<0.05$; $\epsilon^2=0.085$). Na ostale dve dimenzije doživljaja veći efekat ima kontekst ($F=4.077$; $p<0.01$; $\epsilon^2=0.095$ za *afektivnu* i $F=2.80$; $p<0.05$; $\epsilon^2=0.067$ za *konativnu* komponentu procene) od efekta vizuelne konfiguracije stimulusa, koji nije ni dostigao statističku značajnost pri ovim procenama. Takođe, na sve tri dimenzije

doživljaja efekat interakcije je nekoliko puta veći od efekata zasebnih faktora (poređeni su parcijalni ϵ^2 parametri). Post-hoc testovi pokazuju značajno nižu procenu stimulusa sa oznakom Vašington u odnosu na Beograd i Moskvu (*afektivna* komponenta) i u odnosu na Beograd i Prištinu (*kognitivna* i *konativna* komponenta). Rezultati istraživanja upućuju na važnost konteksta pri evaluaciji vizuelnih objekata, iako vizuelni i kontekstualni sadržaj dominantno interreaguju u formiranju subjektivnog doživljaja. Takođe, rezultati ukazuju na negativnu evaluaciju Vašingtona, pre svega u odnosu na Beograd. Ovaj podatak može pružiti informaciju o tome kako ispitanici sa severnog Kosova doživljavaju Srbiju u odnosu na Ameriku, kao dve zemlje potencijalno važne za Kosovo.

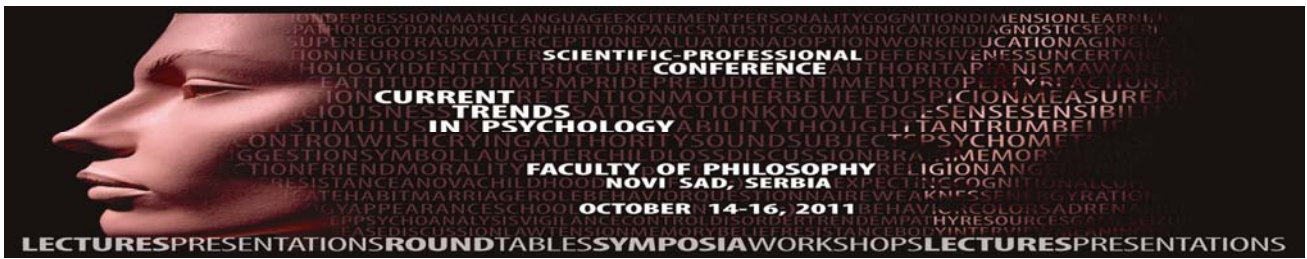
Ključne reči: subjektivni doživljaj, semantički kontekst, vizuelna percepcija

THE INFLUENCE OF SEMANTIC CONTEXT ON SUBJECTIVE EXPERIENCE OF BUILDINGS

In this research we made an attempt to compare the effects of visual characteristics of stimuli, and a semantic context attached to it, on the subjective experience of stimuli. Sample was consisted of 160 students of both sexes, and they were divided in four groups. Participants in every group saw four buildings and four names of cities attached to them, but in every group a different combination of visual and contextual stimuli was displayed. After viewing every stimuli participants described their experience on three scales of Connotative differential: *cognitive*, *conative* and *affective*.

Results of repeated measures test showed larger effect of context than visual aspects of stimuli, on conative and affective dimensions of experience. Visual characteristics have greater impact on cognitive dimension scores. Interaction of visual and contextual aspects of stimuli were significant on all three dependent measures.

Keywords: subjective experience, semantic context, visual perception

RAZVOJNA PSIHOLOGIJA

POVEZANOST POTENCIJALA ZA RAZVOD BRAKA SA RAZLIČITIM INDIKATORIMA EKONOMSKOG STATUSA *

Jelena Šakotić-Kurbalija
Filozofski fakultet Novi Sad

Dragan Kurbalija
Poljoprivredna škola sa domom učenika Futog

U većini zemalja zapadne civilizacije je uočen trend smanjenja sklopljenih brakova, uz istovremeni porast stope razvoda braka, pa je najveći broj istraživanja bračne stabilnosti usmeren na traženje mogućih uzroka, ili makar korelata razvoda, kao krajnjeg ishoda bračne nestabilnosti. Ekonomske poteškoće su prepoznate kao jedan od značajnih faktora bračnog stresa, koji može povećati nivo bračnih konflikata i na kraju dovesti do razvoda. Rezultati većeg broja istraživanja potvrđuju da postoji značajna povezanost između finansijske nestabilnosti i razvoda braka.

Ekonomski status se najčešće meri preko visine mesečnih prihoda i preko posedovanja različitih materijalnih dobara; a u nekim istraživanjima i preko finansijske zaduženosti i preko odnosa finansijskih prihoda i potrošnje. Rezultati pojedinih istraživanja, međutim, sugerišu da je za bračnu stabilnost mnogo značajniji subjektivni doživljaj ekonomske moći, odnosno nivo ekonomskog stresa koji bračni partneri doživljavaju, nego objektivni ekonomski status porodice. Takođe je ustanovljeno da muškarci i žene različito reaguju na ekonomski stres.

U cilju utvrđivanja kako su u našoj sredini različiti indikatori ekonomskog statusa povezani sa potencijalom za razvod kod žena, podaci su prikupljeni na uzorku od 439 žena koje žive u formalnom ili neformalnom braku, starosti od 19-64 god.

Potencijal za razvod je meren instrumentom čiji su autori Booth, Johnson i Edwards (1983); a kao indikatori ekonomskog statusa ispitani su: subjektivna procena visine mesečnih prihoda u domaćinstvu, u odnosu na prosek u našoj sredini; radni status ispitanice i njenog partnera; rešenost stambenog pitanja; postojanje znatnih promena vezanih za posao, kod ispitanice i partnera; postojanje znatnih promena u visini mesečnih prihoda; finansijska opterećenja: dugoročni kredit, davanje pozajmice ili žirantstvo, i odnos mesečnih prihoda i potrošnje. Pored registrovanja postojanja određenih životnih događaja, registrovan je i njihov subjektivni značaj za ispitanice,

odnosno nivo stresa koji pobuđuju.

Statistička analiza se sastojala iz dve faze: prvo su ispitane razlike između žena sa stabilnim i nestabilnim brakovima u odnosu na prisustvo različitih indikatora ekonomskog stresa, a zatim su na poduzorku žena kod kojih se u toku proteklih godinu dana desio određeni životni događaj ispitane razlike i u odnosu na percepciju stresnog događaja (pozitivna/neutralna/negativna).

Rezultati ukazuju da nisu svi ispitivani indikatori ekonomskog statusa značajno povezani sa potencijalom za razvod kod žena u našoj sredini. Ustanovljeno je da su žene u manje stabilnim brakovima češće doživele promene vezane za sopstveni posao, u poređenju sa ženama iz stabilnih brakova; takođe, češće su imale veće mesečne troškove od prihoda, a u većoj meri negativnim doživljavaju finansijska opterećenja sopstvene porodice (uzimanje dugoročnog kredita, veće troškove od primanja i pozajmljivanje novca ili žirantstvo drugim osobama).

Zaključeno je da je, kod žena u našoj sredini, za bračnu stabilnost značajniji subjektivni doživljaj ekonomske moći, odnosno nivo ekonomskog stresa koji doživljavaju, nego objektivni ekonomski status porodice.

Ključne reči: bračni odnosi, bračna stabilnost, potencijal za razvod, ekonomski status, ekonomski stres

* Istraživanje prikazano ovim radom predstavlja deo projekta „Efekti egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji“ koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

THE RELATIONS BETWEEN MARITAL INSTABILITY AND ECONOMIC STATUS

In order to examine the relations between marital instability and economic status we collected the data on the sample of 439 wives from formal and informal marriages, age from 19 to 64 years.

Marriage instability was measured with Booth, Johnson & Edwards (1983) scale; and we used following indicators of economic status: subjective assessment of monthly household income, relative to overall household income; employment of spouses; housing issues; existence of various stressful events related to finances and working status; and ratio between monthly household income and expenses.

In the first phase of statistical analysis, we examined the differences in the presence of the

various indicators of economic stress between wives in stable and unstable marriages. The second step in the statistical analysis was conducted on the sub-sample of wives that are experienced various stressful events in the past year. We examined the differences between groups based on the perception (positive/neutral/negative) of the stressful event.

The results are showing that only some of the examined indicators of economic status have statistically significant connection with the divorce potential of wives in our population. The wives in less stable marriages have more often experienced changes related to their own jobs, as well as the problems related to the negative ratio between monthly household income and expenses (manifested through money loans, difficulties in paying the bills, credit card limit overdue etc.). Marital instability is also related with negative perception of the financial difficulties that their family is facing (i.e. long-term money loans, negative ratio between monthly household income and expenses, lending money or being endorser to the other people).

The main conclusion is that the subjective perception of economic ability is more related with marital instability than actual economic status of the family.

Keywords: marriage, marital stability, risk of divorce, economic status, economic stress

LJUBOMORA U PARTNERSKOJ VEZI U ODNOSU NA OBRASCE AFEKTIVNE VEZANOSTI I STILOVE LJUBAVI *

*Milica Tošić ***

Filozofski fakultet Niš

Tatjana Stefanović-Stanojević

Filozofski fakultet Niš

Problem istraživanja je ispitivanje odnosa između ljubomore, obrazaca vezanosti i stila ljubavi. Očekuje se da će osobe koje odlikuju određeni obrasci vezanosti i stilovi ljubavi ispoljiti razlike u stepenu ljubomore u partnerskoj vezi. Takođe, očekuje se da bi stilovi ljubavi i obrasci vezanosti mogli biti prediktori partnerske ljubomore, te da mogu diskriminisati grupe ljubomornih i neljubomornih partnera.

Uzorak istraživanja je prigodan, sastavljen od 500 ispitanika, uzrasta od 18-40 godina (N=500). Afektivna vezanost ispitanika procenjivana je RQ upitnikom (Bartholomew and Horowitz, 1999.), a stilovi ljubavi Skalom ljubavnih stavova, LAS (Hendrick & Hendrick, 1990). Ljubomora je operacionalizovana Multidimenzionalnom skalom ljubomore MPI (Pfeiffer, & Wong, 1989) koja daje podatke o kognitivnoj, bihevioralnoj i emocionalnoj ljubomori kao i ukupnoj ljubomori pojedinca.

Rezultati analize varijanse ukazuju na postojanje značajnih razlika u stepenu doživljavanja i ispoljavanja ljubomore u partnerskoj vezi među pripadnicima različitih stilova ljubavi ($F=16,77$; $\text{sig}=,000$). Konkretno, pojedinci koji pripadaju mania stilu ljubavi imaju statistički značajno više skorove na ukupnoj ljubomori, kao i na svim aspektima ljubomore, u odnosu na sve ostale stilove ljubavi. Pripadnici eros stila najmanje sumnjaju i brinu o partnerovoj vernosti, posebno manje od pripadnika manie, ali i ludusa, pragme i agape, dok je ludus najmanje sklon bihevioralnom ispoljavanju ljubomore, značajno manje i od manie, ali i od pragme i agape.

Pripadnost određenom obrascu vezanosti takođe dovodi do značajnih razlika među grupama u pogledu partnerske ljubomore ($F=11,09$; $\text{sig}=,000$). Pritom, izbegavajuće vezani ispitanici ($M=59,21$) ne razlikuju od sigurnih ($M=59,92$), jer i jedni i drugi imaju niži ukupni skor na skali ljubomore. Oni su takođe značajno manje ljubomorni u odnosu na ispitanike koji pripadaju

okupiranom ($M=70,59$) i bojažljivom obrascu afektivne vezanosti ($M=64,98$), pri čemu su okupirano afektivno vezane osobe statistički značajno više ljubomorne od bojažljivih ispitanika. Bojažljivo afektivno vezani ispitanici se od okupiranih ne razlikuju na aspektima ljubomore koji se odnose na njeno doživljavanje, tj. na emotivnoj i kognitivnoj ljubomori, već pre svega u pogledu ekspresije ljubomore.

Primena kanoničke diskriminativne analize u odnosu na stilove ljubavi izdvojila je jednu funkciju: opisuju je visoki skorovi na svim aspektima ljubomore i karakteriše mania stil. Primena kanoničke diskriminativne analize na obrasce vezanosti izdvaja dve funkcije: funkciju sa povišenjem na svim aspektima ljubomore koja najviše odgovara okupiranom obrascu vezanosti i funkciju koju karakteriše snižen bihevioralni aspekt ljubomore, a donekle povišeni ostali aspekti ljubomore i koja odgovara bojažljivom obrascu. Takođe nađeno je da se grupe ljubomornih i neljubomornih partnera mogu međusobno diskriminisati, pre svega na osnovu pozitivnog ili negativnog modela sebe i izraženosti mania stila ljubavi. Model sebe i mania stil su takođe značajni prediktori partnerske ljubomore, pri čemu se stilovima ljubavi i obrascima vezanosti, tj. unutrašnjim radnim modelima koji im stoje u osnovi može objasniti čak 30% varijanse ljubomore. Ukratko, naši nalazi ukazuju na to da velikim delom stepen ljubomore koju ćemo doživeti i ispoljiti u partnerskoj vezi zavisi od nas samih, od naše predstave o značajnim osobama, naših očekivanja i stavova prema njima, kao i prema ljubavi.

Ključne reči: ljubomora, obrasci vezanosti, stil ljubavi

* Rad nastao u okviru rada na projektu 179002 koje finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije

** Stipendista Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije

PARTNER'S ATTACHMENT AND LOVE STYLE AND ROMANTIC JEALOUSY

The goal of this study was to examine the relation between partner's attachment and love style on one side, and romantic jealousy on the other. For this purpose, a sample of 500 middle-aged participants completed: RQ questionnaire, Love attitude scale-LAS and Multidimensional jealousy scale-MPI.

The results show that the partners who are characterized by mania love style reported

significantly higher cognitive, emotional, and behavioral jealousy ratings than partners who are characterized by other love styles. Also, avoidant and securely attached participants are not prone to jealousy in a relationship and they are significantly less jealous than ambivalent and disorganized partners.

Groups of jealous and non-jealous partners can be discriminated on the basis of model of self and prominence of mania love style, which are also the best predictors of romantic jealousy. Namely, the love styles and patterns of attachment accounted for 30% of the variance of jealousy.

Keywords: romantic jealousy, patterns of affective attachment, love styles

LIČNOST I SAMOPOŠTOVANJE PARTNERA I LJUBOMORA U PARTNERSKOJ VEZI*

Natalija Ilić

Dom Zdravlja Niš

*Milica Tošić ***

Filozofski fakultet Niš

Problem istraživanja je ispitivanje odnosa između dimenzija ličnosti, samopoštovanja i ljubomore partnera. Očekuje se da će samopoštovanje, kao i pojedine dimenzije ličnosti pojedinca biti značajno povezane sa doživljajem i ispoljavanjem ljubomore u partnerskoj vezi. Takođe očekuje se da bi navedene dimenzije mogle biti dobri prediktori ljubomore, te i dobro diskriminisati grupe ljubomornih i neljubomornih partnera.

Uzorak istraživanja je prigodan, sastavljen od 500 ispitanika, uzrasta od 18-40 godina (N=500). Za procenu crta ličnosti korišćen je inventar BFI (John & Srivastava, 1999), a za procenu samopoštovanja Rozenbergova skala globalnog samopoštovanja – RSE (Rosenberg, 1965). Ljubomora je ispitana Multidimenzionalnom skalom ljubomore MPI (Pfeiffer, & Wong, 1989) koja daje podatak o ukupnoj ljubomori pojedinca kao i njegov položaj na tri aspekta ljubomore: kognitivnoj, bihevioralnoj i emocionalnoj.

Rezultati pokazuju da su sva tri aspekta ljubomore u statistički značajnoj pozitivnoj korelaciji sa neuroticizmom ($r=,365$) i u negativnoj korelaciji sa otvorenošću ($r=-,164$) i samopoštovanjem ($r=-,251$). Pored ovoga bihevioralna ljubomora je u negativnoj korelaciji i sa dimenzijama saradljivosti ($r=-,126$; $\text{sig}=,005$) i savesnosti ($r=-,094$; $\text{sig}=,036$), dok kognitivna ljubomora negativno korelira i sa ekstraverzijom ($r=-,124$; $\text{sig}=,005$). Slično, ispitivanjem razlika u prosečnoj izraženosti pojedinih dimenzija ličnosti dobijeno je da su ljubomorni partneri statistički značajno nižeg samopoštovanja, zatvoreniji su, manje saradljivi i savesni i emocionalno su nestabilniji.

Primenom diskriminativne kanoničke analize izdvojena je jedna statistički značajna funkcija koja dobro diskriminiše navedene grupe. Naime, ljubomorne pojedince karakteriše viši neuroticizam ($,852$) i niže samopoštovanje ($-,508$) kao i slabija otvorenost ($-,396$), saradljivost ($-$

,349) i savesnost (-,357). Navedene varijable, pritom, ne objašnjavaju veliki deo varijanse i primenom regresione analize dobili smo da se dimenzijama ličnosti partnera i njegovim samopoštovanjem može objasniti svega 16% varijanse partnerske ljubomore.

U našem radu mi smo se fokusirali samo na ličnost pojedinca kao varijablu koja doprinosi osećanju ljubomore. Pokazali smo da nedostatak samopoštovanja, emocionalna nestabilnost i zatvorenost mogu biti dispozicije koje određuju donji prag za ljubomoru, stepen tolerancije i slično. Takođe, slabija saradljivost i savesnost su povezane sa ispoljavanjem ljubomornih ponašanja, dok je niži skor na ekstraverziji povezan sa brigama i sumnjama u partnera na kognitivnom planu. Ovo je logično budući da introverti imaju manje socijalnih kontakata i skloniji su introspekciji, dok slabija saradljivost i savesnost vode do bihevioralne ljubomore koja se ispoljava kroz ponašanja proveravanja i kontrole partnera. Našim radom pokušali smo ukazati na potrebu ispitivanja partnerske ljubomore i činjenicu da same karakteristike ličnosti partnera mogu biti povezane sa doživljavanjem i ispoljavanjem partnerske ljubomore, nezavisno od karakteristika emotivne veze i realnog ponašanja partnera. Međutim, ljubomora je složena emocija i uslovljena velikim brojem faktora kao što su: pol, karakteristike partnerske veze, prethodna iskustva i slično, čijim se značajem mi nismo bavili, a valjalo bi to učiniti u budućim istraživanjima.

Ključne reči: ljubomora, dimenzije ličnosti, samopoštovanje

* Rad nastao u okviru rada na projektu 179002 koje finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije

** Stipendista Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije

PARTNER'S PERSONALITY AND SELF-ESTEEM AND JEALOUSY IN ROMANTIC RELATIONSHIP

The goal of this study was to examine the relation between partner's self-esteem and personality traits on one side, and romantic jealousy on the other. For this purpose, a sample of 500 middle-aged participants completed: the Big Five Inventory-BFI, the Rosenberg Self-Esteem Scale and the Multidimensional jealousy scale-MPI.

The results show that romantic jealousy is significantly correlated with neuroticism, openness and self-esteem. In addition to this, behavioral jealousy was negatively correlated with

conscientiousness and agreeableness and cognitive jealousy was negatively linked with extraversion, too.

Application of canonical discriminant analysis extracted one significant function that discriminates these groups well. In fact, jealous individuals are characterized by higher neuroticism and lower self-esteem. They are less open, conscientious and agreeable. However, partner's self-esteem and personality traits accounted for only 16% of the variance of jealousy.

Keywords: romantic jealousy, personality traits, self-esteem

OBRASCI PARTNERSKE AFEKTIVNE VEZANOSTI I POJEDINE DEMOGRAFSKE I SOCIOEKONOMSKE VARIJABLE

Milica Zajić

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet u Nišu

Jelena Stanković

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet u Nišu

Dušan Todorović

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet u Nišu

Prema teoriji afektivnog vezivanja potreba za kontaktom je primarna ljudska potreba. Bolbi (Bowlby, 1969) uvodi tezu da su afektivne veze prisutne tokom celog ljudskog života i da se obrazac afektivne vezanosti, formiran u ranom detinjstvu kroz interakciju deteta sa roditeljem, u odraslom dobu prenosi na ljubavnog partnera (prema Stefanović-Stanojević, 2004).

Obrasci mogu da ostanu afektivno stabilni, reflektujući dosledno sigurne ili nesigurne odnose. Međutim, situacija se može promeniti, tako da dete koje je recimo, bilo bezbedno vezano za majku ne odraste uvek u bezbedno vezanu osobu. Ono što je zajedničko svim promenama možemo odrediti kao: nepotvrđena očekivanja u vezi značajne osobe u socijalnom kontekstu.

Cilj našeg istraživanja može se odrediti kao utvrđivanje učestalosti obrazaca afektivne vezanosti s obzirom na pojedine demografske odlike i socioekonomski status, kao eventualnog postojanje razlika u učestalosti obrazaca afektivne vezanosti s obzirom na pomenute varijable.

Uzorak je prigodan i čini ga 200 ispitanika (100 ispitanika muškog pola i 100 ispitanika ženskog pola), starosti od 20 do 30 godina. Za ispitivanje partnerske afektivne vezanosti korišćen je upitnik Close relationship questionnaire (Bartholomew i Shaver, 1988). Za ispitivanje i merenje kontrolnih varijabli za ovo istraživanje konstruisan je upitnik demografskih i socio-ekonomskih podataka, za ovu priliku, kojim se dobijaju podaci o polu, obrazovanju, ekonomskom statusu, postojanju i trajanju trenutne partnerske veze i zadovoljstvu ponašanjem partnera u vezi.

Rezultati istraživanja pokazuju da nešto veći procenat ispitanika ženskog pola pripada sigurnom i preokupiranom obrascu afektivne vezanosti u odnosu na muške ispitanike, dok je s

druge strane nešto veći procenat muških ispitanika u okviru odbacujućeg i bojažljivog obrasca afektivne vezanosti. Rezultati dobijeni Hi-kvadrat testom ukazuju da ove razlike nisu statistički značajne (Sig.> 0,05). Nalazi ukazuju da najveći procenat osoba koje pripadaju sigurnom obrascu ima završeno visoko obrazovanje, te da su ove razlike statistički značajne (Chi square= 21.692, df= 9, Sig.< 0,01). Pored toga najveći procenat osoba koje su o braku pripada sigurnom obrascu dok s druge strane najveći procenat osoba koje nisu u emotivnoj vezi spada u odbacujući i bojažljivi obrazac (Chi square= 16.679 df= 6, Sig.< 0,05). Osobe koje su u emotivnoj vezi duže od godinu dana u najvećoj meri pripadaju sigurnom obrascu, dok su osobe koje su u vezi manje od šest meseci najčešće bojažljivo ili odbacujuće vezane (Chi square= 18.239 df= 9, Sig.< 0,05). Utvrđeno je i da osobe koje su zadovoljne ponašanjem partnera u vezi češće grade sigurne obrasce (Chi square= 17.753 df= 3, Sig.< 0,01). Ovakvi nalazi ukazuju da razlike u učestalosti pojedinih obrazaca afektivne vezanosti mogu da variraju u odnosu na pojedine demografske i sociološke karakteristike ispitanika, kao što su pol, nivo obrazovanja, bračni status, trajanje veze i stepen zadovoljstva ponašanjem partnera u vezi.

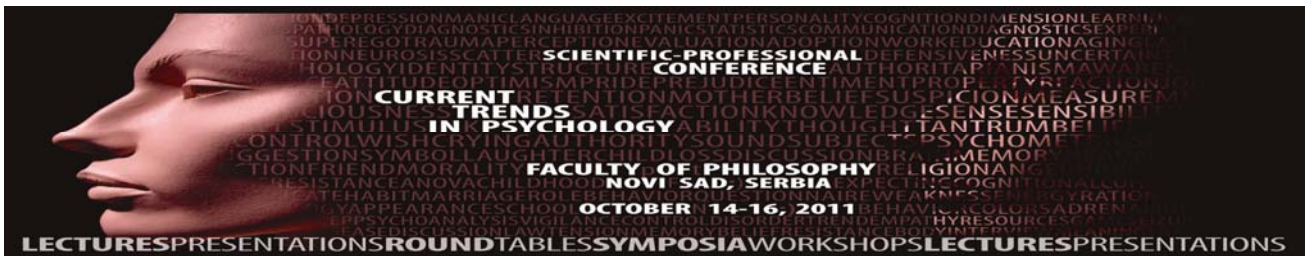
Ključne reči: afektivna vezanost, demografske varijable, stepen zadovoljstva ponašanjem partnera

PATTERNS OF AFFECTIVE ATTACHMENTS BETWEEN EMOTIONAL PARTNERS AND CERTAIN DEMOGRAPHIC AND SOCIOECONOMIC VARIABLES

The general aim of the research is to determine the existence of the differences in the distribution of patterns of affective attachments between partners with respect to gender, age, level of education, economic status, the presence or absence of a partner relationship, the duration of the relationship and the degree of contentment with the partner's behavior in the relationship.

The sample is comprised of 200 respondents. The Close relationship questionnaire was used for the investigation of the affective attachments. A questionnaire of demographic and socioeconomic data was designed for the purpose of this research.

The results of the research show that the largest percentage of persons who belong to the securely attached pattern have completed the higher education, that the largest percentage of married persons belong to the securely attached pattern, that the largest percentage of persons who

are in a relationship longer than one year belong to the securely attached pattern, and also that the persons who are content with the behavior of their partner in a relationship are inclined to produce securely attached patterns more often. Those findings indicate that differences in incidence of some affective attachments patterns can vary in regard to certain demographic and social characteristics of respondents, such as gender, level of education, marital status, relationship continuance and level of content with the behaviour of partner.

Keywords: attachment, demographic variables, the level of contentment induced by the behavior of the partner

REZILIJENTNOST I PARTNERSKA AFEKTIVNA VEZANOST

Tatjana Stefanović Stanojević

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Niš

Jasmina Nedeljković

Poslovna psihologija, FPPS, Novi Sad

Kvalitet afektivne vezanosti moguće je sagledati i kroz kapacitete osobe za izlaženje na kraj sa životnim problemima. Budući da se rezilijentnost definiše kao sposobnost prevladanja problema i individualnog ojačavanja kroz proces prevladavanja (Stolc, 2000), smisleno je očekivati da će osobe koje pripadaju različitim obrascima afektivne vezanosti ispoljiti različitu rezilijentnost na stres. Takođe, očekuje se da će zastupljenost dimenzija rezilijentnosti (kontrola, odgovornost, generalizacija i izdržljivost) biti različita u zavisnosti od obrasca afektivne vezanosti kome osoba pripada.

Uzorak istraživanja obuhvata 194 devojke uzrasta 19-23 godine. Partnerska afektivna vezanost ispitanica merena je upitnikom za procenjivanje iskustava u bliskim vezama (ECR, Brennan, Clark & Shaver, 1995), dok je otpornost na stres merena testom rezilijentnosti (AQ profile - Adversity Response Profile – ARP; Stoltz, 2000).

Rezultati su pokazali da postoje razlike između obrazaca partnerske afektivne vezanosti u pogledu rezilijentnosti na stres i to na dimenzijama: generalizacija i izdržljivost, ali ne i na dimenzijama: kontrola i odgovornost. Prema visini rezilijentnosti redosled obrazaca afektivne vezanosti je sledeći: izbegavajuća afektivna vezanost, bojažljiva afektivna vezanost, sigurna afektivna vezanost i preokupirana afektivna vezanost.

Rezultati su diskutovani u kontekstu teorije afektivne vezanosti, ali i dosadašnjih istraživačkih saznanja o odnosu rezilijentnosti i afektivne vezanosti.

Ključne reči: afektivna vezanost, partnerska afektivna vezanost, rezilijentnost, stres.

RESILIENCE AND ATTACHMENT BETWEEN ROMANTIC PARTNERS

The quality of attachment is possible to be observed through the capacity of a person to cope with life's challenges. Since the resilience has been defined as the capability of overcoming problems and personal strengthening through that process (Stoltz, 2000), it is reasonable to expect that persons with different attachment patterns will express different resilience to stress. It is also expected that the presence of resilience dimensions (control, responsibility, generalization, and endurance) will be different, depending on the attachment pattern, which a person belongs to.

The research sample includes 194 young women, aged 19 to 23. The attachment between partners was measured by the questionnaire of the Experiences in Close Relationships (ECR, Brennan, Clark & Shaver, 1995), and the resilience to stress was measured by the resilience test (AQ profile - Adversity Response Profile – ARP; Stoltz, 2000).

The results show that there are differences between the patterns of attachment in romantic relationships with regard to resilience to stress shown on the dimensions of generalization and endurance, but it is not shown on the dimensions of control and responsibility. The following is the order of attachment patterns according to the level of resilience: avoidant attachment, fearful attachment, secure attachment, and preoccupied attachment.

The results are discussed within the framework of attachment theory and previous knowledge from researches on the relation between resilience and attachment.

Keywords: attachment, attachment between romantic partners, resilience, stress

AFEKTIVNA VEZANOST KAO ČINILAC UKLJUČENOSTI OCA U BRIGU O DETETU

Ivana Mihić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad

Različiti pristupi razvoju roditeljskih uloga naglašavaju potencijalni značaj modelovanja roditeljskog ponašanja pre svega na osnovu iskusitava iz porodice porekla. Kao jedan od prepoznatih mehanizama, teorije prepoznaju afektivnu vezanost roditelja.

U istraživanju prikazanom ovim radom, na uzorku od 247 očeva roditelja dece predškolskog uzrasta, sa teritorije Vojvodine, ispitivan je značaj afektivne vezanosti kao potencijalnog činioca uključenosti oca, što je jedan od očekivanih aspekata razvoja ove roditeljske uloge.

Osim afektivne vezanosti očeva, kao izvori potencijalnih činioca razmatrana su dva domena: percipirani kvalitet aktuelnog konteksta u porodici prokreacije u kojoj se roditeljstvo odvija (kvalitet braka, koroditeljskih odnosa, mreže socijalnih odnosa i izraženost regulatorskog ponašanja majke) i iskustvo vezano za odnos sa ocem u primarnoj porodici.

Afektivna vezanost većine očeva je procenjena kao sigurna, čime su omogućeni dobri kapaciteti za stvaranje i održavanje bliskosti, te balansiranje individualnošću i zajedništvom što su veštine potrebne za roditeljstvo, ali i za zajedničko i deljeno staranje o detetu, pa time i uključenost oca.

Direktni samostalni efekti afektivne vezanosti na uključenost oca nisu zabeleženi. Međutim, afektivna vezanost značajno korelira sa činiocima koji ostvaruju direktni efekat na roditeljsku ulogu oca: kvalitetom konteksta u kom se očinstvo odvija i iskustvima iz porodice porekla. Naročito su izražene korelacije sa kvalitetom braka i koroditeljske saradnje. Takođe, afektivna vezanost se pojavljuje kao značajan korelat u profilima očeva čiju koroditeljsku interakciju karakteriše regulatorsko ponašanje, kao vid „borbe za moć“ i dominantnu ulogu u staranju o detetu. Kod očeva čije su žene regulatori beleži se visoka anksioznost u bliskim relacijama.

Sigurnost afektivne vezanosti očeva povezana je i sa iskustvima u primarnoj porodici i to tako da očevi kod kojih je anksioznost vezana za bliske relacije niža, izveštavaju o pozitivnom odnosu među roditeljima, dobroj koroditeljskoj saradnji i izraženijoj emotivnoj uključenosti sopstvenih očeva, dok je izbegavanje vezano za bliske odnose osim sa ovim činiocima, povezano i sa iskustvima fizičke dostupnosti i angažovanosti očeva u primarnoj porodici.

Rezultati su diskutovani u kontekstu teorija razvoja roditeljskih uloga.

Ključne reči: afektivna vezanost, roditeljske uloge, uključenost oca

DETERMINANTS OF FATHER INVOLVEMENT: THE ROLE OF FATHER'S ATTACHMENT

The research presented in this paper aims to describe the significance of father's attachment as a determinant of fathers involvement. The sample of the research consisted of 247 fathers of preschool aged children from Vojvodina.

Father involvement was measured by Inventory of Father Involvement (IFI, Bradford et al, 2002), conceptualizing the construct of father involvement as self-perceived engagement, direct contact with child and co-parenting relations. Besides attachment, following possible determinants were assessed: perceived quality of marriage, perceived quality of co parental relationship, maternal gate keeping behavior, social support, and experiences from the family of origin considering the relationship with father.

Results indicate multiple determination of father involvement, with observed direct effect of assessed contextual variables. Although direct effect of attachment has not been observed, attachment is a significant correlate of quality of marital and co-parenting relations, as well as the maternal gate keeping behavior.

Keywords: attachment, parenting roles, father involvement

ZADOVOLJSTVO PORODICOM KOD SRBA I ROMA

Miljana Pavićević

Katedra za psihologiju, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica

Jelena Minić

Katedra za psihologiju, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica

U radu su prikazani podaci koji su dobijeni istraživanjem porodica koje žive na Kosovu i Metohiji. Teorijski okvir rada je značaj i uloga porodice u funkcionisanju pojedinca. Cilj istraživanja je bio ispitati zadovoljstvo porodicom kod Srba i Roma koji žive u severnom delu grada Kosovske Mitrovice (n=166; 80 Srba i 86 Roma, ispitanici odraslog doba: AS= 36,70; SD= 11,07); zatim povezanost zadovoljstva porodicom sa: stepenom ugroženosti u uslovima društvene krize, lokusom kontrole i nekim sociodemografskim varijablama (godinama starosti, materijalnim stanjem porodice, obrazovnim nivoom ispitanika i brojem članova porodice). Jedan od ciljeva istraživanja je bio i utvrditi razlike u stepenu zadovoljstva porodicom u odnosu na nacionalnu pripadnost, pol i zaposlenost ispitanika. U radu su korišćeni sledeći merni instrumenti: Skala porodične adaptacije, Upitnik o stepenu ugroženosti u uslovima društvene krize, Skala lokusa kontrole i Upitnik sociodemografskih podataka. U obradi podataka korišćena je deskriptivna statistika (AS i SD) i statistika zaključivanja (t- test, korelaciona analiza i ANOVA).

Obradom podataka utvrđeno je da su ispitanici pretežno zadovoljni svojim porodicama (min= 27; max= 50; AS= 42,57; SD= 5,98), kao i da postoji značajna negativna korelacija zadovoljstva porodicom sa stepenom ugroženosti u uslovima društvene krize ($r = -.383$; $p < 0,01$) i materijalnim stanjem porodice ($r = -.211$; $p < 0,01$). Podaci pokazuju da su zadovoljniji porodicama ispitanici koji sredinu u kojoj žive doživljavaju kao manje ugrožavajuću i oni sa boljim materijalnim stanjem. Stepenu ugroženosti negativno korelira sa materijalnim stanjem porodice ($r = -.373$; $p < 0,01$) i obrazovnim nivoom ispitanika ($r = .285$; $p < 0,01$), što nas upućuje na zaključak da sredinu u kojoj žive, ispitanici višeg obrazovnog nivoa i boljeg materijalnog stanja, doživljavaju kao manje ugrožavajuću. Ostale korelacije nisu statistički značajne. Rezultati dalje pokazuju da Romi i ispitanici nižeg obrazovnog nivoa imaju izraženiji spoljašnji lokus kontrole. Dobijene su statistički značajne razlike u zadovoljstvu porodicom između Srba i Roma ($F=5.662$; Sig.= .018), kao i razlike

u stepenu ugroženosti ($F=12,116$; $Sig.=.001$). Naime Romi su zadovoljniji svojim porodicama i sredinu u kojoj žive doživljavaju kao manje ugrožavajuću u odnosu na Srbe. Nisu dobijene statistički značajne razlike u zadovoljstvu porodicom u odnosu na pol i zaposlenost ispitanika.

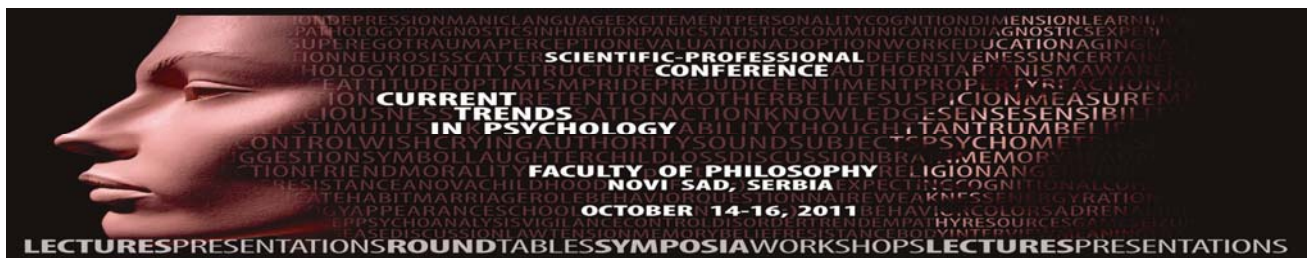
Dobijeni podaci su donekle očekivani i u skladu sa predhodnim rezultatima istraživanja porodica na Kosvu i Metohiji. Delimično neočekivan podatak je veće zadovoljstvo porodicom kod pripadnika romske zajednice, što se može objasniti jednim delom specifičnošću njihove kulture, ali i činjenicom da se radi o ispitanicima koji su se samostalno prijavili da učestvuju u istraživanju i koji žive u stambenim jedinicama u kojima su zadovoljavajući uslovi života.

Ključne reči: zadovoljstvo porodicom, stepen ugroženosti, lokus kontrole

FAMILY SATISFACTION WITH SERBS AND ROMA PEOPLE

The aim of this research was to examine family satisfaction with Serbs and Roma people, and connection of family satisfaction with the following facts: degree of endangerment in the conditions of social crisis, control locus and some social-demographic variables. One of the research aims was to determine differences in the degree of family satisfaction regarding national belonging, sex, and employment of the examinees. The given results show the examinees are mostly satisfied with their families. Furthermore, the examinees who their living milieu experience as less endangered, the ones who are well-off, and Roma people are to be more satisfied with their families. The given data show that Roma people, and the examinees of higher educational level and better material well-being, experience living milieu as less endangered one. The given data show that Roma people and the examinees of lower educational level have a more expressed external control locus.

Keywords: family satisfaction, degree of endangerment, locus of control

SIBLING RELATIONSHIPS OF CHILDREN WITH COGNITIVE DISABILITIES

Blanka Colnerič

Faculty of Arts, Ljubljana, Slovenia

Maja Zupančič

Faculty of Arts, Ljubljana, Slovenia

Sibling relationships are the longest lasting intimate relations. They are important in individuals' development, especially in families of children with special needs (SN), which cope with a prolonged and extended child care.

According to some studies, satisfaction with sibling relationships as reported retrospectively by siblings is higher in families of children with SN than those with normative children (e.g. Lardieri, et. al. 2000). Siblings' help and care for the child with disability leads to asymmetric interpersonal relations.

Child personality is an important predictor of sibling relationships in normative children (Kavčič & Zupančič, 2007). Also, in a sample of children with autism (Wood Rivers in Stoneman, 2008), a positive association of both children's persistence with quality of sibling relationships was found.

We examined sibling relationships in 85 families of children with different etiology and level of cognitive disability. Personality characteristics of both siblings were assessed using the Inventory of Child Individual Differences – short version (Slobodskaya & Zupančič, 2010) and sibling relationships were measured with Parental Expectations and Perceptions of Children's Sibling Relationships Questionnaire (Kramer, 2001). Parent-perceived warmth, conflicts and rivalry/competition in sibling relationships were considered. The children were rated by their mothers and fathers separately.

Mothers and fathers rated their children's relationships similarly across three dimensions. The results further suggest that while controlling for the same rater-bias, parental ratings of both siblings' personality associate with parent-perceived sibling relationship dimensions. Those links appear more consistent for negative than positive aspects of sibling relationships. Personality of child with cognitive disability contributed somewhat more to the quality of relationships than individual characteristics of the older child. Cross-rater analyses demonstrated that disagreeableness

of both children (especially in child with SN) significantly predicts the quality of sibling relationships.

The role of siblings' similarity in high or low end of a particular personality trait in their relationship was investigated next. The sibling personality match was examined for disagreeableness, since it contributed most to the quality of sibling relationships. More conflicts and rivalry was revealed in dyads with both children high on disagreeableness than in dyads with both children low in that trait. Further, more conflicts were reported in dyads of children with mild or moderate ID as compared to those with severe or profound ID. The age gap between the siblings also played a significant role; fewer conflicts were observed by the parents in sibling dyads with a larger gap, whereas place of residence (urban, rural) or number of children in the family did not contribute significantly to parental ratings of sibling relationships.

Keywords: Children, Special Needs, Sibling Relationships, Child Personality, Parental Perception.

**PROCENA INTENZITETA NASILNOSTI RODITELJSKIH PONAŠANJA:
METODOLOŠKI DOPRINOS KONCEPTUALIZACIJI NASILJA NAD DECOM**

Marina Ajduković

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Miroslav Rajter

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Nika Sušac

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Eva Anđela Delale

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu

U okviru projekta BECAN (www.becan.eu) provedena je epidemiološka studija zlostavljanja i zanemarivanja dece koje se provodi u 9 zemalja jugoistočne Evrope i planira da obuhvati oko 30 000 dece starosti 11, 13 i 16 godina, a u Hrvatskoj je obuhvaćeno 3 600 učenika 5. i 7. razreda osnovne škole i 2. razreda srednje škole.

Učenici su procenjivali učestalost doživljavanja pojedinih vaspitnih postupaka od strane članova svojih porodica. Pri analizi i prezentaciji ovakvih podataka jednostavnim sumiranjem rezultata na pitanjima koja opisuju pojedina nasilna ponašanja gubi se značajna količina informacija jer se ne uzima u obzir težina pojedinih nasilnih postupaka. Kako bi se odgovorilo na ovaj izazov, provedeno je dodatno istraživanje s ciljem procene težine nasilja pojedinih vaspitnih postupaka korišćenih u epidemiološkoj studiji u projektu BECAN. Pritom su prikupljene procene stručnjaka koji rade u sistemu socijalne skrbi (N=68), studenata psihologije, prava i socijalnog rada (N=151) kao i učenika (N=139) koji pohađaju drugi razred srednje škole. Tako je istražena perspektiva nasilja iz tri ugla – onih koji su uključeni u rad sa žrtvama nasilja, budućih stručnjaka i učenika, kao pripadnika populacije na koju su usmerena istraživanja i koji su iskustveni „eksperti“ vaspitanja u porodici. U radu će biti prikazani rezultati procena ovih triju skupina, pri čemu će se naročita pažnja posvetiti ponašanjima kod kojih su procene težine nasilja kontroverzne među učesnicima, kao i

razlikama među skupinama učesnika.

Iako je za naučna istraživanja prikladno da se izražava nivo izloženosti nasilju u porodici kao kontinuirana varijabla (učestalost doživljenog nasilja, težine nasilja i dr.), ukoliko se želi dobiti uvid u delotvornost društvenog sistema pri prepoznavanju i zaštiti dece od zlostavljanja, potrebno je da se definiše koncept nasilja nad djecom kao multidimenzionalni konstrukt, odnosno kao diferencijalno ponderiranu kombinaciju učestalosti, težine, trajanja i neposrednih posledica nasilja, što se u dosadašnjim istraživanjima nije provodilo.

Ključne reči: nasilje nad decom, težina nasilja, intenzitet nasilnosti roditeljskih ponašanja

ASSESSMENT OF THE INTENSITY OF VIOLENCE OF PARENTAL ACTIONS: A METHODOLOGICAL CONTRIBUTION TO CONCEPTUALISING VIOLENCE AGAINST CHILDREN

An epidemiological study of child abuse and neglect has been conducted within the BECAN project (www.becan.eu). 9 countries from south-eastern Europe are involved in the project and the study is planned to include a total of 30 000 children aged 11, 13 and 16, while in Croatia 3 600 pupils who attend 5th and 7th grade of primary and 2nd grade of secondary school have participated in the study.

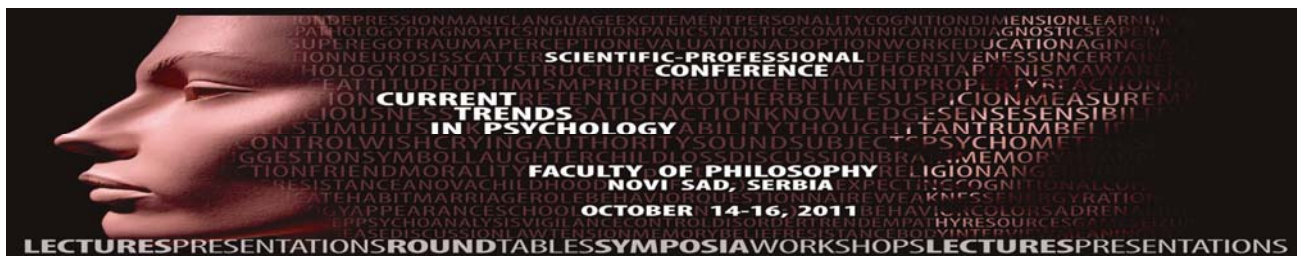
Pupils have been assessing how often they have experienced various methods of upbringing by their family members. If the scores related to questions describing different violent behaviours are simply summarised in the analysis and presented in such form, a significant amount of information is lost because the severity of violence is not taken into account. To address this challenge, an additional research has been performed. The aim was to assess the severity of violence of particular upbringing procedures that are in focus of the epidemiological study of the BECAN project. Assessments of experts working in social care system (N=68), psychology, law and social work students (N=151) and pupils who attend 2nd grade of secondary school (N=139) have been gathered. Such procedure enabled us to research violence from three perspectives – that of the experts who work with victims of violence, the future experts and also the pupils, who are the target population of research and are the experiential “experts” of upbringing methods in the family.

The results of assessment made by these three groups will be presented, while special attention will be paid to behaviours that have been assessed controversially by the participants and the differences between groups of participants.

Although the level of being exposed to family violence should be used as a continuous variable in scientific research (the frequency of experienced violence, the severity of violence etc.), if we want to get an insight in the efficiency of the social system in recognizing and protection of children from abuse, it is necessary to define the concept of violence against children as a multidimensional construct, more precise, as a differentially weighted combination of frequency, severity, duration and immediate consequences of violence, which has not been performed in research so far.

Keywords: violence against children, severity of violence, intensity of violence of parental actions

IZVORI I STEPEN STRESA KOD STARIH OSOBA U SRBIJI

Milana Alinčić

Filozofski fakultet u Novom Sadu, Odsek za psihologiju

Marija Zotović

Filozofski fakultet u Novom Sadu, Odsek za psihologiju

Jelica Petrović

Filozofski fakultet u Novom Sadu, Odsek za psihologiju

Osnovni cilj istraživanja bilo je utvrđivanje najčešćih stresnih događaja iz kategorija životnih događaja, hroničnog opterećenja i mikrostressora kod starih osoba, kao i poređenje kategorija formiranih s obzirom na različite sociodemografske karakteristike. U istraživanju učestvovalo je ukupno 160 ispitanika, starosti između 65 i 91 godine, 68 muškaraca i 92 žene.

Rezultati ukazuju da su najčešći događaji iz kategorije životnih događaja bili smrt bliske osobe (42%), dijagnostikovanje teže bolesti ili povrede (34%) i odlazak u penziju (26%), što je u skladu sa prethodnim istraživanjem (Chiriboga, Comstock, prema Folkman i sar., 1989), koje je pokazalo da stare osobe uglavnom izveštavaju o gubicima, kako zdravlja, uloge radnika, tako i voljenih i prijatelja, kao najstresnijim događajima.

Najčešći događaji iz kategorije hroničnog opterećenja su povećanje troškova života (59%) i teška materijalna situacija (37%), kao i hronična bolest (43%) i nerešeni različiti problemi (35%), što je u skladu sa prethodnim istraživanjima koja govore u prilog činjenici da se stare osobe češće osećaju hronično bolesno ili onemogućeno na neki način (Gruenberg, 1977; Manton, 1982, prema House i sar., 1990).

Najučestalije situacije iz kategorije mikrostressora su vezane za brigu o domaćinstvu i sopstvenom zdravlju (preko 80%), zatim sledi priprmena hrane i sitne popravke (preko 70%) i na kraju planiranje troškova života, kao i planiranje slobodnog vremena (preko 60%). I ovi rezultati su u skladu sa prethodnim istraživanjem koje je pokazalo da stare osobe izveštavaju o svakodnevnim zadacima kao teškim za izvršavanje (Godfrey, Denby, 2004).

Kada su u pitanju životni događaji i hronično opterećenje, registrovane su razlike između

ispitanika sa različitom materijalnom situacijom. Najmanji stres prisutan je kod ispitanika sa dobrom materijalnom situacijom, najveći kod onih čija je materijalna situacija loša, a ispitanici koji su materijalno stanje procenili kao srednje nalaze se u sredini. Ovaj rezultat govori u prilog činjenici da dobra materijalna situacija predstavlja važan resurs za prevladavanje hroničnog stresa. Ispitanici koji su u braku izloženi su manjem broju stresnih životnih događaja, što govori o socijalnoj podršci partnera kao potencijalnom resursu za prevladavanje stresa koji doprinosi ređoj pojavi stresnih događaja. Istovremeno, pokazalo se da su ispitanici koji su u braku izloženi većem broju mikrostressora, verovatno usled stresa vezanog za podelu poslova između supružnika. S obzirom na to sa kim žive, ispitanici su se takođe razlikovali prema izloženosti hroničnom stresu i mikrostressorima. Najviši nivo hroničnog stresa je prisutan kod ispitanika koji žive sa supružnikom, decom i proširenom porodicom, a najniži kod ispitanika koji žive u domu. Ovaj rezultat dobijen je verovatno usled činjenice da su osobe koje žive u domu uglavnom izolovane od hroničnih problema koje pogađaju članove njihovih porodica, te usled samostalnog života i verovatno adekvatne nege i podrške u domu, manje doživljavaju hroničan stres. Mikrostressorima najizloženiji su ispitanici koji žive sa supružnikom, a najmanje izloženi mikrostressorima su ispitanici koji žive u domu. Ovo je još jedan rezultat koji govori u prilog adekvatnoj nezi starih osoba u domskom smeštaju. Rezultati su pokazali da pol ne igra nikakvu ulogu kao činilac izloženosti stresorima iz različitih kategorija, verovatno usled činjenice da starost donosi relativno sličan stres kako muškarcima, tako i ženama.

Ključne reči: Stari, životni događaji, hronično opterećenje, mikrostressori

SOURCES AND LEVEL OF STRESS IN THE ELDERLY IN SERBIA

The main aim of this study was to determine the most common categories of stressful events in life events, chronic stress and mikrostressors in the elderly, as well as comparison categories formed based on various socio-demographic characteristics. The study involved a total of 160 respondents, aged between 65 and 91 years, 68 men and 92 women.

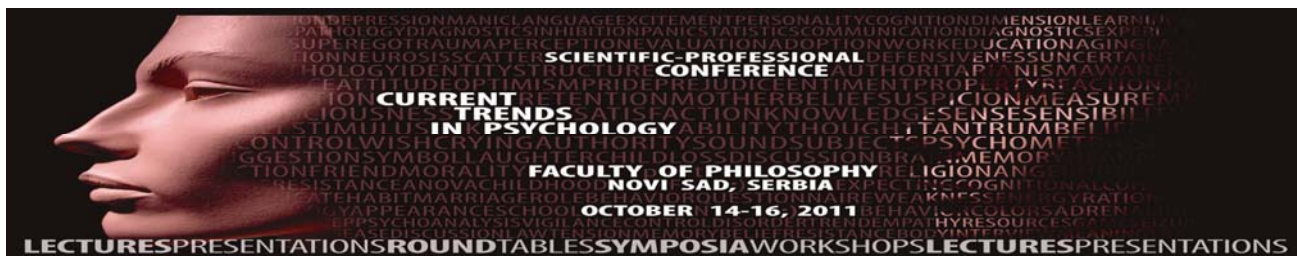
The results indicate that the most common stressors in the old age are care of health (80%), increasing cost of living (59%) and death of a close person (42%), which is in line with previous research showing that stress related to chronic burden, different types of losses and also non medical

reasons are characteristic for old people to experience (Gruenberg, 1977; Manton, 1982, by House & sar., 1990; Chiriboga, Comstock, by Folkman i sar., 1989).

When it comes to life events and chronic burden, there are differences between subjects with different financial situation, as explained by the fact that financial situation may be a powerful coping strategy in the struggle with stress. Respondents who are married are exposed to fewer stressful life events, which can be explained in a way that social support may be an important coping strategy in the struggle with stress. Opposed, respondents who are married also experience a large number of mikrostressors. The may reason for this could lay in the increased number of conflicts between spouses when it comes to division of labor. The highest levels of chronic stress are present in respondents who live with an extended family, and lowest among respondents who live in the institution for elderly, which tells us about adequate care that elderly people in Serbia receive in institutions for elderly.

Keywords: Elderly people, life events, chronic stress, mikrostressors

MLADI O SEBI – ZADOVOLJNI I/ILI USAMLJENI?

Đurđa Soleša-Grijak

Državni univerzitet u Novom Pazaru

Anida Fazlagić

Državni univerzitet u Novom Pazaru

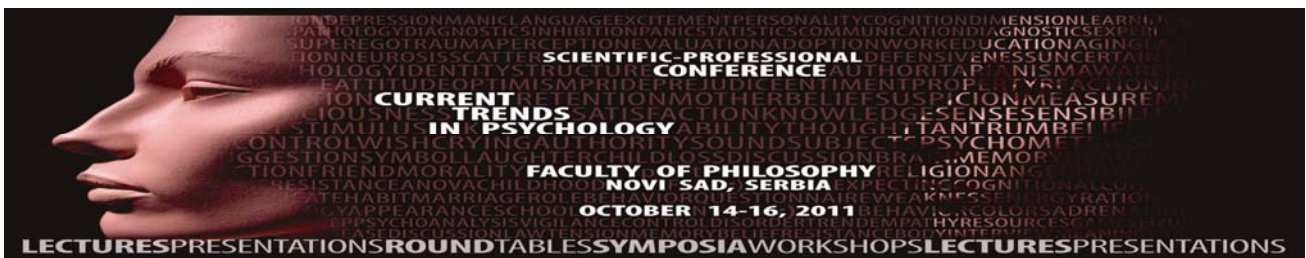
Cilj ovog istraživanja je da se utvrdi da li su mladi zadovoljni svojim životom, u kojoj meri su usamljeni te koju dimenziju usamljenosti (socijalnu ili emocionalnu) biraju kao kriterijum pri proceni temporalnog zadovoljstva ličnim životom.

Uzorak su činili studenti uzrasta od 19 do 25 godina (N=123). U istraživanju su korišteni sledeći instrumenti – Skala temporalnog zadovoljstva životom (TSWLS) i Skala socijalne i emocionalne usamljenosti.

Rezultati su pokazali da mladi imaju doživljaj zadovoljstva u prošlosti (43,6%) i sreće u sadašnjosti (43,2%), ali i da nastoje objektivno sagledati mogućnosti u budućnosti (53,7%). Mladi ispitanici su u većoj meri socijalno usamljeni (AS=64,71), nego emocionalno – u ljubavi (AS=59,56), a najmanje u porodici (AS=49,05). Takođe, mladi se oslanjaju na osećanje usamljenosti u porodici u proceni svog temporalnog zadovoljstva životom – zadovoljstvo u prošlosti (F=2,102, p=0,006), u sadašnjosti (F=2,382, p=0,002) i budućnosti (F=2,628, p=0,001), a na socijalnu usamljenost u proceni zadovoljstva životom u prošlosti (F=1,980, p=,01) i sadašnjosti (F=2,710, p=,00).

U istraživanju su kod mladih ljudi ispitivani zadovoljstvo životom kao opažena razlika između aspiracija i dostignuća (od percepcije ispunjenosti do percepcije deprivacije) i usamljenost kao rezultat raskoraka između željenih i postojećih socijalnih interakcija.

Rezultati istraživanja predstavljaju doprinos razvojnoj psihologiji mladog odraslog doba kod nas sa nekoliko aspekata: (1) mladi su zadovoljni svojim životom, iako se nalaze u prelaznoj razvojnoj fazi od adolescencije ka odraslom dobu koja pred njih stavlja mnoge zahteve i promene; (2) mladi su usamljeni što potvrđuje očekivanja sa aspekta razvojne psihologije (u najvećoj meri su socijalno usamljeni, a najmanje u porodici) (3) mladi su usamljeni i u ljubavi što je rezultat neuspešnog ostvarivanja razvojnog zadatka uspostavljanja intimnosti i bliskosti sa drugim

osobama; (4) mladima je osećanje usamljenosti u porodici kriterijum za procenu temporalnog zadovoljstva životom; (5) na osnovu osećanja socijalne usamljenosti mladi procenjuju svoje zadovoljstvo u prošlosti i sreću u sadašnjosti. Prema razvojnoj psihologiji, u mladom dobu su veoma važni prijatelji i osnovni osećaj usamljenosti i socijalne nekompetentnosti proizilazi upravo iz neuspeha u uspostavljanju prijateljskih odnosa. Međutim, istraživanje je pokazalo da mladi daju veći značaj porodici nego prijateljima u proceni zadovoljstva sadašnjom situacijom. Zaključak istraživanja bi bio da mladi ljudi imaju percepciju vlastite ispunjenosti, da se za podršku za svoje ciljeve okreću prvenstveno primarnoj porodici, a jedini neuspeh opažaju u ostvarivanju željenih socijalnih interakcija.

Ostaju otvorena pitanja o polnim razlikama u osećanju usamljenosti i temporalnom zadovoljstvu životom, ali i vezi između zadovoljstva životom i drugih pokazatelja psihološkog funkcionisanja i razvoja mladih osoba kao mogućih kriterijuma temporalnog zadovoljstva životom.

Ključne reči: mladi, temporalno zadovoljstvo životom, usamljenost

YOUNG PEOPLE ABOUT THEMSELVES - SATISFIED AND/OR LONELY?

The objective of this research is to determine whether the young people are satisfied with their lives, to what extent they are lonely and which dimension of loneliness (social or emotional) they elect as a criterion to assess the temporal satisfaction with personal life. The sample were students aged 19 to 25 years (N = 123). In the research were used the following instruments - Temporal Satisfaction With Life Scale (TSWLS) and Scale of Social and Emotional Loneliness.

The results showed that most young people were satisfied with the past (43,6%) and happy in the present (43.2%), but also tried to be objective about opportunities in the future (53.7%). Young respondents are more socially isolated (AS=64.71%) then emotionally. In addition, young people rely on emotional loneliness in the assessment of their temporal life satisfaction – with the past (F=2,102, p=.006), present (F=2,382, p=.002) and the future (F= 2,628, p=.001), and social loneliness in the assessment of satisfaction with the past (F=1,980, p=.01) and present (F=2,710, p=.00).

The conclusion of the research would be that young people perceive own fulfillment, seek support for their goals primarily in primary family and perceive failure in achieving desired social interactions.

Keywords: young people, temporal satisfaction with life, loneliness

CAN AUTOMATIC THOUGHTS AND TEST ANXIETY EXPLAIN SCHOOL SUCCESS AND SATISFACTION IN ADOLESCENTS?

Lenče Miloševa

“Goce Delčev” University of Stip

School situation, especially the one in class, causes a certain level of anxiety in most children and adolescents and arouses thinking about testing, grades, accomplishments, and possible success and failure. Thus availability and recognition of respective negative and positive automatic thoughts are ensured. Automatic thoughts are a central construct in the framework of cognitive conceptualization of psychopathology. At the moment they occur, they cause anxiety, decrease in concentration and decline in mood. If these occur multiple times during learning, they can seriously impede it at cognitive and emotional level. The cognitive model emphasizes the impeding impact of negative automatic thoughts on behavior and mood.

Based on cognitive-behavioral model, this research aimed to explore possible developmental differences in the role that automatic thoughts and test anxiety have in explaining school success and satisfaction in adolescents; and to examine possible differences in prominence of the examined variables in relation to sex.

The data were obtained in one primary and one secondary school in Stip, at the end of the second term of the 2010/2011 school year. The sample consisted of 110 students, aged 13-14 years, from the 7th and 8th grade of primary school, and 120 students, aged 15-16 years, from 1st and 2nd year of secondary school, of which 148 were female, and 82 male. We have used the scale for the assessment of automatic thoughts during learning and test taking for adolescents (Živčić-Bećirević, 2003). Besides automatic thoughts during learning, we assessed their test anxiety (Spielberg, Test Anxiety Inventory for students) and their satisfaction (Likert's type scale). All three types of negative thoughts were significant predictors of school success, while positive thoughts and negative thoughts related to fear of failure and fear of disappointing parents were significant predictors of student satisfaction. Girls have more negative thoughts related to fear of failure than boys do, which is also reflected on their higher test anxiety and they are in the same time less satisfied with their school achievements than boys. While there is no difference in the frequency of positive thoughts, older students have more negative thoughts than younger ones, as well as higher

test anxiety. It is also notices that negative automatic thoughts related to fear of disappointing parents have significant effect on the success and satisfaction only in older group of students. Positive thoughts are not shown as significant predictors of school success. It was shown that positive thoughts are not significantly associated with any type of negative automatic thoughts during learning. These and the results of similar research (e.g. Živčić-Bećirević, 2003) suggest a greater need to control negative and destructive thoughts, while targeting positive thoughts is less useful.

Keywords : automatic thoughts; test anxiety; school success; satisfaction; adolescents.

EMOCIONALNA INTELIGENCIJA KAO PREDIKTOR DEPRESIVNOSTI KOD ADOLESCENATA

Vladimir Takšić

Filozofski fakultet u Rijeci

Dario Vučenović

Obiteljski centar Zadar

Konstrukt emocionalne inteligencije jedan je od pokušaja pronalaženja mentalnih procesa koji su uključeni u obradu emocionalnih informacija, a uključuje: sposobnosti brzoga zapažanja, procjene i izražavanja emocija; sposobnosti uviđanja i generiranja osjećaja koji olakšavaju mišljenje; sposobnosti razumijevanja emocija i znanje o emocijama; i sposobnosti reguliranja emocija u svrhu promocije emocionalnog i intelektualnog razvoja (Mayer i Salovey, 1997).

Cilj istraživanja bio je utvrditi prediktivnu sposobnost različitih aspekata emocionalne inteligencije i stilova roditeljskog odgoja na pojavu depresivnosti kod adolescenata.

Ispitivanje je provedeno na uzorku od 502 ispitanika, učenika sedmog i osmog razreda osnovne škole te prvih, drugih, trećih i četvrtih razreda srednje škole, starosne dobi od 12-18 godina. U ispitivanju je korišten Upitnik emocionalne kompetentnosti „UEK-45“ (Takšić, 2002), Skala percepcije obiteljskih odnosa (Macuka, 2004) i Skala depresivnosti za djecu i adolescente „SDD“ (Vulić-Prtorić, 2003).

Ispitivanjem odnosa među varijablama dobivene su značajne povezanosti između sposobnosti emocionalne inteligencije, depresivnosti i obiteljskih interakcija (raspon koeficijenata za pojedine subskale kreće se od 0,12 do 0,36). Ispitivanjem prognostičke valjanosti, dimenzije obiteljskih interakcija i emocionalne sposobnosti imaju značajan doprinos u objašnjenju depresivnosti. Posebno se može istaknuti vrijednost sposobnosti regulacije i upravljanja emocijama, koja se pokazala značajnim prediktorom u skoro svim ispitivanim uzorcima. Takođe je vrlo zanimljiv podatak da je najrizičnija skupina onih adolescenata koji su emocionalno osjetljivi ali nemaju dovoljno razvijene sposobnost reguliranja i upravljanja emocijama.

Ključne reči: emocionalna inteligencija, obiteljske interakcije, depresivnost

EMOTIONAL INTELLIGENCE AS A PREDICTOR OF DEPRESSION IN ADOLESCENCE

The aim was also to find out if the different aspects of emotional intelligence and modes of parental education could predict the manifestation of the depression in adolescents.

Participants were 502 adolescents aging from 12 to 18 yrs. Emotional Skills and Competence Questionnaire - ESCQ-45 (Takšić, 2002), the Scale of the family relation's perception (Macuka, 2004) and the Scale of the depression for the children and adolescents „SDD“ (Vulić-Prtorić, 2003) were applied.

The results showed the considerable correlation between the abilities of emotional intelligence, depression and family interactions (the range of coefficients for a specific scale where from 0,12 to 0,36). In the prognostic validity, dimensions of the family interactions and emotional abilities have showed significant contribution in the explanation the variance of the depression. The ability to regulate and manage emotions appeared as an important predictor of depression in almost all samples. It is important to stress that those adolescents with high emotional sensitivity, but low in abilities of regulating and managing of emotions are the most prone to depression.

Keywords: emotional intelligence, family interactions, depression

UČESTALOST KONFLIKATA SA VRŠNJACIMA ISTOG I SUPROTNOG POLA

Danijela Petrović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

Rezultati istraživanja pokazuju da su konflikti u adolescenciji rasprostranjen fenomen. Adolescenti se najčešće sukobljavaju sa članovima porodice i vršnjacima. U istraživanjima koja su se bavila vršnjačkim konfliktima obično su registrovani sukobi sa vršnjacima istog pola. Zbog toga smo u ovom radu istraživali učestalost konfliktnog ponašanja adolescenata sa vršnjacima istog i suprotnog pola. Cilj istraživanja je bio da utvrdimo u kojoj meri činjenica da je druga strana u sukobu vršnjak istog ili suprotnog pola određuje učestalost konfliktnog ponašanja. Pored toga zanimalo nas je da ispitamo uzrasne i polne razlike u rasprostranjenosti konflikata sa vršnjacima i vršnjakinjama. U fokusu istraživanja su bili aktuelni konflikti adolescenata, a podaci su prikupljeni pomoću metode retrospekcije konfliktnih epizoda. Učestalost konfliktnog ponašanja je registrovana pomoću Skraćene forme Inventara konfliktnih sadržaja (SFIKS). SFIKS je instrument koji se sastoji iz empirijski izvedene liste od 23 razloga zbog kojih se adolescenti najčešće sukobljavaju sa svojim vršnjacima. Ovi razlozi se mogu svrstati u pet područja sukobljavanja: lični izbori, kršenje konvencija, narušavanje odnosa, crte ličnosti i provokacije. U istraživanju je učestovalo 227 ispitanika (44.5% učenika šestog razreda osnovne škole i 55.5% učenika drugog razreda srednje škole) iz Gornjeg Milanovca. Uzorak je bio prigodan i obuhvatio je veći broj devojaka, nego mladića (68.7% devojaka i 31.3% mladića). Dobijeni rezultati pokazuju da se u toku jedne nedelje adolescenti češće sukobljavaju sa svojim vršnjakinjama nego sa svojim vršnjacima ($M_{vž}=7.7$ i $M_{vm}=6.3$; $t(226)=5.55$, $p<0.01$). Najčešća područja sukobljavanja sa vršnjakinjama su kršenje konvencija i crte ličnosti, a sa vršnjacima lični izbori i kršenje konvencija. Takođe, veća učestalost konfliktnog ponašanja u odnosu sa vršnjakinjama utvrđena je i kod srednjoškolaca ($M_{vž}=9.0$ i $M_{vm}=7.0$; $t(226)=5.72$, $p<0.01$). Srednjoškolci se sa vršnjakinjama, u odnosu na osnovce, češće sukobljavaju u svim konfliktnim područjima, a sa vršnjacima samo zbog ličnih izbora i narušavanja odnosa. Međutim, kada u obzir uzmemo i pol ispitanika dobija se sasvim drugačija slika – češće sukobljavanje sa vršnjacima istog pola karakteristično je i za mladiće ($M_{vm}=7.1$ i $M_{vž}=5.9$; $t(70)=3.41$, $p<0.01$) i za devojke ($M_{vž}=8.6$ i $M_{vm}=5.9$; $t(155)=8.82$, $p<0.01$). Dva konfliktna područja u kojima se mladići češće nego devojke sukobljavaju sa svojim vršnjacima su lični izbori i

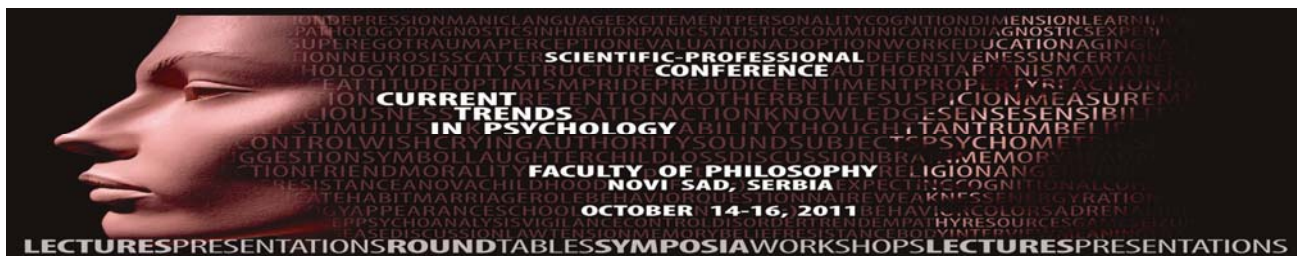
kršenje konvencija. S druge strane, devojске se sa svojim vršnjakinjama češće sukobljavaju nego mladići u četiri konfliktna područja – lični izbori, kršenje konvencija, narušavanje odnosa i namerno provociranje. Dobijeni rezultati ukazuju na neophodnost da se prilikom razmatranja rasprostranjenosti vršnjačkih konflikata u adolescenciji u obzir uzme pol kako samih adolescenta, tako i vršnjaka sa kojima dolaze u sukob.

Ključne reči: vršnjački konflikti, adolescencija, učestalost sukoba

FREQUENCY OF CONFLICTS WITH PEERS OF THE SAME AND THE OPPOSITE SEX

Aim of this paper was to determine the frequency of conflict behaviors in adolescent relationships with peers of the same and the opposite sex. The method of recalled conflict episodes was used to research the frequency of the conflict. The frequency of conflict was defined as the total number of conflict episodes with peers that had happened during the previous week. The research was conducted on the sample of 227 adolescents. The research results show that within one week interval adolescents more often quarrel with their female peers than with their male peers. In addition, high school students more often dispute with female peer than elementary school students. However, the gender differences show a completely different picture – higher conflict frequencies with same sex peer were typical both for boys and girls. The obtained results indicate that during the discussion of prevalence of peer conflict in adolescence, gender of adolescent as well as peer involved in the conflict should be taken into consideration.

Keywords: peer conflicts, adolescence, frequency of conflicts

VRŠNJAČKO NASILJE MEĐU UČENICIMA – MANIFESTACIJE I DOPRINOSI SREDINE

Ivan Rimac

Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada

Miroslav Rajter

Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada

Nika Sušac

Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada

Istraživači koji se bave fenomenom vršnjačkog nasilja suočeni su izazovom kontinuiranih promjena manifestacija ovog fenomena. Zbog dostupnosti suvremenih tehnologija promjene oblika vršnjačkog nasilja često nisu obuhvaćene postojećim upitnicima te je zbog toga naglašena potreba za revizijama upitnika kojima se mjeri ovaj fenomen.

Tijekom prve polovice 2011. godine, uz epidemiološko istraživanje u okviru projekta BECAN provedeno je i istraživanje vršnjačkog nasilja među učenicima. Istraživanjem na probabilističkim uzorcima učenika u Republici Hrvatskoj obuhvaćen je 1141 učenik 5. razreda i 1192 učenika 7. razreda osnovne škole te 1261 učenik 2. razreda srednje škole. Za potrebe ovog istraživanja konstruiran je upitnik vršnjačkog nasilja koji mjeri učestalost doživljavanja i počinjenja 17 karakterističnih nasilnih ponašanja među vršnjacima. Ponašanja obuhvaćena ovim upitnikom uključuju fizičko, psihičko i seksualno nasilje, ali i nasilje koje se događa putem suvremenih tehnologija. U ovom radu izlažu se metrijske karakteristike ovog upitnika i analizira se pitanje da li je opravdano mjeriti ovaj konstrukt ovakvim tipom upitnika te koji faktori mogu utjecati na rezultate prikupljene na ovaj način. Rezultati istraživanja govore u prilog ovakvom prikupljanju podataka, premda se pokazuje pozitivna asimetričnost distribucija rezultata na svim česticama upitnika.

U drugom dijelu rada izlažu se rezultati multi-level analize kojom se istražuje specifičan doprinos okruženja. Zbog prirode fenomena opravdano je očekivati da, pored individualnih utjecaja, postoji utjecaj razredne, odnosno školske klime na učestalost i oblike vršnjačkog nasilja. Kod

doživljenog vršnjačkog nasilja efekt klastera razreda raste s dobi ($\rho=0,018; 0,038; 0,047$) dok za počinjeno vršnjačko nasilje efekt klastera razreda opada s dobi ($\rho=0,056; 0,048; 0,026$). Utjecaj školske sredine (klaster škole) također raste s dobi za pete i sedme razrede i za doživljeno ($\rho=0,017; 0,038$) i za počinjeno vršnjačko nasilje ($\rho= 0,031; 0,042$), dok je u srednjoj školi efekt podjednak za doživljeno ($\rho=0,028$) i počinjeno vršnjačko nasilje ($\rho=0,023$). Od individualnih prediktora značajnima su se pokazali zlostavljanost, spol, dob unutar poduzorka, pripadnost dominantnoj narodnosnoj skupini, sklonost socijalno poželjnom odgovaranju, osjećaj sigurnosti u obitelji, prosjek ocjena, financijske prilike te iskustva vezana uz intervencije policije zbog obiteljskog nasilja.

Pristup korišten u ovom radu posebno je zanimljiv u kontekstu preventivskih programa kojima se uglavnom nastoji djelovati na učitelje i vodstva škola, te bi stoga mogao detektirati koji dio varijabiliteta ovog fenomena je pod utjecajem institucijskih aktera. Iako je uočeni klaster efekt relativno malen, što se može pripisati skromnim angažmanom škola u prevenciji, uvođenje institucijskih programa moglo bi povećati klaster varijabilitet, što bi ukazivalo na efikasno djelovanje u prevenciji vršnjačkog nasilja.

Ključne reči: Vršnjačko nasilje, doprinosi sredine, multi-level analiza, upitnik vršnjačkog nasilja

PEER VIOLENCE AMONG PUPILS – MANIFESTATIONS AND ENVIRONMENTAL CONTRIBUTIONS

Researchers dealing with the phenomena of peer violence have been faced with the challenge of the manifestations of this phenomena continuously changing. Because of accessibility of modern technologies, the changes in the forms of peer violence are often not included in the available questionnaires, which is why it is a necessity to revise the questionnaires that are used to explore this phenomenon.

During the first half of 2011, along with the epidemiological study within the BECAN project, a research of peer violence among pupils has been conducted. The study with probabilistic samples included 1141 pupil of 5th grade and 1192 pupils of 7th grade of elementary school and 1261 pupils of 2nd grade of secondary schools. A questionnaire of peer violence that questions

frequency of experiencing and perpetrating 17 characteristic violent behaviors among peers has been constructed specifically for this research. The behaviors being researched by this questionnaire include physical, psychological and sexual violence, but also violence that is being perpetrated using contemporary technologies. Metric characteristics of this questionnaire will be presented and the question of the adequacy of researching this construct using this type of questionnaire and factors that can influence the results gathered in such manner will be analyzed. The results of the study suggest that this is the appropriate method for gathering these data, although the distributions of answers on all items are positive asymmetric.

Furthermore, results of a multilevel analysis that explores the specific contribution of environment will be presented. Because of the nature of the phenomenon, it is justified to expect that, besides the individual influences, there is an influence of class and school climate on the frequency and manifestations of peer violence. With the experienced peer violence the cluster effect of the class division increases with age ($\rho=0,018; 0,038; 0,047$), while it decreases for perpetrated peer violence ($\rho=0,056; 0,048; 0,026$). Influence of the school setting (school cluster) also increases with age for 5th and 7th grade pupils of elementary schools for experienced ($\rho=0,017; 0,038$) and as well for perpetrated peer violence ($\rho= 0,031; 0,042$), while there is a similar effect in secondary school pupils for experienced ($\rho=0,028$) and perpetrated peer violence ($\rho=0,023$). The individual predictors that showed significance were the experience of abuse, sex, age within the subsample, membership to the ethnical majority, inclination towards socially desirable answers, feeling of security in the family, grade average, financial status and the experience with police interventions for the violence in the family.

This approach is particularly interesting in the context of prevention programs that are usually focused on the teachers and school management because it could detect which part of the phenomena is influenced by these parties. Although the cluster effect is relatively small, which can be attributed to modest efforts of schools in the prevention, the introduction of institutional programmes could increase the cluster variability, which would point to the efficient prevention of peer violence.

Keywords: Peer violence, environment influence, multi-level analysis, peer violence questionnaire

TIP INTERPERSONALNOG ODNOSA I IZBOR STRATEGIJE REŠAVANJA KONFLIKTA NA ADOLESCENTNOM UZRASTU

Danijela Petrović,

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

Milena Nedeljković

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

Konflikti su sastavni deo života svakog adolescenta i ne mogu se izbeći. Adolescenti sa njima i uz njih odrastaju i razvijaju se. Ipak, moguće je na neki način upravljati konfliktima, odnosno, koristiti različite strategije za njihovo rešavanje. Koju strategiju će adolescenti izabrati da primenjuju u velikoj meri zavisi od toga ko je druga strana u sukobu – da li je to vršnjak, brat ili sestra, neko od roditelja ili nastavnik. Zbog toga nas je zanimalo da ispitamo kakva veza postoji između izbora strategije rešavanja sukoba i tipa interpersonalnog odnosa. Za ispitivanje povezanosti tipa interpersonalnog odnosa i izbora strategije rešavanja konflikta korišćena je metoda hipotetičkih konfliktnih situacija. Tom prilikom konstruisan je potpuno novi instrument koji se sastoji iz opisa 20 hipotetičkih konfliktnih situacija. Od 20 ponuđenih konfliktnih situacija 4 predstavljaju kontrolne situacije i dodate su kako bi se kontrolisalo davanje socijalno poželjnih odgovora. Odgovori na pitanja iz ove četiri situacije nisu uzeti u obzir prilikom obrade podataka. Ostale hipotetičke situacije se odnose na konflikte izazvane zbog nepoštovanja dogovora (ND) i nepoštovanja razlike u mišljenju (NM). Tipovi interpersonalnih odnosa koje smo uključili u istraživanje su 1) odnos sa roditeljima, 2) odnos sa vršnjacima, 3) odnos sa braćom i sestrama i 4) odnos sa nastavnicima. Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku od 264 beogradskih srednjoškolaca. Istraživanjem su obuhvaćene dve uzrasne grupe. Mlađu uzrasnu grupu čine učenici prvog razreda srednje škole dok stariju uzrasnu grupu čine učenici četvrtog razreda srednje škole. Rezultati istraživanja pokazuju da se adolescenti najčešće opredeljuju za strategiju rešavanja problema kada se od njih traži da procene kako bi se ponašali u konfliktnim situacijama sa roditeljima, vršnjacima, braćom/ sestrama i nastavnicima. Utvrđene su polne i uzrasne razlike u izboru strategije rešavanja sukoba. Devojčice se u većoj meri opredeljuju za strategiju rešavanja problema nego dečaci (odnos sa majkom, $ND-\chi^2(2)=7.49$ i $NM-\chi^2(2)=7.52$, $p<0.05$; odnos sa

sestrom $ND-\chi^2(2)=6.02$, $p<0.05$ i $NM-\chi^2(2)=19.09$, $p<0.01$; odnos sa drugom $ND-\chi^2(2)=11.92$, i $NM-\chi^2(2)=8.67$, $p<0.01$; odnos sa drugaricom $ND-\chi^2(2)=11.83$ i $NM-\chi^2(2)=17.03$, $p<0.01$; odnos sa nastavnicom $ND-\chi^2(2)=20.83$, $p<0.01$ i $NM-\chi^2(2)=6.04$, $p<0.05$ i odnos sa nastavnikom $ND-\chi^2(2)=13.77$, $p<0.01$).

Takođe, strategiju rešavanja sukoba nešto čeće biraju mlađi nego stariji ispitanici (odnos sa majkom, $ND-\chi^2(2)=6.14$ i $NM-\chi^2(2)=7.68$, $p<0.05$; odnos sa drugaricom $ND-\chi^2(2)=7.24$ i $NM-\chi^2(2)=6.23$, $p<0.05$ i odnos sa nastavnikom $ND-\chi^2(2)=18.55$, $p<0.01$). Dobijeni rezultati potvrđuju već postojeće podatke da upotreba metode hipotetičkih situacija dovodi do toga da se ispitanici u velikoj meri opredeljuju za konstruktivne strategije. Da bi se na pravi način sagledala veza između tipa interpersonalnog odnosa i izbora strategije rešavanja sukoba neophodno je pored metode hipotetičkih situacija ispitivati i aktuelne konflikte adolescenata.

Ključne reči: adolescencije, konflikti, strategije rešavanja konflikta, tip interpersonalnog odnosa

TYPES OF INTERPERSONAL RELATIONSHIP AND PREFERRED STRATEGIES FOR CONFLICTS RESOLUTION IN ADOLESCENCE

This paper presents the results of research which aim was to determine the relationship between the type of interpersonal relations and the choice of conflict resolution strategies. Preference of conflict resolution strategy was examined by the method of hypothetical conflict situations. For assessment of conflict resolution strategy preference, an instrument consisting of 20 descriptions of hypothetical conflict situations was constructed that are related to non-compliance of agreement (NA) and disregard of differences in opinion (DO). The survey was conducted on a sample of 264 high school students in Belgrade. The results show that adolescents most often choose a strategy of solving problems when they are asked to assess the behavior in conflict situations with parents, peers, siblings and teachers. Gender and age differences in the preference of conflict resolution strategies were found, as well. Girls prefer using problem solving strategy than boys (relationship with mother $NA-\chi^2(2)=7.49$ and $DO-\chi^2(2)=7.52$, $p<0.05$; relationship with sister $NA-\chi^2(2)=6.02$, $p<0.05$ and $DO-\chi^2(2)=19.09$, $p<0.01$; relationship with male peer $NA-\chi^2(2)=11.92$

and $DO-\chi^2(2)=8.67$, $p<0.01$; relationship with female peer $NA-\chi^2(2)=11.83$ and $DO-\chi^2(2)=17.03$, $p<0.01$; relationship with female teacher $NA-\chi^2(2)=20.83$, $p<0.01$ and $DO-\chi^2(2)=6.04$, $p<0.05$, relationship with male teacher $NA-\chi^2(2)=13.77$, $p<0.01$). Furthermore, younger participants like better solving problem strategy then older participants (relationship with mother $NA-\chi^2(2)=6.14$ and $DO-\chi^2(2)=7.68$, $p<0.05$; relationship with female peer $NA-\chi^2(2)=7.24$ and $DO-\chi^2(2)=6.23$, $p<0.05$; relationship with male teacher $NA-\chi^2(2)=18.55$, $p<0.01$). The results confirm the view that use of the method of hypothetical situation leads to selection of the more constructive strategy.

Keywords: adolescence, conflict, conflict resolution strategies, type of interpersonal relationship

MORALNI SELF-KONCEPT I MORALNO MIŠLJENJE ADOLESCENATA RAZLIČITOG UZRASTA I OBRAZOVANJA

Ana Frichand

Filozofski fakultet, Univerzitet "Sv. Kiril i Metodi", Skopje

U ovom radu se ispituju razlike u moralnom self-konceptu i u moralnom mišljenju kod adolescenata različitog uzrasta i vrste obrazovanja. Ispitana su 144 momka srednje adolescencije (N=72, M=17,7) i kasne adolescencije (N=72, M=21,4). Prema vrsti obrazovanja uključeno je 74 adolescenata iz gimnazije (N=32) i sa Filozofskog fakulteta i Fakulteta za fizičku kulturu (N=42). Preostalih 70 adolescenata su učenici teološke srednje škole (N=40) i Pravoslavnog bogoslovske fakulteta (N=30). Svi ispitanici žive u Skoplju, glavnom gradu Makedonije.

Ispitivanje moralnog self-koncepta je napravljeno pomoću skale vrlina (Virtuous Qualities Scale) i instrumenta za merenje moralnog self-koncepta (Moral Self-concept Measure), iz 2008 godine. Moralno mišljenje je izmereno pomoću instrumenta za ispitivanje posrednih koncepata kod adolescenata (Intermediate Concept Measure for Adolescents - AD-ICM), iz 2005 godine. Sva tri instrumenta su konstruisana za populaciju američkih adolescenata. Skala vrlina se sastoji od 16 subskala od kojih je u ovom izraživanju uključeno devet, a odgovori se daju na petostepenoj skali Likertovog tipa. Instrument za merenje moralnog self-koncepta se sastoji od 58 vrednosti/vrlina i tri koncentrična kruga u koje ispitanik upisuje one vrednosti/vrline koje smatra da ga najbolje opisuju. Moralno mišljenje je predstavljeno putem tri indikatora: najbolji postupci i objašnjenja, najgori postupci i objašnjenja i ukupan broj najboljih i najgorih postupaka i objašnjenja.

Nalazi istraživanja pokazuju da stariji adolescenti pripisuju veći značaj moralnim vrednostima kao centralnim za njihov moralni self-koncept, nego mlađi adolescenti. Ova razlika je statistički značajna na nivou .01 ($t(142) = -4.612, p < .01$). Prema vrsti obrazovanja, učenici i studenti teologije pripisuju veći značaj moralnim vrednostima kao centralnim za njihov moralni self-koncept, nego učenici gimnazije i studenti Filozofskog fakulteta i Fakulteta za fizičku kulturu. Razlika je statistički značajna na nivou .01 ($t(142) = -5.190, p < .01$). Parcijalna upoređenja pokazuju da učenici gimnazije biraju moralne vrednosti kao manje centralne u njihovom moralnom self-konceptu, nego li njihovi vršnjaci iz teološke srednje škole. Rezultat je statistički značajan na nivou .01 ($t(70) = -3.175, p < .01$). Razlike su registrovane i za neke od analiziranih vrednosti i vrlina.

Ispitanici koji studiraju na Filozofskom fakultetu i Fakultetu za fizičku kulturu biraju moralne vrednosti kao manje centralne u njihovom moralnom self-konceptu, nego li studenti Pravoslavnog bogoslovskeg fakulteta. Ova razlika je statistički značajna na nivou .01 ($t(70) = -6.303, p < .01$). Razlike su registrovane i za neke od analiziranih vrednosti i vrlina.

U odnosu na moralno mišljenje, veća sposobnost da se identifikuju dobri i loši postupci i objašnjenja je povezana sa starijim uzrastom. Stariji adolescenti postižu bolje rezultate na sva tri indikatora, u odnosu na mlađe adolescente. Rezultati za najbolje postupke i objašnjenja su značajni na nivou .01 ($t(142) = -7.151; p < .01$). Isti nalaz se dobija i za najgore postupke i objašnjenja ($t(142) = -4.149; p < .01$), kao i za ukupan broj najboljih i najgorih postupaka i objašnjenja ($t(142) = -6.867; p < .01$). Prema vrsti obrazovanja, ne postoji značajna razlika u pogledu sposobnosti da se identifikuju dobri i loši postupci i objašnjenja. Parcijalna upoređenja ne pokazuju statistički značajnu razliku kod grupe učenika gimnazije i njihovih vršnjaka iz teološke srednje škole. Studenti Pravoslavnog bogoslovskeg fakulteta su bolji u prepoznavanju najgorih postupaka i objašnjenja ($t(70) = -2.591; p < .01$), u poredenju sa studentima ostala dva fakulteta.

Registrovane razlike pokazuju da je u periodu adolescencije uzrast povezan sa razlikama u moralnom self-konceptu i u moralnom mišljenju. Vrsta obrazovanja je povezana sa razlikama u moralnom self-konceptu, dok se u pogledu moralnog mišljenja razlike registruju samo u parcijalnim upoređenjima kod populacije studenata. Navedeni instrumenti su relativno novi i prvi put se primenjuju u Makedoniji. Ubuđuce bi se mogli koristiti kao evaluaciono sredstvo edukativnih programa za obrazovanje i razvoj moralnog karaktera dece i mladih. Ipak, poželjno je pristupiti njihovoj validaciji. Na taj način bi se smanjile moguće greške u zaključivanju, koje bi bile posledica razlike u kulturi, kao i manjkavosti samih instrumenata. Pažnja u budućnosti treba da bude usmerena i na druge promenljive koje mogu imati značajan uticaj na promene i razvoj moralnog self-concepta i moralnog mišljenja, kao što je, na primer, školski uspeh učenika. Zbog toga, u buduća istraživanja treba uključiti pojedince koji prate kurs etike u školama i treba ih uporediti sa onima koji nisu uključeni u takve kurseve. Ujedno, buduća istraživanja treba da uzmu u obzir i kvalitet socio-emocionalnog vezivanja, kao i kvalitet roditeljskih stilova.

Ključne reči: moralni self-koncept, moralno mišljenje, adolescencija, vrsta obrazovanja

MORAL SELF-CONCEPT AND MORAL THINKING OF ADOLESCENTS WITH DIFFERENT AGE AND EDUCATION

This paper examines the differences in moral self-concept and moral thinking of adolescents with different age and type of education. There are 144 male participants from middle adolescence (N=72, M=17.7) and from late adolescence (N=72, M=21.4). According to the type of education there are 74 adolescents from high school (N=32) and the Faculty of Philosophy and Faculty of Physical Education (N=42). The remaining 70 adolescents are students of theological high school (N=40) and of the Orthodox Theological Faculty (N=30). All subjects are living in Skopje, the capital of Macedonia.

Moral self-concept is assessed with Virtuous Qualities Scale and Moral Self-concept Measure, both constructed in 2008. Moral thinking is assessed with Intermediate Concept Measure for Adolescents - AD-ICM, from 2005. All instruments are designed for a population of American adolescents. Virtuous Qualities Scale consists of 16 subscales, 9 of which are included in this research. Participants are answering on a five-point Likert scale. Moral Self-concept Measure consists of 58 values/virtues and three concentric circles in which the participant need to insert those values/virtues that he/she believes that best describe him/her. Moral thinking is represented with three indicators: the best actions and explanations, the worst actions and explanations and the total number of best and worst actions and explanations.

Research findings show that older adolescents are attributing more importance to moral values as central to their moral self-concept than younger adolescents. This difference is statistically significant at level .01 ($t(142) = -4.612, p < .01$). According to the type of education, students of theology ascribe more importance to moral values as central to their moral self-concept than high school students and students of the Faculty of Philosophy and Faculty of Physical Education. This difference is statistically significant at level .01 ($t(142) = -5.190, p < .01$). Partial comparisons are showing that high school students select moral values as less central to their moral self-concept than their peers in theological high school. The results are statistically significant at level .01 ($t(70) = -3.175, p < .01$). The differences are found for some of the analyzed values and virtues as well. Students at the Faculty of Philosophy and Faculty of Physical Culture are selecting moral values as less central to their moral self-concept than students of the Orthodox Theological Faculty. This difference is statistically significant at level .01 ($t(70) = -6.303, p < .01$). The differences are also

found for some of the analyzed values and virtues.

In relation to moral thinking, greater ability to identify good and bad actions and explanations is associated with higher age. Older adolescents score higher on all three indicators, compared to younger adolescents. Results for best actions and explanations are significant at level .01 ($t(142) = -7.151, p < .01$). The same finding is obtained for the worst actions and explanations ($t(142) = -4.149, p < .01$), and for the total number of the best and worst actions and explanations ($t(142) = -6.867, p < .01$). According to the type of education, there is no significant difference in the ability to identify good and bad actions and explanations. Partial comparisons are showing no statistically significant difference in the group of high school students and their peers from theological high school. Students at Orthodox Theological Faculty are better at identifying the worst actions and explanations ($t(70) = -2.591, p < .01$), compared with the students from other two faculties.

Registered differences are showing that age is associated with differences in moral self-concept and in moral thinking. Type of education is associated with differences in moral self-concept, while in terms of moral thinking the only register difference is found in partial comparisons for student population. These instruments are relatively new and are implemented in Macedonia for the first time. They could be used for evaluation of educational programs for moral character development of children and adolescents. However, they need to be validated. It will reduce errors that could be a consequence of cultural differences, as well as the possible shortcomings of the instruments themselves. Attention in the future should focus on other variables that can have a significant impact on change and development of moral self-concept and moral thinking such as, for example, academic achievement of students. Therefore, future research should include participants who follow a course of ethics in schools and should be compared with those not involved in such courses. Also, future research should take into account the quality of socio-emotional bonding, and the quality of parenting styles.

Keywords: moral self-concept, moral thinking, adolescence, type of education

I SEE A NICE DOLL AND A NICE HORSE BUT I KNOW YOU ARE TALKING ABOUT THE NICE DOLL: SPANISH TODDLERS USE MORPHOLOGICAL CUES EMBEDDED IN ADJECTIVES

Elda Alva Canto

Facultad de Psicología, Universidad Nacional Autónoma de México

Natalia Arias-Trejo

Facultad de Psicología, Universidad Nacional Autónoma de México

Spanish is a language that marks through morphological cues the gender and number of the referents in question. Article-noun-adjective gender and number agreement is required. Furthermore, comprehension of gender and number cues permits extraction of information regarding a referent, before it is actually mentioned. For example, in some cases upon hearing the ending of an adjective, it is possible to infer whether a masculine or a feminine referent will be introduced in a conversation. At present, little is known about young children's ability to infer a referent by means of gender cues embedded in different grammatical categories.

Two experiments, using the intermodal preferential looking task (Golinkoff et al, 1987), tested 30- and 36-month-olds' use of grammatical gender-cues, embedded in the endings of adjectives, to extract information regarding a target. In both experiments, participants saw pairs of pictures (target-distracter) and heard the carrier phrase 'mira qué, mira es or mira está' during the first half of the trial. One picture depicted a feminine noun whilst the other picture depicted a masculine noun (caballo-horse). At 2000ms, the ending of an adjective, which included, in half of the trials, a relevant morphological cue (ending 'a' or 'o') to disambiguate the pictures, was heard (e.g., bonito or bonita). In the other half of the trials, the adjective was unmarked for gender (e.g., azul). Whilst Experiment 1 introduced marked nouns (e.g., vaca and globo; cow and balloon), Experiment 2 introduced unmarked nouns (e.g., pastel and llave; cake and key).

The results of both experiments showed that 30-month-olds did not display systematic target looking. These participants looked at either picture in both types of trials: with and without a relevant ending indicating grammatical gender. In contrast, 36-month-olds correctly identified the target image when an adjective ending in 'a' or 'o' was heard. These children exhibited random

looking when the adjective did not contain a gender cue to disambiguate the pictures. The pattern of results was the same with gender-marked nouns and unmarked nouns.

This investigation demonstrates a sophisticated early ability to process grammatical gender information embedded in adjectives to disambiguate an unnamed referent. This ability is the product of an online analysis of alternative cues of meaning. Three-year-olds were able to associate an informative adjective containing gender-cues to nouns ending in the vowels ‘a’ or ‘o’ and to nouns which ending does not indicate the grammatical gender. This outcome suggests that by this age, children have learned the grammatical gender of familiar nouns by means of morpho-phonological information but also by using other strategies such as distributional cues.

Keywords: gender morphology, Spanish morphology, referent identification, inflectional morphology, adjectives

DEČIJE RAZUMEVANJE GLAGOLSKOG ASPEKTA

Maja Savić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu

Darinka Anđelković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu

Glagolski aspekt je jezička kategorija koja ukazuje na to kako se izvesna akcija ili događaj odvija kroz vreme. Aspekatski sistem čini opozicija perfektivnog i imperfektivnog vida. Perfektivom se u fokus stavlja završetak radnje, a imperfektivom naglašava proces odvijanja radnje. Međutim, imperfektivom se može označiti i radnja koja je završena. U situaciji izbora, odrasli za perfektiv biraju isključivo situaciju kada je radnja završena, a za imperfektiv prihvataju obe, i kada je završena i kada je nezavršena – prekinuta. Ovakvo asimetrično sparivanje aspekatskih značenja sa aspekatskih oblicima može da utiče na tok usvajanja aspekatskog sistema i u dečijem razumevanju proizvodi izvesne razvojne karakteristike. Cilj rada bio je da istražimo na koji način deca predškolskog uzrasta (3, 4 i 5 godina) tumače perfektiv i imperfektiv, tj. da li se njihovo razumevanje aspekatskih vrednosti glagola poklapa sa razumevanjem odraslih. Ispitanicima su prikazani animirani filmovi u kojima glavni akter uvek prolazi kroz tri lokacije na kojima se izvesno vreme zadržava u nekoj aktivnosti (npr. gradi kuću). Na dve od tri lokacije pojavljuje se distraktor (npr. vuk) koji ili prekida započetu radnju ili sprečava njeno započinjanje. Tako je akter na jednoj lokaciji započeo radnju i završio je, na drugoj je radnju započeo ali ga je distraktor prekinuo, i na trećoj nije ni započeo, jer ga je distraktor sprečio. Ispitaniku se postavljaju dva pitanja, jedno sa imperfektivnim glagolom (Gde je prase zidalo kuću?) a drugo sa perfektivnim (Gde je prase sazidalo kuću?). Njegov zadatak je da na svako pitanje odgovori pokazujući neku od lokacija. Da bismo utvrdili da li je ispitanik zapamtio lokacije na kojima se pojavljivao distraktor, morao je da odgovori i na kontrolno pitanje. Na podacima je urađena dvofaktorska analiza kovarijanse u kojoj je zavisna varijabla bila broj tačnih odgovora. Uzrast i glagolski aspekt tretirani su kao nezavisne varijable, a broj tačnih odgovora na kontrolnim pitanjima kao kovarijat. U analizi su dobijeni značajni svi glavni efekti: uzrasta, $F(3,47)=15,74$, $p<0.01$, glagolskog aspekta, $F(1,$

47)=6,55 $p < 0.05$, i kovarijata $F(1, 47)=11,69$, $p < 0.01$. Značajne su i obe interakcije: glagolski aspekt i uzrast, $F(3, 48)=3,78$, $p < 0.05$, i glagolski aspekt i kovarijat, $F(1, 47)=5,76$, $p < 0.05$. Dodatne analize kovarijanse rađene posebno na perfektivu i imperfektivu kao nezavisnim varijablama, pokazale su da je efekat kovarijata značajan na imperfektivu, $F(1, 3)=16,19$, $p < 0.01$, ali ne i na perfektivu. Ovaj nalaz govori da na razumevanja imperfektiva utiče neka opštija sposobnost koja je u osnovi tačnog odgovaranja na kontrolna pitanja (npr. pamćenje, pažnja, pragmatska zrelost), dok je razumevanje perfektiva u ovom zadatku zavisno samo od uzrasta. Rezultati ukazuju da je semantika perfektiva lakša za razumevanje i da se hronološki ranije savlađuje u odnosu na semantiku imperfektiva čije potpuno usvajanje podrazumeva određen nivo kognitivne i pragmatske zrelosti.

Ključne reči: glagolski aspekt, zadatak razumevanja, razvoj govora, pragmatski razvoj

CHILDREN'S COMPREHENSION OF SERBIAN VERBAL ASPECT

The Serbian verbal Aspect consists of a binary opposition of perfective and imperfective forms. Remarkable feature of this opposition is asymmetry, since the perfective forms denote complete events, while imperfectives denote both complete and incomplete events. The aim of our research was to investigate how children of different age (3, 4, 5 years) comprehend these two aspectual forms in comparisons to adults. The results of experiment revealed that three-year-olds do not comprehend either aspectual form. Four- and five-year-olds have adultlike comprehension of perfective forms but are still struggling over semantics of imperfective. We argue that the acquisition of perfectives precedes the acquisition of imperfectives because the later is semantically more complex and the comprehension of its function in discourse presupposes certain level of pragmatic development.

Keywords: verbal aspect, language development, comprehension, pragmatic development

SOME CHARACTERISTICS OF VERBAL PASSIVE COMPREHENSION IN SERBIAN SPEAKING CHILDREN

Jasmina Vuksanović

The State University of Novi Pazar

Aleksandra Perović

UCL Psychology and Language Sciences

Irena Avramović-Ilić, Ivana Avramović, Natalija Radivojević and Boban Petrović

University of Belgrade

In view of controversies still present in the literature on the acquisition of passive, the aim of this study is to contribute further to the debate of whether the delay in the comprehension of passives is universal, by investigating the development of this construction in Serbian speaking children. Comprehension of passives, both short and long, with actional and psychological verbs was studied in 99 Serbian-speaking children, aged 3;06-7;06, divided into three age groups: 3;06-5;0, 5;01-6;01 and 6;02-7;06.

A two-choice picture selection task was designed to test knowledge of active and passive structures. A subset of three actional, *ljubiti* ('kiss'), *nositi* ('carry'), *gurati* ('push'), and three psychological verbs, *posmatrati* ('watch'), *voleti* ('love'), *sanjati* ('dream of') was used. The test consisted of six conditions, with six items in each condition, totalling 36 items: actional active (AA), actional long passive (ALP), actional short passive (ASP), psychological active (PA), psychological long passive (PLP) and psychological short passive (PSP). Each verb was used twice in each of the six conditions, with different agents and patients in each use. All sentences were semantically reversible so that they could not be interpreted solely on the basis of semantic or pragmatic knowledge.

The results have shown that the youngest and the group of children aged 5;01-6;01 performed significantly poorer than the oldest group of children on both short and long psychological passives, although the children in all groups reached a ceiling performance on actives of both actional and psychological verbs. These results are in line with many other studies reporting

delayed passive comprehension in children younger than 5 in a number of languages, suggesting a delay in the comprehension of this structure crosslinguistically.

The effect of the verb type used has been found, i.e. Serbian-speaking children studied here showed a significantly poorer performance on passives of psychological verbs, both short and long; only the oldest group (7 year olds) reached an 80% correct performance on psychological passives. The discrepancy observed in the comprehension of psychological passive as opposed to actional active is interpreted relying on Borer and Wexler's (1987) account invoking children's difficulties with argument chain created by movement of sentential elements.

Keywords: comprehension, passive, children.

POSSIBLE ROLE OF PASSIVES IN SPESIFIC LANGUAGE IMPAIRED CHILDREN'S ASSESSMENT

Irena Avramović-Ilić

University of Belgrade

Jasmina Vuksanović

The State University of Novi Pazar

Aleksandra Perović

UCL Psychology and Language Sciences

Ivana Avramović and Boban Petrović

University of Belgrade

The focus of this study is the acquisition of passive constructions in monolingual Serbian-speaking children with *Specific Language Impairment* (SLI). Traditionally, the term SLI is used to describe delays in the process of language acquisition in the absence of any hearing loss, cognitive disfunction, or psycho-emotional disorders.

There are two issues to consider when discussing acquisition of passives of SLI children. First, the research literature shows that typically developing (TD) children are relatively delayed in their comprehension of passives. Certain types (adjectival passives) are produced around the age of 3, but most studies report that reliable comprehension of passive structures can be expected only around the age of 4 or 5. Second, studies of English-speaking SLI children show that these children demonstrate significant difficulties in comprehension of passives.

Bearing in mind complexity of passive structure and the universal delay of children's passive constructions comprehension, the aim of this study is to contribute further to the debate by investigating three issues: at what age Serbian-speaking SLI children begin to understand verbal passives, is there an effect of the type of verb used on the level of passive comprehension, and is the difficulty with passive comprehension related to properties of the *by*-phrase.

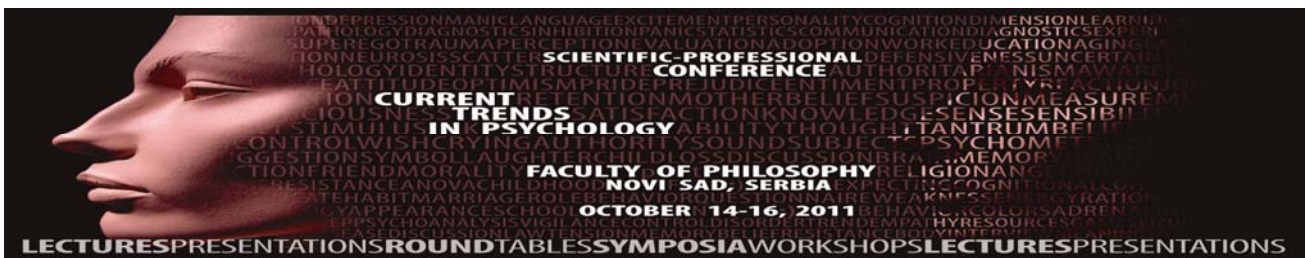

Participants consisted of two groups of children: the group of 28 SLI children and the group of comparable TD children aged from 3;04 to 8;08 years divided into two age subgroups: 3;04-6;00 and 6;01-8;08.

A two-choice picture selection task was designed to test knowledge of active and passive structures. A subset of three actional, *ljubiti* ('kiss'), *nositi* ('carry'), *gurati* ('push'), and three psychological verbs, *posmatrati* ('watch'), *voleti* ('love'), *sanjati* ('dream of') was used. The test consisted of six conditions, with six items in each condition, totalling 36 items. Each verb was used twice in each of the six conditions. All sentences were semantically reversible so that they could not be interpreted solely on the basis of semantic or pragmatic knowledge.

Our results show that children with SLI demonstrate significantly poorer comprehension of passives, both short and long, independently of the verb type as compared to TD children. Only after the age of 7, children with SLI begin to show understanding of verbal passive constructions.. Our results reveal that verb type is an important factor in passive comprehension in Serbian-speaking SLI children. Just like the TD children, children with SLI understand passives of actional verbs significantly better than passives of psychological verbs, both at the younger and the older ages examined here. However, the interaction between Group, Age and Type of Passive (short vs. long) shows that younger children with SLI (but not older children with SLI) understand short passives better than long passives. This is crucially different to what we observe in TD children.

Keywords: comprehension, passive, children, specific language impairment.

STIMULATION OF CRITICAL AND CREATIVE THINKING PROCESS THROUGH PSYCHOLOGICAL WORKSHOPS AMONG POSTGRADUATE STUDENTS

Marijana Markovik

Institut for sociological political and juridical resarch, Skopje

Eleonora Serafimovska

Institut for sociological political and juridical resarch, Skopje

Stimulation of critical and creative thinking process is the most essential aspect of shaping democratic citizens identity and ideology, which have influence in establishing citizenship society. But, in the process of satisfying our ego, our tendency to see world only through our wishes, emotions and needs, we can often deny ourselves intellectual growth and opportunity.

Critical thinking includes a complex combination of skills. Start point for workshops was Richard Paul's concept of the elements of critical thought. This concept included stimulation of the following elements: point of view, purpose, questioning, gathering information, interpretation and inference, concepts, belief, implications. Workshops have been upgraded with elements of stimulation of positive affect, according to Alice M. Isen.

Psychological laboratory at the Institute for Sociological, Political and Juridical research (ISPJR), Skopje, established block of 10 workshops. Each workshop has different topic through which creative and critical thinking were stimulated. Participants of these workshops were students at postgraduate studies at the ISPJR which attended this workshops voluntary. Total number of participants was 45. The age of participants was between 24 till 40 years.

The workshop process by itself has character of research in action. Changes among students happened during each workshop. Some of effects which have been achieved in the groups are following: self-awareness - students become more aware about themselves, their perceptions and attitudes; more aware about the others; emotion and conflict management- they try to control their emotions and to manage arising conflicts. Other thing is that they find this process of learning as very effective in their professional life and academic too. Concrete practical consequence was stimulation of their process of generating ideas about their master thesis.

Evaluation of this process has been ongoing, it includes: questioners for self evaluation (introspection of inner psychological conditions and process), psychological tests and inventory (we used instruments which measure: moral judgment, creativity, burnout, critical thinking, emotional literacy etc).

Weakness of the process of evaluation is the absence of measurement instruments which will be sensitive to the delicate changes in psychological processes and conditions.

This study showed that psychological workshops can be effective and can initiate many processes which are important for development of critical thinking, and to promote personal and professional self. This research showed that critical thinking can be stimulated and that positive affect can facilitated thinking and problem solving.

Keywords: psychological workshops, creative and critical thinking, postgraduate students

DEČIJE BLAGOSTANJE IZ UGLA: RODITELJA, VASPITAČA I UČITELJA

Tanja Panić
OŠ "Sveti Sava"

Jelena Opsenica Kostić
Filozofski fakultet Niš

Subjektivno blagostanje (Subjective well-being) je pojam koji se odnosi na to kako ljudi evaluiraju sopstveni život i uključuje varijable kao što su zadovoljstvo životom, pozitivna raspoloženja i izostanak depresije i anksioznosti. Procena subjektivnog blagostanja može da bude kognitivna, kada osoba iznosi sudove o sopstvenom zadovoljstvu životom, globalno ili kada se ta procena odnosi na pojedine segmente života. Evaluacija koje osoba daje o svom životu, prema Dieneru (1984) može da bude i u vidu afekta, kada se dobija izveštaj o prijatnim ili neprijatnim emocijama koje osoba doživljava kao reakciju na svoj život. Subjektivno blagostanje je najlakše opisati, ali i ispitati preko njegovih sastavnih komponenti. Komponente predstavljaju raščlanjen pojam blagostanja i nalaze se u međusobnoj korelaciji, a to su: zadovoljstvo životom, kao globalna evaluacija ili kao procena zadovoljstva pojedinim aspektima života, učestalost doživljavanja prijatnih emocija i učestalost doživljavanja neprijatnih emocija. Ovo istraživanje je sprovedeno da bi se stekao uvid o blagostanju dece predškolskog/ranog školskog uzrasta. U tu svrhu korišćene su procene osoba koje dobro poznaju dete. Konačan uzorak istraživanja su činili 59 dečaka i 50 devojčica. Procenu njihovog blagostanja su davali njihovi vaspitači, jedan od roditelja i učitelji. Istraživanje je započeto u maju 2010. godine, kada su svoje procene dečijeg blagostanja davali roditelji i vaspitači, dok su procene učitelja usledile deset meseci kasnije. U momentu kada je otpočeto istraživanje deca su bila uzrasta od 6,2 do 7,3 godine. Instrument koji je primenjen u istraživanju je predstavljao prilagođeni segment upitnika CHQ-55, forma za roditelje (Landgraf, Ware Jr., 1996). Korišćene su dve skale koje su služile za procenu opšteg blagostanja i zadovoljstvo deteta sobom i svojom okolinom. Pouzadanost korišćenih skala, izražena Krombah α, se kretala od .716 do .784 za prvu, odnosno od .719 do .931 za drugu skalu. Prema dobijenim rezultatima se može videti da se procene dečijeg blagostanja kreću u rasponu od 4,28 do 4,53 opšte blagostanje, do se procene zadovoljstva kreću u rasponu od 4,40 do 4,63. Rezultati pokazuju da

vaspitači daju najviše procene dečijeg blagostanja (AS opšte blagostanje = 4,53, AS zadovoljstvo = 4,63). Procene različitih procenjivača su u statistički značajnim i pozitivnim korelacijama. Ono što je uočljivo je to da ta vrsta povezanosti izostaje između procena roditelja i učitelja. Postoje statistički značajne razlike i između samih procenjivača, gde se vaspitači kao procenitelji razlikuju od druge dve grupe procenjivača. Prosečno predškolsko dete koje je učestvovalo u ovom istraživanju ima, procenjeno je, visok nivo blagostanja. Ova procena je delom uslovljena samim procenjivačem, njegovom subjektivnošću i motivacijom.

Ključne reči: blagostanje, zadovoljstvo životom, predškolsko dete

CHILDREN WELL-BEEING AS SEEN BY PARENTS, PRESCHOOL TEACHERS AND PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Subjective well-being is a term designating the way in which people evaluate their own lives and includes variables such as satisfaction with life. The estimation of subjective well-being can be cognitive, when a person makes judgements on his own satisfaction with life. According to Diener (1984) estimations may be made in the form of an affect as well, which provides information on pleasant and unpleasant emotions that a person experiences as a reaction to his life. Subjective well-being is easiest to describe and investigate by observing its integral components. The components could be viewed as the breakdown of the term of well-being and they are mutually correlated: satisfaction with life, as a global evaluation or an estimation of certain life aspects, frequency of pleasant emotional experience and frequency of unpleasant emotional experience. This investigation has been done in order to get an insight into the well-being of children of preschool/early school age. For that purpose estimations of people who are well acquainted with a child have been taken into account. The final sample has been composed of 59 boys and 50 girls. The estimation of their well being was made by their preschool teachers, primary school teachers and one of the parents. The investigation started in May 2010 when the estimations of the children's well-being were made by their parents and preschool teachers, while the estimations of their teachers succeeded ten months later. At the moment when the investigation started the children were between 6,2 and 7,3 years of age. The instrument applied in the investigation was an addapted

segment of the questionnaire CHQ-55, the form designed for parents (Landgraf, Ware Jr., 1996). Two scales designed to evaluate children's well-being and children's satisfaction with themselves and their surroundings were also used in the investigation. Reliability of the scales used, expressed in Krombah alpha varied between .716 to .784 for the first scale and from .719 to .931 for the second one. According to the results obtained the estimations of well-being vary from 4,28 to 4,53 of general well-being. The results show that the children's well-being is estimated to be at the highest level when evaluated by their preschool teachers. The estimations of different appraisers are in statistically important and positive correlations. It is evident that this type of correlation is not present in the case where parents and primary school teachers appear as appraisers. There are statistically important differences between the appraisers, where the preschool teachers differ from the other two groups of appraisers. An average preschool child, who took part in this investigation, has been estimated to possess a high level of well-being. This estimation is partly influenced by the subjective approach of an appraiser and his motivation.

Keywords: well-being, satisfaction with life, preschool child

COMPARISONS OF CHILD PERSONALITY TRAITS VS. TYPES IN PREDICTING SOCIAL ADJUSTMENT: A LONGITUDINAL STUDY

Martina Horvat and Maja Zupančič
Department of Psychology, Faculty of Arts
University of Ljubljana

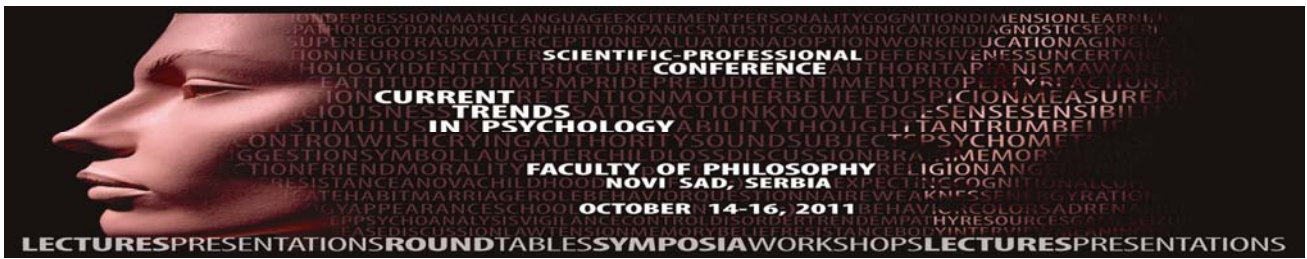
The study investigated longitudinal predictive relations of early child personality with children's later social adjustment in school. Two different ways in investigating child personality were followed, the trait-centered and the person-centered or typological approach. A sample of Slovene mothers ($N = 289$) assessed their child's personality employing the *The Inventory of Child Individual Differences* (ICID; Halverson et al., 2003; Slovene adaptation and standardization by Zupančič & Kavčič, 2009) at three measurement occasions, when the longitudinal sample of target children was 3-, 4- and 5-years old. The ICID captures four robust personality traits in children, i.e. extraversion, conscientiousness, disagreeableness, and neuroticism, which were taken as trait indicators in our study. One year later, school teachers reported on three aspects of social adjustment of the target 6-year-olds, using *The Social Competence and Behavior Evaluation Scale* (SCBE; La Freniere et al., 2001).

Four internally replicable child personality types based on aggregate ICID scores were empirically derived: Overcontrolled, Average, Wilful, and Resilient. The resilient children score high on extraversion and conscientiousness but low on disagreeableness and neuroticism. The overcontrollers are rated high on disagreeableness and neuroticism, and low on extraversion and conscientiousness. The wilful type is described as high on extraversion and conscientiousness, average on disagreeableness, and low on neuroticism, whereas the children classified into the Average type obtain average scores across the four personality traits. For each early child personality type identified from the maternal reports, mean social competence, internalizing and externalizing behavior scale-scores were compared by a one-way ANOVA. Personality types explained small to medium percentages of variance in school teacher ratings of children's social behavior. Paired comparisons revealed that the resilient and the wilful children exhibited more socially competent and less internalizing behavior in school than did the overcontrolled children. The type differences with regard to externalizing behavior were non-significant.

Next, a two-step multiple regression analyses were performed to evaluate the overall predictive value of both types and traits, and their incremental predictive power against the social adjustment scores. Social competence and internalizing behavior were significantly predicted by personality traits but types had no incremental predictive value over the traits. The types were also predictive and the dimensions did not improve the prediction beyond the types. The traits only were predictive of externalizing behavior and they significantly improved the prediction over the types. Disagreeable preschool children were high in externalizing behavior in first grade of primary school.

Keywords: children, personality types, personality traits, prediction, social behavior

KOGNITIVNA PSIHOLOGIJA

9-TO-12-MONTH-OLDS CAN ASSOCIATE DIFFERENT WORDS FOR A REFERENT

*Alberto Falcon, Natalia Arias-Trejo and Elda Alicia Alva
Universidad Nacional Autónoma De México*

In becoming an expert in the use of the morphology of a certain language, children must not only be able to segment words into its constituents or morphemes, perhaps onsets and endings, but also they should categorize those morphemes to combine them adequately or even to identify the referent of a new word (Arias-Trejo, Falcón & Alva, 2010; Gleitman, 1992). As an essential achievement, children must learn to associate the regular segment of a group of inflectionally varying words to its corresponding referent (Bedore & Leonard, 2001), whether it is a concept or a grammatical function. These required abilities become more relevant when referring to a language such as Spanish, a morphology rich language, where this inflectional variability may lead the development of these abilities at a very early age. This study explores 9-to-12-month-olds' ability to associate the regular segment of varying nonsense words to a novel object. Twenty children from monolingual Spanish-speaking families participated in one experiment performed in a preferential looking task. Two categories of CVCV nonsense words were created, these were defined by sharing either the same onset or ending (e.g. same, sano, saku, etc. or dobi, mabi, kebi, etc.). Each of these categories was associated to one of two 3D novel objects. During each of the four initial training trials per object, children saw one of the objects and heard two instances of its corresponding category (for a total of eight instances per object). Children then were presented to three test trials per category where they saw the objects simultaneously during 6000 ms and heard either an onset or ending word after 2000ms and a different one of the same category after 4000ms (none of the words was repeated thru the experiment). Children were finally exposed to a second block where they had one last training trial and two test trials per category. Results in the analyses of the test trials show a significant increase in looking times to the target object after the naming of a word from its corresponding category [$F(1,19) = 4.535, p < .046$]. This outcome shows an effective association between a referent and a category of words determined by the regularity of one of their segments. Differences in the performance within onset or ending words were analyzed showing no significant results. The effective association observed in the performance of children as young as 9 months is a remarkable outcome which suggests that children develop the basis for the

use of morphology at a very earlier age than it had been demonstrated. Also it is noteworthy that children performed equally within onset and ending words, suggesting a good flexibility in focusing attention to any of these two segments of a word. Finally, though further comparative studies are necessary, our results may suggest that the ability observed has been developed as an outcome influenced by the high inflectional variability of a language such as Spanish.

Keywords: language acquisition, morphology, spanish learners, children

SUBOPTIMALNO AFEKTIVNO PRIMOVANJE: UTICAJI DUŽINE IZLAGANJA PRIMA I INTERSTIMULUSNOG INTERVALA

Ivan Grahek

Filozofski fakultet, Beograd

Ana Orlić

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu

Filip Nenadić

Filozofski fakultet, Novi Sad

Naše istraživanje oslanja se na radove Marfija i Zajonca koji su pokazali da u uslovima veoma kratke ekspozicije afektivnih stimulusa (4ms) dolazi do procesiranja afektivnih informacija koje kasnije utiču na procenu neutralnih stimulusa kao lepih i u ružnih. Međutim, taj efekat se gubi ukoliko se isti postupak ponovi pri ekspoziciji stimulusa od 1s. Autori smatraju da ovi rezultati ukazuju na to da u osnovi obrade afektivnog materijala stoje brzi, nesvesni i automatski procesi. Cilj našeg istraživanja bio je da proverimo kako na afektivnu obradu emotivno neutralne mete utiče dužina interstimulusnog intervala (ISI) između prikazivanja afektivno obojenog prima i mete. Pored toga, želeli smo da proverimo da li postoji efekat prima ukoliko se dužina njegove ekspozicije varira u finijem opsegu nego što su to radili Marfi i Zajonc. Eksperiment se sastojao iz dva dela: u prvom delu eksperimenta proveravan je uticaj ISI-a, a u drugom uticaj dužine ekspozicije prima. Emotivna obojenost prima, u oba dela eksperimenta, imala je tri nivoa: pozitivni, negativni i neutralni. Dužina ISI-a je kategorička varijabla sa četiri nivoa (0 ms, 100 ms, 300 ms i 700 ms), kao i dužina ekspozicije prima (25ms, 50ms, 150ms i 200ms). Stimulusi u ovom eksperimentu bile su crno-bele fotografije srećnih i ljutih lica, kao i set neutralnih fotografija. Emotivno neutralne mete bili su kineski ideografi, a zadatak ispitanika bio je da procene koliko im se oni dopadaju ili ne dopadaju (na skali od -3 do +3). Na ekranu se prvo pojavljivala fiksaciona tačka u trajanju od 1000 ms, zatim prima u trajanju od 25 ms i maska u trajanju od 100 ms. Potom je sledio interstimulusni interval. Na kraju bi se na ekranu pojavljivao kineski ideograf. Isti postupak korišćen je i u drugom eksperimentu, s tim što je ISI uvek bio 0 ms, a varirana je dužina ekspozicije prima. Rezultati su

obrađeni analizom varijanse za ponovljena merenja. Rezultati prvog dela eksperimenta su pokazali postojanje osnovnog efekta tipa prima ($F(2,28)=3.92, p<0.05$). Osnovni efekat ISI-a, kao i interakcija ISI-a i tipa prima nisu dostigli statističku značajnost. Slična struktura rezultata dobijena je i u drugom delu eksperimenta: značajan je osnovni efekat prima ($F(2,15)=3.39, p<0.05$), ali ne i osnovni efekat dužine ekspozicije, kao ni njihova interakcija. Osnovni efekat tipa prima u oba slučaja pokazuje da se meta nakon emotivno pozitivnog prima procenjuje kao dopadljivija u odnosu na situacije u kojima meti prethode negativni i neutralni prim, bez obzira na dužinu ekspozicije mete ili na interstimulusni interval. Ovakva struktura rezultata pokazuje da je efekat afektivnog primovanja moguće dobiti i na dužim interstimulusnim intervalima i dužim ekspozicijama prima nego što su pretpostavljali Marfi i Zajonc. Da bi se dobio precizniji uvid u procese koji stoje u osnovi efekta afektivnog primovanja, daljim istraživanjima trebalo bi još preciznije ispitati vremenske parametre koji dovode do njegove promene.

Ključne reči: Suboptimalno afektivno primovanje, interstimulusni interval, dužina ekspozicije

SUBOPTIMAL AFFECTIVE PRIMING: INFLUENCE OF PRIME'S EXPOSURE LENGTH AND INTERSTIMULUS INTERVAL LENGTH

A brief exposure of affective stimuli (4ms) effects Ss' judgment of neutral stimuli, whereas this effect is lost with longer exposure (1s). We tried to determine how affective processing of neutral targets is effected by length of interstimulus interval (ISI) between exposures of affective primes and neutral targets, as well as by primes' exposure length. ISI was varied in the first part (0ms, 100ms, 300ms and 700ms), and primes' exposure length (25ms, 50ms, 150ms i 200ms) in the second part of the experiment. A prime was followed by ISI after which the Ss' rated how much they liked the target (chinese ideograph). Results showed main effect of primes' type (a target following a positive prime is more likable than those following a neutral or a negative prime). No other significant main effect or interactions emerged elsewhere, suggesting that affective priming effect is obtainable even with longer ISI and prime expositions.

Keywords: Suboptimal affective priming, interstimulus interval, exposition length

PREFERENCIJA TEMATSKOG NAD TAKSONOMSKIM PROCESIRANJEM U SRPSKOM JEZIKU

Olivera Ilić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Vanja Ković

Odsek za Psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

U ovoj studiji istraživali smo preferenciju prema tematskom, odnosno taksonomskom procesiranju u srpskom jeziku, koristeći eye-tracking metodologiju. Tematska veza temelji se na vremenskoj, prostornoj, funkcionalnoj ili uzročnoj povezanosti (majmun i banana), dok su taksonomski (ili semantički) povezani oni objekti koji dele slična svojstva i članovi su iste grupe (majmun i žirafa). U prvom eksperimentu subjekti su najpre čuli reč (npr. majmun), a zatim na ekranu mogli da vide fotografije tri objekta. Jedan od prikazanih objekata bio je tematski povezan sa auditivnim stimulusom (npr. banana), drugi taksonomski (npr. žirafa), a treći je bio nepovezan (npr. klupa). Ispitanici su bili neutralno instruisani: „Povežite objekat čije ste ime čuli sa slikom jednog od tri objekta na ekranu“. Od 24 trijade korišćene u ovoj studiji, subjekti su dosledno birali tematsku vezu u okviru 23 ($X^2(2)=2269.073$, $p<0.01$). Preferencija prema tematskom može se videti i u većem broju fiksacija ($F(2,1879)=134.777$, $p<0.01$), kao i procentu vremena posmatranja tematski povezanih objekata ($F(2,1879)=121.747$, $p<0.01$). U drugom eksperimentu, odabrali smo iste trijade stimulusa, koristili istu metodologiju i isti eksperimentalni zadatak, ali su umesto fotografija subjektima na ekranu bila ispisana imena objekata. Dobijen je gotovo istovetan obrazac rezultata kao i u prvom eksperimentu. Subjekti su birali tematsku vezu u sve 24 trijade ($X^2(2)=2641.886$, $p<0.01$), a preferencija tematskog se ogleda i u procentu broja fiksacija ($F(2,1793)=16.194$, $p<0.01$) i procentu vremena posmatranja tematski povezanih objekata ($F(2,1793)=45.335$, $p<0.01$). Kako su svi naš subjekti bili studenti prve godine psihologije, nivo obrazovanja ili razvojne promene, ne mogu ponuditi valjano objašnjenje opažene preferencije. Smatramo da naši rezultati ukazuju na potrebu za daljim razmatranjem postojećih objašnjenja fenomena tematsko-taksonomske preferencije.

Ključne reči: tematska preferencija, taksonomska povezanost, eye-tracking metodologija

THEMATIC PROCESSING PREFERENCE IN SERBIAN LANGUAGE

The present eye-tracking study investigates thematic vs. taxonomic processing in Serbian language. Thematically associated objects perform complementary roles in the same scenario or event, which contrasts taxonomic relation based on category membership. In two experiments participants were presented with an auditory cue, followed by presentation of three visual items (one thematically related, one taxonomically and one unrelated). In the first experiment stimuli were photographs of objects while in the second experiment they were names of objects. The task was to associate the auditory label with one of the three items presented. Not only that thematically related objects were chosen consistently, but the percent of the time spent and number of fixations were greater for the thematically related items. We argue that this strong thematic preference found in Serbian students questions the grounds of explanations of thematic-taxonomic preference based on the level of education or developmental shifts.

Keywords: thematic preference, taxonomic relations, eye-tracking methodology

LOGIČKO I SADRŽAJNO ZAKLJUČIVANJE: EFEKTI UPUTE I SADRŽAJNE KONFLIKTNOSTI

Pavle Valerje

Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru

Igor Bajšanski

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Rijeci

Tanja Gulan

Odjel za lingvistiku, Sveučilište u Zadru

Razna istraživanja zaključivanja su pokazala da možemo govoriti o dvojnog procesu mišljenja, odnosno o procesima Tipa 1 i Tipa 2. Procesi Tipa 1 su neposredniji, automatski, heuristički, često nesvjesni i utemeljeni na uvjerenjima o svijetu, dok su procesi Tipa 2 kontrolirani, svjesni, analitički te povezani s individualnim razlikama u radnom pamćenju i općom inteligencijom - često utemeljeni na formalnim pravilima poput logike. Dosadašnja istraživanja ukazuju na moguće postojanje razlika u tipu, točnosti i brzini odgovora između dva tipa mišljenja pri rješavanju raznih logičkih zadataka. Cilj ovog istraživanja je provjera tih efekata. Skupini studenata psihologije zadavani su kondicionalni silogizmi koji su imali modus ponens formu, a koje je slijedio ponuđeni zaključak. Zadatak ispitanika bio je da verificiraju prikazani zaključak. Pri tome je mjerena brzina odgovora. Dizajn eksperimenta je bio četverofaktorski (2x2x2x2) s ponovljenim mjerenjima, pri čemu se manipuliralo uputom (kako bi se kod ispitanika potaknulo zaključivanje prema uvjerenju ili prema logičkim pravilima), zatim sadržajnom konfliktnošću zaključka te također zbog metodoloških razloga postojanjem negacije u konkluziji i točnošću konkluzije. Premda rezultati ne pokazuju razlike u efikasnosti dva tipa zaključivanja u apsolutnom smislu, postoje efekti upute koji su značajni u interakciji s drugim faktorima kako se i očekivalo. Najzanimljivija je interakcija upute i sadržajne konfliktnosti gdje manipulacija sadržajnom konfliktnošću stvara veću razliku u vremenu odgovora pri uputi za zaključivanje prema uvjerenjima (Tip 1) nego pri uputi za zaključivanje prema logičkim pravilima (Tip 2). Ti rezultati su interpretirani sukladno gledištu o dvojnog procesu mišljenja. Od ostalih značajnih efekata treba

istaknuti da se sadržajno nekonfliktni zadaci općenito rješavaju brže od konfliktnih te da se afirmativni zadaci općenito rješavaju brže od onih s negacijom.

Ključne reči: dvojni proces mišljenja, dedukcija, zaključivanje, kondicionali, modus ponens

LOGICAL AND CONTENT REASONING: THE EFFECTS OF INSTRUCTION AND CONTENT CONFLICT

The aim of this study was to investigate differences in two types of reasoning: belief driven and logical rules driven. Participants verified the conclusions of conditional syllogisms and the response time was measured. The design of the experiment was 4-factor (2x2x2x2). The participants were instructed to make verification of the conclusions either on the basis of believability or their logical validity. Also, the existence of the content conflict, negativity as well as validity of the conclusion, were manipulated. The effects of the instructions were significant in the interaction with other factors as expected. The most interesting interaction was the one that included instruction type and content conflict. Content conflict manipulation made greater difference in response times when participants were instructed to verify the conclusions according to their beliefs than according to the logical rules. The results were interpreted in terms of dual-process accounts of thinking.

Keywords: dual-process of thinking, deduction, reasoning, conditionals, modus ponens

EFIKASNOST MUŠKARACA I ŽENA U ZADACIMA MENTALNIH ROTACIJA

Mirjana Rupar

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Mostaru

Ilija Manenica

Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru

Neka dosadašnja istraživanja su pokazala da su muškarci efikasniji od žena u zadacima koji su saturirani spacijalnim faktorom. Ovo se naročito odnosi na rješavanje zadataka mentalne rotacije. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati razlike među spolovima u efikasnosti rješavanja zadataka mentalne rotacije. U istraživanju je sudjelovalo 15 ispitanika i 15 ispitanica, studenata u dobi 21 ± 2 godine. Zadaci su se sastojali od nizova od po šest sličica, koje su predstavljale mreže (wireframe) trodimenzionalnih tijela sastavljenih od deset kockica s tri loma po 90° stupnjeva. Prva u nizu bila je podražajna sličica, a ispitanik je trebao između preostalih pet identificirati onu koja je identična podražajnoj. U jednoj eksperimentalnoj situaciji težina zadataka je mijenjana rotiranjem identične sličice za 0, 45, 90, 135 ili 180 stupnjeva u odnosu na podražajnu dok je u drugoj situaciji, osim ove rotacije, identična sličica bila i zrcalno okrenuta. Zadaci su bili prezentirani na ekranu računala, a ispitanik je trebao pritiskom na korespondirajuću tipku identificirati jednu od pet sličica koja je identična podražajnoj. Registrirano je vrijeme prepoznavanja identične sličice (od trenutka prezentacije do pritiska na tipku) i broj pogrešaka. Analiza rezultata je pokazala, u obje vrste zadataka, značajno kraće vrijeme prepoznavanja i manji broj pogrešaka kod muškaraca. Nadalje, razlika u parametrima efikasnosti između muškaraca i žena se povećavala u funkciji povećanja kompleksnosti zadataka. Dobiveni rezultati su u skladu s nekim ranijim istraživanjima, gdje se razlike dovode u vezu s razlikama u aktivnosti određenih dijelova korteksa kod muškaraca i žena, odnosno, različitim strategijama rješavanja zadataka spacijalnog tipa.

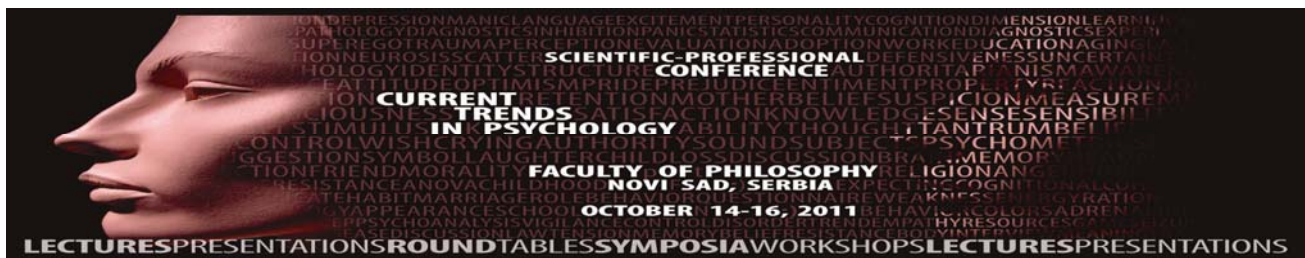
Ključne reči: mentalna rotacija, spacijalni zadaci, razlike među spolovima

MALE AND FEMALE EFFICIENCY IN THE MENTAL ROTATION TASKS

Some earlier investigations have shown a higher efficiency of males in the tasks saturated with spatial factor. This is especially true for the mental rotation tasks. The aim of this study was to find out possible differences in the mental rotation tasks efficiency between the genders. Thirty participants (15 males & 15 females), aged 21 ± 2 years, took part in this investigation. The tasks consisted of rows of six wireframe figures of 3D geometrical structures consisting of ten cubes with three elbows of 90°. The first in the row was the stimulus figure, where the participants had to identify the identical figure to it amongst the remaining five. In one experimental situation the task difficulty changed by the identical figure rotation for 0, 45, 90, 135 or 180 degrees in relation to the stimulus figure. In the second situation, however, apart from this rotation, the identical figure was mirror imaged as well. The tasks were presented on the computer screen, where the participant had to identify the identical figure by pressing its corresponding key. The identification time (from the presentation to the key pressing) and number of mistakes were registered. Analysis of the results showed significantly shorter identification time and fewer mistakes for males in both experimental situations. Furthermore, the difference in the efficiency parameters, between males and females, increased as the task complexity increased. The obtained results are in agreement with some earlier studies, where the differences between the genders were related to the differences in the activity of some parts of the cortex, resulting in different strategies of the spatial task solving.

Keywords: mental rotation, spatial tasks, gender differences

AUTORSTVO U PISANJU I OSOBINE LIČNOSTI

Ivana Jakovljević

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Petar Milin

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu; Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je ispitati da li postoji povezanost između stila pisanja i osobina ličnosti autora. Karakteristični stil pisanja autora u ovom istraživanju operacionalizovan je preko prosečne dužine rečenice (sintaksičkog markera stila), maksimuma novih reči (leksičkog markera stila) i koincidencije autora u prostoru najfrekventnijih reči (sadržaja kojim su se autori bavili). Osobine ličnosti merene su upitnikom VP+2 koji meri sedam velikih dimenzija ličnosti (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010). Uzorak je činilo 114 ispitanika, ujednačenih po polu i starosti. Rezultati su pokazali da ispitanici koji se u svojim tekstovima bave svakodnevnim temama uz odsustvo stručnih tema i tema vezanih za životnu perspektivu postižu niske skorove na dimenziji savesnost, a visoke skorove na dimenzijama neuroticizam i negativna valenca. Prisustvo stručnih i profesionalnih tema u tekstovima autora koincidira sa povišenom agresivnošću i negativnom valencom. Rezultati takođe pokazuju da se mlađi ispitanici u svojim tekstovima češće bave svakodnevnim temama, ne zalazeći u stručne teme i teme vezane za životnu perspektivu, kao ni u unutrašnje-političke teme i da u odnosu na starije ispitanike pokazuju niže sintaksičko i leksičko bogatstvo. Ovo istraživanje je pokazalo da teme kojima se autori bave imaju bogatije relacije sa osobinama ličnosti nego markeri leksičkog, odnosno sintaksičkog bogatstva. Osobine ličnosti su trajne odlike koje se manifestuju u ponašanju i zbog toga je prirodno pretpostaviti da osobine ličnosti, barem delimično, determinišu kako i o čemu pišemo. Rezultati ovog istraživanja ukazuju na složenost veza između pokazatelja jezičkog bogatstva i osobina ličnosti i ukazuju na neophodnost razvijanja posebne metodologije za ispitivanje prirode ovih relacija, s obzirom da je opisivanje ličnosti autora na osnovu pisanog teksta ili transkribovanog govora i dalje veoma slabo zastupljeno u oblasti forenzičke psiholingvistike.

Ključne reči: forenzička psiholingvistika, stil pisanja, osobine ličnosti, kanonička korelaciona analiza

AUTHORSHIP ATTRIBUTION AND PERSONALITY TRAITS

The main purpose of the study was to investigate relations between writing style and personality traits. Writing style features used in this study were average sentence length (syntactic feature) and charactersitic constant of the text (lexical feature). In addition, we engaged co-occurrence of the most frequent content words accross authors (thematic content). Personality traits were measured by VP+2 questionnaire (Smederevac, Mitrović and Čolović, 2010). Results show that authors who wrote about everyday topics, without writing about job matters or life perspective gained low scores on Conscientiousness and high scores on Neuroticism and Negative Valence. Writing about job and professional matters coincides with high scores on Aggressiveness and Negative Valence. Younger subjects wrote more about everyday topics, and less about those related to jobs, life perspective or domestic policy and they showed lower syntactical and lexical richness than older subjects. These results show complexity of relations between writing style and personality traits.

Keywords: forensic psycholinguistics, writing style, personality traits, canonical correlation analysis

FAKTOR POZNATOSTI LICA MODULIRA ORB

Vesna Barzut

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Univerzitet u Novom Sadu

Sunčica Zdravković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Univerzitet u Novom Sadu; Odsek za Psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu; Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Cilj istraživanja: Postoji veliki broj studija koje ukazuju da smo precizniji prilikom prepoznavanja lica sopstvene rase u odnosu na lica drugih rasa. Ovaj fenomen se naziva “own race bias” (ORB). Naše istraživanje po prvi put replicira ove klasične nalaze na domaćoj populaciji, kontrastirajući efekte na dve druge rase: crncima i Azijatima (Exp 1a i 1b). Eksperiment 2 uvodi dodatni faktor i kontrastira slavna lica sa efektom ORB. Istraživanja pokazuju da se slavna (ili nama lično poznata lica) prepoznaju brže i tačnije od nepoznatih lica čak i onda kada su viđena u lošijim uslovima. Metod: U eksperimentima je učestvovalo 60 studenata psihologije. U svim eksperimentima koristili smo zadatak prepoznavanja lica sa fotografija. U prvom delu eksperimenta ispitanicima je prikazan određeni broj stimulusa ujednačenih po relevantnim fizičkim svojstvima, a njihov zadatak je bio da ih zapamte. U drugom delu eksperimenta osnovni skup je dupliran novim stimulusima, a zadatak ispitanika bio je da pritiskom na taster (DA/NE) odgovore da li je određeno lice bilo prikazano u prvom delu eksperimenta. Kao stimulse koristili smo fotografije u boji, odraslih, nepoznatih osoba oba pola, relativno neutralnog izraza lica, frontalne pozicije. Rezultati: Eksperimenti 1a i 1b potvrdili su nalaze prethodnih studija koje izveštavaju o prisustvu pristrasnosti prilikom opažanja lica svoje rase (ORB). Dakle, i u našoj populaciji postoje značajne razlike u tačnosti prepoznavanja lica jer ispitanici tačnije prepoznaju lica svoje rase (Wilcoxon matched pairs test $Z=3.29$ $P<0.01$ eksperimentu 1a i $Z=2.59$ $P<0.01$ u eksperimentu 1b). Analiza lažnih uzbuna (false alarms) ukazuje na prisustvo fenomena „već viđeno“ („seen before“) za pripadnike druge rase odnosno tendenciju da se lica pripadnika druge rase češće kategorišu kao već viđena iako to nisu. Nakon uvođenja faktora Poznatost u eksperimentu 2, izgubile su se razlike u tačnosti prepoznavanja nepoznatih lica svoje i druge rase. U skladu sa prethodnim nalazima slavna lica se tačnije

prepoznaju od nepoznatih. Iako se izgubio ORB efekat i dalje je prisutan efekat „već viđeno“ za nepoznata lica druge rase. Diskusija: Dobijeni rezultati potvrđuju prethodne nalaze o postojanju ORB. Takođe je demonstriran i fenomen “već viđeno” za pripadnike druge rase. Uvođenjem faktora poznatosti dolazi do gubljenja razlika u tačnosti prepoznavanja nepoznatih lica svoje i druge rase. Međutim kako je i dalje prisutan fenomen “već viđeno”, ne možemo tvrditi da je u potpunosti došlo do potiranja efekta ORB, što je teorijski potpuno nov nalaz.

Ključne reči: opažanje lica, own race bias, other race effect, “seen before”, poznatost

FACE FAMILIARITY MODULATES ORB

This study aimed to replicate, for the first time on our population, classical effect known as own race bias. Additionally, this effect was contrasted with familiarity. Subjects (60, white, students) took part in 3 experiments, all of which used old/new task paradigm. Own race bias was obtained in both conditions where a set of photographs of white faces was presented with a set of black faces ($Z=3.29$ $P< 0.01$) and with a set of Asian faces ($Z= 2.59$ $P< 0.01$). In the last experiment, photographs of famous people were introduced, leading to a significant drop in ORB. However, in all of the conditions “seen before” effect was measured, suggesting better recognition for own race, independent even of familiarity. This original finding bears a theoretical importance suggesting that ORB might overweight familiarity, further implicating possibility of discrimination among the two types of exposure.

Keywords: face perception, own race bias, other race effect, “seen before”

POVEZANOST IZVRŠNIH FUNKCIJA I TESTOVA FLUIDNIH SPOSOBNOSTI

Zorana Zupan

Filozofski fakultet u Beogradu

Dok neuropsihološka istraživanja ukazuju na važnost egzekutivnih funkcija u višoj kogniciji, istraživanja na nekliničkoj populaciji sa tradicionalnim testovima inteligencije ne potvrđuju ovaj rezultat. Cilj ovog rada je utvrđivanje povezanosti egzekutivnih funkcija i savremenih testova fluidnih sposobnosti, koji su zasnovani na angažovanju bazičnijih procesa pažnje i radne memorije prilikom rešavanja zadataka. Zadaci testa fluidnih sposobnosti 'Swaps' se zasnivaju na sistematskom variranju težine i kompleksnosti zadataka, a povećanje težine zadataka je direktno povezano sa kapacitetom radne memorije i resursa pažnje. Zadaci egzekutivnih funkcija su preuzeti iz empirijskog modela koji pretpostavlja trofaktorsku strukturu izvršnih funkcija (preusmeravanje pažnje, ažuriranje reprezentacija radne memorije, i inhibicija) ali i njihovu delimičnu povezanost kao odraz jedinstvenog kognitivnog mehanizma. Testovi su primenjeni na kompjuterizovanoj bateriji na uzorku od 102 ispitanika uzrasta od 16-29 godina iz Beograda. Rezultati su pokazali da nema statistički značajnih korelacija ni sa novom generacijom testova inteligencije, te da ovi testovi ne uključuju egzekutivne funkcije u većoj meri u odnosu na tradicionalne mere inteligencije. Analiza deskriptivnih rezultata kao i razmatranje deskriptivnih rezultata prethodnih istraživanja, ukazuju na neophodnost poboljšanja metrijskih karakteristika mera izvršnih funkcija. Na osnovu rezultata ovog istraživanja, predloženi su načini na koji se najproblematičniji zadatak, funkcije 'preusmeravanje pažnje' može doterati.

Ključne reči: izvršne funkcije, fluidna inteligencija

THE RELATION OF EXECUTIVE FUNCTIONS TO FLUID INTELLIGENCE

While neuropsychological research suggests that executive functions are related to intelligence, research on non clinical population with traditional intelligence tests does not confirm this trend. This study examined the relationship between executive functions and a new generation

of intelligence tests which rely on attention resources and working memory. The ‘Swaps’ test was used as a measure of fluid intelligence. Executive function measures were taken from the empirical model which postulates a three factorial structure of executive functions. The tests were administered as a computerised battery, to 102 young adults from Belgrade aged 16-29. Results indicate that there are no significant correlations between this fluid intelligence test and executive function measures. Descriptive analysis of the measures in this study as well as previous studies suggests that the metrical properties of all executive measures need further improvement. Ways for improving the most problematic task, that of ‘shifting’, are suggested.

Keywords: executive functions, fluid intelligence

PSIHOLOGIJA LIČNOSTI

OPŠTA KREATIVNA SPOSOBNOST I ASPEKTI KREATIVNOG MIŠLJENJA KOD UMETNIKA I NEUMETNIKA

Milica Erić, Jovana Bjekić, Elena Stojimirović i Marko Živanović
Filozofski Fakultet, Univerzitet u Beogradu

Jedan od aktuelnih problema u istraživanjima kreativnog mišljenja je postojanje kreativnih sposobnosti specijalizovanih u okviru određenih domena ispoljavanja. Tako, neki autori pretpostavljaju postojanje kreativne sposobnosti specifične za umetničku populaciju – umetničke kreativnosti. S druge strane, postoje autori koji zastupaju stav da je kreativnost opšta sposobnost koja se ispoljava u različitim oblastima, odnosno, da osobe kreativne u jednom pretenduju da budu kreativne i u drugim domenima. Nalazi istraživanja koja su se bavila ovim problem su inkonzistentni, pre svega zbog korišćenja raznovrsnih i pretežno jednodimenzionalnih testova kreativnosti. Cilj ovog istraživanja je provera mogućnosti razlikovanja umetnika od neumetnika na višedimenzionalnom testu opšte kreativnosti, kako u pogledu ukupnog postignuća na testu, tako i u pogledu postignuća na različitim subskalama.

Uzorak je činilo 128 studenata Beogradskog Univerziteta, od čega je bilo 66 studenata umetničkih fakulteta i 62 studenta neumetničkih fakulteta. Kao merni instrument korišćen je višedimenzionalni test kreativnog mišljenja baziran na Gilfordovom i Torensovom modelu kreativnosti. Test se sastoji iz četiri subskale: fluentnost (sposobnost generisanja velikog broja ideja i alternativnih rešenja nekog problema), produktivnost (sposobnost generisanja raznovrsnih ideja i različitih pristupa rešavanju problema), originalnost (sposobnost stvaranja novih, retkih i neobičnih ideja) i elaboracija (sposobnost uoptunjavanja ideja detaljima, odnosno dodavanje detalja u cilju boljeg razumevanja). Rezultati su pokazali da se umetnici ne razlikuju od neumetnika u pogledu opšte kreativnosti. Ipak, kada se postignuće ove dve grupe poredi na svakoj od subskala pojedinačno, vidi se da su umetnici bolji na subskali Originalnost ($t(126) = 3.662, p < 0.01$), razlika na subskali Produktivnost je granične značajnosti ($t(126) = 1.843, p = 0.068$), dok na subskalama Fluentnosti i Elaboracije nema razlika između ove dve grupe. Kanonička diskriminaciona analiza je primenjena sa ciljem da se utvrdi pomoću kojih aspekata kreativnosti se najbolje može izvršiti razlikovanje između umetnika i neumetnika. Izdvojila se jedna diskriminativna funkcija ($F(1,126) = 0.797; F(1,126) = 28.074; p < 0.01$). Koeficijent kanoničke korelacije je 0.450, tako da je na

osnovu diskriminativne funkcije, koja je najviše zasićena dimenzijom Originalnost, moguće uspešno klasifikovati 71.9 % ispitanika. Na osnovu dobijenih rezultata, a u skladu sa teorijskim postavkama i nalazima ranijih istraživanja, mogu se izvesti dva zaključka. Prvi, da je za merenje kreativnosti potrebno koristiti višedimenzionalne testove raznovrsnog sadržaja i zahteva, jer se korišćenjem jednodimenzionalnih testova ne dobija uvid u sva moguća ispoljavanja kreativne sposobnosti. Drugi, da je originalnost osobina koja deli umetnike od neumetnika te da je za merenje umetničke kreativnosti potrebno koristiti testove koji mere upravo ovu sposobnost.

Ključne reči: kreativnost, umetnici, originalnost

GENERAL CREATIVITY AND ASPECTS OF CREATIVE THINKING IN ARTISTS AND NON-ARTISTS

This study examined differences between artists and non-artists creativity profiles, considering both general creativity and specific aspects of creative thinking. A sample of 128 students (66 artists and 62 non-artists) completed a multidimensional creativity test. Results have shown no significant differences between these two groups in general creativity. On the other hand, artists scored higher on Originality subscale ($t(126) = 3,662, p < .01$). Results of discriminant analyses support these findings by showing that respondents on the basis of creativity, mostly Originality, could be classified with 71.9% of accuracy. These findings suggest that usage of multidimensional tests is essential for creativity measurement, and that artists and non-artists differ on the basis of Originality.

Keywords: creativity, artists, originality

SPONTANOST U PROSTORU PETOFAKTORSKOG MODELA - PRELIMINARNA STUDIJA

Nina Hadžiahmetović i Jadranka Kolenović – Đapo
Filozofski fakultet u Sarajevu, Odsjek za psihologiju

Prethodna istraživanja pokazuju da se struktura spontanosti može objasniti preko pet faktora: Energije/Moći, Rasta, Hedonizma/Zadovoljstva, Slobode/Sklonosti riziku i Kreativnosti, ali se u kasnijim istraživanjima pokazalo da petofaktorska solucija nije uvek replicirana. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati spontanost u prostoru Petofaktorskog modela ličnosti, te je postavljen problem utvrđivanja latentne strukture u prostoru Petofaktorskog modela ličnosti, te povezanosti skupova varijabli spontanosti i Petofaktorskog modela. Uzorak se sastojao od 101 studenta 3. i 4. godine psihologije ($M = 20.01$, $SD = 5.64$). Instrumenti korišteni u istraživanju su: Upitnik za ispitivanje spontanosti (SAI – r) i NEO-PI-R. Analizom glavnih komponenti stavki Upitnika spontanosti, uz Varimax rotaciju, izdvojena su tri faktora (48.429% varijanse), prema sadržaju označena kao: Hedonizam, Kontrola, Energija. Faktorskom analizom u zajedničkom prostoru spontanosti i Petofaktorskog modela izdvojeno je pet faktora (58.868% varijanse) koji strukturalno konvergiraju Petofaktorskom modelu, s tim da se Energija projicira u Ekstraverziji, Hedonizam u Saradljivosti, a Kontrola u Otvorenosti Petofaktorskog prostora. Rezultati upućuju na to da bi se model spontanosti mogao subsumirati pod Petofaktorski model. Iako studija ima određene metodološke nedostatke, značajan je nalaz da spontanost verovatno i nije samostalan konstrukt, te bi bilo korisno nastaviti istraživati pozicioniranost spontanosti u prostoru empirijski potvrđenih konstrukata.

Ključne reči: spontanost, Petofaktorski model, zajednički prostor

SPONTANEITY IN THE FFM STRUCTURE - A PRELIMINARY STUDY

Spontaneity structure, although so far investigated, has not been addressed clearly and straightforwardly. The aim of the study was to analyze the spontaneity structure in the empirically

corroborated Five Factor Model and to assess the relationship between the spontaneity and FFM personality variable sets. Sample included $N = 101$ 3rd and 4th year psychology students ($M = 20.01$, $SD = 5.64$). The Spontaneity Assessment Inventory (the SAI r) and the NEO P R were applied. Preliminary results indicate the projection of the spontaneity factors within the FFM space, saturating Extraversion by Energy, Agreeableness by Hedonism and Openness by Control. Redundancy analysis of the spontaneity and five factor personality spaces shows 35.5 % and 12.8% of explained variance, respectively, indicating the adequacy of the spontaneity subsumption under the FFM structure. Further studies, to assess spontaneity to a greater extent, should be conducted.

Keywords: spontaneity, the Five Factor Model, shared variable space

RELACIJE BAZIČNIH DIMENZIJA LIČNOSTI I SOCIJALNIH STAVOVA ZASNOVANIH NA LEKSIČKOM PRISTUPU

Boban Petrović

Filozofski fakultet, Beograd

Jovan Međedović

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Pitanje odnosa ličnosti i stavova ima dugu tradiciju u psihologiji. Leksički pristup omogućava ispitivanje odnosa ličnosti i stavova na zajedničkoj platformi, jer predstavlja dovoljno univerzalan okvir koji nudi veliki i reprezentativan uzorak deskriptora ličnosti i stavova. Na bazi leksičkih studija ličnosti, u poslednjih 20-ak godina razvijen je i validiran široko primenjivan model ličnosti poznat kao Velikih pet. U poslednjih 10-ak godina, sve više se govori o 6-faktorskom modelu ličnosti, koji pored 5 poznatih dimenzija (koje se u manjoj ili većoj meri replikuju), govori i o šestoj – Poštenju. Iako dominantno proučavan i operacionalizovan u okviru HEXACO modela, postoje i druge operacionalizacije šestofaktorskog modela, poput Saucier-ovog modela Velikih 6. Na bazi leksičke hipoteze, razvijen je i model bazične strukture socijalnih stavova, po kome se mogu ekstrahovati 4 široka domena stavova - validacija na srpskom govornom području pokazala je da se radi o faktorima: Religioznost, Hedonizam, Racionalna duhovnost i Nacionalna privrženost. Do sada nisu realizovane sistematske studije odnosa leksički deriviranih dimenzija ličnosti i bazičnih socijalnih stavova. Stoga je osnovni cilj ovog istraživanja ispitivanje zajedničkog prostora bazičnih dimenzija ličnosti i bazičnih socijalnih stavova baziranih na leksičkom modelu. U ispitivanju je učestvovalo 250 ispitanika (66.4 % ženskog pola), prosečne starosti 39.2 godine (SD = 14.9). Kao mera bazične strukture ličnosti korišćen je Saucier-ov upitnik 36QB6, koji sadrži šest leksičkih faktora: Rezilijentnost, Ekstraverzija, Originalnost/Talenat, Saradljivost, Savesnost, Poštenje. Njima je pridružena skala Dezintegracije Kneževića i saradnika. Za ispitivanje socijalnih stavova korišćena je skraćena verzija Saucier-ovog "Inventara na rečniku zasnovanih izama" ("Survey on Dictionary-based Isms"), SDI-24, koji meri navedena 4 faktora socijalnih stavova. Obrada podataka zasnovana je na izračunavanju koeficijentata korelacija, faktorskoj i kanoničkoj korelacionoj analizi. Rezultati su pokazali da postoje niske, ali statistički značajne veze

između pojedinih dimenzija ličnosti i socijalnih stavova. Tako, osobe koje postižu više skorove na dimenzijama Neuroticizma (negativni pol Rezilijentnosti) i Dezintegracije imaju pozitivnije stavove prema tradicionalnim i religioznim izvorima autoriteta ($r_R=.13$). Oni koji postižu niže skorove na skalama Ekstraverzije, Saradljivosti i Poštenja biće više orijentisani ka sopstvenim interesima ($r_E=-.13$, $r_A=-.15$, $r_H=-.17$). Originalnost, Neuroticizam i Dezintegracija su dimenzije na kojima će nešto više skorove imati osobe sa većim skorovima na dimenziji Racionalne duhovnosti ($r_O=.18$, $r_N=.11$, $r_D=.12$). Savesnost i Poštenje su u vezi sa Nacionalnom privrženosti ($r_C=.20$, $r_H=.13$). Ovakvi nalazi su konzistentni bez obzira na primenjenu metodu analize. Rezultati ovog istraživanja ukazuju na nisku ali statistički značajnu i smisleno interpretabilnu međusobnu povezanost prostora bazične strukture ličnosti i socijalnih stavova, definisanih na bazi leksičke hipoteze. Posebno je važno naglasiti da je istraživanje pokazalo da svi faktori ličnosti, ne samo dominantno Otvorenost (Originalnost) i Saradljivost, imaju relacije sa socijalnim stavovima. Posebno je važno istaći ulogu dimenzije Poštenja, koja ima značajnu ulogu u objašnjenju socijalnih stavova. Rezultati imaju značajne teorijske implikacije.

Ključne reči: leksički pristup, bazična struktura ličnosti, šestofaktorski model, bazični socijalni stavovi

RELATIONS BETWEEN BASIC DIMENSIONS OF PERSONALITY AND SOCIAL ATTITUDES BASED ON LEXICAL APPROACH

Lexical approach is a universal framework for examining the relationship of the basic dimensions of personality and social attitudes. Based on the lexical hypothesis, six-factor model of personality and four-factor model of basic social attitudes are developed. The aim of this study was to investigate the joint space of the basic dimensions of personality and basic social attitudes based on the lexical model. The survey involved 250 respondents, average age 39.2 years ($SD = 14.9$). The sample included 66.4% female respondents. Measures of basic personality traits (six factors lexical model explored via Saucier's 36BFQ instrument) and basic social attitudes (lexical model of ISMS measured by the Saucier's SDI-24 scale) were administered. Data analysis was based on correlation analysis, principal component analysis and canonical correlation analysis. The results

showed that there were low, but statistically significant relationships between certain dimensions of personality and social attitudes. Neuroticism and Disintegration were shown to be positively related with Religiosity ($r_R=.13$), and Extraversion, Agreeableness and Honesty negatively with Hedonism ($r_E=-.13$, $r_A=-.15$, $r_H=-.17$). Originality, Neuroticism and Disintegration were correlated with Rational spirituality ($r_O=.18$, $r_N=.11$, $r_D=.12$), and Conscientiousness and Honesty with National adherence ($r_C=.20$, $r_H=.13$). These findings were consistent regardless of the method of analysis. The results have important theoretical implications.

Keywords: lexical approach, basic structure of personality, six-factor model of personality, basic social attitudes

OPĆI FAKTOR LIČNOSTI I INTELIGENCIJA KAO PREDIKTORI PREDIGEROVIH I HOGANOVIH DIMENZIJA INTERESA

Srebrenka Letina

Institut za društvena istraživanja, Zagreb

Barbara Kristofić-Ambruš

Institut za istraživanje i razvoj ljudskih potencijala

Predigerove dimenzije ljudi/stvari (LJS) i podaci/ideje (PI) te Hoganove dimenzije socijalnost/konformnost (S i K) često su korišteni faktori višeg reda u području istraživanja interesa. Cilj istraživanja bio je ispitati prediktivnu snagu općeg faktora ličnosti (GPF), opće inteligencije i spola kao prediktora Predigerovih i Hoganovih dimenzija interesa. U istraživanju su sudjelovala dva različita uzorka: uzorak 1 čine 132 VSS djelatnika tvrtke (M=33%, Ž=67%, raspon dobi 22-48 g.), a uzorak 2 čine 306 učenika strukovnih srednjih škola (M=27%, Ž=73%, raspon dobi 15-19 g.). Primijenjeni su sljedeći instrumenti: Big Five Petfaktorski upitnik ličnosti, Hollandov Upitnik profesionalnih interesa, Multifaktorska baterija testova – subtestovi perceptivne brzine, numeričke i prostorne sposobnosti te verbalne inteligencije, i Progresivne matrice za napredne. Analizom glavnih komponenti na pet crta ličnosti dobiven je jedan faktor koji objašnjava 50% varijance u rezultatima. Kao rezultat na općem faktoru ličnosti (GPF) korišten je tako dobiven faktorski rezultat svakog ispitanika (N=438). U cilju provjere prediktivne snage GFP i inteligencije za dimenzije interesa višeg reda kao kriterijskih varijabli, proveden je niz hijerarhijskih regresijskih analiza na cijelom uzorku. U prvoj je skupini tih analiza prediktor u prvom koraku je opći faktor ličnosti, u drugom koraku inteligencija, a u trećem spol, dok je u drugoj skupini u prvom koraku prediktorska varijabla spol, u drugom opći faktor ličnosti, a u trećem inteligencija. Ukupna varijanca u LJS dimenziji objašnjena je 23% odabranim skupom varijabli prediktora – GFP 1,5% (Beta=-0.12; $p=0.02$), inteligencijom 4% (Beta=-0.21; $p=0.00$), te spolom 18% (Beta=0.43; $p=0.00$); u drugoj hijerarhijskoj regresijskoj analizi gdje je u prvom koraku prediktor spol, njime se objašnjava 21% (Beta=0.46; $p=0.00$), a GPF i inteligencija skromno doprinose objašnjenju varijance (Beta=-0.12, $p=0.01$; Beta=-0.12; $p=0.02$). Varijanca u PI dimenziji objašnjena je ukupno samo 5%, gdje GPF objašnjava manje od 3% (Beta=0.17; $p=0.00$), a inteligencija i spol nemaju

značajan doprinos. Varijanca u K dimenziji objašnjena je ukupno 16%, faktorom ličnosti 4% ($Beta=0.21$; $p=0.00$), inteligencijom 4% ($Beta=-0.02$; $p=0.00$), dok spol doprinosi povrh tih varijabli još 8% u prvoj hijerarhijskoj analizi ($Beta=-0.29$; $p=0.00$), dok u drugoj hijerarhijskoj analizi, u prvom koraku spol objašnjava 10% ($Beta=-0.32$; $p=0.00$). Varijanca u S dimenziji objašnjena je ukupno 13%: GFP se nije pokazao prediktivnim ($Beta=0.21$; $p=0.655$), inteligencija objašnjava 2% ($Beta=-0.13$; $p=0.02$), a spol doprinosi još 11% ($Beta=0.34$; $p=0.00$), dok u drugoj hijerarhijskoj analizi povrh spola, ličnost i inteligencija nemaju značajan doprinos. Dobiveni rezultati ukazuju na postojanje različite važnosti odabranog skupa prediktora na predviđanje dimenzija interesa višeg reda. Također, ukazuju na važan doprinos spola, te relativno niži doprinos GFP i inteligencije u objašnjavanju nekih hipotetskih dimenzija. Istraživanje predstavlja doprinos metodološkim i praktičnim implikacijama ispitivanja prediktivne snage inteligencije i GFP za previđanje dimenzija interesa višeg reda.

Ključne riječi: opći faktor ličnosti, interesi, ljudi/stvari i podaci/ideje dimenzija, socijabilnost, konformnost

GENDER, PERSONALITY AND INTELLIGENCE AS PREDICTORS OF PREDIGER'S AND HOGAN'S DIMENSIONS OF INTERESTS

This study investigated gender, personality and intelligence as predictors for dimensions of interests hypothesized by Prediger (data/ideas-DI and things/people -TP) and by Hogan (sociability-S and conformity-C) on two different samples regarding level of education. Sample 1 consisted of adults with university degree and sample 2 consisted of high school students (respective $N_s=132$ and 306). Hierarchical regression analyses revealed somewhat different patterns of results for two samples; gender seems to explain less variance in sample of adults for most dimensions. In sample 1 gender explains 9% of variance in results in TP, while 27% in sample 2. After adding results for big five personality traits, in sample 1, 16% more variance was explained and 10% in sample 2. Finally, adding intelligence in third step doesn't explain new unique variance. For DI dimension, most of the variance is explained by personality (sample 1 – 13%; sample 2 – 25%).

Keywords: big five personality model, interests, data/ideas and things/people dimension, sociability, conformity

ANALIZA PSIHOBIOLOŠKOG MODELA LIČNOSTI NA OSNOVU DOSADAŠNJIH EMPIRIJSKIH REZULTATA

Tamara Džamonja Ignjatović

Fakultet političkih nauka, Beograd

Marko Milanović

Filozofski fakultet, Beograd

Psihobiološki model temperamenta i karaktera Roberta Klonindžera posle skoro četvrt veka postojanja pretrpeo je različite kritike i izvesne modifikacije, ali i dalje opstaje kao uticajan model, posebno kada je reč o koncipiranju modela za objašnjenje i procenu poremećaja ličnosti. O tome svedoče i aktuelni pokušaji da se poslednja verzija DSM klasifikacije poremećaja ličnosti zasnuje na ovom modelu. Klonindžerov Psihobiološki model obuhvata četiri dimenzije temperamenta (Potraga za novinama-NS, Izbegavanje štete-HA, Zavisnost od nagrade-RD i Perzistencija-P) i tri dimenzije karaktera (Samousmerenost-SD, Kooperativnost-C, Self-transcendencija-ST). Ovaj rad predstavlja pokušaj kritičke analize zasnovanosti osnovnih teorijskih postulata na osnovu dosadašnjih empirijskih rezultata istraživanja u svetu i našoj sredini. Ukupno je analizirano sedam studija. Rad je koncipiran tako da prikazuje rezultate analize strukture modela (faktorske analize) i psihometrijske karakteristike (interna konzistentnost) njegove upitničke operacionalizacije TCI-R na nivou osnovne podele modela na temperament karakter, osnovnih dimenzija ličnosti, posebnih aspekata (subskala) i ajtema. Rezultati analize koncepata i empirijskih podataka različitih istraživanja ukazali su na teškoće validacije sedmodimenzionalnog modela različitim metodama faktorske analize. Iako postoji opravdanost zasnivanja modela ličnosti na funkcionalnoj organizaciji CNS-a kao adaptivnih odgovora na signale nagrade, kazne i novine, može se uočiti nedoslednost u specifikaciji i diferenciranju dimenzija temperametna koji reprezentuju ove funkcionalne sisteme CNS-a. To se posebno odnosi na konceptualnu nehomogenost dimenzije Potraga za novinama, što potvrđuju i podaci faktorske analize, kao i nedovoljno jasnoj diferencijaciji Zavisnosti od nagrede u odnosu na Perzistenciju. Poseban problem predstavlja specifikacija užih dimenzija, od kojih neke nisu ni adekvatno konceptualno zasnovane i empirijski pripadaju drugim skalama. Konačno, analiza sadržaja ajtema, kao i niske korelacije ajtema sa skalama i subskalama koje ih reprezentuju, takođe

ukazuju na potrebu za modifikacijama Psihobiološkog modela i njegove upitničke operacionalizacije.

Ključne reči: Psihobiološki model ličnosti, temperament, karakter, TCI-R, meta-analiza

ANALYSES OF PSYCHOBIOLOGICAL MODEL OF PERSONALITY BASED ON EMPRICAL RESULTES OF CONTEMPORARY STUDIES

The Psychobiological model of temperament and character proposed by Robert Cloninger has been changed during last two decades according empirical findings and theoretical refinements. The model has had a great influence on the DSM classification of personality disorders. Despite that fact, there are still some unclear conceptual solutions and contradictory empirical data. This paper presents critical analyses of the basic theoretical assumptions based on empirical findings of seven studies. The authors discuss the results of structure analyses of the model (factor analyses studies) and the psychometric evaluation (internal consistency) of TCI-R inventory at levels of the two-part system of temperament and character; the seven basic dimension of personality; the inventory sub-scales; and the analysis of individual items.

The findings of analyses do not confirm several aspects of the seven-factor model. There is inconsistency in specification differentiation of some dimensions of personality, such as heterogeneous concept of Novelty Seeking or lack of differentiation between Reward Dependence and Persistence. Empirical data showed that some sub-scales have higher correlations with scales that conceptually don't belong. Finally, item analyses show that some of them have low correlation with scales that they should represent, as well as ambiguous or unclear content. We can conclude that some modification of the Psychobiological model and TCI-R inventory is necessary for further application to clinical practice.

Keywords: Psychobiological model of personality, temperament, character, TCI-R, meta-analyses

OSOBINE LIČNOSTI, PORODIČNA I SOCIJALNA INTERAKCIJA KAO PREDIKTORI IZLOŽENOSTI VRŠNJAČKOM NASILJU NA OSNOVNOŠKOLSKOM UZRASTU

Petar Čolović i Snežana Smederevac

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad

Pozicija žrtve u nasilnoj interakciji uobičajeno može biti determinisana nizom činilaca, među kojima se kao najvažniji mogu prepoznati osobine ličnosti i različiti modaliteti socijalne interakcije. Osnovni problem ovog istraživanja je utvrđivanje povezanosti između učestalosti trpljenja nasilnog ponašanja, osobina ličnosti, vaspitnih stavova roditelja i podložnosti uticajima vršnjaka. Uzorkom je obuhvaćeno 549 uč enika viših razreda osnovne škole (51 % ženskog pola). Primijenjena je Skala doživljavanja vršnjačkog nasilja iz Upitnika za procenu vršnjačkog nasilja (PRONA), koja obuhvata indikatore doživljavanja fizičkog, psihološkog i seksualnog nasilja. Vaspitni stavovi roditelja procenjuvani su Upitnikom vaspitnih stavova (UVS), koji obuhvata dve dimenzije – Afektivnu dimenziju i Dimenziju kontrole. Podložnost uticajima vršnjaka procenjuvana je Skalom za procenu podložnosti uticajima vršnjaka (SPPUV). Za procenu osobina ličnosti primenjen je upitnik Velikih pet plus dva (VP+2), kojim je obuhvaćeno sedam dimenzija – Neuroticizam, Ekstraverzija, Agresivnost, Savesnost, Otvorenost, Pozitivna valenca i Negativna valenca. U hijerarhijskoj regresionoj analizi, kriterijum je bio skor na skali Trpljenje nasilja; u prvom koraku, uvedeni su skorovi na skalama Upitnika vaspitnih stavova, u drugom skor na upitniku SPPUV i indikatori intenziteta socijalne interakcije sa vršnjacima, a u trećem skorovi na skalama upitnika VP+2. Dimenzije vaspitnih stavova značajno su povezane sa doživljavanjem nasilja ($R = 0.28$, $F(4, 532) = 11.54$, $p = 0.00$), pri čemu značajan parcijalni doprinos daje jedino Afektivna dimenzija vaspitanja od strane oca ($\beta = -0.22$, $p = 0.00$), tako da hladno vaspitanje korespondira sa češćim doživljavanjem uloge žrtve. Skup varijabli koje se odnose na socijalnu interakciju sa vršnjacima značajno doprinosi objašnjenju varijanse kriterijuma ($R = 0.39$, $p = 0.00$, $\Delta F(3, 529) = 14.77$, $p = 0.00$), pri čemu su značajni parcijalni prediktori skor na upitniku SPPUV ($\beta = 0.19$, $p = 0.00$), procena broja bliskih prijatelja ($\beta = -0.1$; $p = 0.02$), i procena sloge u odeljenju koje ispitanik pohađa ($\beta = -0.13$, $p = 0.00$). Osobine ličnosti, uvedene u analizu u trećem koraku, takođe značajno doprinose objašnjenju varijanse kriterijuma ($R = 0.51$, $p = 0.00$, $\Delta F(7, 52) = 11.40$, $p = 0.00$). Značajne parcijalne doprinose daju skorovi na skalama Ekstraverzija ($\beta = -0.21$; $p =$

0.00), Neuroticizam ($\beta = 0.23$; $p = 0.00$) i Otvorenost ($\beta = 0.14$; $p = 0.00$). Uvođenjem osobina ličnosti u model, parcijalni doprinos dimenzije Ograničavajuće vaspitanje majke postaje statistički značajan ($\beta = -0.17$; $p = 0.01$), dok doprinos procene broja bliskih prijatelja više nije značajan ($\beta = -0.04$; $p = 0.36$). Dispozicija za doživljavanje uloge žrtve vršnjačkog nasilja u najvećoj meri je povezana sa osobinama ličnosti ($R^2 = 0.11$), pri čemu bazična introverzija, povišena osetljivost za negativne stimulse iz spoljašnje sredine i nekonvencionalnost predstavljaju potencijalne faktore rizika. Sa trpljenjem vršnjačkog nasilja korespondiraju hladno vaspitanje oca i ograničavajuće vaspitanje majke, kao i konformiranje uticaju vršnjaka i nekohezivnost formalne vršnjačke grupe.

Ključne reči: vršnjačko nasilje, viktimizacija, osobine ličnosti, vaspitni stavovi roditelja, vršnjačka grupa

BULLYING IN PRIMARY SCHOOLS IN SERBIA: THE PREDICTORS OF VICTIMIZATION

The principal aim of this study is to examine the relations between personality traits, family interaction, social interaction and the exposition to bullying in primary schools. 549 primary school students (51% females) participated in the research. Victimization was assessed by the Victimization scale from the PRONA questionnaire. Personality traits were assessed by the Big Five Plus Two questionnaire (VP+2), while the family interaction was assessed by the Parenting Styles Questionnaire (UVS), and the proneness to peers' influence by the Proneness to Peers' Influence scale (SPPUV). The results of hierarchical regression analysis show that significant predictors of Victimization are Extraversion ($\beta = -0.21$, $p = 0.00$), Neuroticism ($\beta = 0.23$, $p = 0.00$), Openness ($\beta = 0.14$, $p = 0.00$), Affective dimension of father's parenting style ($\beta = -0.15$, $p = 0.03$; cold parenting corresponds with more frequent victimization), Control dimension of mother's parenting style ($\beta = -0.17$, $p = 0.01$; restrictive parenting corresponds with more frequent victimization), peers' influence ($\beta = 0.16$, $p = 0.00$) and the group cohesiveness of the school class ($\beta = -0.12$, $p = 0.00$).

Keywords: bullying, victimization, personality traits, parenting style, peers' influence

ASPEKTI AGRESIVNOSTI U MODELU HEXACO

Bojana Dinić i Snežana Smederevac

Filozofski fakultet u Novom Sadu, Odsek za psihologiju

Rezultati dosadašnjih istraživanja pokazuju da se agresivnost, sa svim svojim funkcijama i formama, može dovesti u vezu s različitim dimenzijama ličnosti. Najčešće se hostilni aspekti agresivnosti povezuju s negativnim afektivitetom, a instrumentalni aspekti sa dimenzijama poput prijatnosti u leksičkim modelima, ili agresivnosti u psihobiološkim modelima. Model HEXACO razvijen je na osnovu novijih leksičkih studija i, osim uvođenja šestog faktora, Poštenja, pokazuje izvesne razlike i u sadržaju ostalih dimenzija relevantnih za konstrukt agresivnosti. Na primer, indikatori hostilnosti i besa, koji se uobičajeno pripisuju dimenziji neuroticizam, u okviru HEXACO modela smešteni su u domen prijatnosti, i u potpunosti su isključeni iz dimenzije Emocionalnost. Cilj ovog istraživanja je ispitivanje relacija različitih aspekata agresivnosti i dimenzija ličnosti modela HEXACO. Uzorak je činilo 459 ispitanika ($M = 203$, $\bar{Z} = 256$), starosti od 16 do 63 godina. Primenjena je 100-ajtemska verzija inventara HEXACO-PI-R i Uпитnik agresivnosti NODH, koji se sastoji od 69 stavki i sadrži četiri supskale koje su imenovane kao Naprasitost, Osvetoljubivost, Dominaciju i Hostilnost. Rezultati regresione analize su pokazali da se procenat objašnjenja varijanse kreće od 18.5 za Hostilnost do 38.5 za Osvetoljubivost. Naprasitost značajno objašnjava, pre svega, dimenzija Prijatnost ($\beta = -0.49$, $p < 0.001$), pa potom Savesnost ($\beta = -0.12$, $p < 0.01$) i Poštenje ($\beta = -0.10$, $p < 0.01$). Osvetoljubivost se može značajno objasniti na osnovu svih dimenzija HEXACO modela, osim Savesnosti, pri čemu najveći udeo u objašnjenju ostvaruju Poštenje ($\beta = -0.38$, $p < 0.001$) i Prijatnost ($\beta = -0.32$, $p < 0.001$), pa potom Ekstraverzija ($\beta = -0.14$, $p < 0.001$), Emocionalnost ($\beta = -0.10$, $p < 0.01$) i Otvorenost ($\beta = 0.09$, $p < 0.05$). Sve značajne dimenzije ostvaruju negativnu povezanost sa Osvetoljubivošću, osim Otvorenosti. Dominaciju značajno objašnjavaju Prijatnost ($\beta = -0.35$, $p < 0.001$), Poštenje ($\beta = -0.28$, $p < 0.001$) i Emocionalnost ($\beta = -0.15$, $p < 0.001$). Hostilnost se može značajno objasniti na osnovu Prijatnosti ($\beta = -0.37$, $p < 0.001$), a potom Emocionalnosti ($\beta = 0.14$, $p < 0.001$) i Savesnosti ($\beta = 0.11$, $p < 0.01$). Rezultati ukazuju na to da dominantnu ulogu u objašnjenju različitih aspekata agresivnosti imaju dimenzije Prijatnost i Poštenje. To implicira da agresivni afekat i moralna komponenta dele značajan deo varijabiliteta sa svim aspektima agresivnosti. Ostali aspekti ličnosti na različite načine

doprinosu specifičnim manifestacijama agresivnosti. S obzirom na to da je Emocionalnost operacionalizovana preko indikatora strašljivosti, anksioznosti, osetljivosti i zavisnosti, njen udeo u objašnjenju agresivnosti čini se posebno važan. Naime, negativne veze koje ova dimenzija ostvaruje sa Osvetoljubivošću i Dominacijom, a pozitivne sa Hostilnošću, ukazuju na mogućnost da ova dimenzija razlikuje hostilnu od instrumentalne agresivnosti.

Ključne reči: agresivnost, HEXACO, Upitnik agresivnosti NODH, Prijatnost, Poštenje

ASPECTS OF AGGRESSIVENESS IN HEXACO MODEL

The aim of this study was to examine relationships between the HEXACO personality dimensions and dimensions of the Aggressiveness Questionnaire IPDH, named as Irascibility, Revengefulness, Dominance and Hostility. The sample included 459 participants, an age range from 16 to 63 years. Regression analysis was shown that the main predictor of almost all aspects of aggressiveness were Agreeableness and Honesty-Humility. Besides these, Emotionality was negatively correlated with Revengefulness and Dominance, and positively with Hostility. It seems that Emotionality dimension could be important in making a difference between hostile and instrumental aggressiveness.

Keywords: Aggressiveness, HEXACO, Aggressiveness Questionnaire IPDH, Agreeableness, Honesty-Humility

PREDIKTORI NASILNOG PONAŠANJA NA OSNOVNOŠKOLSKOM UZRASTU: OSOBINE LIČNOSTI DECE I VASPITNI STAVOVI RODITELJA

Dušanka Mitrović, Jasmina Kodžopeljić i Petar Čolović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad

Rezultati dosadašnjih istraživanja ukazuju na potrebu da se fenomen nasilnog ponašanja razmatra kao posledica dejstva niza međusobno povezanih činilaca, od kojih najvažniju ulogu imaju osobine ličnosti deteta i porodični kontekst. Osnovni cilj ovog istraživanja je utvrđivanje efekata osobina ličnosti dece i vaspitnih stavova roditelja na manifestaciju različitih obrazaca nasilnog ponašanja prema vršnjacima. Istraživanje je sprovedeno na 549 učenika starijeg osnovnoškolskog uzrasta iz gradskih i seoskih sredina sa teritorije Vojvodine. Za merenje osobina ličnosti primenjen je Upitnik Velikih pet plus dva (VP+2; verzija za decu). Upitnik je namenjen proceni sedam dimenzija ličnosti dobijenih na osnovu psiholeksičke studije u srpskom jeziku: Neuroticizam, Ekstraverzija, Savesnost, Agresivnost, Otvorenost, Pozitivna valenca i Negativna valenca. Vaspitni stavovi roditelja utvrđeni su preko procena dece o vaspitnim postupcima njihovih majki i očeva primenom Upitnika vaspitnih stavova (VS) koji je konstruisan na osnovu dvodimenzionalnog modela vaspitanja. Upitnik sadrži supskale za merenje afektivne dimenzije i dimenzije kontrole, čijim kombinacijama se mogu dobiti četiri vaspitna stava (toplo-popustljiv, toplo-ograničavajući, hladno-popustljiv i hladno-ograničavajući). Sklonost ka nasilnom ponašanju utvrđena je primenom Upitnika za procenu vršnjačkog nasilja (PRONA). Upitnik sadrži tri supskale: Sklonost nasilnom ponašanju, Doživljavanje vršnjačkog nasilja i Sklonost ka rizičnom ponašanju. Za utvrđivanje prediktora uloge nasilnika primenjena je hijerarhijska regresiona analiza. Set prediktorskih varijabli sačinjen od osobina ličnosti uveden u prvom koraku regresione analize pokazuje značajnu povezanost sa nasilnim ponašanjem ($R = 0.663$, $R^2 = 0.432$ $F(7.541) = 60.62$, $p = 0.00$) i objašnjava 43 % variranja kriterijuma. Značajan parcijalni doprinos u predviđanju nasilnog ponašanja nad vršnjacima pokazuju Agresivnost ($\beta = 0.152$, $p = 0.00$), Negativna valenca ($\beta = 0.587$, $p = 0.00$) i Pozitivna valenca ($\beta = 0.134$, $p = 0.00$) u pozitivnom, a Neuroticizam ($\beta = -0.139$, $p = 0.00$) u negativnom smeru. Sa uvođenjem vaspitnih stavova u drugom koraku regresione analize nije došlo do značajne promene u količini objašnjene varijanse kriterijumske varijable, a osobine ličnosti nisu promenile svoj prediktorski doprinos. Rezultati istraživanja pokazuju značajnu ulogu osobina

ličnosti u predikciji nasilnog ponašanja na osnovnoškolskom uzrastu. Veću sklonost ka vršnjačkom nasilju pokazuju deca sa izraženijom agresivnošću, sklonošću ka manipulativnom ponašanju, sa izraženijim doživljajem superiornosti, uz istovremeno manifestovanje hladnokrvnosti u socijalnim situacijama i manje sklonosti ka zabrinutosti i osećanju krivice.

Ključne reči: vršnjačko nasilje, osnovna škola, osobine ličnosti, vaspitni stavovi

PREDICTORS OF VIOLENT BEHAVIOR IN THE PRIMARY-SCHOOL AGE: CHILDREN'S PERSONALITY TRAITS AND PARENTING STYLES

The main objective of this research is to determine effects of the children's personality traits and the parenting styles on the violent behavior toward peers. The research includes 549 senior-primary-school-age pupils from Vojvodina. Personality traits have been assessed by the Big Five Plus Two Questionnaire (VP+2), containing seven scales: Neuroticism, Extroversion, Conscientiousness, Aggressiveness, Openness, Positive valence and Negative valence. Parenting styles have been assessed by the Parenting Styles Questionnaire (VS), while the Questionnaire for the Assessment of Bullying (PRONA) was applied as a measure of violent behavior. The results of the hierarchical regression analysis show that personality traits are significantly correlated with the violent behavior ($R=0.663$, $p=0.00$), while parenting styles do not contribute significantly. The results suggest that higher tendency to bullying is found in children with prominent aggressiveness, tendency to manipulative behavior, with distinct feeling of superiority, alongside with calmness in social situations, lower anxiety and lower feeling of guilt.

Keywords: bullying, primary school, personality traits, parenting styles

VRŠNJAČKO NASILJE U SREDNJIM ŠKOLAMA: POVEZANOST SA OSOBINAMA LIČNOSTI, POLOM I ŠKOLSKIM USPEHOM

Ivana Miščević i Petar Čolović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad

Osnovni problem istraživanja je utvrđivanje povezanosti između različitih vidova manifestovanja vršnjačkog nasilja na srednjoškolskom uzrastu, osobina ličnosti, pola i uspeha u školi. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 400 srednjoškolaca (49% ženskog pola) – 128 učenika I razreda, 127 učenika II razreda, 80 učenika III razreda i 65 učenika IV razreda. Za procenu vršnjačkog nasilja primenjen je Upitnik za procenu vršnjačkog nasilja – verzija za učenike srednjih škola (PRONA-S), koji obuhvata pet skala. Skala Fizičko nasilje obuhvata indikatore fizičke agresivnosti, koja uglavnom ima „napadački“, a u manjoj meri odbrambeni karakter. Skala Rizično ponašanje, pored opisa ekscenih ponašanja (od konzumiranja psihoaktivnih supstanci do sitnih krađa), obuhvata i eksplicitan pozitivan stav prema nasilničkom ponašanju. Viktimizacija se odnosi na doživljavanje vršnjačkog nasilja, što podrazumeva kako akte fizičkog nasilja, tako i doživljaj odbačenosti od strane vršnjaka. Socijalno prihvatljivo ponašanje, uz indikatore socijalne prilagođenosti, podrazumeva i zaštitnički stav prema ugroženima, dok se Psihološko nasilje odnosi na različite forme verbalne agresije i kompromitovanja drugih u socijalnim situacijama. Osobine ličnosti procenjivane su upitnikom Velikih pet plus dva (VP+2), koji obuhvata sedam dimenzija ličnosti – Neuroticizam, Ekstraverziju, Savesnost, Agresivnost, Otvorenost, Pozitivnu valencu i Negativnu valencu. U multivarijantnoj analizi kovarijanse, kriterijumske varijable bili su faktorski skorovi na prvim glavnim komponentama skala upitnika PRONA, kategorijalni prediktor bio je pol, dok su skup kontinuiranih prediktora (kovarijeteta) činili faktorski skorovi na dimenzijama iz prostora upitnika VP+2 i školski uspeh. Značajne parcijalne doprinose predikciji skora na skali Fizičko nasilje ($R = 0.62$, $p = 0.00$) imaju muški pol ($\beta = 0.27$, $p = 0.00$), školski uspeh ($\beta = -0.25$, $p = 0.00$), Negativna valenca ($\beta = 0.24$, $p = 0.00$) i Agresivnost ($\beta = 0.22$, $p = 0.00$). Sa skorom na dimenziji Rizično ponašanje ($R = 0.59$, $p = 0.00$) značajne parcijalne veze imaju Agresivnost ($\beta = 0.29$, $p = 0.00$), školski uspeh ($\beta = 0.26$, $p = 0.00$), muški pol ($\beta = 0.25$, $p = 0.00$) i Savesnost ($\beta = -0.18$, $p = 0.00$). Značajne parcijalne doprinose predikciji skora na skali Viktimizacija ($R = 0.46$, $p = 0.00$) imaju Neuroticizam ($\beta = 0.34$, $p = 0.00$), Otvorenost ($\beta = 0.17$, $p = 0.00$), Negativna valenca

($\beta = 0.14$, $p = 0.00$) i školski uspeh ($\beta = -0.14$, $p = 0.00$), a predikciji skora na skali Socijalno prihvatljivo ponašanje ($R = 0.48$, $p = 0.00$) značajno doprinose Ekstraverzija ($\beta = 0.25$, $p = 0.00$) i Savesnost ($\beta = 0.17$, $p = 0.00$). Skor na skali Psihološko nasilje ($R = 0.64$, $p = 0.00$) ima značajne parcijalne veze sa Negativnom valencom ($\beta = 0.49$, $p = 0.00$), Agresivnošću ($\beta = 0.24$, $p = 0.00$), Neuroticizmom ($\beta = -0.13$, $p = 0.00$) i Ekstraverzijom ($\beta = 0.12$, $p = 0.00$). Rezultati ukazuju da je sklonost ka nasilnom ponašanju u najvećoj meri povezana sa bazičnom agresivnošću i antisocijalnim tendencijama u ponašanju.

Ključne reči: vršnjačko nasilje, Velikih pet plus dva, školski uspeh, polne razlike

BULLYING IN SECONDARY SCHOOLS: RELATIONS WITH PERSONALITY TRAITS, GENDER AND SCHOOL ACHIEVEMENT

The principal aim of the research was to determine the relationship between the behaviours related to bullying (physical aggression, risky behaviours, victimization, socially acceptable behaviours and psychological violence) and personality traits, gender and secondary school achievement. 400 secondary school students (49% female) took part in the research. Questionnaire for the assessment of bullying – version for secondary school students (PRONA-S) was used as a measure of bullying, while Big Five Plus Two (VP+2) was used for the assessment of personality traits. The results of the multivariate analysis of covariance show that Physical aggression is related to gender (males scoring higher), school achievement, Negative Valence and Aggressiveness, while Risky behaviors are significantly related to Aggressiveness, school achievement, gender and Conscientiousness. Neuroticism, Openness, Negative valence and school achievement are significant predictors of Victimization, while Extraversion and Conscientiousness are significant predictors of Socially acceptable behaviours. Psychological violence is related to Negative valence, Aggressiveness, Neuroticism and Extraversion.

Keywords: bullying, personality traits, school achievement, gender differences

PSIHOPATIJA PREDVIĐA BLAŽE A AMORALNOST TEŽE OBLIKE KRIMINALNOG RECIDIVA

Janko Međedović

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Goran Knežević

Filozofski fakultet, Beograd; Institut za psihologiju, Beograd

Daliborka Kujačić

Kazneno-popravni zavod Beograd - Padinska skela

Nevena Đoković i Marko Jerinić

Filozofski fakultet, Beograd

Dosadašnja istraživanja koja su za cilj imala proučavanje odnosa između psihopatije i Amoralnosti nisu dala jednoznačne rezultate. Iako je sadržaj ovih koncepata donekle sličan, mogu se primetiti i razlike u samoj definiciji (koje se pre svega odnose na Brutalnu Amoralnost) a donekle i u empirijskom materijalu, i to onda kada se psihopatija meri pomoću metode rejtinga. U ovom istraživanju testirana je pretpostavka da Brutalna Amoralnost predstavlja ličnosnu dispoziciju za teže oblike kriminalnog ponašanja u odnosu na psihopatiju.

Hipoteza je testirana proučavanjem krivično-pravnog recidiva, odnosno broja pravnosnažnih krivičnih osuda koje ispitanik ima (blaži kriterijum povratništva) i penalnog recidiva, koji za kriterijum ima broj zavodskih sankcija koje su ispitaniku izrečene (teži oblik povratništva) u dva uzorka osuđenika. U prvom su se nalazile osobe na izdržavanju kazne u KP domu u Padinskoj Skeli, koji predstavljaju počiniocima lakših krivičnih dela (N=112), a drugi su činili osuđenici iz Zatvorske bolnice u Beogradu (N=113), koji su uglavnom osuđeni zbog težih krivičnih dela. Kao potencijalni prediktori analizirani su faktori iz modela Velikih pet, Dezintegracija, tri faktora amoralnih tendencija i psihopatija. Sve mere sem psihopatije prikupljene su metodom samoprocene. Psihopatija je procenjena pomoću revidirane Hareove ček liste (PCL-R), koja ispituje manipulativne i antisocijalne tendencije.

Rezultati istraživanja pokazuju da su oba faktora psihopatije stabilni prediktori krivično-pravnog recidiva kod počinitelaca lakših krivičnih dela ($B=0.14$; $p<0.05$ za manipulativne i $B=0.18$; $p<0.05$ za antisocijalne tendencije). Kada je u pitanju isti kriterijum kod lica osuđenih za vršenje težih krivičnih dela, antisocijalne tendencije ($B=3.92$; $p<0.05$) i faktor Brutalne Amoralnosti ($B=2.11$; $p<0.05$) pokazuju nezavisne doprinose objašnjenju povratništva. Najzad, kod penalnog recidiva kao kriterijuma, u populaciji lica osuđenih za teža krivična dela, Brutalna Amoralnost ($B=1.23$; $p<0.05$) i Dezintegracija ($B=1.23$; $p=0.01$) predstavljaju značajne prediktore. Ovi nalazi pokazuju da psihopatija zaista predviđa lakše oblike kriminalnog povratništva. Za teže oblike kriminalnog ponašanja odgovorne su pre svega brutalne i sadističke dispozicije koje su verovatno modulirane i šizotipalnim crtama opisanim kroz konstrukt Dezintegracije. Rezultati idu u prilog hipotezi da brutalna amoralnost predstavlja nezavisan ličnosni izvor zloćudnih oblika antisocijalnog i kriminalnog ponašanja.

Ključne reči: psihopatija, amoralnost, kriminalitet, povratništvo

PSYCHOPATHY PREDICTS MILD FORMS OF CRIMINAL RECIDIVISM, WHILE AMORALITY PREDICTS IT'S SEVERE FORMS

In this research several personality traits were examined as possible predictors of criminal recidivism: Big five factors, Disintegration, Amorality and psychopathy. Mild and severe forms of recidivism were set as criteria in two samples of convicts: the first one was consisted of perpetrators of minor crimes ($N=112$), and in second one were perpetrators of serious crimes ($N=113$).

Results showed that psychopathy features are stabile predictors of mild forms of recidivism in population of minor crimes perpetrators. When the same criterion is explored in population of serious crime perpetrators, antisocial aspects of psychopathy and Brutal Amorality have independent contribution in recidivism explanation. In the same population, Brutal Amorality and Disintegration are most important predictors of severe forms of criminal recidivism. Results obtained in research suggest that psychopathy represents personal disposition for milder forms of recidivism, while Brutal amorality can produce serious forms of persistent criminal behavior.

Keywords: psychopathy, amorality, criminality, recidivism

SPONTANA REGULACIJA NEGATIVNIH EMOCIJA I AKTIVACIJA SIMPATIKUSA

Asmir Gračanin, Maša Cek, Tea Vehovec, Tanja Babić i Igor Kardum

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Rijeci

Cilj eksperimenta bio je ispitati povezanost spontane upotrebe različitih strategija regulacije emocija i simpatičke aktivacije tokom doživljavanja negativnih emocija. Spontana upotreba emocionalne supresije i ponovne kognitivne procjene mjerene su upitnikom Emotion Regulation Questionnaire (ERQ) prilagođenim za procjenjivanje upotrebe strategija regulacije u specifičnoj situaciji. U istraživanju je sudjelovalo 149 ispitanika, studenata različitih fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Negativne emocije su inducirane upotrebom jednog standardiziranog emocionalnog filmskog isječka dok je za mjerenje temeljne razine aktivacije korišten jedan emocionalno neutralni isječak. Tokom gledanja filmskih isječaka kao indikatori simpatičke aktivacije mjereni su elektrodermalna aktivacija i amplituda perifernog pulsa. Prikupljeni su podaci o subjektivnom iskustvu, pomoću upitnika sastavljenog za potrebe ovog istraživanja. Utvrđeno je postojanje pozitivne korelacije između upotrebe ponovne kognitivne procjene i porasta aktivacije simpatikusa na mjeri amplitude perifernog pulsa ($r=0.19$, $p<0.05$). Ovakva povezanost opstaje i nakon statističke kontrole subjektivnog iskustva negativnih emocija. Rezultati su u suprotnosti s nalazima prethodnih istraživanja koja su uključivala direktnu manipulaciju strategijama regulacije emocija, a interpretirani su u kontekstu različitosti metodologija kao i u kontekstu važnosti individualnih razlika u upotrebi ponovne kognitivne procjene.

Ključne reči: elektrodermalna aktivacija, vazokonstrikcija, emocionalna supresija, ponovna kognitivna procjena

SPONTANEOUS REGULATION OF NEGATIVE EMOTION AND SYMPATHETIC ACTIVATION

The aim of the experiment was to test the relations between the spontaneous usage of two different emotion regulation strategies and sympathetic activation during the experience of negative

emotion. Spontaneous usage of emotional suppression and reappraisal were measured by Emotion Regulation Questionnaire (ERQ) adjusted for the self-reporting of the usage of regulation strategies in the specific situation. 149 students of University of Rijeka participated in the study. Negative emotion were induced by one standardized emotional movie clip, whereas one neutral clip has been used for the measurement of baseline autonomic activation. Electrodermal activation and peripheral pulse amplitude were measured as the indicators of sympathetic activation during both movie clips. Data about the subjective experience of negative emotion were collected with the questionnaire designed for the purpose of this study. A positive correlation between the reported usage of reappraisal and the increases in sympathetic activation measured by peripheral pulse amplitude has been found ($r=0.19$, $p<0.05$). Such a relation remained significant even after the statistical controlling of the subjective experience of negative emotion. These results are contrary to the findings of previous studies which employed the direct manipulation of the emotional regulation strategies, and they were interpreted in the context of different methodologies as well as in the context of the important individual differences in the usage of reappraisal strategy.

Keywords: electrodermal activation, vasoconstriction, emotional suppression, reappraisal

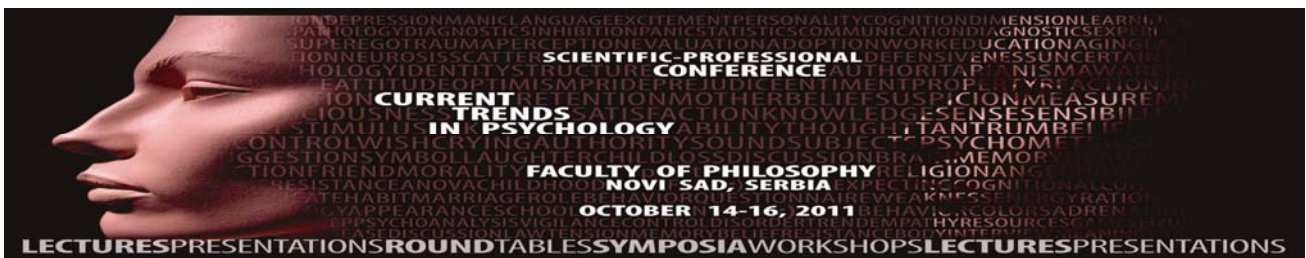
RAZLIKE U OSOBINAMA LIČNOSTI IZMEĐU TIPOVA ISPITANIKA FORMIRANIH NA OSNOVU PREFERENCIJE BOJA

Dunja Cigić i Željka Nikolašević

Filozofski fakultet Novi Sad

Cilj istraživanja je da pruži odgovor na pitanje da li postoje razlike u osobinama ličnosti između grupa ispitanika formiranih na osnovu preferencije boja. U istraživanju su učestvovali učenici treće godine novosadskih gimnazija, ukupno 104 ispitanika. Prvi instrument primenjen u istraživanju je Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire, koji obuhvata 50 stavki sa binarnim formatom odgovora i sastoji se od pet subskala: Aktivitet, Socijalnost, Anksioznost/Neuroticizam, Agresivnost/Hostilnost i Impulsivno traženje senzacija. Pored toga ispitanici su imali zadatak da na petostepenoj skali Likertovog tipa izraze za svaku od osam boja stepen dopadanja. Tokom procene boje su bile izložene na ekranu. U cilju klasifikovanja ispitanika primenjena je klaster analiza, nehijerahijski metod K sredina. Izolovana su dva klastera prilikom čijeg identifikovanja je korišćena kanonička diskriminaciona analiza, u kojoj je kriterijska varijabla bila pripadnost klasteru, a skup prediktora činili su odgovori o preferenciji boja. Nakon toga, u cilju ispitivanja razlika u osobinama ličnosti između identifikovanih klastera, primenjena je kanonička diskriminaciona analiza, u kojoj je kriterijska varijabla bila pripadnost klasteru po preferenciji boja, a skup prediktora su činili faktorski skorovi na prvim glavnim komponentama upitnika ZKPQ-50. Dobijeni rezultati (Vilksova $\lambda=0,304$; $p<0,01$) ukazuju da postoje razlike u osobinama ličnosti između ispitanika koji više preferiraju tamnije boje (braon, siva i crna) naspram jarkih boja (crvena, žuta). Izraženije osobine socijalne introverzije i neuroticizma/anksioznosti se beleže u grupi ispitanika kojoj se više dopadaju tamnije boje, dok se izraženije prisustvo osobina kao što su agresivnost i aktivitet beleže u grupi ispitanika koja više preferira jarke boje (Vilksova $\lambda=0,883$; $p<0,05$). Iz dobijenih rezultata uočljivo je da je moguće formirati klasterne ispitanika na osnovu preferencije boja i da se klasteri ispitanika formirani na osnovu preferencije boja razlikuju međusobno po osobinama ličnosti.

Ključne reči: preferencija boja, osobine ličnosti, Alternativni petofaktorski model ličnosti

DIFFERENCES IN PERSONALITY TRAITS BETWEEN THE TYPES OF SUBJECTS FORMED THE BASIS OF COLOR PREFERENCE

The objective of this investigation was to find out if there existed any differences in personality traits of subjects grouped according to the colour preference criterion. The study sample included a total of 104 subjects recruited from the third-year students of two grammar schools in Novi Sad, Serbia. The research instruments applied were the short version of the Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire and the Colour Preference Questionnaire designed particularly for the purpose of this investigation. The obtained results showed that there were personality differences between subjects preferring dark colours (brown, grey and black) and subjects preferring bright colours (red, yellow). Social introversion and neuroticism/anxiety were more prominent personality traits in subjects who preferred dark colours, while aggression and activity were more prominent in subjects who preferred bright colours.

Keywords: Colour preference, personality traits, Alternative Five-Factor Model of Personality

OSOBI NE LIČNOSTI I SPOSOBNOSTI KAO POTENCIJALNI ČINIOCI TAČNOSTI PROCENE ISKAZA

Valentina Baić

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije

U domaćoj, kao i inostranoj literaturi, ne nailazimo na istraživanja povezanosti tačnosti procene iskaza sa dimenzijama ličnosti i dimenzijama kognitivnih sposobnosti. Naime, najvećim delom u anglosaksonskoj literaturi, nailazimo na istraživanja koja se bave individualnim razlikama u veštini otkrivanja laganja. Uglavnom je ispitivan uticaj pola, starosti, radnog iskustva i profesije, dok je uticaj pojedinih osobina ličnosti i sposobnosti, ispitivan u kontekstu utvrđivanja pojedinačnih razlika u sposobnosti laganja. Cilj ovog istraživanja, bio je da se ispita da li pojedine osobine ličnosti kao i sposobnosti, doprinose tačnosti u procenjivanju laganja. Drugi cilj, odnosio se na ispitivanje značaja treninga u detektovanju laganja, na osobe sa različitim ličnim karakteristikama. U istraživanju se polazilo od dve pretpostavke. Prvo, polazilo se od pretpostavke povezanosti onih osobina koje imaju jasniji interpersonalni karakter, sa uspešnošću u procenjivanju laganja. Drugo, polazilo se od toga, da procena istinitosti iskaza predstavlja složenu interakciju različitih vidova procesiranja, zbog čega bi se bazične dimenzije kognitivnog funkcionisanja, mogle pokazati kao značajne determinante. U istraživanju je učestvovalo 60 ispitanika (49 muškaraca i 11 žena, starosti 22-25 godina), polaznika policijske obuke Centra za osnovno policijsko obrazovanje u Sremskoj Kamenici. Ispitanici su imali zadatak da u fazi pre i posle treninga u detektovanju laganja, procene istinitost iskaza subjekata, koji su bili prikazani na video snimcima. Za procenu kognitivnih sposobnosti primenjena je baterija testova KOG-9, dok je za procenu osobina ličnosti korišćen upitnik Velikih pet plus dva koji je namenjen merenju sedam dimenzija: Neuroticizam, Ekstraverzija, Agresivnost, Savesnost, Otvorenost, Pozitivna i Negativna valenca. Rezultati istraživanja pokazuju da je efekat treninga u detektovanju laganja bio značajan, odnosno da je tačnost procene posle treninga ($p = .039$), bila značajno veća od tačnosti procene pre treninga ($p = .145$). Rezultati u situaciji pre ($p = .692$) i posle treninga ($p = .306$), pokazuju da se sposobnosti vizuelne spacijalizacije, verbalnog rezonovanja i perceptivnih sposobnosti, ne pokazuju kao relevantne za svrhu predviđanja tačnosti procene. Pretpostavlja se da uspešnost u detekciji laganja, ne podrazumeva izraženost ovih sposobnosti, već verovatno izraženost pojedinih osobina ličnosti.

Dobijeni rezultati ukazuju da se kao najznačajniji prediktori tačnosti procene smatraju dimenzije ličnosti kao što su Savesnost (pre treninga $\beta = .474$; $p = .001$, posle treninga $\beta = .356$; $p = .011$) i Pozitivna valenca (pre treninga $\beta = .257$; $p = .021$, posle treninga $\beta = .421$; $p = .000$).

Ključne reči: trening detekcije laganja, inteligencija, osobine ličnosti, tačnost procene.

PERSONALITY TRAITS AND ABILITIES AS A POTENTIAL FACTORS CONCERNING ACCURACY OF EXPRESSIONS

Paper presents the research with the main aim to determine investigation regarding correlation of estimation accuracy of truth of statements and dimension of cognitive abilities, as well as with personality dimension encompassed by model named “Big five plus two” which was applied and intended for measurement of seven dimensions: Neuroticism, Extraversion, Aggressiveness, Conscientiousness, Openness, Positive and Negative valence. In the study took part 60 subjects (49 males and 11 females aged 22-25), participants in the Police Training Center for basic police education in Sremska Kamenica, who had the task, before and after training in detection of lying, to assess whether the subjects in the recorded interviews were telling true or lie. Obtained results do not support the importance of intelligence in estimation of lying accuracy and on the other hand they indicate the significance of particular personality dimensions such as Conscientiousness and Positive valence that are considered as the most significant predictors of estimation accuracy.

Keywords: training in detection of lying, intelligence, personality traits, the accuracy of estimates.

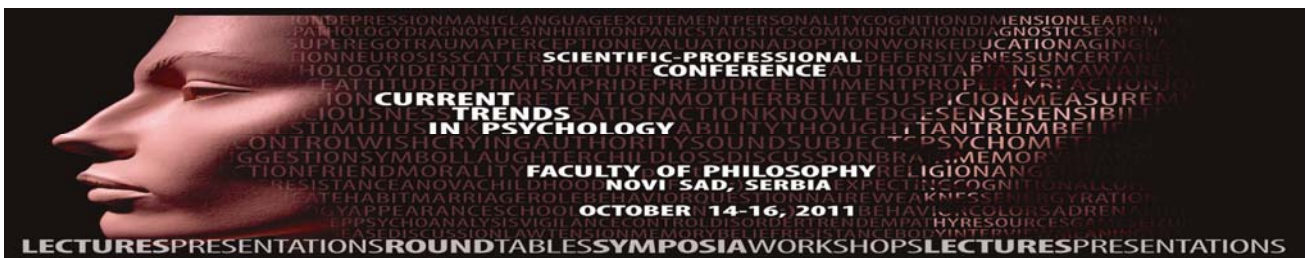

VIRTUELNA PONAŠANJA NA FACEBOOK-U: RELACIJE SA OSOBINAMA LIČNOSTI

Željka Nikolašević i Dunja Cigić

Filozofski fakultet Novi Sad

Osnovni cilj ovog istraživanja je da se utvrdi kakva je povezanost osobina ličnosti sa virtuelnim ponašanjima na društvenoj mreži Facebook. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 193 ispitanika (68 muškog i 125 ženskog pola), starosti od 18 do 56 godina, prosečne starosti 25.71 godina. U istraživanju su korišćena dva instrumenta: Procena virtuelnih ponašanja u društvenim mrežama i upitnik Velikih pet plus dva. U cilju utvrđivanja latentne strukture skupa indikatora virtuelnih ponašanja, u prostoru merenja upitnika VPDM sprovedena je analiza glavnih komponenti. Prema Scree kriterijumu, ekstrahovane su četiri glavne komponente (zajedno objašnjavaju 34.15% varijanse), koje su rotirane u Promax poziciju. Promax komponente su imenovane kao Zavisnost od interneta, Profil kao virtuelni self, Igranje online igrice i Negativni stav prema Facebook-u. U cilju utvrđivanja povezanosti između ponašanja na Facebook-u i osobina ličnosti, sprovedene su četiri multiple regresione analize. Kriterijumske varijable bili su faktorski skorovi na Promax komponentama iz prostora upitnika VPDM. Prediktorske varijable činili su faktorski skorovi na prvim glavnim komponentama skala upitnika VP+2. Rezultati regresione analize pokazuju umerenu povezanost osobina ličnosti i dimenzije Zavisnosti od Facebook-a ($R=.501$, $F(7, 182)=8.72$, $p<.000$). Značajan parcijalni doprinos predikciji skorova na dimenziji Zavisnost od Facebook-a ostvaruje jedino Negativna valenca ($\beta=.385$, $p=.000$). Za kriterijumsku varijablu Profil kao virtuelni self, koeficijent multiple korelacije iznosi $R=.339$ ($F(7, 182)=3.38$, $p<.002$). Kao značajni prediktori pokazali su se Savesnost ($\beta=-.208$, $p=.015$) i Neuroticizam ($\beta=.165$, $p=.052$). Kada se kao kriterijum uzme Negativan stav prema Facebook-u, rezultati pokazuju umerenu povezanost sa dimenzijama ličnosti upitnika VP+2 ($R=.344$, $F(7, 182)=3.50$, $p<.002$). Predikciji skora na dimenziji Negativan stav prema Facebook-u značajno doprinose skorovi na dimenzijama Ekstraverzije ($\beta=.316$, $p=.001$) i Pozitivne valence ($\beta=-.218$, $p=.027$). Regresioni model, u kom je Igranje online igrice uzet kao kriterijum, nije pokazao statističku značajnost. Rezultati istraživanja ukazuju da se virtualna ponašanja na Facebook-u mogu predvideti na osnovu određenog sklopa osobina ličnosti, a sve u zavisnosti od toga o kojem obliku virtuelnog ponašanja je reč.

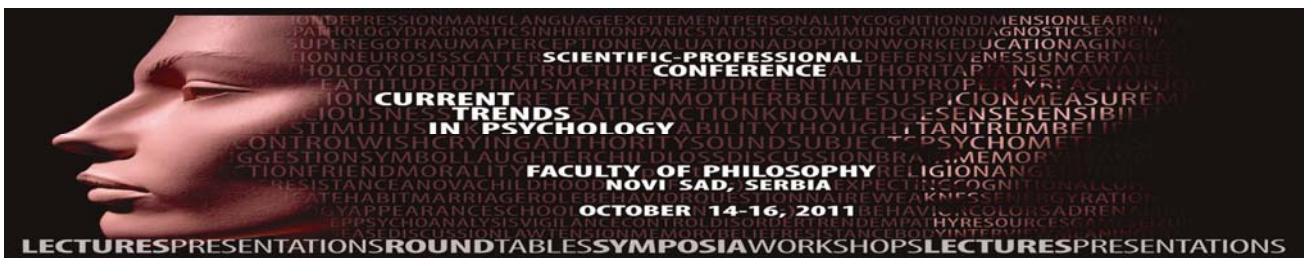

Ključne reči: Osobine ličnosti, virtuelna ponašanja na Facebooku

WAYS OF VIRTUAL BEHAVIOUR ON FACEBOOK: RELATIONS WITH PERSONALITY TRAITS

The main objective of this research is to determine the relations between personality traits and virtual behavior on social networking site Facebook. The study was conducted on a sample of 193 subjects (125 females), age 18 to 56 years, mean age 25. Assessment of virtual behavior in social networks, Big five plus two questionnaire were applied. In order to determine the relationship between behavior on Facebook and personality traits, conducted four multiple regression analysis. Negative valence have significant partial contribution to the prediction of scores on Facebook dependence. Conscientiousness and Neuroticism proved to be significant predictors for the dimension Profile as a virtual self. Extraversion and Positive valence were significant predictors for a factor of Negative attitude towards Facebook. The regression model, in which the Playing online games is taken as the criterion, did not show statistical significance.

Keywords: Personality traits, virtual behavior on Facebook

EMOTIONAL INTELLIGENCE AND PERFECTIONISM OF PROGRAMMERS AND PSYCHOLOGISTS

Monika Kostovska

Ss Cyril and Methodius University, Faculty of Philosophy, Institute of Psychology, Skopje, Macedonia

The aim of this research is to determine the level of perfectionism and emotional intelligence of programmers and psychologists. The control groups were chosen due to their growing presence in modern society and the different outcome of their actions and fields. Two tests were used in the research: APS (Almost Perfect Scale – Revised) used to calculate the degree of perfectionism and Trait Emotional questionnaire - Short form (TEIQue-SF) used to evaluate the emotional intelligence. The perfectionism is a complex variable in which 3 aspects are included: Standards, Neatness and Discrepancy. Standards and Neatness reflect the positive, adaptable perfectionism and the Discrepancy, the negative, maladaptible perfectionism. Results show that the arithmetic mean of the emotional intelligence of psychologists ($M = 177$) is higher than the one of programmers ($M = 165.5$). However, when it comes to the Standards variable, the arithmetic mean of psychologists ($M = 36.4$) show lower scores than the arithmetic mean of programmers ($M = 37.8$). This is also the case for the Neatness (programmers – $M = 21.2$, psychologists – $M = 19.2$). When it comes to negative perfectionism, shown through the Discrepancy, psychologists have a lower score ($M = 27.6$) than programmers ($M = 35.2$). Using statistic research and tests, the T test in this case, used for depicting the degree of the differences, we can show that all the variables mentioned above are smaller than the graph value of T for 8 degrees which is $T=1.86$ needed for a degree of importance of 0.05. This concludes that the difference between those two groups is not very considerable. Even though small, there is a difference in the EI and Perfectionism in psychologists and programmers. The results show greater emotional intelligence and ability to estimate and regulate the emotions for psychologists. As for perfectionism, programmers have a higher degree of positive perfectionism, which is interpreted through high level of Neatness and higher Standards, but also a higher degree of negative, maladaptible perfectionism than psychologist. This points out that the difference between the goals and their capabilities is great and that results in higher degree of stress and frustrations. This inducts

a feeling of incompetency and self-criticism, inability to get in touch with their feelings which directly results in lower emotional intelligence.

Keywords: emotional intelligence, perfectionism, programmers, psychologists

O STRUKTURI INTENZITETA AFEKTIVNOG DOŽIVLJAVANJA

Aleksandra Trogrlić

Filozofski fakultet, Novi Sad

Aleksandar Vasić i Dušana Šarčević

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkiatić, Novi Sad

Jedan od najčešće korišćenih instrumenata u merenju intenziteta afektivnog doživljavanja je skala AIM (Affect Intensity Measure). Skala sadrži 40 tvrdnji koje opisuju intenzitete različitih emocionalnih reakcija u tipičnim životnim okolnostima. Ispitanici na skali uređenih šestostepenih kategorija učestalosti procenjuju kako bi reagovali u tim okolnostima. Većina dosadašnjih nalaza uglavnom govori o prihvatljivim metrijskim karakteristikama ove skale, kao i da je prostor merenja skale AIM složene prirode, pri čemu se najčešće pominju faktori pozitivnog afektiviteta, negativnog intenziteta i negativnog reaktiviteta. Ali, ima i onih rezultata koji sugerišu izvesnu nejasnoću u prirodi pretpostavljene strukture. Rezultati analiza podataka nastalih primenom srpske verzije skale AIM upućuju na slične dileme. U analizama metrijskih karakteristika, strukture i korelata intenziteta afektivnog doživljavanja korišćeni su podaci nastali primenom više instrumenata namenjenih merenju različitih osobina, uključujući i skalu AIM, na prigodnom uzorku od 942 ispitanika (50% ispitanica), uzrasta od 22 do 65 godina. Skala AIM je prihvatljive reprezentativnosti i pouzdanosti ($m_{sa} = 0.92$, $\alpha = 0.89$, $\beta = 0.91$), ali sumnjive homogenosti ($h_1 = 0.17$, $h_2 = 0.48$) i valjanosti. U prostoru merenja skale AIM izolovane su dve dimenzije ($r = 0.03$) za koje se može pretpostaviti da odražavaju individualne razlike od atonije do elacije, odnosno ahedonije do hedonije. Komponenta atonije naspram elacije ($m_{sa} = 0.94$, $\alpha = 0.92$, $\beta = 0.92$, $h_1 = 0.28$, $h_2 = 0.68$) je replikacija prvog glavnog predmeta merenja čitave skale AIM ($r = 0.99$) i sažima varijansu individualnih razlika u intenzitetu reagovanja unutar pozitivnog afektiviteta. Druga komponenta ($m_{sa} = 0.89$, $\alpha = 0.84$, $\beta = 0.84$, $h_1 = 0.32$, $h_2 = 0.81$) obuhvata stavke sa niskim projekcijama na prvi glavni predmet merenja čitave skale AIM i sažima varijansu individualnih razlika u prisustvu, odnosno odsustvu afektivnog doživljavanja. Analize korelata ovih komponenata dodatno potkrepljuju njihova tumačenja, nastavljajući se na ranije sumnje u empirijsku zasnovanost konstrukta intenziteta afektivnog doživljavanja. Značajni korelati iz reda sociodemografskih

karakteristika i osobina ličnosti isti su i za prvu glavnu komponentu čitave skale AIM i za komponentu definisanu kao atonija naspram elacije. Među sociodemografskim karakteristikama izdvajaju se pol ($\beta = 0.18$) i obrazovanje (-0.07), a od osobina ličnosti neuroticizam (0.32), prijatnost (0.31), ekstraverzija (0.16), otvorenost za iskustvo (0.16), samopoštovanje (-0.17), samoeфикаsnost (0.13) i zadovoljstvo životom (0.18). Drugačiji su značajni korelati hipotetske dimenzije ahedonije naspram hedonije. Pol ima praktično nulti doprinos, stepen obrazovanja menja predznak (0.07), a kao značajan korelat pojavljuje se uzrast (-0.18). Prijatnost ima skroman doprinos (-0.08), ekstraverzija (0.29) i neuroticizam (0.35) objašnjavaju nešto više varijanse, a sada se pojavljuje i savesnost (-0.17). Samopoštovanje (0.11), samoeфикаsnost (-0.19) i zadovoljstvo životom (-0.07) menjaju predznak. Ove razlike u korelatima dodatno govore u prilog postojanju nezavisnih komponenata unutar problematično operacionalizovanog prostora intenziteta afektivnog doživljavanja.

Ključne reči: afektivno doživljavanje, intenzitet, kvalitet, struktura, korelati.

ABOUT STRUCTURE OF AFFECT INTENSITY

The psychometric properties of the *Affect Intensity Measure (AIM)* and its correlates are examined among 942 participants (50% females), age from 22 to 65. The Serbian version of *AIM* has good reliability, but questionable homogeneity and validity. Two independent components are isolated, tentatively defined as elation and hedonia. The validity of these components is tested through hierarchical regression analysis. Predictors are some socio-demographic characteristics and personality traits. Results of regression analysis additionally corroborate tentative definitions of these independent components. As a conclusion, there are two possibilities which are not mutually exclusive. Firstly, the Serbian version of *AIM* is an unsuccessful trial, and secondly, affect intensity and affect quality could not be measured separately.

Keywords: affect, intensity, quality, structure, correlates.

REAGOVANJE MAKIJAVELISTE U KONFLIKTNOJ SITUACIJI SA OSOBAMA RAZLIČITOG NIVOVA BLISKOSTI

Maja Đorđević Monti

Modena, Italija

Ana Busarac

Vojnomedicinska Akademija - VMA

Maja Nedeljković

Beograd, Srbija

U ovom istraživanju pošlo se od pretpostavke da Makijavelisti u konfliktnoj situaciji menjaju izbor taktike, tj. načina ophođenja sa osobom sa kojom su u konfliktu u zavisnosti od stepena bliskosti sa tom osobom. Taktike za koje smo se zainteresovali u ovom istraživanju su: manipulisanje, prisiljavanje, pogađanje i konformiranje. Anketnim ispitivanjem je ispitano 150 osoba starosti od 25 do 65 godina. Za ispitivanje Makijavelizma korišćena je Mach-V skala (R. Christie, F. L. Geis), a taktike su ispitane posebno konstruisanim upitnikom. Na osnovu rezultata na Mach-V skali izdvojeno je 78 ispitanika (na osnovu normi to su svi ispitanici koji imaju rezultat preko 60 od mogućih 100), koji su definisani kao Makijavelisti. Rezultati istraživanja su ukazali da je Makijavelizam u najvećoj korelaciji sa taktikom manipulisanja (što se pretpostavilo na osnovu teorije o Makijavelizmu), dobijen koeficijent korelacije je $r = 0.492$ ($p = 0.01$). Povezanost Makijavelizma i taktike prisiljavanja je $r = 0.375$ ($p = 0.01$), a taktike pogađanja $r = 0.242$ ($p = 0.01$). Povezanost sa taktikom konformiranja je negativna, dobijen je $r = -0.238$ ($p = 0.01$). Posebno je proveren izdvojen uzorak Makijavelista za već pomenute taktike i na osnovu rezultata na t-testu uočeno je da Makijavelisti ne koriste najčešće taktiku manipulacije, češće koriste ostale tri taktike. Ovaj rezultat ukazuje na nejednoobraznost ponašanja Makijavelista koje bi se moglo pretpostaviti na osnovu teorije na kojoj je konstrukt Makijavelizma baziran. Rezultat sa druge strane ide u prilog pretpostavci o fleksibilnosti makijavelista u izboru taktika. Dalja provera rezultata se odnosila na korišćenje taktika u zavisnosti od stepena bliskosti sa osobom sa kojom je Makijavelista u konfliktu. Definisana su tri nivoa bliskosti: primarni se tiče najbližih osoba (uža porodica, ukućani,

partner), sekundarni se odnosi na širu porodicu, prijatelje i poznanike, a tercijarni nivo bliskosti se odnosi na osobe u širem okruženju. Poređena je posebno svaka taktika za sva tri nivoa bliskosti. Dobijeno je da Makijavelista u zavisnosti od stepena bliskosti sa drugom osobom ne koristi u različitom stepenu pomenute taktike, sem u slučaju taktike konformiranja. Pokazalo se da se konformiranje najčešće koristi sa osobama primarnog nivoa bliskosti. Dobijen rezultat, $t = 4.047$ (proveren na nivou značajnosti od 0.01 i 0.05) pokazuje da postoji statistički značajna razlika u izboru taktike konformiranja sa osobama primarnog i tercijarnog nivoa bliskosti. Za razliku od interakcije sa ostalim osobama sa kojima može stupiti u konflikt, Makijavelistu karakteriše češće pasivno reagovanje u konfliktnim situacijama sa bliskim osobama. On se češće povlači ili povlađuje najbližim osobama.

Ključne reči: Makijavelizam, manipulacija, konformiranje, pogađanje, prisiljavanje

MACHIAVELLIAN IN CONFLICT SITUATION WITH PEOPLE OF DIFFERENT CLOSENESS LEVEL

This research examined association between Machiavellianism and using of the tactics: manipulation, compulsion, bargaining and conforming in a situation of conflict with another person. It is provided that there is highest correlation between Machiavellianism and manipulation $r=0.492$, as the theory of Machiavellianism assumes. After that it was tested whether the Machiavellian most common tactic was manipulation. Results show it was not. Machiavellians elected to a greater extent the other three tactics. Then all tactics were separately tested to verify whether the Machiavellians were using them in different degree depending of closeness with another person. Primary, secondary and tertiary levels of closeness were defined. Results show that Machiavellians more often use conforming tactics on primary level of closeness, i.e. with most closes persons.

Keywords: Machiavellianism, manipulation, compulsion, bargaining, conforming

EMOCIONALNA KOMPETENCIJA I SAMOPOŠTOVANJE STUDENATA SPORTA I FIZIČKOG VASPITANJA

Petar Mitić

Fakultet za sport i fizičko vaspitanje, Niš

Zorica Marković i Dušan Todorović

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet u Nišu

Iako samopoštovanje i emocionalna kompetencija predstavljaju različite konstrukte, istraživanja ukazuju da su ove varijable verovatno povezane jedna s drugom. S obzirom da emocionalna kompetencija i samopoštovanje mogu biti pozitivno povezani, samopoštovanje može delovati na kognitivne i afektivne odgovore, što lako dovodi do smanjenja uspešnog izvođenja različitih fizičkih i mentalnih aktivnosti, te može biti značajno za buduću profesiju studenata sporta i fizičkog vaspitanja. Pojam emocionalne kompetencije uključuje sposobnosti brzog zapazanja procene i izražavanja emocija; sposobnost uviđanja i generisanja osećanja koja olakšavaju mišljenje; sposobnosti razumevanja emocija i znanje o emocijama; kao i sposobnost regulisanja emocija u svrhu promocije emocionalnog i intelektualnog razvoja. Najčešća definicija samopoštovanja je Rozenbergova, koji opisuje samopoštovanje kao poželjan ili nepoželjan stav prema sebi. Rosenberg i Kaplan navode da su karakteristike pojma samopoštovanja, između ostalih, njegova emocionalna zasićenost i reflektivnost. Aktuelno samopoštovanje se, za razliku od globalnog, odnosi na to šta osoba misli o sebi u datom trenutku i kontekstu, a ne generalno. Cilj rada je ispitati stepen emocionalne kompetencije studenata sporta i fizičke kulture i povezanost emocionalne kompetencije sa aktuelnim i globalnim samopoštovanjem. Istraživanje je izvršeno na uzorku 143 studenata sporta i fizičkog vaspitanja.

Od instrumenata za merenje emocionalne kompetencije korišćen je Upitnik emocionalne kompetencije koji procenjuje tri aspekta emocionalne kompetentnosti: 1. Sposobnost uočavanja i razumijevanja emocija 2. Sposobnost izražavanja i imenovanja emocija i 3. Sposobnost upravljanja emocijama. Za merenje izraženosti globalnog samopoštovanja korišćena je Rozenbergova skala globalnog samopoštovanja. Za merenje aktuelnog samopoštovanja korišćena je Skala aktuelnog samopoštovanja koja meri aktuelnu samoprocenu 1. Fizičkog izgleda, 2. Socijalne adekvatnosti i 3.

Inetelektualnih sposobnosti. Rezultati pokazuju da između emocionalne kompetencije i globalnog samopoštovanja nema povezanosti. Međutim postoji pozitivna povezanost između emocionalne kompetencije i aktuelnog samopoštovanja generalno ($r = .279$, $\text{Sig.} < 0,01$), kao i svake pojedinačne skale emocionalne kompetencije sa subskalama samopoštovanja i to intelektualnih sposobnosti ($r = .318$, $\text{Sig.} < 0,01$) i fizičkog izgleda ($r = .231$, $\text{Sig.} < 0,01$), dok rezultati skale socijalna adekvatnost koreliraju samo sa subskalom razumevanja emocija ($r = .177$, $\text{Sig.} < 0,05$). Dobijeni rezultati potvrđuju pretpostavku o povezanosti emocionalne kompetencije i aktuelnog samopoštovanja. Posebno je interesantan podatak o povezanosti emocionalne kompetencije sa aktuelnim samopoštovanjem u sferi fizičkog izgleda studenata sporta i fizičkog vaspitanja, što se može objasniti i specifičnošću studija koje pohađaju.

Ključne reči: emocionalna kompetencija, globalno samopoštovanje, aktuelno samopoštovanje

EMOTIONAL INTELLIGENCE (COMPETENCE) AND SELF-ESTEEM OF STUDENTS OF SPORT AND PHYSICAL EDUCATION

The aim of the paper is to examine the connection and the prominence of emotional competence and self-esteem in students of sport and physical education. The survey was conducted on a sample of 143 respondents. From the instruments for measuring emotional competence, Emotional Competence Questionnaire was used. To measure the prominence of global self-esteem, Rosenberg self-esteem scale was used. State Self-Esteem Scale was used to measure state self-esteem. The results show that there is no connection between emotional competence and global self-esteem. However, there is a positive association between emotional competence and state self-esteem in general ($r = .279$, $\text{Sig.} < 0,01$), as well as of each scale of emotional competence with the self-esteem subscales of intellectual abilities ($r = .318$, $\text{Sig.} < 0,01$) and physical appearance ($r = .231$, $\text{Sig.} < 0,01$), whereas the results of social adequacy scale correlate only with the emotional understanding subscale ($r = .177$, $\text{Sig.} < 0,05$). The differences in the level of prominence of the overall state self-esteem ($\text{Sig.} < 0,05$) and the dimension of physical appearance ($\text{Sig.} < 0,01$) were found in favor of the female students.

Keywords: emotional competence, global self-esteem, state self-esteem

POVEZANOST KONSTRUKTA OPUŠTENOST SA BAZIČNIM CRTAMA LIČNOSTI

Čigoja, N., Stevanović, N., Simović, U., Ramović, O. i Glušac, D.

U svakodnevnom govoru se pojavljuju novi izrazi čija upotreba nosi sa sobom brojne implikacije za ličnost i individualne razlike. U okviru studentskog projekta istraživali smo implikacije pojma "opuštenost" sa kojim se sve češće susrećemo. Istraživanje je izvedeno u dve faze - predistraživanje i glavno istraživanje.

U Rečniku srpsko-hrvatskog jezika glagol "opustiti se" označava sledeće radnje - dati sebi slobodu, osloboditi se napregnutosti, zanemariti, prestati se ustručavati, prepustiti se toku događaja, prestati se aktivno odnositi prema životu, zapustiti se. Da bi istražili značenje ovog pojma u svakodnevnom govoru, izveli smo predistraživanje, kvalitativno, eksplorativnog tipa, na uzorku od 16 studenata druge godine psihologije. Studenti psihologije su opuštenost najčešće opisivali kao pozitivnu osobinu koja ukazuje na odsustvo prenaplašenih emocionalnih reakcija, bezbrižnost, druželjubivost, nezavisnost, lenjost, ležernost i sklonost ka uživanju.

Na osnovu rečničke definicije i predistraživanja značenja ovog pojma, definisali smo opuštenost kao subjektivni način reagovanja u različitim situacijama koji se manifestuje kroz smireno, strpljivo, bezbrižno, samopouzdanost i tolerantno ponašanje u interakciji sa drugim osobama. Ova crta ličnosti implicira emotivnu uravnoteženost, komunikativnost i odsustvo psihotičnosti. Takođe, nije nužno vezana za neodgovorno ponašanje, nebrigu i nezainteresovanost.

Cilj glavnog istraživanja je eksploracija veze konstrukta opuštenosti sa osnovnim crtama ličnosti.

Konstrukt opuštenost je operacionalizovan kroz pet indikatora na osnovu kojih je konstruisan upitnik od 40 stavki. Za procenu je korišćena petostepena skala procene Likertovog tipa, od »uopšte se slažem« do »slažem se u potpunosti«. Na upitnik je odgovorilo 68 studenata druge godine psihologije (9 muškog pola i 59 ženskog pola).

Pouzdanost skale merena Kronbahovim alfa koeficijentom je 0.910. Faktorska analiza skale opuštenosti (ekstrakcija faktora analizom glavnih komponenti sa Varimaks rotacijom) ukazuje na šest faktora koji objašnjavaju 53.630 % varijanse: zabrinutost (14.978 %), smirenost (11.636 %), samopouzdanost (8.296 %), tolerantnost (6.878 %), strpljivost (6.476 %) i bezbrižnost (5.365 %). Korelacija sume skorova na skali opuštenosti sa samoprocenom opuštenosti je pozitivna umerena povezanost ($r = .584, p = .000$).

Korelacija sa pet bazičnih crta ličnosti, merenih putem NEO-PI-R upitnika Koste i MekRea, daje značajne rezultate sa neuroticizmom ($r = -.792, p = .000$), ekstraverzijom ($r = .308, p = .013$) i savesnošću ($r = .477, p = .000$). Kada su u pitanju korelacije sa faktorima, najznačajnije su korelacije između zabrinutosti i neuroticizma ($r = .635, p = .000$), samopouzdanosti i ekstraverzije ($r = .590, p = .000$) i samopouzdanosti i otvorenosti ($r = .460, p = .000$). Kada je u pitanju dimenzija psihoticizma, merena Delta inventarom ličnosti Kneževića, sa opuštenošću postoji negativna visoka povezanost ($r = -.624, p = .000$). Takođe, između opuštenosti i dimenzije amoralnosti, merene Kneževićevom Skalom amoralnosti, postoji negativna umerena povezanost ($r = -.525, p = .000$).

U odnosu na upotrebu pojma opuštenosti u svakodnevnom govoru, ovakvi nalazi impliciraju da se ova crta ličnosti vrednuje kao važna i koristi za regulaciju ponašanja ka neneurotičnom, ekstravertnom, savesnom, nepsihotičnom i moralnom spektru u svakodnevnicu.

Ključne reči: individualne razlike, opuštenost, bazične crte ličnosti

CORRELATIONS OF CONSTRUCT LAY-BACKNESS WITH BASIC PERSONALITY TRAITS

In our pre-research we've explored dictionary definitions and meanings attributed by second year students of psychology on a sample of 16 students using an explorative questionnaire. Based on our pre-research we've defined and operationalized lay-backness as a personality trait.

The goal of the main research was to explore connections of the construct "lay-backness" with basic personality traits. Using a Likert type, 40 item, questionnaire (Cronbach's alpha .910) on a sample of 68 students we've found significant correlations with basic personality traits.

In relation to usage of the term lay-back in every day speech the results imply that this personality trait is being valued as important and used for regulating behavior towards non-neurotic, extravertive, conscientiousness, non-psychotic and moral spectrum in everyday life.

Key words: individual differences, lay-back, basic personality traits

MERENJE I KORELATI OPŠTEG DOŽIVLJAJA SAMOEFIKASNOSTI

Dušana Šarčević i Aleksandar Vasić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić, Novi Sad

Aleksandra Trogrlić

Filozofski fakultet, Novi Sad

U socio-kognitivnoj teoriji samoeфикаsnost, kao jedan od važnih izvora motivacije, predstavlja uverenje osobe u sopstvene mogućnosti da će njene aktivnosti voditi željenim ishodom. Na osnovu podataka generisanih na prigodnom uzorku od 942 ispitanika oba pola (50% ispitanica), starosti od 22 do 65 godina i različitog obrazovnog statusa, proverene su metrijske karakteristike, struktura i korelati jedne skale za procenu opšte samoeфикаsnosti (GSE – General Self Efficacy Scale). Skala GSE sadrži 10 tvrdnji koje opisuju mišljenja, ponašanja i osećanja u vezi sa mogućnostima i veštinama u rešavanju problema i suočavanju u iznenadnim situacijama. U srpskoj, kao i u izvornoj verziji skale, stavkama su pridružene četvorostepene uredene kategorije (ne)slaganja. Kao i u drugim istraživanjima, koja su obavljena na uzorcima iz drugih populacija, skala GSE u srpskoj verziji ima vrlo dobre metrijske karakteristike. Procene reprezentativnosti ($r_{msa} = 0.90$) i homogenosti ($h_1 = 0.38$, $h_2 = 0.90$) su veoma zadovoljavajuće i ukazuju da je skala GSE sačinjena od jednog pregatnog skupa indikatora opšteg doživljaja samoeфикаsnosti. Iako je reč o instrumentu sa relativno malim brojem stavki, pouzdanost skale GSE sasvim je prihvatljiva i ujednačena s obzirom na način izračunavanja ukupnog rezultata ($\alpha = 0.86$; $\beta = 0.86$). Struktura glavne komponente, koja obuhvata 47% ukupne varijanse, ukazuje na jedan jasno definisan glavni predmet merenja skale. Projekcije indikatora samoeфикаsnosti na prvi glavni predmet merenja kreću se u rasponu od 0.49 do 0.74. Hijerarhijskom višestrukim regresionom analizom proverene su pretpostavke o značajnosti bazičnih dimenzija ličnosti iz Velike petorke i drugih osobina, kao što su samopoštovanje, zadovoljstvo životom i intenzitet afektivnog doživljavanja, u objašnjenju individualnih razlika u doživljaju samoeфикаsnosti. Rezultati ukazuju na značajne ukupne i dodatne doprinose ovih grupa prediktora u razumevanju opšteg doživljaja samoeфикаsnosti ($R^2 = 0.37$ i $R^2 = 0.41$). Sve osobine iz Velike petorke imaju statistički značajne parcijalne doprinose ali su, saglasno rezultatima većine dosadašnjih istraživanja, najveći i očekivanog predznaka oni koje imaju

Neuroticizam ($\beta = -0.30$) i Savesnost (0.23). Za razliku od drugih istraživanja, Prijatnost se ovde ispostavlja kao značajan prediktor, ali sa negativnim predznakom (-0.17). Naknadne provere otklonile su sumnje u to da je negativan parcijalni doprinos Prijatnosti individualnim razlikama u opštem doživljaju samoeфикаsnosti statistički artefakt. Objašnjenje ovakve povezanosti može se potražiti u prirodi osobina na koje upućuju konstrukti Prijatnosti i samoeфикаsnosti. Naime, Prijatnost implicira izvesnu dozu uzdržanosti koja je u suprotnosti sa asertivnom samouverenošću karakterističnom za uverenje u sopstvene mogućnosti. Ostali korelati su u pozitivnoj, mada po iznosu manjoj vezi sa samoeфикасношću, što se može shvatiti kao posledica opšte pravilnosti pozitivne mnogostrukosti, odnosno da pozitivne osobine stoje u pozitivnoj korelaciji.

Ključne reči: samoeфикаsnost, metrijske karakteristike, struktura, korelati.

MEASUREMENT AND CORRELATES OF GENERAL SELF-EFFICACY

The psychometric properties of the *General Self Efficacy Scale (GSE)* and its correlates are examined among 942 participants (50% females), age from 22 to 65. The Serbian version of *GSE* has good reliability and validity. The first principal component explains 47% of the total variance and indicates one significant main source of individual differences in general self-efficacy. Results have confirmed the hypothesis that significant correlates of self-efficacy are some basic traits from the *Big Five Inventory* and other personality traits such as self-esteem, satisfaction with life and affect intensity. The most significant correlates are neuroticism and consciousness. Agreeableness turns out to be in negative correlation with self-efficacy.

Keywords: self-efficacy, reliability, validity, structure, correlates.

POL, STAROST, OSOBINE LIČNOSTI, SAMOHENDIKEPIRANJE I NEREALISTIČKI OPTIMIZAM KAO PREDIKTORI ZADOVOLJSTVA ŽIVOTOM

Sandra Bijelić, Dušanka Mitrović i Željka Nikolašević
Filozofski fakultet, Novi Sad

Zadovoljstvo životom predstavlja kognitivnu komponentu subjektivne dobrobiti. Iako postoji slaganje u vezi sa najvažnijim komponentama "dobrog života" kao što su zdravlje i dobri interpersonalni odnosi, pojedine osobe pripisuju različitu težinu tim komponentama i imaju različite standarde "uspešnosti" u pojedinim domenima života. Dosadašnja istraživanja pružila su značajan doprinos prepoznavanju različitih činilaca koji mogu uticati na zadovoljstvo životom, ali efekti sklonosti ka korišćenju izvesnih strategija za suočavanje sa potencijalno negativnim fidbekom, kao ni nekih pozitivnih iluzija, nisu ispitani u dovoljnoj meri. Ovaj rad bavi se relacijama zadovoljstva životom sa starošću, polom, dimenzijama ličnosti po modelu Velikih pet, samohendikepiranjem i nerealističkim optimizmom, u cilju utvrđivanja specifičnog doprinosa svakog od ovih setova varijabli predviđanju zadovoljstva životom. Uzorak u istraživanju činio je 201 ispitanik, starosti od 18 do 63 godine, pri čemu je ispitanika muškog pola bilo 95, a ženskog 106. Instrumenti koji su korišćeni u istraživanju su Skala zadovoljstva životom (Satisfaction With Life Scale), upitnik Velikih pet (Big Five Inventory), Upitnik za procenu samohendikepiranja i Skala za procenu nerealističkog optimizma. Relacije su ispitane hijerarhijskom regresionom analizom, u kojoj je kriterijumska varijabla bila faktorski skor na skali zadovoljstva životom. Rezultati su pokazali da ne postoji povezanost između zadovoljstva životom i demografskih varijabli - starosti i pola. Povezanost između zadovoljstva životom i osobina ličnosti iz modela Velikih pet je značajna, pri čemu su značajni parcijalni doprinos imale varijable Prijatnost ($\beta = -0.162$; $p = 0.50$) i Neuroticizam ($\beta = 0.162$; $p = 0.53$). Promena koeficijenta multiple korelacije nije bila značajna nakon što su u narednom koraku analize uvedeni faktori samohendikepiranja kao prediktori, ali je jedan od faktora - spoljašnji hendikepi u situacijama postignuća - imao značajan parcijalni doprinos ($\beta = -0.181$; $p < 0.05$). Uvođenje dve dimenzije nerealističkog optimizma kao prediktora u poslednjem koraku analize dovelo je do značajne promene vrednosti koeficijenta multiple korelacije, a značajan parcijalni doprinos ostvario je faktor Procena verovatnoće dešavanja pozitivnih događaja ($\beta = 0.429$; $p < 0.01$). Nakon što je kontrolisan efekat svih prethodnih prediktora, nijedan prediktor nije

pokazao značajnu povezanost sa kriterijumom osim faktora nerealističkog optimizma – procena verovatnoće dešavanja pozitivnih događaja. Rezultati sugerišu posebno značajnu ulogu jedne od pozitivnih iluzija, nerealističkog optimizma, u predviđanju zadovoljstva životom.

Ključne reči: zadovoljstvo životom, velikih pet, samohendikepiranje, nerealistički optimizam

GENDER, AGE, PERSONALITY TRAITS, SELF-HANDICAPPING AND UNREALISTIC OPTIMISM AS PREDICTORS OF SATISFACTION WITH LIFE

The main objective of this research is to examine the effects of gender, age, personality traits, self-handicapping and unrealistic optimism on satisfaction with life. Participants were 201 examinees, age 18 to 63, females 106. Satisfaction With Life Scale, Big Five Inventory, Self-handicapping questionnaire and Optimism questionnaire were applied. The results of the hierarchical regression analysis show that gender and age are not significantly correlated with the satisfaction with life, while personality traits contribute significantly to the prediction of the criterion. Lower Neuroticism and lower Agreeableness are related to the higher satisfaction with life. The dimensions of the self-handicapping tendencies do not contribute significantly to the prediction of the criterion. After introducing two dimensions of the unrealistic optimism in the last step of the analysis, the only significant partial contribution is shown for the dimension of unrealistic optimism named Assessment of likelihood of positive events.

Keywords: satisfaction with life, Big Five personality traits, self-handicapping, unrealistic optimism

POVEZANOST PERFEKCIONIZMA SA ZADOVOLJSTVOM ŽIVOTOM, ANKSIOZNOŠĆU I DEPRESIVNOŠĆU

Jelena Oršolić

Odsjek za psihologiju Sarajevo, Filozofski fakultet u Sarajevu

Jadranka Kolenović -Đapo

Odsjek za psihologiju Sarajevo, Filozofski fakultet u Sarajevu

Nina Hadžiahmetović

Odsjek za psihologiju Sarajevo, Filozofski fakultet u Sarajevu

U današnje vrijeme na perfekcionizam se gleda kao na multidimenzionalni konstrukt koji ima svoje negativne i pozitivne aspekte, a vrlo često ga se povezuje sa različitim aspektima pozitivne i negativne prilagodbe pojedinca. Problemi oko kojih se baziralo ovo istraživanje bili su: utvrditi stepen i smjer povezanosti između pozitivnog perfekcionizma i zadovoljstva životom; stepen i smjer povezanosti između negativnog perfekcionizma i anksioznosti kao crte ličnosti, te anksioznosti kao stanja; te stepen i smjer povezanosti između negativnog perfekcionizma i depresivnosti. Zbog ovih razloga cilj ovog istraživanja je bio je utvrditi povezanost pozitivnog i negativnog perfekcionizma sa zadovoljstvom životom, anksioznošću i depresivnošću.

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 75 ispitanika (studenti prve godine Odsjeka za psihologiju). Korišteni su slijedeći mjerni instrumenti: Almost perfect scale-revised, Beck's Depression Inventory, The Satisfaction with life scale, Spielberg's State Trait Anxiety Inventory.

Normalnost distribucija rezultata na svim skalama su utvrđene Kolmogorov-Smirnovim testom normalnosti distribucije i pokazalo se da su svi rezultati normalno distribuirani. Statistička obrada podataka je izvršena u programu za statističku obradu podataka SPSS 17, a postupci koji su korišteni su korelacija i parcijalna korelacija. Rezultati ukazuju da nema statistički značajne povezanosti između pozitivnog perfekcionizma i rezultata na Skali zadovoljstva životom ($r=.176$). Anksioznost je statistički značajno povezana sa negativnim perfekcionizmom pri čemu r iznosi ($r=.616$; $p<0.01$) i onda kada se kontrolira utjecaj depresivnosti; dok je depresivnost statistički

značajno povezana sa negativnim perfekcionizmom pri čemu je $r(r=.529; p<0.01)$, međutim, kada se kontrolira utjecaj anksioznosti ove dvije varijable nisu statistički značajno povezane ($r=.095; p>.42$). Iz ovih rezultata je vidljivo da je anksioznost značajno povezana sa negativnim perfekcionizmom i kada se kontrolira utjecaj depresivnosti, te nam to govori o važnosti anksioznosti ukoliko je prisutan negativni perfekcionizam. Depresivnost je varijabla koja se pokazala kao značajno povezana sa negativnim perfekcionizmom, međutim ukoliko je odsutna anksioznost, ova varijabla prestaje biti toliko važna u opisivanju negativnog perfekcionizma. Zadovoljstvo životom je varijabla koja se nije pokazala značajnom u mjerenju povezanosti sa pozitivnim perfekcionizmom. Iako je u većini istraživanja ova korelacija dobivena, ovakav rezultat se može objasniti nedostacima ovog istraživanja, ali i činjenicom da je pozitivni perfekcionizam najčešće povezan sa pozitivnom prilagodbom koja se može izražavati na različite načine.

Ključne reči: perfekcionizam, zadovoljstvo životom, depresivnost, anksioznost

CORRELATION OF PERFECTIONISM WITH LIFE SATISFACTION, ANXIETY AND DEPRESSION

Nowadays, perfectionism is a multidimensional construct that has its negative and positive aspects. Therefore, the aim of this study was to determine the relationship between positive and negative perfectionism with life satisfaction, anxiety and depression.

The study was conducted on a sample of 75 participants (First year). The following instruments were used: Almost perfect scale-revised, Beck's Depression Inventory, The Satisfaction with life scale, Spielberg's State Trait Anxiety Inventory.

Statistical procedures used in this research were correlation and partial correlation. Results showed that there was no statistical significant correlation between positive perfectionism and results scored in Beck's life satisfaction scale ($r=.176$). There was significant correlation of anxiety and negative perfectionism where r was ($r=.616; p<0.01$) even in a situation where the impact of depression was controlled. Depression was significantly associated with negative perfectionism ($r=.529; p<0.01$), but when the influence of anxiety was controlled, these two variables were not significantly associated ($r=.095; p>.42$).

Keywords: perfectionism, anxiety, depression, life satisfaction

PROKRASTINACIJA, BAZIČNE DIMENZIJE LIČNOSTI I ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM

Milica Pavlović, Iva Petrović i Ljubiša Zlatanović

Filozofski fakultet Niš

Prokrastinacija je oblik ponašanja za koji je karakteristično odlaganje akcija i zadataka za kasnije bez nekog posebnog objektivnog opravdanja koje dovodi do osećanja lične nelagodnosti (grize savesti). Psiholozi često pominju prokrastinaciju kao mehanizam pomoću kog se ljudi bore sa anksioznošću vezanom sa otpočinjanje ili završavanje posla. Prokrastinacija je pojava koja nas vodi u maksimalno zadovoljstvo danas, ovog trenutka, a prenebregava se činjenica dugotrajnih posledica. Knaus smatra da se o ovoj tendenciji može govoriti kao o trajnoj crti ličnosti. Zbog toga smo želeli da preciznije ispitamo da li je ova sklonost u vezi sa zadovoljstvom životom, kako trenutnim tako i opštim i da li postoji određena povezanost sa bazičnim dimenzijama ličnosti operacionalizovanih Ajzenkovim upitnikom ličnosti.

Osnovni problem istraživanja je ispitati da li postoji povezanost između sklonosti ka prokrastinaciji, bazičnih dimenzija ličnosti kod studenata i njihovog zadovoljstva životom.

U uzorku je bilo 100 studenata (55 ženskog pola i 45 muškog pola), završnih godina studija na Filozofskom i Ekonomskom fakultetu u Nišu. Korišćeni su sledeći instrumenti: Lejeva skala opšte prokrastinacije, Ajzenkov upitnik ličnosti EPQ sa tri dimenzije (ekstraverzija – introverzija, emocionalna stabilnost – neuroticizam i psihoticizam) i Penezićeva skala zadovoljstva životom, koja meri kako opšte tako i trenutno zadovoljstva životom.

Rezultati su pokazali da postoji statistički značajna povezanost prokrastinacije i dimenzije neuroticizam – emocionalna stabilnost ($r = 0.210$, $p < 0.05$), dok nije utvrđena statistički značajna povezanost prokrastinacije sa dimenzijama ekstraverzija – introverzija ($r = 0.172$, $p > 0.05$) i psihoticizam – socijalizacija ($r = 0.058$, $p > 0.05$). U našem istraživanju, takođe, nije se pokazala statistički značajnom povezanost prokrastinacije sa nivoom zadovoljstva životom, kako opštim ($r = -0.158$; $p > 0.05$), tako i trenutnim ($r = -0.729$; $p > 0.05$).

U zaključku se ističe postojanje povezanosti sklonosti odlaganja planiranih zadataka i obaveza sa dimenzijom ličnosti emocionalna stabilnost – neuroticizam, odnosno odsustvo povezanosti ove tendencije sa preostalim dvema bazičnim dimenzijama ličnosti kao i trenutnim i

opštim zadovoljstvom životom.

Ključne reči: prokrastinacija, bazične dimenzije ličnosti, zadovoljstvo životom, studenti.

PROCRASTINATION, THE BASIC DIMENSIONS OF PERSONALITY AND LIFE SATISFACTION

Procrastination is the tendency to avoid or delay actions and tasks without justification. In this study we wanted to specifically examine whether this tendency is in a relation to life satisfaction, both current as well as general, and whether there is a certain relationship with basic dimensions of personality operationalized by Eysenck Personality Questionnaire (EPQ). The problem of this research is to explore relation between students' personality traits, their life satisfaction and procrastination.

The results showed statistically significant correlation between procrastination and dimension of personality Neuroticism - Stability ($r = 0.210$, $p < 0.05$), but We did not find statistically significant correlation with procrastination and dimensions Extraversion – Introversion ($r = 0.172$, $p > 0.05$) and Psychoticism - Socialisation ($r = 0.058$, $p > 0.05$). There is no significant correlation between procrastination and life satisfaction, both general ($r = -0.158$; $p > 0.05$) and currently ($r = -0.729$; $p > 0.05$).

The conclusion highlights the existence of correlation tendencies delay the planned tasks and responsibilities with dimension of personality the emotional stability - neuroticism, and lack of connection between these trends with the remaining characterized by two basic dimensions of personality, as well as current and general life satisfaction.

Keywords: procrastination, basic dimensions of personality, life satisfaction, students.

STATISTIKA I PSIHOMETRIJA

VALIDITY OF MARKER ITEM APPROACH ON THE EXAMPLE OF THREE PERSONALITY TESTS

Milica Milojević

Uciteljski fakultet u Vranju, Univerzitet u Nišu

Vladimir Hedrih

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nisu

One of the great challenges of modern psychological research is the need to reconcile the demands for the study to encompass all factors relevant for the phenomenon under study, and the need to have the data collected on a sample that is as representative for the studied population as possible. These two demands are often in collision, as including all relevant factors usually require the administration of a large number of tests resulting in the demand that the participants respond to a large number of items. On the other hand, as the number of items participants are required to complete increases, so does the number of potential participants who refuse to participate in the study, and/or the quality of responses of the participants diminishes. The result is most often that data are either obtained on samples that are not representative for the general population (i.e. students), or the study includes only a very limited number of factors. One of the possible solutions to this problem may be either the use of abbreviated versions of tests, or even the use of marker items instead of complete tests. The goal of this study was to explore the validity of results obtained by using marker items by comparing the structure of their relations with some external constructs, with the structure of the same relations obtained by using complete scales. For this purpose, the sample of 200 high school students of both sexes (76 male and 122 female participants) completed Multi-dimensional scale of perfectionism (MSP), Test of achievement goals (TCP) and the Rosenbergs self-esteem scale. We compared the structure of relations of measures obtained from these tests with the structure of the same relations when marker items were used instead of complete scales. As marker items we selected the items with highest correlations with total scores of appropriate scales. The correlations of marker items with their appropriate scales ranged from 0,66 to 0,84. After that we calculated correlations between complete scales and between marker items and compared the two correlation structures obtained in this way. The results

showed a high level of correspondance between the two correlation structures. Pearson correlation between the two structures was 0,890, Spearman's 0,836, and Kendall's W coefficient of concordance 0,918. These results show the high similarity of results obtained by using marker items to the results obtained by using complete scales. We can conclude that the obtained results support the use of marker items in research.

Keywords: marker items, scales, validity, TCP, MSP, GS, correlation structure

The study was supported by a research grant of the Ministry of Education and Science of the Republic of Serbia within the scope of the 179002 research project.

KROSKULTURALNA VALIDACIJA UPITNIKA EMOCIONALNE KOMPETENTNOSTI

Milena Vujičić, Maja Ignjatović, Mia Milenović i Aleksandar Lazarević

Filozofski fakultet, Niš

Cilj ovog eksplorativnog istraživanja bio je da se utvrdi da li upitnik Emocionalne kompetentnosti (na dalje, UEK – 45) isto funkcioniše na hrvatskom i bugarskom uzorku. U istraživanju je primenjen UEK – 45, validiran na hrvatskom uzorku i proveravana su njegova psihometrijska svojstva na bugarskom uzorku, koji je činilo 126 ispitanika, 37 muškog i 89 ženskog pola, studenata Državnog Univerziteta u Sofiji. U sklopu psihometrijskih svojstava ispitivana je interna konzistencija testa, ekvivalentnost strukture između ispitanika različitog pola na dva uzorka, zatim faktorskih struktura na bugarskom i hrvatskom uzorku, kao i na poduzorcima muškaraca i žena. Takodje je ispitivano diferencijalno funkcionisanje ajtema.

Rezultati istraživanja su pokazali zadovoljavajuću pouzdanost interne konzistencije na bugarskom uzorku, što je u skladu sa rezultatima dobijenim na hrvatskom uzorku. Na bugarskom uzorku, pouzdanost za skalu sposobnosti uočavanja i razumevanja emocija je, kao i na hrvatskom uzorku, najviša i iznosi 0.91 (Kronbahov alfa koeficijent), za skalu sposobnosti izražavanja i imenovanja emocija iznosi 0.88 i nešto je niža za skalu sposobnosti regulacije i upravljanja emocijama gde iznosi 0.78. Na hrvatskom uzorku test UEK-45 se pokazao kao faktorski validan, ali to nije potvrđeno na bugarskom uzorku. U skladu sa nalazima koji su dobijeni na hrvatskom uzorku, na bugarskom uzorku nije dobijena razlika između polova u pogledu prosečnog postignuća na merama testa. Ispitivanje ekvivalentnosti testovnih mera na uzorku iz zemlje za koju je adaptiran (bugarskom) i na referentnom (hrvatskom) uzorku metodom provere faktorskih struktura pokazalo je da testovne mere nisu ekvivalentne za faktor 2 i 3, dok su testovne mere na oba uzorka za faktor 1 ekvivalentne. Takerovi koeficijenti kongruencije pokazuju da nema slaganja između faktorskih struktura na drugom i trećem faktoru, a da su slični prvi faktori na poduzorcima muškaraca i žena bugarskog uzorka. Dobijena neekvivalentnost može biti delom posledica malog Bugarskog uzorka. Ispitivanjem DIF-a došli smo do zaključka da test neuniformno funkcioniše na pojedinim stavkama na poduzorcima muškaraca i žena, kao i na bugarskom i hrvatskom uzorku, što se prvenstveno može objasniti faktorskom neekvivalentnošću testa na dva uzorka, te posledičnom neekvivalentnošću testovnih mera.

Rezultati sprovedenog istrazivanja pokazali su da test ne poseduje konstruktivnu valjanost dok su sve skale testa interno konzistentne.

Ključne reči: emocionalna kompetentnost, kroskulturalna validacija, pol

THE CROSS-CULTURAL VALIDATION OF THE UEK-45

The goal of this exploratory research was to establish whether the test on emotional competence (further on UEK - 45) functions in the same manner on Croatian as well as Bulgarian sample. UEK - 45 applied in the research was validated on the Croatian sample and its psychometric characteristics were assessed on the Bulgarian sample consisting of 126 examinees, from which 37 males and 89 females, all students of the Public University of Sofia.

The results of the research showed satisfactory reliability of internal consistency of the Bulgarian sample, which is in accordance to the results acquired on the Croatian sample. In the Bulgarian sample, the reliability for the competency scale for perception and understanding of emotions was of the highest value, reaching 0,91 (Cronbach's Alpha Coefficient), for the competency scale for expressing and naming of emotions, the value was 0,88 and somewhat lower was the value for the competency scale for regulation and controlling of emotions, 0,78. The UEK - 45 proved to be valid factor-wise. However, that was not confirmed on the Bulgarian sample. Tucker's congruency coefficients show that there is no similarity between factor structure in factors 2 and 3, and that the factors 1 were similar on subsamples for both males and females in the Bulgarian sample. In the examination of DIF, we have concluded that the test functions in a non-uniform way with certain items on the male and female subsamples, on both the Bulgarian and Croatian samples, which can primarily be explained by the factor non-equivalence of the test on the two samples. Furthermore, this leads us to the non-equivalence of the test measures.

The results of the research conducted have shown that the test is not construct-valid. However, all the test scales are internally consistent.

Keywords: emotional competence, cross-cultural validation, gender

SNAGE, SLABOSTI I MOGUĆI PRAVCI DALJEG RAZVOJA SKALE UPIPAV-R

Nataša Hanak

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Upitnik za procenu afektivne vezanosti odraslih i adolescenata (UPIPAV) se pojavio 2004. godine. Usledila je revizija i od 2006. godine koristi se verzija UPIPAV-R koju čini sedam subskala: Korišćenje spoljašnje baze sigurnosti, Strah od gubitka spoljašnje baze sigurnosti, Nerazrešena porodična traumatizacija, Negativan radni model selfa, Negativan radni model drugih, Slaba regulacija besa i Kapacitet za mentalizaciju. Za izražavanje stepena slaganja sa ukupno 77 stavki (po 11 za svaku subskalau) koristi se sedmostepena skala. Određivanje pripadnosti obrascima vezanosti je vršeno pomoću klaster analize.

Iako se radi o novom instrumentu, u paleti inostranih i proverenih instrumenata za procenu vezanosti, veliki broj istraživača u Srbiji se odlučio da primeni upravo UPIPAV-R. Njime su ispitanе različite grupe: srednjoškolkci, studentim, odrasle osobe iz opšte populacije, starije osobe, trudnice, osobe sa bolestima zavisnosti, pacijenti sa shizofrenijom, delinkventi i dr.

Validacija skale uključuje nalaze o povezanosti njenih subskala sa drugim instrumentima za procenu vezanosti i sa merama konstrukata kao što su emocionalna inteligencija, empatija, depresivnost, prenatalna vezanost i prenatalne reprezentacije. Takođe, utvrđeno je da se kliničke grupe značajno razlikuju od kontrolnih grupa na skalama UPIPAV-R, odnosno, u pogledu manje zastupljenog sigurnog obrasca vezanosti, a razlike su ustanovljene i između studenata psihologije i studenata nepomagačkih profesija.

U dosadašnjoj primeni skale nailazimo i na izvesne teškoće. Za razliku od pet subskala koje su preuzete iz prve verzije instrumenta, čija je pouzdanost stabilna i veoma dobra (,80 i veća), pouzdanost Slabe regulacije besa i Kapaciteta za mentalizaciju dosta varira u zavisnosti od uzorka i kreće se od ,60 do ,80. Nadalje, istraživačima je nepraktično korišćenje klaster analize radi kategorizacije ispitanika na obrasce vezanosti. Kada se ispituju atipični uzorci, klaster analiza daje nepredvidljive i teško uporedive rezultate. Pored toga, deluje da UPIPAV-R generalno potcenjuje udeo sigurno vezanih ispitanika. Najzad, pojavljuje se i pitanje mesta određenih subskala u instrumentu koji ispituje dimenzije vezanosti. Naime, može se postaviti pitanje da li se radi o dimenzijama vezanosti ili o njenim korelatima, odnosno ishodima (ne)sigurnog odnosa vezanosti.

Opisane snage i slabosti instrumenta otvaraju prostor za diskusiju o mogućim pravcima njegovog unapređenja: poboljšanje pouzdanosti pojedinih skala, preispitivanje njihovog doprinosa razlikovanju obrazaca vezanosti i razmatranje mogućnosti da se UPIPAV-R svede na manji broj skala. Najzad, istraživačima je potrebno obezbediti normativne profile obrazaca koji će poslužiti za poređenje postignuća ispitanika i određivanje njegove pripadnosti obrascu vezanosti.

Ključne reči: vezanost, procena, UPIPAV-R

STRENGTHS, WEAKNESSES AND POSSIBLE DIRECTIONS FOR THE FURTHER DEVELOPMENT OF THE UPIPAV-R SCALE

This paper presents experiences in the application of the revised UPIPAV scale, which measures seven attachment dimensions: Use of the secure base, Anxiety about losing secure base, Unresolved family traumatization, Negative working model of self, Negative working model of others, Poor anger management, and Capacity for mentalization.

The instrument has been used extensively on different samples and has proved to be reliable and valid measure of attachment dimensions.

Using this attachment measure, researchers have faced several difficulties so far. The most important are using cluster analysis to obtain attachment categories and underestimation of the rate of secure attachment category.

Several directions for further development have been proposed: improvement of discriminativity and reliability of some subscales and re-examination of the contribution of the subscales in discriminating among different attachment patterns. The most important achievement would be to ensure normative profiles of attachment categories.

Keywords: attachment, assessment, UPIPAV-R

KONSTRUKCIJA I PROVERA METRIJSKIH KARAKTERISTIKA TESTA ZA PROCENU KREATIVNIH SPOSOBNOSTI

Ninoslava Milić, Jovana Milićević, Gordana Maksimović, Jovana Bjekić i Milica Erić
Filozofski Fakultet, Univerzitet u Beogradu

S obzirom da na našem području ne postoji standardizovan test kreativnog mišljenja koji je u skladu sa savremenim teorijama u ovoj oblasti, cilj ovog rada je konstrukcija i psihometrijska evaluacija višedimenzionalnog testa za procenu kreativnog mišljenja koji se može koristiti u istraživačke i u praktične svrhe. S obzirom na nedovoljnu teorijsku specifikovanost fenomena, potrebno je radi jasne interpretacije skorova bazirati se na nekoj od postojećih teorija kreativnosti. Test kreativnosti koji se razvija s jedne strane, baziran je na Gilfordovom modelu kreativnog mišljenja, a s druge strane, na jednoj od najšire upotrebljivanih operacionalizacija kreativnog mišljenja – Torensovom testu. Konstruisani test se sastoji iz 21 zadatka, organizovanih u četiri subskale: Fluentnost (6 zadataka), Produktivnost (5 zadataka), Originalnost (5 zadataka) i Elaboracija (5 zadataka). U testu je korišćen materijal verbalnog i neverbalnog tipa, dok se od ispitanika zahtevaju i verbalni i neverbalni odgovori. Test ne diskriminiše nijednu grupu s obzirom da je materijal korišćen u testu svima podjednako poznat ili podjednako nepoznat. U testovima kreativnog mišljenja često se primenjuje konsenzualno ocenjivanje, koje nailazi na niz specifičnih problema u praksi. S obzirom na to, ovaj test je konstruisan tako da kriterijumi za ocenjivanje odgovora budu objektivni. Preliminarna verzija testa zadata je uzorku koji je činilo 55 ispitanika radi formiranja kriterijuma za ocenjivanje u pojedinim zadacima. Konačna verzija testa zadata je uzorku od 130 ispitanika radi provere metrijskih karakteristika.

Uzorak je činilo 57 srednjoškolaca i 73 studenata Beogradskog univerziteta, od čega je bilo 32 studenta umetničkih fakulteta i 41 student neumetničkih fakulteta. Test je pokazao veoma dobre metrijske karakteristike, pouzdanost testa je u poređenju sa testovima kreativnog mišljenja slične strukture veoma dobra ($\alpha = .89$), i ostaje u sličnom opsegu pri primeni testa na različitim grupama (studenti umetničkih fakulteta $\alpha = .91$; srednjoškolci $\alpha = .88$, studenti neumetničkih fakulteta $\alpha = .87$). Imajući u vidu broj zadataka, pouzdanosti pojedinačnih skala su na zadovoljavajućem nivou: Fluentnost ($\alpha = .80$), Produktivnost ($\alpha = .89$), Elaboracija ($\alpha = .75$). Jedino skala Originalnosti je pokazala nešto lošije metrijske karakteristike ($\alpha = .52$). U cilju validacije instrumenta, upoređeno je

postignuće studenata umetničkih i neumetničkih fakulteta na svakoj od subskala pojedinačno. Rezultati pokazuju da studenti umetničkih fakulteta imaju značajno viši skor na subskali Originalnost ($t(71) = 3.662, p < 0.01$), na subskali Produktivnost razlika je granične značajnosti ($t(71) = 1.843, p = 0.068$), dok na subskalama Fluentnosti i Elaboracije nema razlika između ove dve grupe.

Takodje, radi provere faktorske strukture testa sprovedena je faktorska analiza, čiji nalazi pokazuju da uprkos postojanju različitih subskala prvi faktor objašnjava znatno veći procenat varijanse (32%) u odnosu na ostalih 5 faktora, čije svojstvene vrednosti jedva prelaze graničnu vrednost. Ovakvi rezultati upućuju na zaključak da konstruisani test na različite načine meri jednu istu opštu sposobnost kreativnosti. Stoga, domeni koji su na osnovu prethodnih teorija specifikovani kao subskale su pre deskriptivni, te se mogu koristiti radi lakše konstrukcije zadataka i kriterijuma za njihovo ocenjivanje.

Ključne reči: kreativnost, fluentnost, produktivnost, elaboracija, originalnost, metrijske karakteristike

DEVELOPMENT AND PSYCHOMETRIC EVALUATION OF A CREATIVITY TEST

This paper focuses on construction and psychometric evaluation of creativity test which is based on existing theories of creativity, Guilford's model of creative thinking and Torrance's test of creative thinking. The test consists of 21 tasks which are organized in four subscales: Fluency, Productivity, Originality and Elaboration and encompass verbal and non verbal material. Also, evaluation of scores is based on objective and well defined criteria. In order to determine psychometric properties of scale as well as to establish criteria for score evaluation, sample of 130 students completed the test. The results have shown good reliability of whole scale ($\alpha = .89$) as well as of each subscale particularly, except Originality subscale which has lower Cronbach's alpha compared to other subscales. Factor analysis have shown that this test of creativity measures one general creative ability and that different subscales can be helpful in terms of construction of tasks and establishment of score evaluation criteria.

Keywords: creativity, fluency, productivity, originality, elaboration, psychometric evaluation

INDUSTRIJSKA I ORGANIZACIJSKA PSIHOLOGIJA PSIHOLOGIJA

PERSONALNI I ORGANIZACIONI KORELATI SERVISNE ORIJENTACIJE ZAPOSLENIH U HOTELSKOM I TURISTIČKOM SEKTORU

Olga Hadžić

Prirodno-matematički fakultet u Novom Sadu

Milena Nedeljković

Prirodno-matematički fakultet u Novom Sadu

U ovom radu ispitujeemo moguće veze između konstrukta servisna orijentacija zaposlenih, dimenzije ličnosti velikih pet i zadovoljstva poslom zaposlenih u servisnom sektoru i njihove percepcije organizacione podrške i povratne informacije. Uzorak se sastoji od 112 zaposlenih u hotelima, restoranima i turističkim agencijama u Novom Sadu i Beogradu. Konstrukt servisna orijentacija zaposlenih je važno polje istraživanja u psihologiji rada u servisnom sektoru (više od 70% zaposlenih na Zapadu radi u servisnom sektoru). Servisna orijentacija zaposlenih je personalni konstrukt i on se odnosi na tendenciju zaposlenog da odgovori potrebama korisnika usluga. Brown i saradnici (2002) su podelili ovaj konstrukt na dve dimenzije: dimenziju potrebe i dimenziju zadovoljstva. Prema Brown-u i saradnicima (2002) dimenzija potrebe (SON) predstavlja uverenje zaposlenih o njihovoj sposobnosti da zadovolje potrebe korisnika usluga. Dimenzija zadovoljstva (SOE), sa druge strane, predstavlja stepen zadovoljstva zaposlenog u toku interakcije sa korisnikom usluga. Organizaciona podrška (POS) je percepcija zaposlenog o stepenu dobronamernosti organizacione politike, normi, procedura i akcija koje utiču na zaposlene. Konstrukt organizaciona podrška je meren upitnikom Eisenberga i saradnika (Eisenberger et al., 1986). Zadovoljstvo poslom (JS) je mereno pomoću WCW upitnika (Warr et al., 1979), a povratna informacija (FI) pomoći upitnika Downs-a i Hazen-a (Downs & Hazen, 1977). Dimenzije ličnosti velikih pet su merene pomoću TIPI upitnika (Gosling, Rentfrow, & Swann, 2003). Pokazano je da ova skala ima dobru pouzdanost i validnost (Gosling et al., 2003, Furnham, 2008). Pomoću moderatorne analize (Milin, Hadžić, 2011) pokazali smo da je varijabla POS moderator korelacije između JS i SOE. Koristeći Pearson-ov koeficijent korelacije pokazali smo da su SOE i SON singnifikantno korelirani sa POS, JS, FI i dimenzijom ličnosti prijetnost. Kada zaposleni percipira visok stepen organizacione podrške on oseća obavezu da se angažuje u ponašanju koje je

usmereno ka organizacionim ciljevima (na primer, zadovoljstvo korisnika usluga). Ovakav zaposleni demonstrira ponašanje koje je “izvan i iznad” onog koje se nalazi u opisu posla, što može da dodatno poveća nivo of SOE i SON i pojača korelaciju između JS i SOE. Dimenzija ličnosti prijetnost je od posebne važnosti u servisnim radnim organizacijama i dobijeni rezultat potvrđuje njenu povezanost sa konstruktom servisna orijentacija, što može biti od značaja pri zapošljavanju u servisnom sektoru.

Ključne reči: servisna orijentacija, organizaciona podrška, zadovoljstvo poslom, povratna informacija, dimenzije ličnosti velikih pet, turizam, hotelijerstvo

PERSONAL AND ORGANIZATIONAL CORRELATES OF SERVICE ORIENTATION OF EMPLOYEES IN HOSPITALITY AND TOURISM SECTORS

In this study we investigated the possible links between service orientation, personality traits big five and job satisfaction of employees in a service sector and their perceived organizational support and feedback information. The sample in the study consisted of 112 frontline employees in hotels, restaurants, and travel agencies. These companies were located within the country's leading urban centers - Belgrade and Novi Sad. The construct of customer orientation of service employees is an important area of investigations in psychology of work in service sector (more than 70% of employees in Western countries work in service sector). Customer orientation is an individual based construct and it is the employee's tendency or predisposition to meet customer needs in a competitive market situation. Brown et al. (2002) divided this construct into two dimensions: needs dimension and enjoyment dimension. According to Brown et al. (2002) the needs dimension (SON) represents employees' beliefs about their ability to satisfy customer needs. The enjoyment dimension (SOE), on the other hand, represents the degree to which interacting with and serving customers does add to the service employee's enjoyment Perceived organizational support (POS) is an experience-based attribution concerning the benevolent or malevolent intent of the organization's policies, norms, procedures, and action as they affect employees. Perceived organizational support is measured by Eisenberg et al. questionnaire (Eisenberger et al., 1986). Job satisfaction (JS) is measured by WCW questionnaire (Warr et al.,

1979) and feedback information (FI) by Downs and Hazen questionnaire (Downs & Hazen, 1977). Big five personality traits are measured by TIPI questionnaire (Gosling, Rentfrow, & Swann, 2003). This short personality scale has shown adequate reliability and validity (Gosling et al., 2003, Furnham, 2008). We proved, using hierarchical regression analysis, that POS moderates the correlation between JS and SOE. Using Pearson coefficient of correlation we obtained that SOE and SON are significantly correlated with POS, JS, FI and A. When perceived organizational support is high, the employees feel obligated to be committed and engage in behaviors that further the goals of the organization. Employees with high POS also more often demonstrate behavior that can be described as “above and beyond” their normal job description which may enhance the level of SOE and SON and the correlation between JS and SOE. While the identification of polite, considerate employees (high level of A) may be crucial to any organization, it is especially important in ones in which customer service may be a major portion of the job (tourism and hospitality sector) for most of the positions within the organization.

Keywords: service orientation, perceived organizational support, job satisfaction, feedback information, big five personality traits, tourism, hospitality.

ŠTA PREDVIĐA POZITIVNE, A ŠTA NEGATIVNE INDIKATORE STRESA KOD ZAPOSLENIH? TEST MODELA ORGANIZACIJSKOG ZDRAVLJA

Valentina Kalaj, Rada Mimić, Boris Popov, Tijana Sretković i Jelena Matanović
Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju

Stres je veoma izučavan i popularan konstrukt, kako u organizacijskoj psihologiji, tako i u drugim psihološkim disciplinama. Ipak, veliki broj dosadašnjih istraživanja fokusirao se uglavnom na negativne indikatore stresa (npr. distres) i proučavao kako oni variraju u zavisnosti od izvora stresa. Model organizacijskog zdravlja (Hart & Cooper, 2001) pretpostavlja da je stres neophodno razumeti uzimajući u obzir kako pozitivne i negativne događaje na radu, tako i pozitivne i negativne indikatore stresa. Cilj istraživanja je da testira dve hipoteze izvedene iz ovog modela: 1) pozitivni događaji na radu su u jačoj vezi sa vitalnošću, a negativni sa distresom i intenzitetom psihofizičkih simptoma; 2) na organizacijsku uspešnost utiču, kako pozitivni i negativni događaji na radu, tako i individualni indikatori stresa.

Na 193 zaposlena sa teritorije Srbije primenjeni su sledeći upitnici: Skala distresa, Upitnik opšteg zdravlja, Skala vitalnosti, Skala izvora stresa, Skala namere za napuštanje organizacije, a privrženost organizaciji ispitivana je jednim ajtemom. Uzorak je činilo 113 žena i 76 muškaraca (četvoro neizjašnjenih), starosti oko 40 godina ($AS= 40.4$, $SD= 10.8$).

Da bismo odgovorili na prvo pitanje sprovedi smo 3 regresione analize, gde su prediktori bili pozitivni i negativni događaji na radu. U predikciji distresa kao kriterijske varijable, model je značajan ($R^2= .16$, $p< .001$), kao i oba prediktora (pozitivni događaji $\beta= -.18$, $p< .01$; negativni događaji $\beta= .30$, $p< .01$); u predviđanju psihofizičkih simptoma ($R^2= .13$, $p< .001$) od prediktora značajni su samo negativni događaji ($\beta= .33$, $p< .001$), kao i u slučaju vitalnosti ($R^2= 0.9$, $p< .001$), gde su takođe značajni prediktor jedino negativni događaji ($\beta= -.24$, $p< .01$).

Sprovedi smo i dve hijerarhijske regresije, sa ciljem da testiramo drugu hipotezu. U obe prediktori su bili pozitivni i negativni događaji (prvi korak) i distres i vitalnost (drugi korak). U predviđanju namere za napuštanje organizacije (prvi korak $R^2= .16$, drugi promena $R^2= .05$; $p= .00$), u finalnom koraku značajan je doprinos negativnih događaja ($\beta= .25$, $p< .01$) i distresa ($\beta= .24$, $p< .01$), dok je doprinos pozitivnih događaja ispod granice značajnosti. U predikciji privrženosti organizaciji (prvi korak $R^2= .10$, drugi promena $R^2= .08$; $p= .00$), u finalnom koraku

značajan je doprinos pozitivnih događaja ($\beta = .26, p < .001$) i vitalnosti ($\beta = .32, p < .001$), dok je doprinos negativnih događaja ispod granice značajnosti.

Rezultati daju ograničenu podršku modelu organizacijskog zdravlja. Iako je doprinos pozitivnih događaja na radu značajan u predikciji distresa, zaključujemo da su negativni događaji na radu (tj. stresori) značajniji prediktor svih ispitivanih indikatora. U predikciji organizacijskih indikatora uspešnosti, rezultati su u skladu sa pretpostavkama modela, mada treba imati u vidu da nismo kontrolisali neke ličnosne varijable (npr. PA/NA), koje bi mogle imati doprinos u objašnjenju ovih kriterijskih varijabli.

Ključne reči: organizacijsko zdravlje, izvori stresa, pozitivni događaji na radu, distres, vitalnost

* Rad je deo projekta 179022 koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije

WHAT PREDICTS POSITIVE AND NEGATIVE WORK-RELATED STRESS INDICATORS? TEST OF ORGANIZATIONAL HEALTH MODEL

The aim was to test two hypotheses derived from the organizational health model: 1) positive events at work have stronger influence on vitality, while negative events have stronger influence on distress and somatic symptoms, 2) organizational performance is influenced by both positive and negative events, as well as stress indicators.

193 serbian employees completed: Distress scale, General health questionnaire, Vitality Scale, Sources of stress scale, Turnover intentions scale, while organizational commitment was assessed by one item.

Results showed that both positive and negative events were significant predictors of distress, but only negative events were significant for the prediction of vitality and somatic symptoms. Also, negative events and distress were significant predictors of turnover intentions, while positive events and vitality were significant for the prediction of organizational commitment.

The results offered limited support to organizational health model, suggesting that negative events were stronger predictors of both positive and negative stress indicators.

Keywords: organizational health, stressors, positive events at work, distress, vitality

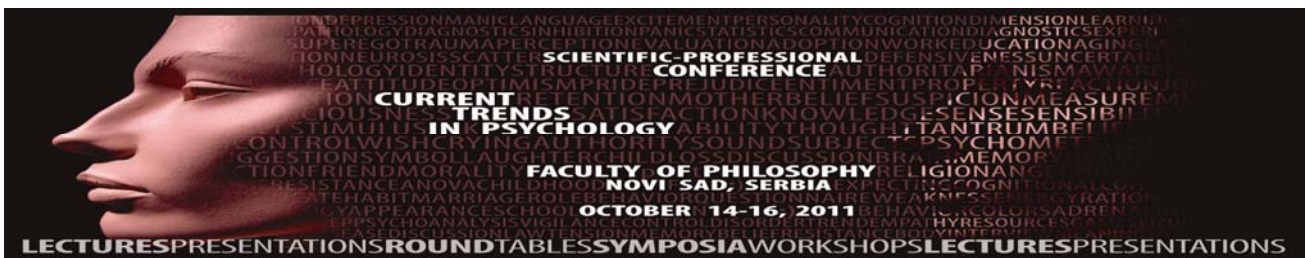

EMOCIONALNA INTELIGENCIJA RADNIKA U MAKEDONIJI

Elisaveta Sardjoska i Violeta Arnaudova

Filozofski fakultet Skoplje

U radu se razmatraju emocionalne kompetencije kod 135 zaposlenih u Makedoniji polazeći od shvatanja Golemana (1998) o važnosti emocionalne inteligencije na radnom mestu kao neophodan preduslov za postizanje uspešne performanse na radu i za zadovoljstvo poslom i životom. Primenjen je test emocionalne inteligencije autorke Radmile Đokić (<http://www.stetoskop.info/Test-emocionalne-inteligencije-1361-c3-content.htm>) koji sadrži 42 ajtema i ima četvorostepenu skalu odgovora u opsegu saglasnosti od potpuno tačno (1) do potpuno netačno (4). Uzorak sačinjavaju tri poduzorka - medicinske sestre (45), softverski programeri (50) i proizvodni radnici (40). Od interesa je bilo uporediti emocionalnu inteligenciju između tri poduzorka ispitanika, između polova - žena (91 od kojih 45 medicinskih sestara, 18 programerki i 28 proizvodnih radnica) i muškaraca (44), kao i između stepena obrazovanja - srednje (78) i visoko (57 od kojih 44 programera i 13 proizvodnih radnika). U tom cilju, primenjena je univarijantna analiza varijanse i t-test. Rezultati univarijantne analize varijanse pokazali su da nema značajne razlike u nivou emocionalne inteligencije između tri poduzorka ($F(135) = 2.030, p > .05$). Međutim kada je naknadno urađen t-test samo za poduzorke programera i medicinskih sestara dobijen rezultat je blizu granice statističke značajnosti ($t(93) = 1.877, p < 0.064$), a prema klasifikaciji koju je predložila Đokićeva, emocionalna inteligencija kod programera je nadprosečna ($M = 122.36, \sigma = 11.616$) dok kod medicinskih sestara prosečna ($M = 117.87$). Međutim, emocionalna inteligencija proizvodnih radnika ($M = 120.98$) ne razlikuje se značajno od inteligencije medicinskih sestara ($M = 117.87$) sudeći prema dobijenom t-testu ($t(83) = 1.341, p > 0.05$). Takođe, nisu dobijene značajne razlike u emocionalnoj inteligenciji što se tiče pola ($t(133) = 0.212, p > .05$) i obrazovanja ($t(133) = 0.801, p > .05$). Na bazi polaznog stanovišta Golemana da se aspekti emocionalne inteligencije mogu naučiti i razvijati, predlaže se implementacija adekvatnih programa za sva tri poduzorka (posebno za medicinske sestre ($M = 117.87$) kao i za zaposlene srednjeg obrazovanja na nivou celog uzorka ($M = 119.79$) koji imaju prosečnu emocionalnu inteligenciju), a u cilju postizanja njihove veće produktivnosti na radu i zadovoljstva poslom i životom.

Ključne reči: emocionalna; inteligencija; radnici; Makedonija.

EMPLOYEE EMOTIONAL INTELLIGENCE IN MACEDONIA

This study compares three employee subsamples in Macedonia – medical nurses (45), software developers (50) and production workers (40) with Gokić's test of emotional intelligence. Univariate analysis of variance didn't reveal any significant difference in the level of emotional intelligence among the three subsamples ($F(135) = 2.030, p > .05$). When medical nurses and software developers were compared, t test was almost statistically significant ($t(93) = 1.877, p < 0.064$) whereas the opposite was true in a comparison among production workers and medical nurses ($t(83) = 1.341, p > 0.05$). Also, results showed no statistically significant differences between means relative to gender ($t(133) = 0.212, p > .05$) and education level ($t(133) = 0.801, p > .05$). Based on Goleman's standpoint that emotional intelligence aspects may be learned and advanced, we suggest implementation of adequate developmental programs for all three subsamples (especially for medical nurses as well as for employees with secondary education in the whole sample) aimed to an attainment of their higher work productivity, job and life satisfaction.

Keywords: emotional; intelligence; employee; Macedonia.

KORUPTIVNO MIŠLJENJE – RACIONALIZACIJE, NJIHOVO ZNAČENJE, TIPOVI I PRISUSTVO

Jelena Matanović, Nebojša Majstorović i Dragana Mitrić-Aćimović
Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju

Koncept koruptivnih racionalizacija se može shvatiti kao mehanizam odbrane koji osoba angažuje pred disonancijom između koruptivne namere/čina i nekorumpiranih etičkih principa/pretnje od otkrivanja i sankcija (Ashforth & Anand, 2003). Klasifikacija tipova racionalizacija je operacionalizovana u formi skale KoPTeR-2 koja meri šest sledećih tipova koruptivnih racionalizacija: poricanje nelegalnosti, poricanje odgovornosti, poricanje štete, poricanje žrtve, socijalno odmeravanje i lojalnost grupi.

Skala KoPTeR-2 je primenjena s ciljem utvrđivanja stepena prisustva merenih tipova koruptivnih racionalizacija kao i njihovih relacija sa psihološkim faktorima poput self-regulacije ponašanja, percepcije etičke klime na radnom mestu, realne participacije u odlučivanju u organizaciji, kao i još nekih odlika ekonomskog i organizacijskog statusa osobe. Koje su još skale korišćene osim KoPTeR-2? Čime su mereni ovi ostali konstrukti?

Podaci su prikupljeni na prigodnom uzorku od 106 ispitanika od kojih su 57% bile žene. Ispitanici su bili starosti između 21 i 60 godina, sa preko 52% visoko-obrazovanih i sa doktoratom, 46% zaposlenih u privatnim a ostatak u državnim kompanijama i neprofitnom sektoru, sa radnim stažom od jednog meseca do 40 godina.

Preliminarni rezultati psihometrijske analize pokazuju da skala KoPTeR-2 sa 18 stavki (6 subskala sa po 3 stavke) ima zadovoljavajuću pouzdanost (Cronbach-ovo $\alpha = 0.80$) kao i zadovoljavajuću diskriminativnost ukupnog skora (K-S $z = .79$; $p > .01$). Kao najčešće su nađene racionalizacije imenovane kao lojalnost grupi i socijalno odmeravanje. Nadalje, utvrđeno je da artifičijelni self korelira sa 5 od 6 merenih tipova racionalizacija, a integrisan self ni sa jednom od njih. Analizom uticaja percepcije etičke klime na koruptivno mišljenje ustanovljeno je da se poricanje odgovornosti značajno češće javlja u onim organizacijama u kojima se dozvoljavaju sva sredstva za postizanje poslovnih ciljeva, Takođe, rezultati pokazuju da se sa dužim radnim stažom češće javljaju racionalizacije poput preispitivanja legitimnosti postojećih zakona kao i odricanje nelegalnosti u koruptivnom činu. Konačno, nađeno je da se nosioci različitih radnih uloga kao i da

se žene i muškarci međusobno ne razlikuju prema prihvatanju koruptivnih racionalizacija.

Na osnovu dobijenih rezultata zaključeno je da se koruptivno ponašanje najčešće opravdava interesima lokalne grupe kao i dovođenjem u pitanje legitimnosti postojećeg sistema zakona. Takođe, nađeno je da koruptivne racionalizacije imaju svoje individualno-psihološke i organizacijske korelate, ali i neke među odlikama ekonomskog i organizacijskog statusa osobe.

Ključne reči: Korupcija, racionalizacije, organizacijski status, radno ponašanje.

CORRUPT MIND – RATIONALIZING IDEOLOGIES, THEIR MEANING, TYPES AND THE PRESENCE

The concept of corruption rationalizing ideologies can be understood as a defense mechanism engaged by a person in the dissonance between corrupt intention/act and ethical principles/threat of disclosure and sanctions (Ashforth & Anand, 2003). The classification of 6 types of corrupt rationalization was operationalized in the scale KoPTeR-2 and applied with the goal to determine their presence as well as to analyze their relationship with various psychological and organizational factors.

Data were collected on a sample of 106 respondents of different sex, age, work tenure, sector and the educational level. The highest incidence rate was found for rationalizations appointed as 'loyalty to the group' and 'social weighting'. It was concluded that corrupt behavior is often justified by the interests of local groups as well as by questioning the legitimacy of existing laws. Finally, the corrupt rationalizations correlated with some psychological factors as well as with some features of individual's economic and organizational status.

Keywords: Corruption, rationalizations, organizational status, work behavior.

INVOLVIRANOST U PROIZVOD I RELACIJE SA SAMOSVEŠĆU POTROŠAČA

Jelena Matanović, Nebojša Majstorović i Milica Obrić
Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet u Novom Sadu

Pojam involviranosti, odnosno uključenosti u proizvod ili uslugu, predstavlja stanje u kojem su proizvod ili usluga lično važni potrošaču, kada potrošač preduzima akcije kako bi saznao više o tom proizvodu ili usluzi i kada oseća zadovoljstvo usled posedovanja i/ili korišćenja istog. Konstrukt involviranosti od prevashodnog je značaja za razumevanje procesa donošenja kupovne odluke ali i za segmentaciju tržišta. Pored određenih demografskih odlika, kao bitnu za razumevanje involviranosti, pojedini autori ističu samosvest potrošača (Gibbons, 1990).

Istraživanje je sprovedeno sa ciljem da se utvrdi profil involviranosti potrošača koji su činili prigodan uzorak od 157 zaposlenih ispitanika sa teritorije Republike Srbije, prosečne starosti 38 godina. Takođe, cilj istraživanja je bio da se utvrdi u koji su proizvod ispitanici češće involvirani, odnosno, da se provere rezultati prethodnih istraživanja koja smatraju da je automobil proizvod u koji su ljudi redovno visoko involvirani. Dalje, želeli smo da utvrdimo relacije tipa involviranosti sa pojedinim demografskim karakteristikama potrošača, kao i da utvrdimo prediktivnu vrednost tipova selfa za involviranost. U istraživanju su korišćeni sledeći instrumenti: Profil involviranosti Laurenta i Kapferer-a (1985), Skala samosvesti Scheier-a i Carver-a (1985), kao i lista pitanja vezanih za neke demografske odlike potrošača.

Rezultati koji se odnose na frekvenciju biranih proizvoda pokazuju da je najveći broj ispitanika odabrao automobil, (16.5%), zatim slede parfem (12.7%), kozmetika (9.5%), cipele (8.9%) i odeća (6.36%). Profil involviranosti ispitanika izgleda ovako: najizraženiji faktor involviranosti je zadovoljstvo, zatim slede važnost, posledica rizika, značenje i verovatnoća rizika. Nakon sprovedene multivarijatne analize kovarijanse, gde su kao prediktori za faktore involviranosti uvršćeni tipovi samosvesti i demografske karakteristike ispitanika, kao značajni prediktori izdvojili su se privatna samosvest za važnost i zadovoljstvo, javni self za zadovoljstvo i socijalna anksioznost za verovatnoću rizika. Utvrđene su i međupolne razlike na faktorima involviranosti, u smislu da muškarci imaju značajno više skorove na faktorima važnost i verovatnoća rizika, dok su skorovi žena viši na faktoru značenja. Takođe, ispitanici koji su višeg i visokog obrazovanja imaju značajno više skorove na faktoru verovatnoća rizika.

Na osnovu ovih rezultata zaključeno je da su i naši potrošači najčešće involvirani u automobil, da su najizraženiji faktori involviranosti zadovoljstvo proizvodom i njegova lična važnost, da su ovi faktori involviranosti prognozirani pojačanom privatnom samosvešću, kao i da postoje razlike između muškaraca i žena i različitih obrazovnih grupa prema izraženosti pojedinih faktora uključenosti u proizvod.

Ključne reči: involviranost u proizvod, profil involviranosti, potrošač, samosvest, demografske karakteristike potrošača

INVOLVEMENT IN PRODUCT AND RELATION WITH CUSTOMER SELF-CONSCIOUSNESS

Involvement in product or service is the state where product or service are very important for consumer, when he/she takes some actions to know more about product/service and when he/she feels pleasure for having and/or using the same. Beside demographic characteristic, some author emphasise customer self-consciousness to understand the involvement

The research goal was to confirm the profile of involvement of customer whose sample were 157 employees, average age of 38 years. Also, the goal was to confirm in what product consumers are more involved, and what is the relation of involvement type with demographic characteristics and the type of self-consciousness.

Results show that the most consumers are involved with automobile and the profile of involvement is like: the most expressed involvement factor is pleasure, then importance, risk importance, sign and the risk probability. The significant predictors are: private self –consciousness for importance and pleasure, public self for pleasure and social anxiety for risk probability, and that men have significance higher scores for factor importance and risk probability and women scores are higher for sign. Consumers with university education have significantly higher scores for risk probability.

Keywords: product involvement, profile of involvement, consumer, self-consciousness, demographic characteristics of consumers

MOTIV POSTIGNUĆA I POZICIJA U ORGANIZACIJI

Aleksandra Sitarević, Katarina Suvajdžić i Jovana Mrkić

Fakultet za pravne i poslovne studije

Osnovni predmet ovog istraživanja je utvrđivanje povezanosti motiva postignuća i njegovih komponenti sa pozicijom u preduzeću, starošću i polom. Motiv postignuća je definisan kao: a) takmičenje sa nekim standardom izuzetne uspešnosti i b) nadmašivanje sopstvenih ili tuđih dostignuća u nekoj aktivnosti bila ona ekonomska, akademska ili sportska. Kao komponente motiva postignuća uzeli smo takmičenje sa drugim ljudima, ostvarivanje cilja kao izvora zadovoljstva, istrajnost u ostvarivanju ciljeva i orijentaciju ka planiranju. Motiv postignuća je operacionalizovan kroz upitnik MOP2002 koja se sastoji od 55 petostepenih stavki Likertovog tipa.

Istraživanje je sprovedeno krajem 2010. godine na uzorku od 440 zaposlenih u javnim i privatnim preduzećima na prostoru Vojvodine. Uzorak čini 216 rukovodilaca i 224 izvršilaca, od toga 211 muškaraca i 229 žena, starosti od 20 do 70 godina, podeljenih u dve grupe do 35 godina i od 35 godina starosti. Dobijen je rezultat da postoje statistički značajne razlike u pogledu stepena izraženosti motiva postignuća između zaposlenih na različitim pozicijama u preduzećima, naime osobe na rukovodećim pozicijama imaju izraženiji motiv postignuća od osoba na nerukovodećim pozicijama. Nisu dobijene statistički značajne razlike u pogledu stepena izraženosti motiva postignuća kod ispitanika različitog pola, niti u pogledu stepena izraženosti motiva postignuća između osoba različite starosti. Što se tiče komponenti motiva postignuća dobijene su statistički značajne razlike u odnosu na poziciju u preduzeću na faktorima takmičenje sa drugim ljudima, istrajnost u ostvarivanju ciljeva i orijentaciji ka planiranju. Rukovodioci su imali viši skor na ovim faktorima u odnosu na izvršioce. Nisu utvrđene razlike u stepenu izraženosti komponenti motiva postignuća po polu ili starosti ispitanika.

Ključne reči: motiv postignuća, pozicija, pol, starost

ACHIEVEMENT MOTIVE AND THE POSITION IN ORGANIZATION

The main objective of this study is to examine the differences in the level of expression of the achievement motive and its components relative to a person's position in company, age and gender. Achievement motive is defined as: a) competition with the standard of success and b) surpassing of one's own achievements or achievements of others in an activity: economic, academic or sport. As components of achievement motive, we took: the competition with others, achieving goals as a source of satisfaction, persistence in achieving goals and commitment to planning.

Achievement motive is operationalized through MOP2002 questionnaire, which consist 55 items of Likert's type

The survey was conducted at the end of 2010 on a sample of 440 employees in public and private organizations in Vojvodina. The sample consisted of 216 managers and 224 employees, of which 211 are men and 229 are women, aged 20 to 70 years, they are divided into two groups (less than 35 and more than 35 years old). Result was statistically significant differences between the achievement motive and the position of employees in organizations. People in management positions have stronger achievement motive than people in non-managerial positions. We didn't get statistically significant differences between the achievement motive and gender and age. The differences ARE NOT between achievement motive and gender, but between genders ON the achievement motive. This should be corrected throughout the text. There are statistically significant differences between the position in the company and factors: competition with other people, persistence in achieving goals and commitment to planning. Managers had a higher score on these factors than non-managers. There were no statistically significant differences in factors of achievement motive by gender or age.

Keywords: Achievement motive, position, gender, age

STRUKTURA SHVATANJA O LJUDSKOJ PRIRODI I RADU U USLOVIMA TRANZICIJE

Dragana Mitrić – Aćimović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet u Novom Sadu

Dobrila Vujić i Jelena Dostanić

Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad

U radu su prikazani rezultati istraživanja čiji je cilj bio utvrđivanje strukture shvatanja o ljudskoj prirodi i radu kao jednog od značajnih faktora uvođenja promena u pristupu angažovanju zaposlenih u našim preduzećima u tranziciji. Istraživanje je sprovedeno početkom 2010. godine na prigodnom uzorku od 288 zaposlenih – 217 izvršilaca i 71 rukovodilaca, u više preduzeća različite veličine i vlasničke strukture. Shvatanja o ljudskoj prirodi i radu, posmatrana kroz model Stirsa i Portera (1987), merena su prilagođenom skalom na bazi ovog modela. Faktorskom analizom su potvrđena tri faktora – shvatanja o ljudskoj prirodi i radu. Rezultati deskriptivne statistike pokazuju da dominira shvatanje o čoveku kao stvaralačkom biću, neznatno manje je zastupljeno shvatanje o čoveku kao društvenom biću, a najmanje shvatanje o čoveku kao racionalno-ekonomskom biću. Najveća vrednost slaganja sa tvrdnjom zabeležena je na ajtemu iz subskele shvatanja o čoveku kao društvenom biću. Utvrđene su statistički značajne razlike među ispitanicima različitog nivoa obrazovanja u pogledu shvatanja o čoveku kao društvenom biću, odnosno kod visoko obrazovanih je zastupljenije ovo shvatanje. Razlike su utvrđene i među polovima, pa su tako kod žena zastupljenija shvatanja o čoveku kao stvaralačkom i društvenom biću nego kod muškaraca. Kanonička diskriminaciona analiza ukazuje da se žene i muškarci razlikuju prema faktoru koji bi mogli imenovati kao meki /tvrđi pristup, odnosno da žene značajnijim smatraju meki pristup. Nema statistički značajne razlike u shvatanjima među rukovodiocima i izvršiocima. Kada se parcijalizuje varijansa godina starosti, ne postoji statistički značajna povezanost između radnog iskustva i shvatanja o ljudskoj prirodi. Na poduzorku izvršilaca, godine starosti su korelat shvatanja o čoveku kao racionalno-ekonomskom biću. Odnosno, što su stariji, izvršioци veći značaj pridaju ovom shvatanju. Na poduzorku rukovodilaca godine starosti su pozitivni korelat shvatanja o čoveku kao društvenom i stvaralačkom biću.

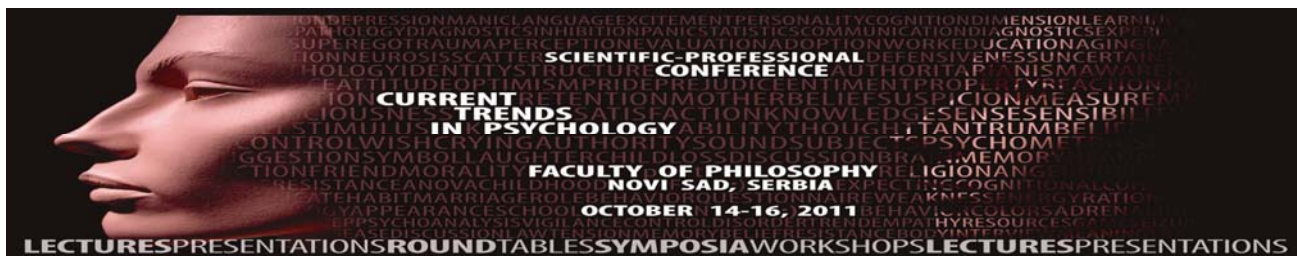
Dobijeni nalazi o dominantnim shvatanjima o ljudskoj prirodi i radu ne idu u prilog rezultatima ranijih istraživanja koji govore da je u zemljama u tranziciji efektivan pristup angažovanju zaposlenih baziran na shvatanjima teorije X – tačnije na nepoverenju u ljude. S druge strane, potvrđena je još jednom snažna socijalna orijentacija ljudi na našem prostoru i izraženost potrebe za pripadanjem. Tranzicioni uslovi u kojima se već dugo nalaze naša preduzeća, i sve veća orijentacija zaposlenih na zadržavanje posla, uticali su na to da se preferiraju mehanizmi pripadanja i zaštite.

Ključne reči: shvatanje o ljudskoj prirodi i radu, struktura shvatanja o ljudskoj prirodi i radu, menadžerski pristupi angažovanju zaposlenih

THE STRUCTURE OF ASSUMPTIONS ABOUT HUMAN NATURE AND WORK IN CONDITIONS OF TRANSITION

This paper presents the results of the research of assumptions about human nature and work in companies in terms of transition. The survey was conducted in early 2010., in an appropriate sample of 288 employees - 217 employees and 71 managers in several companies. Assumptions about human nature and work, monitored through the model authored by Stirs and Porter (1987), were measured by the adjusted scale based on this model. Results show that the dominant is assumption about man as a creative being. They also showed differences in assumptions about human nature and work? between men and women, and also those with higher and lower education level. With age growing prominence of different assumptions in the category of managers and employees. This last sentence is grammatically incorrect and unclear.

Keywords: Assumptions about human nature and work, the structure of assumptions about human nature and work, managerial approaches to employee engagement

ULOGA STRESORA NA RADU I IRACIONALNIH UVERENJA U PREDIKCIJI NASTAVNIČKOG STRESA

Stanislava Popov

Medicinska škola Zrenjanin

Rade Damjanović

OŠ "Avram Mrazović", Sombor

Identifikacija i osporavanje iracionalnih uverenja predstavljaju ključne korake u modifikaciji disfunkcionalnih emocija i ponašanja u Racionalno emotivno-bihejvioralnoj terapiji (REBT). Iracionalna uverenja ovde predstavljaju značajne faktore javljanja i/ili održavanja različitih psiholoških problema. Zato je ovaj model primenljiv i u domenima obrazovanja i organizacije. REBT teoretičari nude niz iracionalnih uverenja karakterističnih za nastavničku profesiju. Međutim, pretpostavljamo da i specifični organizacijski izvori stresa u školama, kao radnoj sredini, imaju svog uticaja na nivo psihološkog distresa kod nastavnika.

Cilj ovog istraživanja je ispitivanje relacija između izvora stresa na radnom mestu, karakterističnih iracionalnih uverenja i nivoa psihološkog distresa kod nastavnika.

Istraživanje je korelacione prirode, a za ispitivanje navedenih konstrukata korišćeni su sledeći instrumenti: The Teacher Irrational Belief Scale (TIBS), Izvori radnog stresa (IRS) i Depression, Anxiety and Stress Scale (DASS-21). Za obradu podataka korišćena je hijerarhijska regresiona analiza. Izvori stresa na radnom mestu (ili u organizaciji) i specifična nastavnička iracionalna uverenja analizirani su kao prediktori, dok je psihološki distres operacionalizovan kroz mere depresivnosti, anksioznosti i razdražljivosti predstavljao skup kriterijskih varijabli. U konačni uzorak istraživanja ušlo je 186 nastavnika osnovnih i srednjih škola, kao i učitelja sa područja Zrenjanina i Sombora.

Rezultati ukazuju da su međuljudski odnosi i radna atmosfera, kao i nejasna radna uloga najznačajniji organizacijski izvori stresa kod nastavnika posmatranim u odnosu na jedinstvenu meru svih indikatora distresa. Među iracionalnim uverenjima, najznačajnije prediktore stresa predstavljaju samoobezvredivanje u pogledu ličnog uticaja i efikasnosti i niska frustraciona tolerancija u vezi sa ukupnim radnim obavezama nastavnika. Kada se mere distresa posmatraju

pojedinačno, kao odvojene zavisne varijable, u svakoj se pored već navedenih, izdvajaju još neki specifični prediktori iz obe grupe.

Interpretacija dobijenih rezultata se može vršiti iz ugla aktuelnih reformi u osnovnom i srednjem obrazovanju, odnosno promena u formalnim zahtevima nastavničke radne uloge i njenog odnosa sa ostalim ciljnim grupama u nastavnom procesu (npr, učenicima, roditeljima i rukovodstvom škole) što je svakako u vezi sa aktiviranjem postojećih iracionalnih uverenja. Ovakva situacija predstavlja plodno tle za sprovođenje REBT intervencija baziranih na osporavanju i menjanju tih uverenja.

Ključne reči: nastavnički stres, izvori stresa, iracionalna uverenja

THE ROLE OF WORK STRESSORS AND IRRATIONAL BELIEFS IN THE PREDICTION OF TEACHER STRESS

The aim of this study was to investigate the relationship between sources of stress in the workplace, specific irrational beliefs and level of psychological distress among teachers. Rational Emotive Behavior therapy was used as a framework for explaining teacher stress.

The sample of 186 teachers from Zrenjanin and Sombor was tested with Teacher Irrational Belief Scale (TIBS), Sources of Work Stress (IRS) and Depression, Anxiety and Stress Scale (DASS-21). Hierarchical regression analysis was used for data processing.

Results indicate that interpersonal relations and work environment, as well as the role in the organisation are the most significant sources of organisational stress among teachers. Self-Downing in terms of personal influence and effectiveness and low frustration tolerance are the most significant predictors of teachers stress among specific irrational beliefs.

Keywords: teacher stress, sources of stress, irrational beliefs.

ASSESSING TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP, PERFORMANCE AND SUPERVISION WITHIN AN INTERNATIONAL INSURANCE ENVIRONMENT IN EASTERN EUROPE

Ismar Daniel Kuehneisen

Department of Social and Business Psychology, University of Zurich, Switzerland.

Klaus Jonas

Psychological Institute, University of Zurich, Switzerland

Research suggests that higher levels of leadership such as transformational leadership is practiced world-wide and is independent of culture. The few existing studies of former socialist-block countries differ primarily by scoring higher on levels of transactional and laissez-faire leadership styles in contrast to the western economic world. Additionally transactional leadership appears to be positively associated to performance and supervision in companies.

A partial aim of this international study was to explore whether transformational leadership style is practiced by managers in Serbia, Ukraine and Montenegro. We furthermore assessed whether transformational leadership is linked to performance in sales and how supervision is perceived by the sample.

This analysis was performed by utilizing the full range leadership framework developed by Bass and Avolio in form of online-questionnaires. Performance was examined using sales performance data whereas supervision was measured by using a subscale of Spector's Job Satisfaction Survey.

The results of 568 participants suggest that transformational and transactional leadership is exercised equivalently in Serbia and in Montenegro, whereas in Ukraine transformational leadership style predominates. The outcomes of leadership in all three countries scored above average, suggesting that the approach to work and the outcomes are perceived as effective by employees and managers. Performance showed significant positive correlations on total sample level, indicating that utilizing transformational leadership is an option to increase sales staff productivity. Supervision differed significantly in the three countries of investigation, with Montenegro leading the field, followed by Serbia and Ukraine.

This research contributes to the discussion of the universality of leadership factors and successfully indicates that performance can be improved by leadership style and supervision.

Keywords: Transformational Leadership, Job Satisfaction, Supervision, Performance, Eastern Europe

MENTALNO-ZDRAVSTVENI STATUS ZAPOSLENIH U SRBIJI: KOLIKO JE STANJE ZAISTA ALARMANTNO?

Boris Popov, Nevena Berat, Dragana Jelić, Nevena Markov i Nebojša Majstorović
Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju

Na srpskom jeziku nema mnogo instrumenata koji mere indikatore mentalnog zdravlja i poremećaja adaptiranih za populaciju zaposlenih. Tokom prevoda i adaptacije jednog takvog instrumenta (4DSQ; Terluin et al., 2004), želeli smo da ispitamo stepen prisustva četiri grupe psihopatoloških indikatora na uzorku naših zaposlenih, kao i da istražimo eventualne razlike u izraženosti tih indikatora s obzirom na neke demografske odlike.

Na uzorku od 193 zaposlena sa teritorije Srbije primenjeni su sledeći upitnici: Upitnik psihopatoloških simptoma (4DSQ), Upitnik opšteg zdravlja (UOZ-12), kao i lista sociodemografskih odlika. Uzorak je činilo 113 žena i 76 muškaraca (četvoro neizjašnjenih), prosečne starosti nešto preko 40 godina (AS=40.4, SD=10.8), sa prosečnim stažom od 15.6 godina (SD=10.8). Preko polovine uzorka zaposleno je u državnom sektoru (N=100), nešto manje u privatnom (N=90), dok je zanemarljiv broj zaposlen u neprofitnom sektoru (N=2).

Dobijeni koeficijenti interne konzistentnosti skala iz upitnika 4DSQ su visoki: distres ($\alpha = .91$), somatizacija ($\alpha = .89$), depresija ($\alpha = .86$) i anksioznost ($\alpha = .87$). Rezultati ukazuju da je mentalno-zdravstveni status naših ispitanika generalno daleko slabiji u poređenju sa njihovim holandskim kolegama. Na to ukazuju dobijene aritmetičke sredine na sve četiri skale (distres AS=13; SD=7.8; somatizacija AS=13.9; SD=7.8; depresija AS=2; SD=2.8 i anksioznost AS=4; SD=4.4), što je značajno više od rezultata dobijenih na holandskom uzorku (distres AS=4.2; SD=5.2; somatizacija AS=3.7; SD=4.1; depresija AS=0.4; SD=1.2 i anksioznost AS=0.7; SD=1.8; Terluin et al., 2004). Prema normama dobijenim u nekoliko studija koje su koristile upitnik 4DSQ, sledeći procenti zaposlenih iz našeg uzorka postigli su izrazito povišene skorove: 20.7% na skali somatizacije, 20.2% na skali distresa, 11.4% na skali depresivnosti i 5.2% na skali anksioznosti.

Uočava se da su žene rizičnija grupa, jer su pokazale značajno više psihofizičkih simptoma ($t(187) = -3.36, p < .05$), kao i više skorove na skalama anksioznosti ($t(187) = -3.08, p < .05$) i somatizacije ($t(187) = -3.01, p < .05$). Osim toga, rezultati ukazuju i na to da ispitanici iz privatnog sektora imaju statistički značajno više psihofizičkih simptoma ($t(188) = -2.76, p < .05$), kao i više

distresa ($t(188) = -2.97, p < .05$) i depresivnosti ($t(188) = -2.87, p < .05$), u odnosu na zaposlene iz društvenog sektora. Postoji trend negativne povezanosti između visine primanja i depresivnosti, ali su razlike na granici statističke značajnosti.

Više je mogućih objašnjenja dobijenih nalaza, ali pretpostavljamo da su glavni razlozi za naden psihopatološki status naših zaposlenih društveni i ekonomski kontekst, odnosno efekti tranzicije i aktuelne ekonomske krize na sigurnost zaposlenja i radne odnose. Dalje bi trebalo izučavati koji to organizacijski i ličnosni faktori presudno doprinose izraženosti ovih simptoma, kako bi se mogle dizajnirati optimalne intervencije sa ciljem njihovog ublažavanja.

Ključne reči: mentalno zdravlje zaposlenih, distres, anksioznost, somatizacija, depresivnost

* Rad je deo projekta 179022 koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije

THE MENTAL-HEALTH STATUS OF EMPLOYEES IN SERBIA: IS THE SITUATION REALLY ALARMING?

The main objective was to examine the presence of psychopathological indicators on a sample of employees, as well as to investigate possible differences in the presence of these indicators with respect to some demographic characteristics.

The following questionnaires were administered to 193 employees: The Four-Dimensional Symptom Questionnaire, General Health Questionnaire, as well as the list of demographic characteristics.

The results indicate that the mental-health status of our subjects is much weaker in comparison with the Dutch sample. In addition, it was shown that the riskiest groups of employees are women, private sector employees, as well as those with lower incomes.

We assume that the social and economic context, as well as job insecurity are among the main reasons for the psychopathological status we found on our employees. Further studies should examine which organizational and personal factors crucially contribute to the severity of these symptoms.

Keywords: mental health of employees, distress, anxiety, somatization, depression.

MOBBING AND PERSONAL CHARACTERISTICS AT EMPLOYEES

Frosina Denkova
Telekom, HR sector

Sofija Arnaudova,
Faculty of Philosophy

Mobbing is defined as the phenomenon of psychological harassment, which is repeated through activities in order to degrade the employee on different grounds. Mobbing causes the violation of human rights and dignity, and harms the physical and mental health and decreases future of professional victim.

The main goal of this research was to gain insight into most common forms of mobbing represented in private and public sector in Macedonia and to determine whether there is a connection between the presence of mobbing and personal characteristics of employees.

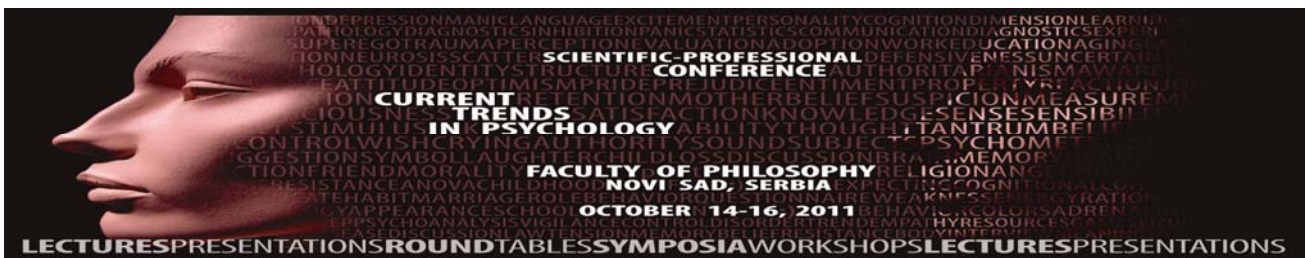
For the purposes of this study a questionnaire consisting of 25 questions to determine the presence of mobbing was designed and for the examination of personal characteristics of employees - victims of mobbing NEO-PI-R personality inventory was used (Costa & McRae).

The survey was conducted during a period of six months from January 2011 to June 2011. The sample in the survey included 255 participants (82 men and 173 women) working in five different activities: administration (50), health and social work (54), education (52) industry (53) and army (46) only from Skopje, Macedonia.

When it comes to descriptive analysis, can be noticed that the arithmetic mean of the presence of mobbing the entire sample was $M = 45.05$, which is higher than the median for the entire sample $Mdn = 43,00$,nut lower than the theoretical arithmetical mean $Mt=50,00$.

In consideration of descriptive data on the five dimensions of personality it is necessary to bear in mind that theoretical arithmetic mean is $M = 96,00$. The highest score of the respondents indicate the dimension Conscientiousness ($M = 106.78$), which is almost identical to that dimension of Agreeableness ($M = 106.78$) and the lowest Neuroticism ($M = 88.40$).

The results obtained using the Pearson coefficient of correlation show that there is a positive connection between the presence of mobbing and Neuroticism ($r =,259$, $p<0,01$) and a negative

connection between the presence of mobbing and agreeableness ($r = -.164, p < 0,01$) and conscientiousness ($r = -.195, p < 0,01$). These data imply that neurotic people perceive a higher level of mobbing and agreeable and conscientiousness people perceive a lower level of mobbing.

To determine the differences between private and public sector we made t-test of significance ($t = -.120, p > 0,05$) among employees of private ($N = 66$) and public sector ($N = 189$), which indicates that there are only numerical, but not statistically significant differences in the presence of mobbing although mobbing is more present at public sector employees ($M = 45.10$) than at private sector employees ($M = 44.89$).

With the LSD test (Fisher's least significant difference) is made a comparison between all the fields where employees work. It can be noticed that there is difference in relation to the presence of mobbing among employees of health and social work employees in Army ($LSD = 0,36, p < 0,05$). The group of employees in health and social work perceives higher level of mobbing ($M = 47,59$) and the group of employees in ARMY perceives lower level of mobbing ($M = 42,37$).

According to the presented results we can conclude that there is employees that are exposed to mobbing have tendency to experience anger, feelings of guilt, sadness, despondency and loneliness. Also, victims of mobbing at workplace do not believe in good intentions of others and usually do not have capacity to begin tasks and follow through to completion when they cope with boredom or distractions.

Also, from the data mentioned above we can conclude that there are no statistical differences in the level of mobbing between the employees in private and public sector, but that employees that work in health and social work are mostly exposed to mobbing.

KONSTRUKCIJA I METRIJSKA SVOJSTVA NOVOG UPITNIKA MAKIJAVELIZMA

ENM-2

Nebojša Majstorović i Boris Popov

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju

Kao polazna osnova za konstrukciju upitnika ENM-2 poslužio je poznati instrument MACH IV (Christie, 1970) koji operacionalizuje koncept makijavelizma sa 20 stavki razvrstanih duž 4 dimenzije. Rezultati preglednih istraživanja latentne strukture MACH IV ne ukazuju na jednoznačnost faktorskih rešenja, pogotovo izostanak faktora makijavelističke amoralnosti. Mnogi istraživači otuda preporučuju nastavak rada na usavršavanju mera ovog konstrukta (npr. Fehr et al., 1992; Corzine, 1997; Corral & Calvete, 2000). Cilj ovog istraživanja bio je da se primenom konfirmatorne faktorske analize utvrdi latentna struktura 39 stavki formulisanih na bazi određenja makijavelizma prema kome su amoralnost, cinizam prema ljudskoj prirodi i manipulativne interpersonalne taktike njegova tri ključna svojstva.

Podaci su prikupljeni na prigodnom uzorku od 186 ispitanika od kojih je bilo 60% žena, preko 60% sa višom i visokom školskom spremom, starosti između 21 i 63 godine. Finalni merni model sa zadovoljavajućim fitom u empirijske podatke ($S-B\chi^2_{(100, N = 186)} = 126.90, p < .05$; RMSEA = .04; GFI = .92; CFI = .95) otkriva da redukovan inicijalni set na 16 čestica formira tri-faktorsku strukturu sa dimenzijama imenovanim kao 1. makijavelistička radna etika, 2. makijavelističke racionalizacije i 3. upravljanje/kontrola drugih. Interna konzistentnost upitnika ENM-2 sa svih 16 stavki je na zadovoljavajućem nivou ($\alpha = 0.81$) kao i split-half mere pouzdanosti ($S-B \rho_{xx'} = 0.76$).

Na osnovu ovih rezultata zaključeno je da upitnik ENM-2 sadrži nedostajuće mere makijavelističke amoralnosti, kao i da pokazuje nivo pouzdanosti koji je viši nego u većini istraživanja sa MACH IV (npr. Austin et al., 2007). ENM-2 je instrument koji na ekonomičan način procenjuje generalnu makijavelističku orijentaciju osobe, kao i dimenzije koje opisuju njenu generalnu neetičnost u odnosu prema radu, saradnicima i normama (faktor 1), racionalizacije kojima osoba učvršćuje makijavelistički sistem (faktor 2) i interpersonalni metod kojim osoba ostvaruje cilj (faktor 3).

Ključne reči: makijavelizam, ENM-2, merni model, SEM, pouzdanost.

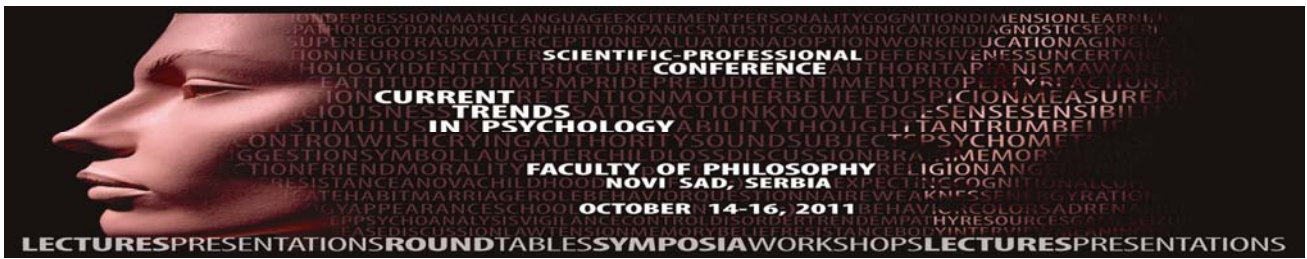
* Rad je deo projekta 179022 koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije

CONSTRUCTION AND PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF A NEW QUESTIONNAIRE OF MACHIAVELLIANISM ENM-2

The absence of a unique factor solution for MACH IV (Christie, 1970), recommended the continuation of work on measures of Machiavellianism (e.g., Corzine, 1997). The aim of this study was to analyze the latent structure of a 39-items pool by using confirmatory FA and to estimate the reliability of a new survey.

The 16-items measurement model obtained on 186 respondents with diverse gender, age and education, demonstrated a satisfactory fit ($\chi^2(100, N = 186) = 126.90, p < .05; RMSE = .04, GFI = .92, CFI = .95$). It was revealed that ENM-2 estimates one's general Machiavellian orientation, including his/her general unethical relationship to work, others and to ethical principles (factor 1), rationalizations needed to maintain the Machiavellian system (factor 2), and interpersonal method by which a person accomplishes his/her goals (factor 3). Internal consistency and split-half reliability of ENM-2 were satisfactory (Cronbach's $\alpha = 0.81$; SB $\rho_{xx'} = 0.76$).

Keywords: Machiavellianism, ENM-2, measurement model, SEM, reliability.

POSTERI

ULOGA U VRŠNJAČKOM NASILJU, POBUĐENOST, SUOČAVANJE I PSIHOLOŠKA PRILAGODBA KOD OSNOVNOŠKOLSKE DJECE

Kristina Sesar

Centar za mentalno zdravlje, Dom zdravlja, Široki Brijeg

Novija istraživanja sugeriraju da je vršnjačko nasilje posvezano sa psihološkim problemima u djetinjstvu. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati da li su uloge u nasilnom ponašanju, razina pobuđenosti i strategije suočavanja prediktori psiholoških poteškoća kod djece uključene u vršnjačko nasilje. U istraživanju je sudjelovalo 478 djece osnovnoškolskog uzrasta koja su popunila Upitnik školskih odnosa, Skalu strategija suočavanja, Skala za procjenu razine pobuđenosti i Skalu za samoprocjenu ponašanja mladih. Rezultati regresijske analize ukazuju da uloga žrtve i žrtve/zlostavljača, viša razina pobuđenosti i korištenje manje efektivnih strategija suočavanja sa vršnjačkim nasiljem (internaliziranje, eksternaliziranje i distanciranje) su statistički značajni prediktori poteškoća u psihološkoj prilagodbi. Provedeno istraživanje daje čvrste dokaze da ukljuenost u vršnjačko nasilje je važan čimbenik rizika za psihološke probleme u djetinjstvu. U isto vrijeme rezultati ukazuju da strategije suočavanja trebaju biti važna determinanta uspješne adaptacije u djetinjstvu.

Ključne reči: uloga u vršnjačkom nasilju, pobuđenost, strategije suočavanja, psihološka prilagodba, djeca

BULLY/VICTIMS STATUS, AROUSAL, COPING AND ADJUSTMENT AMONG PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Recent studies have suggested that bullying is related to psychological problems in childhood. The aim of this study is to examine whether a role in bullying behavior, arousal level and coping strategies are predictors of psychological difficulties in children who were involved in bullying behavior. The sample included 478 elementary school children who completed the School Relationship Questionnaire –SRQ, the Self – Report Coping Measure, the Arousal Predisposition

Scale and the Youth Self-Report. Results from regression analyzes suggested that the role of victims and bully/victims, high levels of arousal and usage of less effective coping strategies to deal with peer violence (internalizing, externalizing, and distancing) were statistically significant predictors of difficulties in psychological adjustment. The present study provided strong evidence that involvement in bullying behavior is an important risk factor for psychological problems in childhood. At the same time the results indicate that coping strategies should be an important determinant of successful adaptation in childhood.

Keywords: bully/victims status, arousal, coping strategies, psychological adjustment, children

KOPING STRATEGIJE OSOBA SA OŠTEĆENJEM VIDA

Marina Oros, Tijana Telečki i Bojana Grahovac

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad

Sprovedeno istraživanje je eksplorativnog tipa, sa ciljem da se ispituju koping strategije osoba sa bolestima oka. S obzirom na prirodu bolesti, problemi sa vidom se shvataju kao hronični (postepeno) ili akutni (naglo oštećenje vida) izvor stresa. Problem kojim se istraživanje bavi je ispitivanje koping strategija i razlika u strategijama spram demografskih varijabli i prirode bolesti. Učestvovalo je 79 ispitanika sa bolešću mrežnjače koji se ambulantno leče u Kliničkom centru Vojvodine. Prikupljanje podatka je rađeno individualno, tako što su ispitivači čitali pitanja upitnika ispitaniku. Pored upitnika opštih demografskih varijabli, korišćen je instrument za ispitivanje koping strategija CSI (Coping Strategy Indicator, Amirkhan, 1990). Podaci u vezi sa bolešću preuzeti su sa izveštaja oftalmologa. Rezultati pokazuju da se dobijena faktorska struktura upitnika CSI poklapa sa originalnim rešenjem (strategija usmerena na rešenje problema, traženje socijalne podrške i izbegavajuća strategija), te je u daljoj analizi rađeno prema ključu i normama autora skale. Pokazalo se da ispitanici najmanje koriste strategiju usmerenu na rešavanje problema, da je traženje socijalne podrške prosečno, dok su skorovi na strategiji izbegavanja visoki. Što se tiče razlika spram prirode bolesti, nisu dobijene statistički značajne razlike između grupe ispitanika koje odlikuje naglo i postepeno oštećenje vida, kao i onih koji imaju smanjenu funkciju vida na jednom i na oba oka. Takođe nema razlike između ispitanika u korišćenju koping strategija spram bračnog stanja, stepena stručne sprema i ispitanika koji žive sami i onih koji žive sa nekim. Polne razlike registrovane su na strategiji izbegavanja, a rezultat pokazuje da su muški ispitanici skloniji ovoj strategiji od ženskih. U dosadašnjim istraživanjima dobijaju se oprečni rezultati po pitanju polnih razlika u korišćenju izbegavajućih strategija. Dobijeni rezultat protumačen je kao veća spremnost muškog poduzorka da izbegava direktno suočavanje sa oštećenjem vida, kao i sa posledičnim ograničenjima u svakodnevnim aktivnostima. Registrovane su i starosne razlike – grupa ispitanika starog doba više koriste strategiju usmerenu na rešavanje problema u odnosu na grupu srednjeg odraslog doba. Ovaj rezultat u suprotnosti je sa dosadašnjim studijama, kao i sa očekivanjima autora, a moguće tumačenje bilo bi oslanjanje na iskustvo starijih osoba i znanje kako rešiti problem. Iako se pitanja u upitniku ne odnose na specifični stresor, već uobičajene načine

suočavanja, s obzirom na seting u kom su prikupljeni podaci, moguće je ovu razliku tumačiti kao odraz razlika u suočavanju i adaptaciji na zdravstvene probleme kod ljudi različite starosti. Ovaj rezultat otvara pitanje interaktivnog uticaja uzrasta i prirode bolesti na koping strategije.

Ovo istraživanje je deo projekta „Efekti egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji“, podržan od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije (179022)

Ključne reči: oštećenje vida, koping strategije, pol, starost, hronična i akutna bolest

COPING STRATEGIES OF PERSONS WITH VISUAL IMPAIRMENTS

The aim of this study was to examine coping strategies of persons with visual impairments. The sample consisted of 79 participants who were outpatients in the Clinical Centre of Vojvodina. The results show that the use of problem solving strategy was on the average very low, followed by seeking social support, whereas the use of avoidance coping was high. Gender differences were found regarding the avoidance strategy, and age differences in problem solving strategy – males were more likely to avoid than females, whereas older adults used more problem solving strategy than middle aged adults. No differences were found between those with progressive and acute illnesses of retina, nor between groups with sight problems in one or both eyes. Marital status, level of education and living arrangement had no effects on the use of coping strategies.

Keywords: visual impairment, coping strategy, gender, age, chronic and acute disease

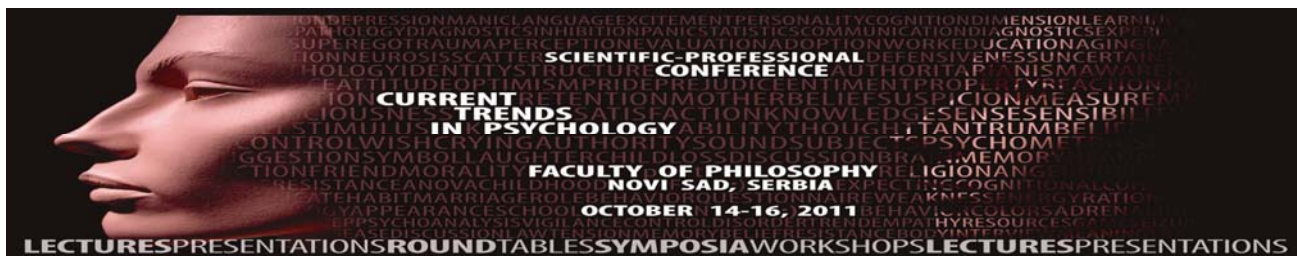
FACTORIAL STRUCTURE OF THE EXECUTIVE FUNCTION OF SHIFTING

Danka Purić and Maša Pavlović

University of Belgrade, Faculty of Philosophy, Department of Psychology

Executive functions are usually defined as general purpose mechanisms that modulate the operation of various cognitive subprocesses and thereby regulate the dynamics of human cognition. One of such mechanisms is the ability to efficiently shift back and forth between multiple tasks, operations or mental sets. The goal of the present research was to assess the factorial structure of four different tasks that are presumed to be markers of shifting. A group of 62 psychology students participated in the research and completed the following tasks: the plus-minus task in which participants alternately add and subtract number 3 from different two-digit numbers; the number-letter task where participants alternately react to simultaneously presented number-letter pairs; the local-global task in which geometrical Navon figures are presented to participants who need to alternately name the number of lines that the small or the large figure has; and the small-capital letter task where participants alternately detect two different letter-targets within small or capital letter sequences. Reaction time was measured and the shifting scores for each task were obtained by subtracting mean RTs for the trials which did not demand shifting from the trials in which shifting occurred (only correct trials longer than 200ms were analyzed). Greater difference implied a larger shifting effect. A maximum likelihood factor analysis was conducted, yielding one factor that explains 31% of the variance in shifting scores. All of the tasks have high loadings on this factor, with local-global task having the highest (.732), followed by number-letter task (.544), plus-minus task (.491) and small-capital letter task (.388) having the smallest loading. The goodness-of-fit for the model is good ($\chi^2(2) = 1.645, p = .439$). What can be concluded is that even a wide array of tests using quite different stimuli uncovers only one underlying factor – a unitary executive function of shifting. However, being that no other tests were given to the participants, the degree to which difficulty and / or method variance might contribute to the obtained results is not clear, and should further be examined.

Keywords: executive function, shifting, factor analysis, factorial structure

ISPITIVANJE TOČNOSTI PROCJENE VELIČINE KUTEVA

Katica Borčić

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Mostaru

Pavle Valerjev

Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru

Neka dosadašnja istraživanja su pokazala da pri procjeni veličine kuteva procjenjivači, ovisno o vrsti kuta, imaju određene tendencije procjenjivanja. O ovakvoj je pojavi prvi izvijestio Wundt (1862), nešto kasnije Hering (1964) i von Helmholtz (1909), a postoje i recentniji nalazi o istom fenomenu. Naime, Nundy i sur. (2000) nalaze pojavu sistematskog precijenjivanja veličine oštrih kuteva, a podcjenjivanje veličine tupih kuteva.

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati točnost procjene veličine kuteva metodom srednje pogreške u tri zadatka indirektno procjene. U istraživanju je sudjelovalo 10 ispitanika i 10 ispitanica dobi 21 ± 2 godine. Tri zadatka procjene veličine kuteva ispitanicima su bila prezentirana pomoću računalnog programa, na ekranu monitora. Ispitanici su koristili dugmad tipkovnice računala kako bi rotirali varijabilni pravac tako da ga podese u položaj u kojem on, prema njihovoj subjektivnoj procjeni, sa jednim unaprijed određenim krakom podražajnog kuta ostvaruje odnos kakav zahtijeva uputa ovisna o eksperimentalnoj situaciji.

U jednoj eksperimentalnoj situaciji zadatak ispitanika je bio podesiti pravac tako da bude u istom pravcu kao i zadani krak podražajnog kuta, dok je u drugoj situaciji podesivi pravac trebao biti okomit na zadani krak kuta, a u trećoj situaciji podesivi pravac trebao je biti paralelan sa zadanim krakom kuta. U svim eksperimentalnim situacijama težina zadatka je bila mijenjana variranjem veličine podražajnog kuta, koja je iznosila 30° , 60° , 90° , 120° i 150° . Registrirana je veličina pogreške, u kutnim stupnjevima.

Trosmjernom analizom varijance nisu nađene razlike u točnosti procjene s obzirom na vrstu zadatka ($F=2,341$, $p>0,05$). Nađene su razlike s obzirom na veličinu kuteva ($F=176,809$, $p<0,05$), a uz to je uočena i sistematičnost u precijenjivanju šiljastih kuteva (30° i 60°), relativno visoka točnost pri procjeni veličine pravog kuta (90°), i sistematsko podcjenjivanje veličine tupih kuteva (120° i

150°). Razlike pri procjeni s obzirom na spol nisu nađene ($F=1,088$, $p>0,05$), unatoč spolnom dimorfizmu relevantnih dijelova citoarhitekture ljudskog primarnog vidnog područja.

Dobiveni rezultati su u skladu s nekim ranijim istraživanjima, gdje se nalazi dovode u vezu sa funkcijom distribucije aktivacije orijentacijski selektivnih neurona i lateralne inhibicije među istima.

Interes budućih istraživanja trebao bi biti usmjeren na šire implikacije dokazanog fenomena sistematičnosti procjene. Značajno je ispitati ga koristeći 3D slike i rotacije istih u prostoru, kako bi se ispitaio utjecaj faktora percepcije dubine na točnost procjene veličine kuteva.

Ključne riječi: subjektivna procjena veličine, sistematska pogreška procjene, lateralna inhibicija

A STUDY ON ANGLE ESTIMATION EFFICIENCY

The misperception of acute and obtuse angles was reported first by Wundt, and has been confirmed by some recent studies.

The purpose of the study was to examine the accuracy of the estimation of angles' size by a method of an average error. 10 male and 10 female subjects aged 21 ± 2 participated in research. Three angle estimation task types were presented on PC monitor, using specially designed software. Subjects used PC keyboard to rotate the variable line to a relation with one arm of presented angle coherent to one given by the instruction dependent to one of three experimental situations (in the same line; vertical; parallel). Angles were varied by size (30° , 60° , 90° , 120° and 150°).

Using 3-way ANOVA, differences in size estimation efficiency between men and women ($F=1,088$, $p>0,05$) and among three tasks ($F=2,341$, $p>0,05$) were not found. Factor of angle size induced differences in estimation efficiency ($F=176,809$, $p<0,05$).

Results are consistent with some earlier findings, connected with activation processes of selective orientational neurons.

Future investigations should consider wider implications of given phenomena.

Keywords: subjective size estimation, systematic estimation error, lateral inhibition

HOW MUCH IS SOMETHING ALIVE?

Jelena Radanović

Laboratory for Experimental Psychology, University of Novi Sad

Petar Milin

Laboratory for Experimental Psychology, University of Novi Sad

Laboratory for Experimental Psychology, University of Belgrade

Previous study in Serbian showed that animacy defined as binary characteristic is not cognitively relevant (Radanović & Milin, in press). The authors categorized nouns into animates and inanimates following a linguistic criterion, i.e., a morphological markedness of animacy present in masculine gender. At the same time, there are suggestions coming from linguists that entities are organized along the animacy continuum or, at least, as hierarchical categories (Silverstein, 1976; Aissen, 2003). On the one hand, corpus studies showed that animacy defined as a graded property capture the majority of linguistic phenomena, such as case marking, English genitive variation etc. (Yamamoto, 1999). On the other hand, automatic annotation studies extensively use animacy as categorial hierarchy (Zaenen, 2004; Garretson et al., 2004). To our best knowledge, cognitive relevance of animacy operationalized in a similar way as linguists would suggested was tested only in one study conducted in Bulgarian (Janyan & Andonova, 2005). The authors showed that animacy operationalized by subjective ratings facilitated naming latencies.

The goal of this study was twofold: to obtain an objective, quantitative, continual measure of animacy, and to examine its cognitive relevance. To quantify animacy we used a pairwise comparison method. This procedure is rarely used in the field, but is claimed to capture psychological attributes better than procedures that make use of subjective judgments on quasi-numerical scales (i.e., rating scales). A hundred participants had to choose which of the two words, presented simultaneously, denotes an entity that is more alive. We selected a range of categories from previous studies, adding two novel categories: *problematic* (e.g., robot, bacteria, etc.) and natural objects except plants (river, mountain, etc.). A relative frequency (i.e., estimated probability) of choice was calculated for each item. Distribution of this measure matched the

Gaussian ($W = 0.97$, $p = 0.10$), which suggested that animacy is more likely gradual than a binary property.

To test whether the *probability of animacy* is cognitively relevant we conducted a visual lexical decision experiment. Results showed that this probability was not predictive for response latencies. Yet, selected word categories were predictive both for the probability of animacy and reaction times. On the one hand, word categories differed significantly in *how probably* they are animate. On the other hand, after controlling for stem frequency, word length and random-effects of subjects and stimuli, same categories affected particular differences in response times: animals are processed the fastest, problematic cases are processed the slowest, while differences between other word categories did not reach statistical significance.

Present results suggest that animate-inanimate distinction is not psycholinguistically plausible; rather, entities are clustered into several specific categories. It seems that linguistic view of animacy could have cognitive relevance, but further research is necessary to determine the exact relationship between animacy as linguistically relevant factor and animacy as feature of internal representations.

Keywords: animacy, pairwise comparison method

OSETLJIVOST EFEKTA OKVIRA

Kaja Damnjanović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Predrag Teovanović

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Formalno identičan problem odlučivanja može biti opisan tako da se istaknu bilo dobre (pozitivan okvir), bilo loše strane ishoda (negativan okvir). Efekat okvira postoji kada različiti opisi zadatka dovode do različitih izbora – sa promenom okvira menjaju se i preferencije donosioca odluke. Rezultati meta-analitičkih studija sugerišu da je veličina efekta okvira zavisna od varijacija formalnih i sadržinskih parametara zadatka odlučivanja. U tekućem istraživanju je ispitivan uticaj tri ponovljena faktora. U dve vremenski odvojene faze, ispitanicima (N=135) je prikazano 12 parova problema odlučivanja, različitih s obzirom na tip uokviravanja, domen i nivo verovatnoće. Uokviravanje atributa predstavljeno je putem četiri para stavki, a zadatak ispitanika je da evaluiraju pozitivne i negativne verzije opisa istih događaja. Efekti uokviravanja rizičnog izbora ispitani su pomoću osam parova zadataka koji se odnose na formalno ekvivalentne parove problema odlučivanja prikazane u terminima dobitaka i gubitaka, pri čemu ispitanik treba da napravi izbor između sigurne i rizične opcije, čije su očekivane vrednosti jednake. Polovina ovih zadataka je iz monetarnog, a druga polovina iz domena ljudskih života. Unutar oba domena varirana je verovatnoća ishoda rizične opcije (kroz četiri nivoa – 20%, 40%, 60%, 80%). Većina ispitanika, bez obzira na okvir, na zadacima rizičnog izbora bira sigurnu opciju. Na samo četiri para zadataka odlučivanja je registrovan statistički značajan efekat okvira, i to prilikom uokviravanja atributa na nivoima verovatnoće 20%. Preostale razlike u odgovorima ispitanika nisu statistički značajne.

Uticaj eksperimentalnih faktora na veličinu efekta okvira, izraženog putem fi-koeficijenta, ispitan je analizom varijanse. Registrovan je statistički značajan efekat tipa zadatka ($F(1,10)=8.80$, $p=.014$), ali ne i domena odlučivanja ($F(1,6)=0.13$, $p>.05$) i nivoa verovatnoće ($F(1,8)=0.22$, $p>.05$). Nalazi ukazuju da efekat okvira nije postojan fenomen, te da na njegovu veličinu utiču varijacije formalnih, ali ne i sadržinskih parametara zadatka.

Ključne reči: efekat okvira, odlučivanje, zadaci rizičnog izbora, uokviravanje atributa

THE COMPREHENSION OF EMOTIONS IN SHORT WRITTEN TEXTS

Nemanja Vaci i Jelena Radanović

Laboratory for Experimental Psychology, University of Novi Sad

Petar Milin

Laboratory for Experimental Psychology, University of Novi Sad

Laboratory for Experimental Psychology, University of Belgrade

In this study, we explored comprehension of character's emotional state from written text. In particular, we confronted two theoretical approaches to the problem. *Discourse framework* is knowledge-based and claims that text comprehension is driven by general cognitive processes. *Embodied cognition framework*, conversely, argue that sensomotor processes, being activated when concepts are accessed, are the ones that influence sentence comprehension.

We constructed four stories per each of the six basic emotions. Beside emotional component, every story had an implied action. Then, four critical sentences per each story were formulated combining two factors: emotional congruence and action congruence. Both factors had two levels: congruent and incongruent, where congruence was defined as matching/mismatching of emotion or/and action between a critical sentence and a linked story. Additionally, one story and four appertaining critical sentences were constructed to serve for practice trial.

Experimental task that we applied consisted of several events. Firstly, participant silently read a one-paragraph story and then pressed any keyboard button, immediately after reading had been done. Secondly, story was replaced by the hash-marks ("##") for 5000 ms. that served as a mild distracter for traces to the story. Hash-marks were followed by fixation dot for additional 500 ms. Thirdly, critical sentence appeared on the center of the screen for another 5000 ms. Finally, critical sentence was replaced by a question: "What emotion did the main character of the story feel?", and participant had to answer the question by pressing one of the six keyboard buttons, corresponding to six basic emotions. Dependent variables were reaction time and accuracy.

We applied logistic mixed-effects regression on error counts and linear mixed-effects regression on response latencies. Fixed-effects in the model were critical sentence's emotional and action congruence, while participants and items were considered as random-effects. In addition, we

tested six basic emotions as random-effect as well, but it did not contribute significantly to the model's goodness-of-fit. Both analyses showed similar pattern of results: greater importance of the emotional congruence and modulatory role of action congruence. The emotional congruence increases accuracy and decreases processing time. However, this effect occurs only if a critical sentence is action congruent. Otherwise, if action component is incongruent, the effect of emotional congruence attenuates.

Present results support Embodied cognition framework, which assumes importance of both emotional and action component in text comprehension. Participants, while reading prose text, form general representations – knowledge of character's emotional state, which is then modulated by the simulated sensomotor processes

Keywords: embodied cognition framework, discourse framework, text comprehension, emotional state

VALIDACIJA ZADATAKA OPSEGA RADNOG PAMĆENJA NA BOSANSKOM/HRVATSKOM/SRPSKOM JEZIKU

Ratko Đokić

Filozofski fakultet u Sarajevu

Dražen Domijan

Filozofski fakultet u Rijeci

Maida Koso-Drljević

Filozofski fakultet u Sarajevu

Cilj studije je provjera psihometrijskih karakteristika i prediktivne valjanosti tri grupno primjenjena, automatizirana zadatka opsega radnog pamćenja (ORP) na bosanskom/ hrvatskom/ srpskom (bhs) jeziku: zadatka ORP pri čitanju (ORPČ), operacionalnog zadatka ORP (OORP) i zadatka ORP pri procjeni simetrija (ORPS).

Značaj radnog pamćenja (RP) kao prediktora fluidne inteligencije (gF) proizilazi iz kapaciteta RP da održava relevantne informacije u fokusu pažnje u prisustvu interferencija (Kane & Engle, 2002). U skladu s tim, u zadacima ORP učesnici pamte i reprodukuju prezentirane elemente u prisustvu interferencije izazvane drugim zadacima koji zahtijevaju pažnju (tzv. procesna komponenta zadataka), a koji su umetnuti između prezentacija elemenata za reprodukciju.

U studiji, gF rezultat učesnika formiran je kao prosječni z-rezultat ostvaren na tri testa inteligencije: Ravenovim progresivnim matricama za napredne, Verbalnom te Numeričkom testu opštih sposobnosti. Zadatke ORP učesnici su izvršavali u grupama od dva do četiri člana. Za svaki zadatak ORP utvrđena su metrijska svojstva četiri procedure bodovanja: parcijalno ponderisanog skorovanja (PPS); parcijalno neponderisanog skorovanja (PNS); totalno ponderisanog skorovanja (TPS); totalno neponderisanog skorovanja (TNS).

Kako 22% učesnika (n=102) nije uspjelo ostvariti kriterij od 85% tačnosti na procesnoj komponenti zadatka ORPS, te zbog niskih koeficijenata pouzdanosti svih postupaka bodovanja ovog zadatka, zadatak ORPS je isključen iz daljnjih analiza. U zadatku ORPČ 85%-ni kriterij tačnosti nije ostvarilo 2,8% učesnika (n=107), a u zadatku OORP njih 14% (n=100). Konačni

uzorak (N=82) obuhvata učesnike koji su u oba ova zadatka ostvarili kriterij tačnosti od 85%.

Svi postupci bodovanja ORPČ i OORP formiraju normalne distribucije te pokazuju zadovoljavajući stepen interne konzistentnosti (min. $\alpha=.77$ utvrđen je za TPS OORP). Visoke vrijednosti korelacija između različitih postupaka bodovanja ORPČ, odnosno OORP ukazuju na njihovu paralelnost.

Sve mjere ORPČ i OORP su statistički značajno povezane sa gF (min. $r=.28$, $p=.011$, između PNS ORPČ i gF).

Regresijske analize pokazuju da, u odnosu na parcijalne mjere, totalne mjere ORPČ i OORP objašnjavaju veći dio varijance gF zbog čega se preporučuje njihovo korištenje. U skladu se konstruktom jedinstvenosti RP, u preliminarnim faktorskim analizama sve pojedinačne mjere ORPČ i OORP formiraju jedan faktor RP.

Suprotno zadatku ORPS, zadaci ORPČ i OORP na bhs jeziku imaju zadovoljavajuće metrijske karakteristike i prediktivnu valjanost. Grupna administracija ova dva zadataka ne ugrožava provjeravane parametre što ima praktične implikacije za provođenje studija sa velikim uzorcima. Preporučuje se formiranje skupina za izvedbu zadataka ORP ujednačavanjem učesnika prema njihovom postignuću na testovima inteligencije. Pretpostavlja se da bi se time ujednačio tempo izvedbe zadataka ORP unutar skupina što može dodatno unaprijediti njihove metrijske karakteristike.

Ključne riječi: zadaci opsega radnog pamćenja, validacija

VALIDATION OF WORKING MEMORY CAPACITY TASKS IN BOSNIAN/CROATIAN/SERBIAN LANGUAGE

The aim of the study was to assess psychometric characteristics and predictive validity of three working memory capacity (WMC) task in Bosnian/ Croatian/ Serbian language administered in groups of two to four subjects. WMC tasks were automated reading, operational and symmetry WMC span tasks (ARSPAN, AOSPAN and ASSPAN, respectively). Following scoring procedures have been assessed for each of WMC tasks: Partial-credit unit scoring; All-or-nothing unit scoring; Partial-credit load scoring; and All-or-nothing load scoring. All scoring procedures for both

ARSPAM and AOSPAN proved to be parallel providing good internal consistency (min. $\alpha = .77$; $N=82$). In opposite, neither of α coefficients for ASSPAN reached the limit of .70. In accord to controlled-attention conceptualization of WMC (Kane & Engle, 2002), all measures of ARSPAN and AOSPAN were correlated with a factor composed of fluid abilities measures. Results suggest that group administration of ARSPAN and AOSPAN does not deteriorate their reliability and validity.

Keywords: working memory capacity tasks, validation

RELACIJE POSESIVNOSTI I DIMENZIJA LIČNOSTI PREMA HEXACO MODELU

Anastasija Grujić, Milka Oljača, Ilija Milovanović i Bojana Dinić

Filozofski fakultet u Novom Sadu, Odsek za psihologiju

Posesivnost se uobičajeno definiše kao težnja ka prisvajanju predmeta radi sopstvenog posedovanja, a u interpersonalnim relacijama kao ljubomora, naglašena vezanost i učestala kontrola bliske osobe, a koje prati strah od gubitka te osobe ili objekata posesivnosti. Osnovni cilj ovog istraživanja je ispitivanje relacija dimenzija Upitnika posesivnosti (UPO) s osobinama ličnosti HEXACO modela. Uzorak je činilo 459 ispitanika ($M = 203$, $\bar{Z} = 256$), starosti od 16 do 63 godine ($AS = 28.9$). U radu su primenjeni inventar HEXACO-PI-R i redukovana verzija UPO od 30 stavki kojima se operacionalizuju različiti domeni mogućeg ispoljavanja posesivnosti: prema romantičnom partneru, prema prijatelju, i prema predmetima, koji ujedno predstavljaju i supskale upitnika posesivnosti. Svaka subskala UPO se sastoji od 10 stavki. Kriterijumske varijable u regresionoj analizi bile su supskale UPO, a prediktorski skup su činile skale upitnika HEXACO-PI-R. Procenat objašnjene varijanse supskala posesivnosti kreće se od 16.5 za supskalu Posesivnost prema prijateljima do 19.5 za supskalu Posesivnost prema predmetima. Najveći doprinos predikciji Posesivnosti prema partneru ostvaruje Poštenje ($\beta = -0.32$, $p < 0.01$), potom Emocionalnost ($\beta = 0.18$, $p < 0.01$), Otvorenost ($\beta = -0.12$, $p < 0.01$) i Savesnost ($\beta = -0.10$, $p < 0.05$). Značajan doprinos predikciji Posesivnosti prema prijateljima ostvaruju Poštenje ($\beta = -0.28$, $p < 0.01$), Emocionalnost ($\beta = 0.21$, $p < 0.01$) i Ekstraverzija ($\beta = -0.09$, $p < 0.05$). Posesivnosti prema predmetima se značajno mogu objasniti na osnovu Poštenja ($\beta = -0.31$, $p < 0.01$), Emocionalnosti ($\beta = -0.14$, $p < 0.01$), Ekstraverzije ($\beta = -0.13$, $p < 0.01$) i Saradljivost ($\beta = -0.17$, $p < 0.01$).

Rezultati ukazuju na to da kognitivna komponenta, povezana s moralnim aspektima funkcionisanja, predstavlja osnovni okidač za pojavu posesivnog ponašanja, a afektivna komponenta verovatno predstavlja posledicu generalne reaktivnosti na averzivne i ugrožavajuće draži iz okruženja. Drugim rečima, posesivnost, generalno, može predstavljati oblik manipulativnog ponašanja, koje za cilj ima postizanje takvog nivoa kontrole nad okruženjem, koji neće predstavljati pretnju za doživljaj lične sigurnosti.

Ostale dimenzije ličnosti ostvaruju značajno manji doprinos predikciji posesivnosti, ali moduliraju specifične reakcije u skladu s domenom u kom se ovo ponašanje manifestuje. Tako je

Posesivnost prema partneru oblikovana malim brojem interesovanja i sniženom radnom efikasnošću, što može uticati na tendenciju da se sve vrste senzacija doživljavaju isključivo kroz relacije s partnerom. Posesivnost prema prijateljima je oblikovana introvertnim ponašanjem, što ukazuje na mogućnost da postojanje manjeg broja značajnih ljudi može lakše dovesti do pokušaja kontrole njihovog ponašanja. Posesivnost prema predmetima pokazuje značajne veze ne samo s introvertnim formama ponašanja, nego i sa hostilnošću, što ukazuje na mogućnost da ova forma posesivnosti indirektno, takođe, ima interpersonalni karakter, kao i prethodne dve.

Ključne reči: posesivnost, HEXACO, partner, prijatelj, predmeti

RELATIONS OF POSSESSIVENESS AND HEXACO DIMENSIONS

The main goal of this research was to examine the relations between dimensions of the Possessiveness Questionnaire (PQ) and personality traits of the HEXACO model. The PQ measures three domains of possessiveness: towards a romantic partner, towards a friend, and towards an objects. Results shown that the largest contribution to the prediction of all subscales of PQ realizes lower Honesty-Humility, followed by higher Emotionality. Possessiveness towards partner could be also predicted by lower Openness and Conscientiousness, possessiveness towards friends by lower Extraversion and possessiveness towards objects by lower Extraversion and Agreeableness.

Keywords: possessiveness, HEXACO, romantic partner, friend, object

RAZLIKE U OSOBINAMA LIČNOSTI S OBZIROM NA SPOL I DOB STUDENATA

Arta Dodaj

Filozofski fakultet u Mostaru, Odsjek za psihologiju

Anita Dodaj

Gimnazija fra Dominika Mandića, Široki Brijeg

Marija Prusina

Rezultati dosadašnjih istraživanja ukazuju na brojne nekonzistentne rezultate postojanja spolnih i starosnih razlika u izraženosti dimenzija ličnosti na različitim instrumentima za procjenu i u okviru različitih empirijskih paradigmi. Međutim, najkonzistentnije spolne razlike se dobivaju za dimenzije Neuroticizam i Ugodnost, pri čemu žene postižu više rezultate u odnosu na muškarce. Što se tiče dobnih razlika najkonzistentnije razlike se dobivaju za Neuroticizam, Ekstraverziju i Otvorenost k iskustvu, pri čemu mlađi sudionici postižu više rezultate u odnosu na starije sudionike. Stoga je cilj ovog ispitivanja bio ispitati postoje li razlike u osobinama ličnosti s obzirom na spol i dob sudionika na populaciji studenata.

Ispitivanje je provedeno na ukupno 176 studenata (100 ženskog spola i 76 muškog spola) Sveučilišta u Mostaru, dobi od 19 do 26 godina. Za svrhu ovog istraživanja, ispitanici su bili podijeljeni u dvije skupine: skupinu mlađih studenata ($N = 102$, 57.95 %) i skupinu starijih studenata ($N = 74$, 42.04 %). Kao skupina mlađih studenata, klasificirani su oni ispitanici čija je dob iznosila 19 do 21 godinu. Nadalje, kao skupina starijih studenata, klasificirana je ona čija je dob iznosila 22 do 26 godina. Prosječna dob mlađih studenata je iznosila 19.88 ($SD = 0.82$), a starijih studenata 23.06 ($SD = 0.98$).

Za ispitivanje pet dimenzija ličnosti (Ekstraverzija, Neuroticizam, Savjesnost, Ugodnost i Otvorenosti k iskustvu) primijenjen je Goldbergov IPIP 50 upitnik ličnosti. Koeficijenti unutarnje konzistencije faktora ovog upitnika iznose od 0.69 do 0.79, dok pouzdanost cijelog upitnika iznose 0.83.

Jednosmjernom analizom varijance utvrđeno je da studentice u usporedbi sa studentima imaju statistički značajno niži rezultat na dimenziji Ekstraverzije ($F = 0.58$, $p = 0.01$), Savjesnosti

($F = 0.65$, $p = 0.48$) i Otvorenosti k iskustvu ($F = 1.66$, $p = 0.00$), dok na dimenzijama Ugodnosti ($F = 0.04$, $p = 0.01$) i Neuroticizmu ($F = 0.10$, $p = 0.55$) ove razlike nisu nađene. Nadalje, što se tiče razlika u osobinama ličnosti s obzirom na dob sudionika statističke značajne razlike su utvrđene za dimenzije Savjesnost ($F = 1.15$, $p = 0.00$) i Otvorenost k iskustvu ($F = 1.56$, $p = 0.00$). Stariji sudionici su postigli značajno više rezultate na navedenim dimezijama u odnosu na mlađe sudionike

U zaključku se može kazati da rezultati provedenog istraživanja pokazuju da su spol i dob sudionika relevantne varijable u izraženosti savjesnosti i otvorenosti k iskustvu. Rezultati idu djelomično u prilog ranije provedenim istraživanjima.

Ključne riječi: petfaktorski model ličnost, spol, dob

DIFFERENCES IN PERSONALITY DIMENSIONS ACCORDING TO SEX AND AGE OF STUDENTS

The results of previous research suggests a number of inconsistent results of gender and age differences in the severity of the personality dimensions of the various instruments for the assessment, as well as in the different empirical paradigms. However, most consistent gender differences are obtained for the dimensions of Neuroticism and Agreeableness, where women achieved higher scores compared to men. For the age difference the most consistent results were obtained for Neuroticism, Extraversion and Openness to experience, where the younger participants achieved higher scores than older participants. The purpose of this study was to examine whether there are differences in personality traits according to sex and age of participants in the population of students.

The study was conducted on a sample of 176 students from the University of Mostar (100 female and 76 male). Personality dimensions were explored by Goldberg's Personality Questionnaire, which assesses extraversion, neuroticism, conscientiousness, agreeableness and openness to experience.

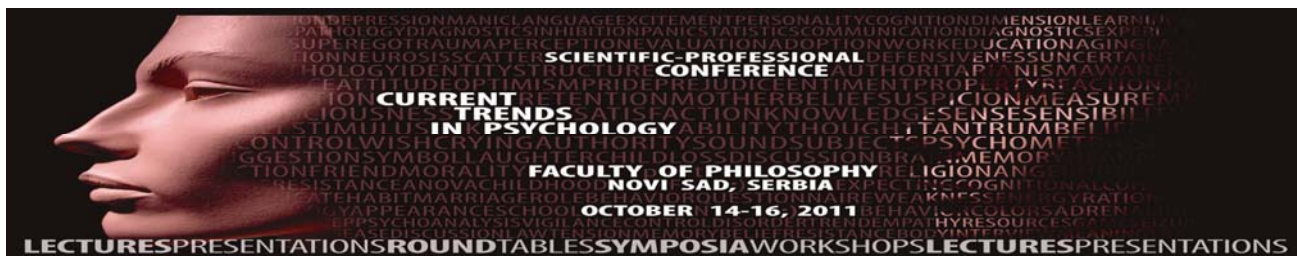
Significant differences in personality dimensions between female and male students were obtained for the dimensions of Extraversion, Conscientiousness and Openness to experience. Male students scored higher than female students on these dimensions. Furthermore, analysis of results

showed that older students compared to younger students scored significantly higher results on the dimensions of Conscientiousness and Openness to experience, while for the dimensions of Extraversion, Agreeableness and Neuroticism these differences were not found.

The results showed that gender and age are relevant variables in understanding differences in personality dimensions.

Keywords: big five personality dimensions, gender, age

OSJETLJIVOST SREDNJOŠKOLACA NA EMOCIONALNU I SEKSUALNU NEVJERU

Nataša Šimić i Irena Pavela

Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru

Marijana Barišić

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Mostaru

Kristina Sesar

Centar za mentalno zdravlje, Dom zdravlja, Široki Brijeg

Istraživanja su pokazala veću osjetljivost muškaraca na seksualnu nevjeru i veću osjetljivost žena na znakove emocionalne nevjere partnera. Prema evolucijskim postavkama, tijekom prošlosti muškarci su se suočavali s problemom sigurnosti u očinstvo, zbog čega su i razvili veću osjetljivost na seksualnu nevjeru partnerice. Budući da su žene bile izložene većem riziku od napuštanja partnera, te gubitka njegove emotivne i ekonomske potpore, razvile su i veću osjetljivost na emocionalnu nevjeru. Većina dosadašnjih istraživanja je provedena na studentima, stoga je cilj ovog istraživanja bio provjeriti evolucijske postavke o većoj osjetljivosti muškaraca na seksualnu i većoj osjetljivosti žena na emocionalnu nevjeru na uzorku mlađih sudionika, dobi od 16 do 18 godina.

U istraživanju je sudjelovalo 126 sudionica i 92 sudionika. Njihov zadatak je bio da, na skali od sedam stupnjeva, procijene intenzitet doživljene ljubomore u situaciji zamišljanja da je njihov partner imao spolne odnose s drugom osobom, bez ostvarene emotivne veze (seksualna ljubomora). Sudionici su procjenjivali ljubomoru i u situaciji zamišljanja emotivnog vezanja njihovog partnera za drugu osobu, bez ostvarenog spolnog odnosa (emocionalna ljubomora). Od dvije ponuđene situacije emocionalne i seksualne nevjere, također su trebali odabrati onu koju bi prije oprostili partneru.

U skladu s evolucijskim postavkama, analiza varijance je pokazala veću osjetljivost muškaraca na seksualnu nevjeru ($F=14.71$; $p<0.01$). Međutim, nisu nađene razlike u osjetljivosti na znakove emocionalne nevjere između muškaraca i žena. Muškarci su također bili spremniji oprostiti partnerici emocionalnu nevjeru ($\lambda^2=10.59$; $p<0.01$), dok su žene bile podjednako spremne oprostiti obje nevjere. Nisu nađene razlike u seksualnoj i emocionalnoj ljubomori između sudionika koji su

imali iskustva u doživljenoj, kao i počinjenoj nevjeri.

Ključne reči: evolucijska psihologija, emocionalna nevjera, seksualna nevjera, spolne razlike

SENSITIVITY TO EMOTIONAL AND SEXUAL INFIDELITY IN YOUNG ADOLESCENTS

Previous studies showed that men are more sensitive to sexual and women to emotional infidelity. From evolutionary perspective, it is because male ancestors faced a problem of paternity certainty, whereas women risked losing man's resources. Most of these studies were conducted on students, so the aim of this study was to investigate whether sex differences in jealousy could be found in younger participants as well. Subjects (126 female and 92 male) rated their intensity of jealousy on a 7-point scale during the imagination that their partner had a sexual intercourse with another person and that their partner formed an emotional relationship with another person. Furthermore, subjects selected one type of infidelity which they would forgive their unfaithfull partner.

Analysis of variance have shown that man are more sensitive to sexual infidelity ($F=14.71$; $p<0.01$), whereas there is no sex differences in emotional infidelity. Moreover, we found no influence of previous experience of infidelity on jealousy.

Keywords: evolutionary psychology, emotional infidelity, sexual infidelity, sex differences

LIČNOSNI KORELATI RAZLIČITIH ASPEKATA HOMOFABIČNOG STAVA

Marko Živanović, Teodora Đokić, Elena Stojimirović i Jovana Bjekić
Filozofski Fakultet, Univerzitet u Beogradu

Homofobija predstavlja izrazito negativan stav prema homoseksualnosti i kao takav može se razložiti na sledeće aspekte: Averzivno ponašanje, Doživljaj odvratnosti, Strah od narušavanja sopstvenog seksualnog identiteta, Rigidnost socijalnih normi i Nipodaštavanje. Averzivno ponašanje podrazumeva spremnost na akciju protiv pripadnika homoseksualne populacije, kao i tendenciju izbegavanja kontakata sa osobama homoseksualne orijentacije. Doživljaj odvratnosti odnosi se na javljanje negativnih emocija u prisustvu ili pri pomisli na osobe homoseksualne orijentacije. Osobe sa homofobi

nim stavovima doživljavaju pripadnike homoseksualne populacije kao ugrožavajuće po društvene norme i poredak, kao i po seksualni identitet pojedinca. Takođe, često su sklone pridavanju manje vrednosti i diskriminaciji osoba homoseksualne orijentacije. Cilj istraživanja je utvrđivanje ličnosne osnove ovih aspekata homofobičnog stava. Uzorak je činilo 93 studenta psihologije, a kao merni instrumenti korišćeni su NEO-PI R za procenu bazične strukture ličnosti (Ekstraverzija, Neuroticizam, Savesnost, Saradljivost i Otvorenost) i Test homofobičnih stavova sa pet skala koje reprezentuju navedene aspekte homofobije. Korišćeni test homofobije pokazao se kao pouzdan instrument: skala Averzivnog ponašanja (14 stavki) i Rigidnosti socijalnih normi (11 stavki) $\alpha = 0.93$, Doživljaj odvratnosti (11 stavki) $\alpha = 0.91$, Strah od narušavanja sopstvenog seksualnog identiteta (9 stavki) $\alpha = 0.88$ i nipodaštavanje (9 stavki) $\alpha = 0.87$. Rezultati korelacione analize pokazali su povezanost skale Averzivnog ponašanja i Saradljivosti ($r = -0.473$, $p < 0.01$), skale Doživljaja odvratnosti i Otvorenosti ($r = -0.384$, $p < 0.01$), kao i Saradljivosti ($r = -0.386$, $p < 0.01$). Skala rigidnosti socijalnih normi visoko korelira sa Saradljivošću ($r = -0.501$, $p < 0.01$) i nešto niže sa Otvorenošću ($r = -0.307$, $p < 0.05$). Takođe, dobijena je povezanost skale Nipodaštavanja i Saradljivosti ($r = -0.441$, $p < 0.01$), kao i Otvornosti ($r = -0.362$, $p < 0.01$), dok skala Straha od narušavanja sopstvenog seksualnog identiteta korelira samo sa Otvorenošću ($r = -0.476$, $p < 0.01$). Dobijeni nalazi sugerišu da su dimenzije Saradljivost i Otvorenost glavne ličnosne determinante homofobičnih stavova, odnosno da su agresivnije osobe i osobe manje otvorene za iskustvo sklonije zauzimanju homofobičnih stavova.

Ključne reči: homofobija, bazična struktura ličnosti

THE RELATIONSHIP BETWEEN PERSONALITY AND DIFFERENT ASPECTS OF HOMOPHOBIA

Homophobia is usually defined as a negative attitude towards homosexuality, and it consists of five aspects: aversive behavior, disgust, threat to one's sexual identity, social rigidity and underestimation. Aim of the research was to identify personality correlates of these homophobic attitude aspects. Sample of 93 psychology students completed both NEO-PI R and five homophobic attitude scales. Previously conducted researches have confirmed high reliability of these scales (Cronbach alpha ranged from 0.93 to 0.87). Results of correlation analyses have shown that disgust, social rigidity and underestimation are negatively related to both Openness and Agreeableness. On the other hand, aversive behavior is related negatively only to Agreeableness, and threat to one's sexual identity correlates negatively only with Openness. All correlations ranged from -0.307 to -0.501. These findings suggest that aggressive and closed-minded individuals are more prone to homophobic attitudes.

Keywords: homophobia, basic personality structure

LIDERSKI POTENCIJAL MENADŽERA U MSP I BUDUĆIH PREDUZETNIKA

Olivera Vuković

NSZ, Filijala Novi Sad

Način rukovođenja je rezultanta interakcije između osobina ličnosti rukovodioca i situacionih faktora u kojima se odvija rukovođenje. U ovom istraživanju opredelili smo se za utvrđivanje razlika u liderskom potencijalu menadžera u MSP (malim i srednjim preduzećima) i budućih preduzetnika. Za poređenje smo se opredelili, jer su zahtevi menadžera u MSP najbliži onim koje očekuju buduće preduzetnike kada se upuste u tržišnu trku. Uzorak menadžera čini 109 ispitanika južno-bačkog okruga, a uzorak budućih preduzetnika čini 181 nezaposleno lice koje je apliciralo za sredstva samozapošljavanja koje dodeljuje NSZ.

Autoritarna struktura je merena skalom Likertovog tipa AUT/2006 koju su konstruisali Franceško, Mihić i Matanović (pouzdanost skale je $\alpha = 0.898$). Dobijeni rezultati ukazuju da postoji statistički značajna razlika na 8 od 9 komponenti upitnika. Ove razlike ukazuju da su komponente izraženije u uzorku budućih preduzetnika. To znači da budući preduzetnici teže prihvataju nova iskustva, da su rigidni, da im nedostaje princip procene sa stanovišta različitih kriterijuma i da se isključivo oslanjaju na hijerarhijske pozicije – sopstvene i drugih osoba. Imajući na umu karakteristike poželjnih osobina lidera, vidimo da su ovde izražena upravo suprotna svojstva.

Promene su neminovnost poslovanja u turbulentnim okolnostima i za očekivati je od menadžera/preduzetnika izraženu spremnost i prihvatanje promena. Stavovi prema promenama i stepen izraženosti liderskih potencijala su mereni skalom SPL (Vuković, 2010) konstruisana je za potrebe ovog istraživanja, Likertovog tipa, koja sadrži 24 ajtema, pouzdanost skale je $\alpha = 0,839$. Rezultati dobijeni upitnikom stavova prema promenama potvrđuju da postoje statistički značajne razlike između naša dva uzorka - zaključujemo da su menadžeri otvoreniji ka promenama, imaju pozitivniji stav prema promenama, imaju viziju i postavljaju smernice, odlučuju pod pritiskom kada je to neophodno.

Na osnovu rezultata zaključujemo da budućim preduzetnicima nedostaje psihološkog i menadžment znanja i veština. Neophodni su adekvatno koncipirani treninzi sa psihološkim, komunikološkim sadržajima, segmentima upravljanja ljudskim resursima. S obzirom da su

preduzetnici i preduzetništvo okosnica razvoja društva u celini, a imajući na umu i koncept doživotnog učenja, investiranje u znanje i veštine ima za posledicu osposobljenije preduzetnike za opstanak na konkurentnom i turbulentnom tržištu.

Ključne reči: liderstvo, menadžer/preduzetnik, autoritarnost, prihvatanje promena

LEADER POTENTIAL OF MANAGERS IN SME AND FUTURE ENTREPRENEURS

The way of managing is a resultant of interaction between the characteristics of a personality of the leader and situation factors in which managing is done. In this research we chose to establish the differences in leader potential of managers in SME (small and medium sized enterprises) and future entrepreneurs. We chose this comparison because the demands of a manager in SME are the most similar to those which are expected from future entrepreneurs when they go into a market race. The sample of managers consists of 109 respondents from south Backa district, and a sample of future entrepreneurs consists of 181 unemployed persons who applied for means of self-employment given by The National Service for Employment (NSE).

An authoritarian structure is measured by the scale of Likert type AUT/2006, which was constructed by Franceško, Mihić and Matanović (the reliability of the scale is $\alpha = 0.898$). Received results show that there is a statistically significant difference on 8 from 9 components of the questionnaire. These differences show that the components are more expressed in the sample of future entrepreneurs. That means that future entrepreneurs accept new experiences in a more difficult way, that they are rigid, that they miss the principle of estimate from the viewpoint of different criteria and that they lean on only on hierarchical positions – their own and from the other people. Having in mind the characteristics of desirable distinctive features of a leader, it is visible that here are prominent completely opposite features.

Changes are inevitable in business in turbulent circumstances and it is normal to expect prominent willingness and acceptance of changes from managers / entrepreneurs. The attitudes towards changes and the degree of prominence of leader potential are measured by the scale SPL (Vuković, 2010), which was constructed for this research, of Likert type which consists of 24 items, and the reliability of the scale is $\alpha = 0,839$. The results obtained by the

questionnaire of attitudes towards the changes confirm that there are statistically significant differences between our two samples – we conclude that managers are more open and candid towards the changes, they have more positive attitude towards the changes, they have a vision and they set the directives, they decide under the pressure when it is necessary.

Based on the results, we conclude that future entrepreneurs lack of psychological and management knowledge and skills. It is necessary an adequate outlined training with psychological, communicological contents, segments of managing of human resources. Considering that entrepreneurs and enterprise are the structure of the society development on the whole, and having in mind a concept of lifelong learning, investing in knowledge and skills has as a consequence more trained entrepreneurs for survival on competitive and turbulent market.

Keywords: leadership, a manager/ an entrepreneur, authority, acceptance of changes.

ISPITIVANJE TERITORIJALNOG PONAŠANJA U JAVNIM I PRIVATNIM PREDUZEĆIMA

Maja Ćurić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Teritorijalno ponašanje se definiše kao mehanizam koji reguliše granice između pojedinca i drugih, i koji uključuje personalizaciju ili obeležavanje prostora ili objekta i označavanje, da ga osoba ili grupa poseduju. Istraživanja teritorijalnosti identifikovala su četiri tipa teritorijalnog ponašanja koji formiraju konstrukt teritorijalnosti: obeležavanje usmereno na identitet, obeležavanje usmereno na kontrolu, anticipatornu odbranu i reakcionu odbranu. Cilj istraživanja bio je da ispita da li postoje razlike u ispoljavanju tipova teritorijalnog ponašanja u zavisnosti od organizacionog uređenja. Takođe, istraživanje je imalo da cilj da proveriti da li se razlikuje struktura teritorijalnog ponašanja poduzoraka (privatno preduzeće, javno preduzeće) kao i da se proveriti pouzdanost Braunovog instrumenta za merenje teritorijalnog ponašanja u radnom prostoru koji je korišćen u istraživanju. Varijable su: teritorijalno ponašanje u radnom prostoru, operacionalizovano preko četiri vrste ponašanja: obeležavanje teritorije usmereno na identitet, obeležavanje teritorije usmereno na kontrolu, anticipatorna odbrana i reakciona odbrana; vrsta organizacije (javno preduzeće, privatno preduzeće) i demografske varijable (pol, uzrast, godine staža, obrazovanje i broj kolega u zajedničkom radnom prostoru). Primenjen je Braunov instrument za merenje teritorijalnog ponašanja čije subscale na oba poduzorka pokazuju visoku pouzdanost. Krombahova alfa za mere teritorijalnog ponašanja (obeležavanje usmereno na identitet, obeležavanje usmereno na kontrolu, anticipatorna odbrana i reakciona odbrana) na poduzorku javno preduzeće iznosi redom 0.829, 0.704, 0.725, 0.855, dok na poduzorku privatno preduzeće iznosi 0.743, 0.681, 0.663 i 0.816. Uzorak čini 123 zaposlenih (47,2% javno preduzeće, 52,8% privatno preduzeće). Poduzorci se značajno razlikuju po polu ($\chi^2(1) = 4,991$ $p < 0,01$), obrazovanju ($\chi^2(4) = 34,434$ $p < 0,01$) i po broju kolega sa kojima dele radni prostor ($\chi^2(14) = 29,115$ $p < 0,01$). Rezultati pokazuju da se poduzorci razlikuju samo na jednoj meri teritorijalnog ponašanja – anticipatornoj reakciji ($t(121) = 2,707$ $p < 0,01$). Faktorskom analizom, uz Varimaks-rotaciju, na oba poduzorka zadržano je po četiri faktora. Dobijeni faktori su isti po svojoj strukturi, a formiraju ih identične stavke koje formiraju i originalne Braunove faktore. Na poduzorku javno preduzeće faktori objašnjavaju

53,128% varijanse, dok na poduzorku privatno preduzeće objašnjavaju 53,348% varijanse. U oba slučaja, faktori se mogu imenovati kao: Reakciona odbrana, Obeležavanje usmereno na identitet, Obeležavanje usmereno na kontrolu i Anticipatorna reakcija. Na osnovu rezultata istraživanja možemo zaključiti da se poduzorci razlikuju samo na jednoj meri teritorijalnog ponašanja, da identični faktori leže u osnovi teritorijalnog ponašanja na oba poduzorka i da Braunov instrument za merenje teritorijalnog ponašanja ima visoku pouzdanost.

STUDY OF TERRITORIAL BEHAVIOR IN PUBLIC AND PRIVATE ENTERPRISES

The main aim of current study was to investigate whether there are differences in the expression of territorial behavior types in organizational settings. The sample consists of 123 employees (47.2% public company, private company 52.8%). Sub-samples differ significantly by sex ($\chi^2 (1) = 4,991$ $p < 0,01$), education ($\chi^2 (4) = 34,434$ $p < 0,01$) and number of colleagues with whom they share a workspace ($\chi^2 (14) = 29,115$ $p < 0,01$). The results show that respondents, to a small extent, exhibit territorial behavior and differ only in one measure of territorial behavior – Anticipatory defending ($t(121) = 2,707$ $p < 0,01$). Moreover, factor analysis of both sub-samples obtained four factors that are in accordance with the Brown's measures of territorial behavior: Reactionary defending, Identity-oriented marking, Control-oriented marking, Anticipatory defending; and they explain approximately 53% of total variance in both sub-samples.

Keywords: territorial behavior, types of territorial behavior, public company, private company

TERRITORIAL BEHAVIOUR IN WORKSPACE AND PSYCHOLOGICAL OWNERSHIP TOWARDS IT

Aleksandra Ivetić

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Territoriality is innate, widespread human behaviour and has a great impact on people's everyday life. It is inevitable that it affects workplace, considering the amount of time people spend at work. Contemporary organizations need to accept its existence and learn how to manage it. Brown, Lawrence and Robinson define territoriality as a behavioural expression of individuals' feelings of ownership towards a physical or social object. According to them, it includes behaviours for constructing, communicating, maintaining and restoring territories around those objects in the organization towards which one feels proprietary attachment. They consider psychological ownership to be the key construct conceptually related to territorial behaviour. Psychological ownership is a feeling of possessiveness and of being psychologically tied to an object. Brown's research results have shown that psychological ownership is a necessary, but not sufficient condition for territorial behaviour. In order to validate 4-component measure of territorial behaviour, proposed by Brown, this research is focused on investigating correlation between territorial behaviour in workspace and psychological ownership towards it, in the context of Serbian organizations. Participants in this research were 118 employees (81.4% were female), differing in age (21–60) and educational level, working in various public (67.5%) and private Serbian organizations, with two or more colleagues in shared workspace. Brown's measure of territorial behaviour in workspace (a 23-item Likert scale) was translated and used for the first time on Serbian population. It measures 4 types of territorial behaviour: identity-oriented marking, control-oriented marking, anticipatory defence and reactionary defence. A 4-item Likert scale, developed by Pierce, O'Driscoll and Coghlan, was used to measure psychological ownership ($\alpha=.79$). Research results show that shortened version of Brown's measure (17 items) can be considered suitable for investigating territorial behaviour in Serbian organizations, with 4-factor structure complying with proposed types of behaviour. Each component has reliability higher than .70. Psychological ownership has the strongest correlation with anticipatory defence ($r=.38, p<.01$), followed by identity-oriented marking ($r=.30, p<.01$) and reactionary defence ($r=.29, p<.01$). There is no significant correlation between psychological ownership and control-oriented marking,

leading to the conclusion that psychological ownership is not equally important for all types of territorial behaviour. Results indicate that psychological ownership may be the reason why people behave territorially, but the influence of other factors (e.g. relationship with colleagues, organizational policies, culture) must be considered. More research needs to be done to put light on this under explored field.

Keywords: territoriality, territorial behaviour, workspace, psychological ownership

BIBLIOMETRIJSKA ANALIZA PRODUKTIVNOSTI ZNANSTVENIKA IZ OBLASTI PSIHLOGIJE U RH

Krešimir Zauder, Srebrenka Letina i Maja Jokić

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

Cilj istraživanja je bio dvostruk: opisati produktivnost znanstvenika iz oblasti psihologije na području Republike Hrvatske u razdoblju od 1991 do 2010 godine, i opisati skup na taj način dobivenih znanstvenih radova.

Inicijalni uzorak se sastojao od 241 znanstvenika iz oblasti psihologije prema registru Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa. Postupak prikupljanja podataka se sastojao od izvlačenja bibliografskih podataka za svakog u registru, iz međunarodne baze „Web of Science“ za period od 1991 do 2010 godine. Kao indikator znanstvene produktivnosti koristili smo broj znanstvenih radova koji su indeksirani u međunarodnoj bazi.

30% ispitanika nije imalo ni jedan indeksirani rad u WoS- u i oni su isključeni iz daljnje analize. Krajnji uzorak (N=169) se sastojao od 66% aktivnih znanstvenika, 31% znanstvenih novaka, i 3% umirovljenih. Sastav uzorka po dobi je od 27 do 74 godina (M=44.7; SD=12.1), 27% muškaraca, i 73% žena.

Dobivena je tipična distribucija produktivnosti u znanosti koja: najveći broj ispitanika ima registriran jedan rad (17%), zatim dva rada (12%), a sa porastom broja radova opada i broj ispitanika: 3 do 10 radova objavilo je 49% ispitanika, od 11 do 20 radova -18%, a više od 21 rada - 5% (M=7.3, SD=6.8, medija – 5, raspon: 1 - 33).

Nakon podijele uzorka s obzirom na produktivnost prema medijanu broja radova hi kvadratom nisu dobivene razlike u produktivnosti s obzirom na spol (hi kvadrat -2.909, p=0.063), a očekivano su u uzorku produktivnijih znanstvenici sa dužim radnim stažom.

U sljedećem koraku samo analizirali skup radova na koje je autor jedna ili više osoba iz uzorka.

Otprilike polovina uzorka (47%) ima barem jedan jednoautorski rad, odnosno najveći broj radova je napisano u suradnji sa još jednim ili dvoje autora (53% od svih radova). Temeljem podataka o koautorstvu izradili smo vizualizaciju mreže međusobne suradnje znanstvenika.

Ukupan broj različitih radova je 882. Analizirali smo 669 radova, od toga je 73% (642) znanstvenih članaka i 2% (17) preglednih znanstvenih radova. 40% radova je objavljeno u stranim,

a 60% u domaćim časopisima. Pisma, recenzije i prikaze, te ostale vrste radova (ukupno 223) smo isključili iz daljnje analize.

Nakon što smo kategorizirali časopise u različita područja, utvrdili smo da najviše radova spada u širu domenu društvenih znanosti (294), zatim psihologija (178), medicina (115), psihijatrija (33), te razna multidisciplinarna područja (24).

Analiza ključnih riječi je pokazala da su najčešće ključne riječi: različite vrste stavova, adolescenti, konstrukcija i provjera valjanosti različitih skala, spolne razlike, ličnost, stres, obitelj i depresija.

Analiza radova prema godinama ukazuje na polagani trend povećavanja broja indeksiranih radova znanstvenika iz RH u 90-im godinama, koji doseže plato u prvim godinama ovog stoljeća, a nakon 2007. dolazi do naglog porasta. To se pripisuje činjenici da je tad u WoS uključeno nekoliko hrvatskih znanstvenih časopisa iz društvenih znanosti.

Ključne riječi: Produktivnost, znanstveni/naučni rad; časopisi; Web of Science; autorstvo

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF SCHOLARLY PRODUCTIVITY IN PSYCHOLOGISTS FROM CROATIA

The purpose of the study is to describe scholarly productivity of 169 Croatian psychologists, in terms of the number of papers published in professional journals indexed in Web of Science for the years 1991 - 2010. In total, 669 articles were extracted from the database. Most of the papers were published in Croatian journals (60%), while 40% were published in international journals. Also, most of the psychologists published one or two papers, while only 5% published more than 20 papers. Through journals which cover somewhat different areas and through analysis of key words we tried to describe article's most frequent subjects. We recognize that according to the number of indexed published papers in WoS there seems to be greater productivity in recent years which could be in part attributed to greater international visibility of Croatian scientific journals through inclusion of new sources in database.

Keywords: productivity; science paper; journals; Web of Science, authorship

RAZLIKA U STEPENU RADNOG ZADOVOLJSTVA IZMEĐU MEDICINSKIH SESTARA KOJE RADE U JEDNOJ I U ROTIRAJUĆIM SMENAMA

Katerina Naumovska-Ristovska

Klinika za infektivne bolesti, Skoplje

Gordana Stankovska

Državni Univerzitet, Tetovo

Snežana Andreeva

ASPEKTI-Institut za kreativni razvoj, edukaciju i psihoterapiju, Skoplje

Cilj ovog rada je utvrditi stepen radnog zadovoljstva medicinskih sestara, te ispitati da li postoji razlike u stepena radnog zadovoljstva između medicinskih sestara koje rade u jednoj smeni i medicinskih sestara koje rade u rotirajućim smenama

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 44 medicinskih sestara zaposlenih na Infektivnoj klinici u Skoplju, (22 rade samo u prvoj smeni, a 22 rade u rotirajućim smenama - prva, druga, treća).

Stepen radnog zadovoljstva je procenjen Upitnikom radnog zadovoljstva- (Russinova, Vasileva, i Zilova, 2003) koji se sastoji od 55 ajtema na 9 skala: Radno zadovoljstvo u celini; Zadovoljstvo organizacijom, kontrolom, planiranjem i informiranjem o poslu; Zadovoljstvo mogućnošću za povećanje kvalifikacije i samorealizacije na poslu; Zadovoljstvo platom i stimulacijama na poslu; Zadovoljstvo međuodnosom "Posao - Ličnost"; Zadovoljstvo higijenom i bezbednošću na radnim mestima; Zadovoljstvo stilom rukovođenja; Zadovoljstvo međuodnosima na radnim mestima između kolega, administracije i rukovodstva; Zadovoljstvo poslom rukovodstva za razvoj organizacije i veći kvalitet.

Analizom varijanse svedena na t-test, dobijene su značajne razlike na sledeća 2 od 9 ispitivanih indikatora radnog zadovoljstva: Zadovoljstvo higijenom i bezbednošću na radnim mestima i Zadovoljstvo stilom rukovođenja. Viši rezultati su dobiveni kod medicinske sestre koje rade u jednoj smeni pa se može reći da su zadovoljnije od medicinske sestre koje rade u rotirajućim smenama. Rezultati istraživanja ukazuju da je stepen radnog zadovoljstva uglavnom na niskoj razini kod obe grupe ispitanika. Rezultati su objašnjeni uticajem loše socioekonomskih faktora u našoj

zemlji koji se odnose na proces društvene tranzicije i promene društvene svojine. Predloženo je unapređenje određenih aspekata radne sredine i povećanje stepena radnog zadovoljstva u cilju realizacije veće produktivnosti i kvaliteta radnog života medicinskih sestara.

Ključne reči: radno zadovoljstvo, smenski rad, medicinske sestre

DIFFERENCES IN THE LEVEL OF WORK SATISFACTION BETWEEN THE NURSES WHO WORK ONE SHIFT AND ROTATING SHIFTS

The goal of this enquiry is to determine is there a significant difference in the degree of satisfaction between nurses who work only one shift and those in rotating shifts.

The enquiry is conducted on a sample of 44 nurses employed at the Clinic for Infectious diseases in Skopje (22 of them working only one – morning shift, and 22 of them working in rotating shifts – first, second, third) The level is evaluated with the Questionnaire concerning work satisfaction constructed by 55 items on 9 scales.

The results show that the level of work satisfaction is low in the two groups of examinees. By analyzing the variations, significant statistical differences are gotten only at two out of nine examined indicators of work satisfaction – hygiene and security satisfaction and satisfaction with the management style.

Keywords: work satisfaction, shift work , nurses

RAZLIKE U STEPENU VEZANOSTI ZA KUĆU, SUSEDSTVO I GRAD IZMEĐU MLADIH U BEOGRADU I HELSINKIJU

Dubravka Radusinović i Svetlana Čizmić
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Poslednje dve decenije vezanost za mesto je predmet mnogih studija, međutim nema mnogo kros-kulturalnih studija. Cilj ovog istraživanja je utvrđivanje razlike u stepenu opšte vezanosti za kuću, susedstvo i grad između mladih u Beogradu i Helsinkiju, uz razmatranje socijalne i fizičke dimenzije vezanosti. Dodatno je ispitan i uticaj roda na sve tipove vezanosti, kao i uticaj rezidencijalnih varijabli.

Podaci su prikupljeni Skalom Vezanosti za Mesto (Hidalgo & Hernandez, 2001.). Pored ove skale ispitanicima je zadat i upitnik o rezidencijalnim i socio-demografskim karakteristikama uzorka. Instrument je preveden na srpski i finski jezik uz poštovanje procedure prevoda instrumenata za kros-kulturalne studije. Upitnik je preveden na finski/srpski jezik, na taj način što je svaki upitnik preveden sa engleskog na finski/srpski, a zatim od strane drugog prevodioca sa finskog na engleski. Stepen slaganja je procenio nezavisni procenjivač (Brislin, 1986). Skala je zadata ispitanicima na njihovom maternjem jeziku.

Ispitivanje je sprovedeno putem interneta na uzorku od dvesta studenata psihologije, od toga 100 stanovnika Beograda, a 100 Helsinkija; ujednačenih po polu (60% ž, 40% m) i uzrastu (stari u proseku 24,4 godine).

Za obradu podataka korišćena je analiza varijanse. Među dobijenim rezultatima može se istaći sledeće: 1) mladi koji žive u Beogradu pokazuju veći stepen opšte vezanosti za svoj grad nego mladi koji žive u Helsinkiju za svoj ($F(1,198)=15,498$, $p<.01$), 2) Beograđani pokazuju i veću socijalnu vezanost za svoj grad ($F(1,198)=5,67$, $p<.01$), ali i kuću ($F(1,198)=6,28$, $p<.05$) u odnosu na vršnjake iz Helsinkija, 3) fizička vezanost za kuću ($F(1,198)=22,67$, $p<.01$) i grad ($F(1,198)=12,93$, $p<.01$) takođe je značajno veća kod mladih Beograđana. Zanimljiv nalaz je i postojanje 4) značajnih razlika između muškaraca i žena u stepenu opšte ($F(1,98)=4,87$, $p<.05$), socijalne ($F(1,98)=5,95$, $p<.05$) i fizičke vezanosti za kuću ($F(1,98)=4,87$, $p<.05$) i fizičke vezanost za grad ($F(1,98)=4,37$, $p<.05$) u srpskom uzorku i istovremeno nepostojanje istih u finskom uzorku ni za jednu od vezanosti za tri prostorna opsega.

Može se zaključiti da su se kulturološke razlike odrazile na vezanost za kuću, susedstvo i grad. Poredivši po Hofstede-ovih 5 dimenzija srpsku i finsku kulturu : finska kultura je u odnosu na srpsku okrenutija individualizmu i dugoročnom planiranju, egalitarnija je, polne uloge se više preklapaju, ljudi su manje motivisani emocijama i otvoreniji za različita mišljenja (Hofstede, 2001). Upravo pomenute razlike među dvema kulturama su , čini se, uticale na dobijene rezultate.

Ključne reči: kultura, vezanost za mesto, kuća, susedstvo i grad, Helsinki, Beograd

DIFFERENCE IN PLACE ATTACHMENT AMONG STUDENTS IN HELSINKI AND IN BELGRADE

Place attachment refers to the process of human-place bonding; the bonding process includes both physical and social ties formed within an environment. The last two decades, place attachment is the subject of many studies, but there aren't many cross-cultural studies. The aim of this study was to determine differences in global attachment to house, neighborhood and city among young people in Belgrade and in Helsinki, with consideration of social and physical dimensions of place attachment. Additionally, the effects of gender on all types of place attachments were tested.

Data were collected with Place Attachment Scale (Hidalgo & Hernandez, 2001) and Questionnaire on residential and socio-demographic characteristics of sample. The instrument was translated into Serbian and Finnish, respecting translation procedure for cross-cultural studies (Brislin, RW, 1986) and it was given to subjects in their native language. The study was conducted on a sample of two hundred students of psychology, of which: 100 inhabitants of Belgrade, and 100 of Helsinki, balanced by gender (60% female, 40% male) and age (average 24.4 years).

The following results can be pointed out: 1) young people living in Belgrade show greater degree of global attachment to their city than young people living in Helsinki to their city, 2) young people from Belgrade also show greater social ties within their city and house, in relation to peers from Helsinki, 3) physical attachment to house and the city is also significantly higher in young inhabitants of Belgrade. An interesting finding is 4) the existence of significant differences between men and women in the degree of global, social and physical attachment to house and physical attachment to city in Serbian sample, and non-existence of differences in place attachment between

man and woman in Finnish sample. The findings are interpreted within the Hofstede's five Cultural Dimensions.

Keywords: culture, place attachment, house, neighborhood and city, Helsinki, Belgrade

RELATIONSHIP BETWEEN JOB SATISFACTION AND PSYCHOLOGICAL TRAITS IN EMPLOYEES FROM PRIVATE AND PUBLIC SECTOR

Daniel Trencov

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

Katica Stoimenovska

PVU MSI G.R Derzhavin - Psihologija Bitola-Sveti Nikole

Job satisfaction and psychological traits are a growing area of importance for modern organizations and they remain attractive topic to further examination.

In this paper we present data gained from pilot research of job satisfaction and psychological traits made among 120 working people, 60 from private sector and 60 from public sector.

The objective of our research was to explore the levels of job satisfaction among the employees working in private and public sector and to identify differences between the workers in reference to the Big Five personality traits. Moreover, the present study aimed to determine whether a relationship exists between these constructs among the employees belonging in these different sectors.

For this purpose we used the Minnesota Satisfaction Questionnaire (short form -1977) by D.J. Weiss, R.V.Dawis, G.W. England и L.H.Lofquist, and the Big Five Inventory.

Research data gained by MSQ showed that employees in private sector have higher level of job satisfaction than their public sector counterparts. According to research data obtained from Big Five inventory, employees in private sector are more extroverted than their colleagues in public sector, more open to ideas, have more understanding, more systematic approach to the work, and they are less neurotic. The findings of this study reveal correlation between high level of job satisfaction in both sectors and psychological trait - extroversion. Statistical significance is also found between high degree of job satisfaction and psychological trait - agreeableness for employees in private sector as well as between low degree of job satisfaction in public sector and psychological trait - neuroticism. No other significant correlations are found.

The research results indicated that the more neurotic an employee, the less likely he/she will be satisfied on his/her job. On the other hand, employees who have a high degree of agreeableness or extroversion have a better chance of being satisfied on the job.

As far as the limitations of this research are concerned, it is important to note that it was conducted on relatively small sample so the findings cannot be generalized to overall working population belonging in these two sectors. Future research should attempt to rectify some of the limitations in the current study by extending the research on a more representative sample. Given the growing importance of the nonprofit sector, it would be interest to examine the relationship between psychological traits and job satisfaction in this sector as well. Furthermore, additional studies should be conducted to determine narrower traits that could relate to job satisfaction that this study did not address.

Keywords: job satisfaction, psychological traits, work, private sector, public sector

MOTIVACIJA UČENIKA ZA POSTIZANJE ŠKOLSKOG USPEHA

Sreten Spasić

Vojska Srbije

Milena Ajvaz i Mirjana Manojlović

Motivacija se definiše kao proces izazivanja, usmeravanja i održavanja naše aktivnosti radi dostizanja određenog cilja kojim se može zadovoljiti neka potreba. Glavna ideja ovoga istraživanja je ambicija, odnosno težnja ka postignuću, ali postignuću školskog uspeha. Kada se govori o motivaciji, moramo napomenuti da odgovarajućim motivisanjem podižemo uspeh u učenju kod svih učenika, posebno kod manje sposobnih. Razvijanje unutrašnje motivacije predstavlja značajan vaspitni i obrazovni cilj. Poznavanje motiva, njihovih karakteristika i specifičnosti, uslova za razvoj od strane roditelja, nastavnika, gradiva pa i samog učenika značajno je za istraživanje kako bi se shvatilo koji to faktori više a koji manje učestvuju u postizanju školskog uspeha učenika. Najpoznatija studija od čijih saznanja je i započeto u ovom istraživanju, sprovedena je u oblasti ispitivanja relacija između unutrašnje motivacije i motiva opšteg postignuća u studiji Kvašćeva i Radovanovića iz 1978. godine, zasnovano pre svega na inteligenciji .

U svrhu ovog istraživanja, konstruisana je potpuno nova petostepena skala Likertovog tipa koja meri motiv postignuća školskog uspeha za razliku od dosadašnjih instrumenata koji mere motive opšteg postignuća. Sastoji se iz 44 tvrdnje na koje ispitanici odgovaraju zaokruživanjem odgovora od 1 do 5 (1-uopšte se ne slažem, 2-delimično se ne slažem, 3-nisam siguran, 4-uglavnom se slažem i 5-sasvim se slažem). Tvrdnje su konstruisane u skladu sa zadacima i ciljem istraživanja i različito su kodirane. Na taj način se izbegao slučaj povodljivosti i davanje socijalno poželjnih odgovora a ujedno je omogućeno da se izmere pravi faktori motivacije za postizanje uspeha u učenju.

Zadaci ovog istraživanja predstavljaju skup intrinzičkih i ekstrinzičkih motiva koji bi trebalo da odgovore na sledeća pitanja: da li su učenici opredeljeni za dalje studiranje i koliko ih to motiviše za postizanje odličnog uspeha; stepen ambicioznosti s obzirom na pol; odnos nastavnik – učenik; odnos roditelja prema školskom uspehu; uticaj vršnjaka na postizanje školskog uspeha; stav

učenika o zanimljivosti gradiva i na kraju stav učenika koliko je društveni položaj bitan motiv za postizanje školskog uspeha.

Cilj istraživanja je utvrđivanje *motiva postignuća (faktora) koji utiču na postizanje školskog uspeha* radi dobijanja tačnog uvida u nedostatke, odnosno pozitivne stimulanse motivacije u procesu obrazovanja.

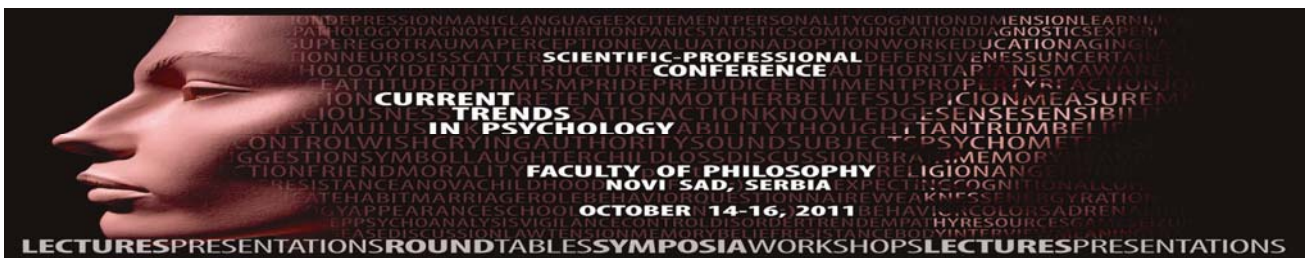
Uzorak istraživanja činilo je (N=149) učenika Gimnazije „Uroš Predić“ iz Pančeva, iz šest odeljenja treće godine. *Rezultati* pokazuju da se primenjenom metodom, tj. faktorskom analizom dobilo 7 (sedam) faktora nižeg reda: želja, aspiracija, kvalitet gradiva, vršnjačka grupa, interesovanje roditelja, odnos profesor – učenik i status u društvu. Visokim stepenom korelacije između pojedinih faktora nižeg reda na nivou značajnosti 0,01, udruživanjem dobila su se 3 (tri) faktora višeg reda: ambicija (želja, aspiracija i status u društvu), socijalni činioci (vršnjačka grupa, interesovanje roditelja, odnos nastavnika prema učeniku) i kvalitet nastavnog gradiva. Istraživanje je pokazalo da je za motivaciju ka postizanju što boljeg školskog uspeha, statistički najznačajnija ambicija učenika ($t=72,352$, $df=148$, $p<0,01$), zatim slede socijalni činioci ($t=59,511$, $df=148$, $p<0,01$). Najmanje značajan je faktor kvalitet nastavnog gradiva ($t=54,588$, $df=148$, $p<0,01$).

Primenjena skala je nestrandardizovana, konstruisana za potrebe ovog istraživanja u cilju dobijanja novog instrumenta koji će meriti motivaciju za postizanjem školskog uspeha, a ne opšteg motiva postignuća. Ostavljena je mogućnost za poboljšanje njenih metrijskih karakteristika: izmenom formulacije ponuđenih tvrdnji, reizborom stavki, izbacivanjem nezadovoljavajućih tvrdnji i drugo.

Ključne reči: motivacija, motiv za postignućem, aspiracija, učenje

MOTIVATION OF STUDENTS TO ACHIEVE SCHOOL SUCCESS

Motivation is defined as a process of arousing, aiming and maintaining of our activities to achieve specific objectives that can satisfy a need. The main idea of this research is the ambition and aspiration to achievement, but the school attainment of success. When we talk about motivation, we must say that with the relevant motivating we could raise achievement in learning for all students, especially among the less educated. Developing inner motivation is an important

educational and pedagogical goal. Knowledge of motives, their characteristics and specificities, conditions development from parents, teachers, teaching materials and the students is important for this research so we could be able to understand which factors participate more or less in achieving school success. The best known study was conducted in the area of relations between inner motivation and motives of general achievements in the study of Kvascev and Radovanovic from 1978, and was based on intelligence.

For the purpose of this research, a completely new five-Likert scale has been designed. It measures the success of school achievement motive as opposed to the previous instruments that measure overall achievement motives. It consists of 44 statements to which respondents answer by circling from 1 to 5 (1 – I completely disagree, 2 – I partially disagree, 3 – I am not sure, 4 – I partially agree, 5 – I completely agree). Claims are constructed in accordance with the objectives and purpose of research and they are differently encoded. In that way the case of manageability, and giving socially desirable responses has been avoided. We have also been able to measure the real factors of motivation to achieve success in learning.

The tasks of this research represent a collection of intrinsic and extrinsic motives that should answer the following questions: whether students are committed to continue to study and does that motivate them to achieve excellent success; level of ambition with regard to gender; teacher – student relation; attitude of parents towards school success; influence of peers on achievement of school success; attitude of students whether the teaching material is interesting and at the end attitude of students whether the social position is an important motive to achieve school success.

Goal of this research is to determine achievement motives (factors) *that affect the achievement* of school success in order to obtain accurate insight into the deficiencies and the positive incentives of motivation in proces of education.

The study sample consisted (N=149) students from “Uros Predic“ Grammar school from Pancevo, from six departments of the third grade. Results has shown that the method applied, ie. factor analysis, has given 7 (seven) factors a lower order: desire, aspiration, quality of teaching materials, peer groups, parent’s interest, teacher – student relation and status in society. We’ve got 3 (three) factors of the higher order obtained by high degree of correlation between certain factors of lower order level of significance 0,01: ambition (desire, aspiration and status in society), social factors (peer groups, interesnt of parents, relation of teacher towards student) and quality of

teaching materials. Research has shown that for motivation to achieve as better school success as possible, statistically the most important is ambitions of students ($t=72,352$; $df=148$; $p<0,01$), followed by social factors ($t=59,511$, $df=148$, $p<0,01$). The least important is the factor of quality of teaching materials ($t=54,588$, $df=148$, $p<0,01$).

Scale that has been applied is not standardized, it has been constructed for this research in order to get a new instrument to measure motivation to achieve school success, and not the general achievement motive. There is the possibility to improve its metric characteristics by changing formulation of the offered statements, the items re-election, ejection of unsatisfactory statements and others.

Keywords: motivation, motive for achievement, aspiration, learning.

METRIJSKE KARAKTERISTIKE INSTRUMENTA SAAS- R (SCHOOL ATITUDE ASSESSMENT SURVEY - REVISITED)

Vitomir Jovanović

Odeljenje za psihologiju

U radu se ispituju karakteristike instrumenta SAAS-R i njegova pouzdanost i validnost na uzorku beogradskih srednjoškolaca. Skala instrumenta SAAS-R (School Atitude Assessmet Survey – Revisited) sastoji se od 35 stavki i 5 subskala koje mere akademsku samopercepciju, stavove prema nastavnicima, stavove prema školi, procenu ciljeva u školskom kontekstu i motivaciju i samoregulaciju. Instrument je kreiran sa namerom da služi kao osnova za identifikaciju učenika koji podbacuju u školi (McCoach & Siegle, 2003) pri čemu se pod podbacivanjem podrazumeva diskrepanca između postignuća na testovima sposobnosti i školskog uspeha. Metrijske karakteristike instrumenta su se pokazale kao veoma zadovoljavajuće na domaćem uzorku srednjoškolaca. Prosečna inter-ajtem korelacija na beogradskom uzorku srednjoškolaca iznosi 0,71; Kronbahova alfa za celu skalu iznosi 0,98. Faktorska analiza koja koristi ekstrakciju faktora na osnovu principa analize glavnih komponenti i Varimax rotaciju faktora (koja dozvoljava korelacije ekstrahovanih faktora), daje sedmofaktorsko (objašnjava 60% varijanse) i trofaktorsko rešenje (objašnjava 44% varijanse). Oba rešenja se čine interpretabilnim. Trofaktorsko rešenje daje donekle generalizabilnije tumačenje stila odgovaranja ispitanika, gde se mogu uočiti samo tri latentne crte ispitanika: 1) samoprocena sopstvenih akademskih potencijala i njihovo korišćenje u školskom kontekstu (jedan deo varijane subskale stavova prema nastavnicima biva objašnjen ovim faktorom) 2) vrednovanje školskog uspeha kao socijalnog uspeha (ponos na svoju školu, spremnost da se dobiju dobre ocene) i 2) motivacione i organizacione sposobnosti u postizanju školskog uspeha. Ipak, visoka interna konzistentnost na celoj skali govori o veoma bliskom sadržaju različitih subskala. Valjanost instrumenta je operacionalizovana kroz veličine efekta između grupe darovitih učenika koji podbacuju i darovitih uspešnih učenika na subskalama instrumenta. Na svim subskalama postoje značajne razlike, osim na subskali stavova prema školi. Ovo se može tumačiti sadržajem skale koja je pre usmerena na atmosferu u školi i među vršnjacima nego na stavove učenika prema nastavi i učenju („Ovo je dobra škola“, „Ponosan sam na moju školu“). Najveće razlike između darovitih podbacivača i darovitih uspešnih učenika se dobijaju na subskalama

motivacije i samoregulacije i procene ciljeva. Navedeni nalazi sugerišu o zadovoljavajućoj pouzdanosti i valjanosti ovog instrumenta što takođe sugerise o pogodnosti za korišćenjem ovog instrumenta u našoj sredini.

Ključne reči: stavovi prema školi, stavovi prema nastavnicima, motivacija, akademska samopercepcija, podbacivanje

METRIC CHARACTERISTICS OF THE INSTRUMENT SAAS-R (SCHOOL ATTITUDE ASSESSMENT SURVEY -REVISITED)

This paper examines the characteristics of the SAAS-R instrument and its reliability and validity in a sample of high school students in Belgrade. Scale instrument SAAS-R (School Attitude Assessment Survey - Revisited) consists of 35 items and five subscales that measure academic self-perception, attitudes toward teachers, attitudes toward school, goal valuation in the school context and the motivation and self-regulation. The instrument is designed with the intent to serve as a basis for identifying students who underachieve in the school (McCoach & Siegle, 2003), i.e. they have huge mean discrepancy between achievement on tests of intelligence and school success. Metric characteristics of the instrument proved to be very satisfactory in the domestic sample of pupils of high schools in Belgrade. The average inter-item correlation is 0.71; Kcronbach's alpha for the entire scale is 0.98. Factor analysis using the extraction of factors based on the principles of principal components and Varimax rotation of factors (which allows the correlation of factors extracted), gives seven factors (60% variance explained) and three-factor solution (explaining 44% variance). Both solutions seem to be interpretable. Three-factor solution provides a somewhat more generalizable interpretation where one can see only three latent traits: 1) self-assessment of their own academic potential and academic performance in the school context (a variant of the subscales of attitudes toward teachers is explained by this factor) 2) evaluation of school success as a social success (pride of their school, the willingness to get good grades) and 2) motivational and organizational skills to achieve school success. However, high internal consistency of the whole scale is suggesting of the similar the content of the various subscales.

The validity of the instrument's subscales is operationalized through the effect size between

groups of gifted underachievers and gifted students with good grades. On all subscales there were significant differences, except the subscale of attitudes toward school. This can be interpreted in the terms of specific content of this scale that is more focused on the atmosphere in the school and among peers than on students' attitudes toward teaching and learning ("This is a good school," "I am proud of my school"). The biggest differences between the gifted and successful pupils and gifted underachievers are found on the subscales of motivation and self-regulation and goal valuation. These findings suggest the satisfactory reliability and validity of this instrument, which also suggests the benefits of using this instrument in domestic schools.

Keywords: attitudes toward school, attitudes toward teachers, motivation, academic self-perception, school underachievers

PROBLEMS OF ASSESSING DEAF CHILDREN FOR THEORY OF MIND

Ajda Pfifer and Ljubica Marjanovič Umek

Department of psychology, Faculty of Arts, University of Ljubljana

Theory of mind is closely related to language development, which may be the key to all higher cognitive functions. As the interface between language and the theory of mind is supposed to be bidirectional, it is interesting to assess the theory of mind in deaf children. In our research, we assessed 29 deaf children for theory of mind. We used two tests for estimating the understanding of false believes; »Sally and Ann« and the so called »Smarties test«. 20 of the deaf children in our sample had hearing parents (1. group: deaf children of hearing parents; DCHP) and 9 of them had deaf parents (2. group: deaf children of deaf parents; DCDP). The average age of the whole sample was 11;2 years, the average age of group DCHP was 12;2 years and of the DCDP group 9;4 years. The group DCDP achieved significantly higher results on both theory of mind tests than DCHP group. In the end of »Sally and Ann« test the child has to explain his decision with answering the question »Where does Ann think the ball is?«, which was designed for normative children in original version of the test. Later this question was adopted for deaf children because the verb »to think« was found too abstract for them. The adopted question for assessing deaf children is »Where will Ann look for the ball?«. In both versions the question »Why?« follows. The second child in our research, a boy, 8;11 years of age, gave a wrong answer, that Ann will look for the ball in the basket (instead in the box, which was the correct answer). But later on the boy explained that Ann will look for the ball in the basket because she first looked in the box and the ball wasn't there, so now she will look for the ball in the basket. After assessing the second child with »Sally and Ann« test, we transformed the question »Where will Ann look for the ball« into »Where will Ann look for the ball first?« and then repeated the whole test with every child twice with the two different questions; in between we played some games so we distracted the child. Children (also DCHP group) were answering significantly better on the second version of the question. We assume that the reason lies in differences between spoken and sign language and the fact that we can not translate spoken language into sign language without respecting the semantic and syntactic differences between them. In slovenian sign language (SSL) the sign for »looking for« as »searching« is the same as the sign for »finding«. The question that repeatedly arises and is tough to answer is, what are the

reasons for lower achievements of deaf children on theory of mind tasks; is it because of their bad understanding of the tasks or do they actually have developmental delays. This opens an issue of validity for all psychological tests that are not designed especially for deaf children but psychologists use them.

Keywords: deaf children, theory of mind, psychological tests

PRAĆENJE RANOG RAZVOJA DJECE KOJA ODRASTAJ U HOMOSEKSUALNOJ PORODICI

Tamara Krneta

Filozofski Fakultet Banja Luka

U istraživanju je tokom šestomjesečnog perioda praćen rani razvoj tri djeteta, dječaka uzrasta 23 mjeseca i blizanaca (dječak i djevojčica) uzrasta 7 sedmica, koja odrastaju u homoseksualnoj porodici, koju čine dvije žene.

Aspekti razvoja koji su bili dio ovog istraživanja odnose se na razvoj fine i krupne motorike, perceptualne sposobnost i socio-emocionalni razvoj. Posmatrano je da li se razvoj kod djece odvijao drugačije od podataka koje daje razvojna mapa. S obzirom na strukturu same porodice i činjenicu da djeca biološki pripadaju jednom od roditelja, posmatrani su i odnosi roditelja pojedinačno prema djeci. Posmatrano je i da li se kod starijeg dječaka javljaju neka specifična ponašanja koja bi on mogao da nauči učenjem po modelu (modeli u ovom slučaju su dvije žene).

Pri posmatranju aspekata razvoja korišteni su indikatori iz Razvojne mape (Pregled osnovnih prekretnica u mentalnom razvoju djece od rođenja do 6-7 godina). Uz pomoć samostalno konstruisanih indikatora posmatrani su afektivna vezanost i odnos roditelja prema djeci pojedinačno. Posmatrani su samo oni aspekti dječijeg ponašanja koji bi se mogli okarakterisati kao pokazatelji afektivne vezanosti. Svi indikatori su posmatrani jedanput sedmično u trajanju od sat vremena i njihovo pojavljivanje je bilježeno u odgovarajuću tabelu.

Rezultati istraživanja pokazuju da se dječiji razvoj odvijao u skladu sa predviđenim normama. Postoje izvjesne razlike u razvoju blizanaca, ali nisu značajne.

Postoje razlike između odnosa roditelja prema djeci pojedinačno, koje se mogu tumačiti podjelom uloga između žena. Svaka žena preuzima ključne uloge u odgoju sopstvenog djeteta, uz dogovor sa partnericom.

Za učenje po modelu, bar za pojavu identifikacije, neophodno je da se izgrade određene strukture-kognitivne, ali i emocionalne, koje će obezbijediti da se dijete može identifikovati i preuzeti cjelovite obrasce ponašanja sa osobom koja mu je značajna. Posmatrana su mala djeca, kod kojih se ove funkcije tek izgrađuju i na ranom uzrastu nema dominacije ženskih modela.

Moguća prepreka za razvoj u budućnosti je kada njihova okolina uključi nove aspekte (škola, vršnjaci, razne organizacije) – možda ti novi aspekti neće biti tako blagonakloni prema djeci koja se potpuno ne uklapaju u prosjek (ipak imaju dvije mame).

Do većih promjena bi došlo da je praćenje duže trajalo. U ovom periodu djeca su tek savladavala većinu praćenih sposobnosti, posebno one koje su vezane za krupnu, finu motoriku i perceptualne sposobnosti, a pogotovo blizanci. Takođe, pretpostavka je da bi došlo do značajnih promjena na socijalno-emocionalnom i afektivnom nivou da je praćenje nastavljeno.

Ključne riječi: rani razvoj, afektivna vezanost, homoseksualna porodica, učenje po modelu.

FOLOWING OF AN EARLY DEVELOPMENT OF CHILDREN WHO ARE GROWING UP IN HOMOSEXUAL FAMILY

In the period of six months, is followed development of three children, boy (23 months old) and twins, boy and girl (7 weeks old).

Aspects of development who were part of the research includes fine and gross motor skills, perceptual skills and social-emotional development. Considering the structure of the family itself (homosexual family-two women are the parental couple) and the fact that the children belong biologically to one of the parents, the relationship between both parents and children have been observed individually. Indicators have been followed once a week at duration of one hour.

The results are showing that the children development has processed according to the foreseen norms, that there are no significant differences in the development between the twins, and that there are variations between the parents to the children relation individually, but they can be explained by the partition between the roles of the women.

Keywords: early development of the children, attachment, homosexual family, social learning towards model

SAMOPOŠTOVANJE I PERCEPCIJA RODITELJSKOG ODBIJANJA MLADIH KOJI SU ROĐENI U RATU

Bojana Popadić i Dina Joksimović

Katedra za psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu

Značaj drugih za razvoj selfa ističu teoretičari simboličkog interakcionizma koji smatraju da se self može razviti jedino u grupi. Međutim, za razvoj samopoštovanja nisu podjednako važne sve osobe u okruženju, već značajni drugi. Saliven posebno ističe značaj drugih za razvoj selfa, s akcentom na „značajnog drugog“ koji upućuje na ulogu majke u ovoj interakciji. Emocionalno prihvatanje majke imaće uticaja na razvoj važnih komponenti self-sistema (Lacković-Grgin, 1994). S obzirom na činjenicu da je samopoštovanje opšti pozitivan ili negativan odnos prema sebi koji je nastao na osnovu vrednovanja vlastite ličnosti, možemo uključujući mentalne reprezentacije značajnog drugog uvidjeti da je za vrednovanje sebe najvažnije kako percipiramo značajnog drugog. Prema teoriji roditeljskog prihvatanja/odbijanja osobe koje se osjećaju odbačenim od strane značajnih drugih imaju negativan pogled na svijet, nisko samopoštovanje, kao i neke druge aspekte ličnosti koji su važni elementi socijalne ili mentalne predstave o osobi za koju smo afektivno vezani, a koju percipiramo kao odbacujuću. Ukoliko djeca osjete da ih roditelji ne vole osjećaće se nedostojnim ljubavi i imati sniženo samopoštovanje.

Coopersmith (1967) i Sears (1970) (prema Bezinović, 1987) smatraju da ukoliko roditelji prema djeci postupaju s ljubavlju i uvažavanjem djetetovih karakteristika, da će i djeca o sebi misliti pozitivno, a njihovo samopoštovanje će biti visoko. Iz navedenog može se uvidjeti značaj ranih interakcija između djeteta i roditelja, te značaj ranog iskustva za razvoj ličnosti.

Glavni zaključci istraživanja britanskih psihologa tokom i nakon Drugog svjetskog rata, kao i studija koje su se desile u Izraelu, Palestini i drugim ratnim zonama pokazale su da adolescenti reaguju različito na ratna događanja i njihove reakcije zavise od uzrasta, od razvojne faze i emocionalnim i kognitivnim sposobnostima, od potpunosti porodice, blizine ratnih dešavanja, tipa ratnog iskustva.

Većina djece i adolescenata za vrijeme rata bila su suočena sa granatiranjem i pucnjavom, doživjela su nasilje i gubitak, fizičke povrede i ranjavanje, bila su odvojena od članova porodice, svjedočila su nasilju drugih ljudi, bila izložena progonu i bijegu (Gavranidou, 2000).

Cilj ovog istraživanja bio je da se utvrdi postojanje razlika između percepcije roditeljskog odbijanja i samopoštovanja kod mladih koji su rođeni za vrijeme ratnih dešavanja u Bosni i Hercegovini. Metode koje su korištene su empirijsko-neeksperimentalna i metod teorijske analize. Istraživanjem je obuhvaćeno 200 ispitanika uzrasta od 16 do 19 godina. Primijenjena je skraćena verzija Ronerovog Upitnika roditeljskog prihvatanja/ odbijanja (Rohner, 1984), te adaptirana Kupersmitova (Coopersmith, 1967) skala samopoštovanja koja je prilagođena za potrebe istraživanja.

Rezultati su diskutovani u kontekstu ispitavanja statistički značajnih razlika između samopoštovanja i percepcije roditeljskog odbijanja kod djece rođene za vrijeme ratnih dešavanja, kao i kontekstu značaja ranih interakcija i ranog iskustva za razvoj samopoštovanja adolescenata, a samim tim i na percepciju roditeljskog odbijanja. Roditelji kao značajni drugi zaslužni su za razvoj samopoštovanja djeteta te smo iz tih razloga nastojali ispitati da li su ratna dešavanja ometala normalan razvoj ovih aspekata ličnosti.

Rezultati istraživanja pokazuju da percepcija složenog odbijanja majke predstavlja statistički značajne izvore razlike u pogledu samopoštovanja (Hi -kvadrat=21.784; $df=4$; $p=.000$), percepcija složenog odbijanja oca predstavlja statistički značajne izvore razlika u pogledu samopoštovanja mladih koji su rođeni za vrijeme ratnih dešavanja (Hi -kvadrat=29.911; $df=4$; $p=.000$). Završna razmatranja obuhvataju diskusiju o dobijenim rezultatima kao i prijedloge za dalja istraživanja.

Ključne riječi: percepcija roditeljskog odbijanja, samopoštovanje

SELF-ESTEEM AND PERCEPTION OF PARENTAL REJECTION OF YOUNG PEOPLE WHO WERE BORN IN WAR

The main purpose of this study is to examine the relations between perception of Parental Rejection and Self-esteem of young people who were born during the war in Bosnia and Herzegovina. According to the theory parental acceptance / rejection of people who feel rejected by significant others have a negative outlook, low self-esteem, as well as some other aspects personality which are important elements of social or mental representations of the person you are affectively attached, and which we perceive as discarding. If children feel that their parents are not

like they will be unworthy of love and have a lowered self-esteem. Coopersmith (1967) and Sears (1970) believe that if parents treat their children with love and respect the child's characteristics, and children to think positively about themselves and their self-esteem will be highly.

The above can see the importance of early interactions between child and parent, and the importance of early experiences for personal growth.

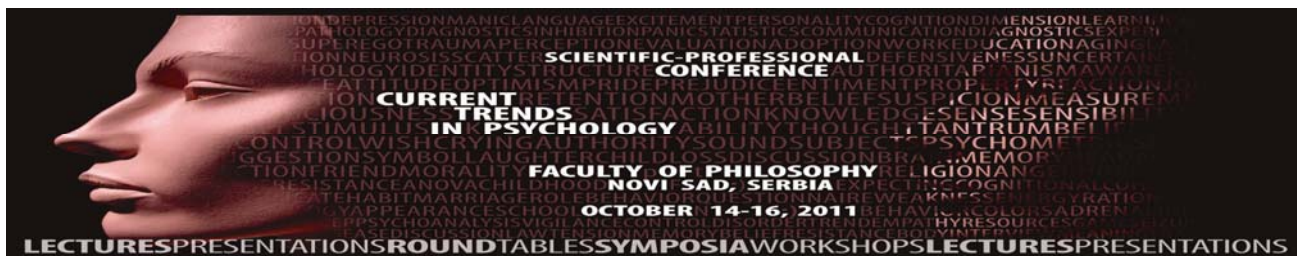
The main conclusions of British psychologists during and after World War II, as well as studies that have taken place in Israel, Palestine and other war zones have shown that adolescents respond differently to the war and their reactions vary by age, stage of development and emotional and cognitive capabilities, from full families, close the war, the type of war experience.

Most children and adolescents during the war were faced with shelling and gunfire, has experienced violence and loss, physical harm and wounding, were separated from family members, witnessed the violence of others, suffered persecution and escape (Gavranidou, 2000).

Methods used are non-experimental empirical and theoretical analysis method. The study was conducted on the sample of 200 subjects aged 16 to 19 years.

The results show that the perception of a complex maternal rejection is a significant source of difference in terms of self-esteem ($Hi-kvadrat=21.784$; $df=4$; $p=.000$), perception of a complex father rejection is a statistical significant difference in terms of sources of self-esteem young people who were born during the war ($Hi-kvadrat=29.911$; $df=4$; $p=.000$). Final considerations include discussion of the results obtained as well as suggestions for further research.

Keywords: perception of parental rejection, self-esteem

USPOREDBA MAJČINIH I ODGOJITELJSKIH PROCJENA SOCIJALNOG PONAŠANJA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Ivana Hanzec

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Nikolina Šeparović

Privredna banka Zagreb

Andreja Brajša-Žganec

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

Mnoga istraživanja pokazuju kako je slaganje procjena dječjeg ponašanja nisko kada se u obzir uzmu procjene različitih procjenjivača, posebice onih koji su s djecom u interakciji u različitim kontekstima. Međutim, istraživanja su se većinom usmjeravala na školsku djecu i adolescente te je manji broj onih koja su istraživala razlike u procjenama za djecu predškolske dobi. Nadalje, nekonzistentni su nalazi o razlikama među procjenjivačima socijalnog ponašanja djece ovisno o dobi i spolu djeteta. Budući da je za poticanje optimalnog razvoja u skladu s dječjim potrebama važno dobiti što točniju i potpuniju sliku dječjeg ponašanja potrebno ga je promatrati i razumjeti u različitim kontekstima u kojima se odvija. Zbog toga je cilj ovog istraživanja bio utvrditi razlikuju li se majke i odgojiteljice u svojim procjenama socijalnog ponašanja djece predškolske dobi te dodatno utvrditi postoje li specifičnosti u razlikama tih procjena ovisno o spolu i dobi djece. U istraživanju su sudjelovale majke i odgojiteljice 258 djece (123 dječaka i 135 djevojčica, u dobi od 3 do 7 godina) iz pet dječjih vrtića. Podaci su prikupljeni primjenom dviju subskala Upitnika sposobnosti i poteškoća - skalom Problema u ponašanju i skalom Odnosa prema društvu. Dobiveni rezultati ukazali su na razlike majčinih procjena dječjeg socijalnog ponašanja u odnosu na procjene istog ponašanja od strane odgojiteljica. Na objema primijenjenim skalama majke daju statistički značajno više procjene u odnosu na odgojiteljice, odnosno procjenjuju da njihova djeca imaju više problema u ponašanju, ali i bolji odnos prema društvu, u usporedbi s procjenama odgojiteljica. Dok se dječaci i djevojčice prema majčinih procjenama ne razlikuju niti u problemima u ponašanju niti u svom odnosu prema društvu, odgojiteljice procjenjuju da dječaci

pokazuju statistički značajno više problema u ponašanju. Također, odgojiteljice procjenjuju da su djevojčice značajno sklonije pozitivnom socijalnom ponašanju, odnosno imaju pozitivniji odnos prema društvu. Što se tiče dobnih razlika među ispitanom djecom predškolske dobi, procjene majki i odgojiteljica su sličnije. I majke i odgajateljice procjenjuju da starija djeca predškolske dobi pokazuju više pozitivnog ponašanja, odnosno imaju bolji odnos prema društvu u odnosu na mlađe. S druge strane, jedino kod majčinih procjena uočena je statistički značajna razlika u problemima u ponašanju kod djece različite dobi, pri čemu procjenjuju kako mladi predškolci imaju značajno više problema u ponašanju.

Ključne reči: predškolci, problemi u ponašanju, odnos prema društvu, procjene majki, procjene odgojiteljica

THE COMPARISON OF MOTHERS' AND PRESCHOOL TEACHERS' ASSESSMENTS OF CHILDREN'S SOCIAL BEHAVIOR

This study examined disagreement between mother-teacher reports of social behavior of pre-school children. In addition it examined whether there were specific reports' differences regarding children's gender and age. Mothers and teachers of 123 boys and 135 girls attending five kindergartens completed two subscales of the Strength and Difficulties Questionnaire, Conduct Problem Scale and Prosocial Scale. In comparison to teachers, mothers reported statistically significant more conduct problems and greater prosocial behavior for their pre-school children. Child's gender affected only teachers' assessments, reporting more conduct problem and lower prosocial behavior for boys. There was no discrepancy between mothers' and teachers' reports of prosocial behavior for children of different age. However, only mothers reported significantly more conduct problems for younger pre-school children.

Keywords: preschool children, conduct problems, prosocial behavior, different informants

TIME PERSPECTIVE AND PSYCHOLOGICAL IDENTITY STATUSES. THEORETICAL REVIEW

Katica Stoimenovska

PVU MSI G.R. Derzhavin – Psihologija Bitola – Sveti Nikole

This article discusses psychosocial identity status and time perspective. It has a goal to describe importance of success in achieving identity, relationship with time perspective and possibility for consulting in period of identity crisis.

Starting from epigenetic theory by Erik Erikson, and its later expansion by J.E. Marcia and G. R. Adams we trace out definitions of identity, functions, statuses, and identity crises. In order to define time perspective, its functions and statuses we utilize time zone theory by Philip Zimbardo.

Aims and purposes we are trying to response are: first we point out functions of identity and time perspective; second we point out the statuses in which they can be appointed, and third analogically to statuses paradigm of identity and time perspective we use two of their shared variables – degree of research behavior – activity and productivity to explore whether this variables integrate identity statuses and time zones in status paradigms, and further more their importance in consulting for overcoming identity crises and maintaining of opportune psychosocial development.

Depending on success in achieving identity and on time perspective, person's behavior, activity and judgments are moderate. Through researches, identity and time perspective are correlated with locus of control, self-consciousness, self-awareness, self-perceptions, personal problem solving and decision making, social desirability, social satisfaction and burnout.

Identity and time perspectives are consider as achieve in childhood. But changes in identity and time perspective are far away from staying only in childhood, because they are in great deal committed with the social context. Both individual and context are changing and according to that a change in personal self determination is inevitable. These changes can lead to identity crises which we believe can be more easily overcome by balanced time perspective and activity.

In context with second assignment to point out identity and time perspective statuses we use statuses described and measured with Extended Version of Objective Measure of Ego Identity Statuses (EOMEIS), by Gerald R. Adams and Zimbardo Time Perspective Inventory (ZTPI) by Philip Zimbardo.

According to third assignment, theoretical agenda follows this logic:

Identity statuses with high activity and productivity (achieved and moratorium identity statuses) are expected to correlate with time zones (present hedonistic, and future focused), while identity statuses with low activity and productivity (foreclosure and diffusion) are expected to correlate with time zones stream to past (past negative, past positive, and status present fatalistic).

Presented theoretical frame does not have pretension for exhaustion, but it is a try for creating theoretical frame to study the psychosocial development with accent on activity in choice and productivity. Empirical research will confirm or outcast possibility of such application.

SAMOHрани OČEVI I MAJKE - SLIČNOSTI I RAZLIKE U PERCEPCIJI I PREVLADAVANJU STRESA

Lada Marinković

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, Novi Sad

Problem istraživanja: Ispitivanje procesa prevladavanja stresa u jednoroditeljskim porodicama, koje se razlikuju u odnosu na pol samohranog roditelja. Komponente stres procesa posmatrane su kroz Model porodične otpornosti na stres, podešavanja i prilagođavanja, koje obuhvataju percepciju svakodnevnog i hroničnog stresa, strategije prevladavanja, resurse i ishode stres procesa.

Cilj istraživanja: Utvrditi način funkcionisanja, razlike u percepciji stresa, strategijama prevladavanja, resursima koji se koriste i ishodima stres procesa kod jednoroditeljskih porodica u odnosu na pol samohranog roditelja.

Metod: Ispitano je 102 jednoroditeljske porodice, od kojih je 30 onih u kojima je otac jedini roditelj i 72. porodice u kojima je samohrani roditelj majka. Sve porodice mogu se odrediti kao adolescentne porodice prema fazi porodičnog ciklusa. Primenjena je baterija testova iz Modela porodične otpornosti na stres, podešavanja i prilagođavanja (FIRA-G, McCubbin, 1987.) i upitnik za procenu svakodnevnih mikrostressora (FDHI, Garrison, 1998). Ispitani su roditelji u ovim porodicama koji su davali procenu stanja i funkcionisanja njihovih porodica u odnosu na svakodnevne i hronične stresore. U analizi podataka ispitivane su razlike između majki i očeva u proceni merenih komponenti stres procesa (deskriptivne mere, t-test)

Rezultati: Dobijeni rezultati ukazuju na postojanje statistički značajnih razlika u procenama majki i očeva kada su u pitanju negativni uticaji mikrostressora i osećanje opšteg blagostanja kao mere ishoda stres procesa. U pogledu strategija prevladavanja dobijena je marginalno statistički značajna razlika za strategiju traženja profesionalne pomoći (u većem stepenu zastupljena kod samohranih očeva). U odnosu na oslanjanje na spoljašnje resurse porodice nisu dobijene razlike.

Interpretacija rezultata: Nesumnjivo je postojanje polnih razlika u proceni stresnih događaja što implicira i određene razlike u pristupu rešavanja problema odnosno strategijama prevladavanja (Patterson, 1984., Heath, 1999., Randall 2008.) Pol samohranog roditelja pokazuje se kao značajna varijabla u procesu porodičnog prevladavanja stresa. Dobijeni rezultati mogu stoga biti od značaja

za planiranje pristupa pri pružanja podrške jednoroditeljskim porodicama. Sa teorijskog aspekta dobijeni rezultati naglašavaju značaj obuhvatanja oba pola u uzorcima istraživanja koja se bave jednoroditeljskim porodicama, s obzirom na tendenciju da se njihovo funkcionisanje većinom ispituje iz ugla procena samohranih majki.

Ključne reči: porodični stres, samohrani roditelji, polne razlike, prevladavanje, porodične snage

SINGLE FATHERS AND MOTHERS – SIMILARITIES AND DIFFERENCES IN PERCEPTION AND COPING WITH STRESS

Research problem: the process of coping with stress testing in single-parent families, which differ by sex of single parent. Components of the stress process were seen through the Model of family stress, adjustment and adaptation, which include perceptions of everyday and chronic stress, coping strategies,

resources, processes and outcomes of stress.

The aim of the research: To determine the way of functioning, differences in the perception of stress, coping strategies, resources used and outcomes of stress process in single-parent families by depending on gender of single parent.

Method: The subjects were 102 single-parent families, of which 30 are those in which the father is only parent, and 72 families in which a single parent is mother. All families can be defined as the adolescent stage of family cycle of the family. A battery of tests from the model of family stress adjustment and adaptation were applied, (FIRA-G, McCubbin, 1987). and a questionnaire to assess everyday micro stressors (FDHI, Garrison, 1998). Parents give the opinions of the functioning of their families in relation to the daily and chronic stressors. The data analysis examined the differences between mothers and fathers in the evaluation of the measured components of the stress process (descriptive measures, t-test)

Results: The results indicate a statistically significant difference in the estimates of mothers and fathers in the perception of negative impacts of daily microstressors and feeling of general well-being as the outcome measure of the stress process. In terms of coping strategies was obtained marginally statistically significant difference in strategy seeking professional help (to a

greater extent represented by single fathers). In relation to the reliance on external resources, there is no difference.

Interpretation of results: There is no doubt the existence of gender differences in the assessment of stressful events, which implies some differences in approach to problem solving and coping strategies (Patterson, 1984, Heath, 1999, Randall, 2008). Gender of single parent shows up as a significant variable in the family stress process. The results may therefore be important for planning the approach to support single-parent families. From a theoretical point of view these results emphasize the importance of including both gender in patterns of research dealing with single-parent families, considering the tendency to examine family functioning mostly from the perspective of single mothers.

Keywords: family stress, single parents, gender differences, coping, family strength

PARTNERSKA AFEKTIVNA VEZANOST I SEKSUALNE ŠEME

Jelena Baić, Irena Pašić, Marijana Dragojević i Miljana Davidović

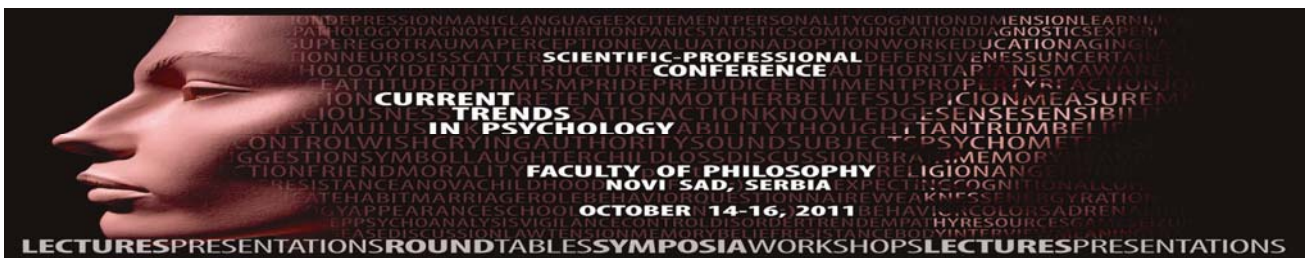
Filozofski fakultet Banja Luka, Odsjek za psihologiju

Problem istraživanja je bio utvrditi povezanost između partnerske afektivne vezanosti i seksualnih šema, odnosno koliko obrasci partnerske afektivne vezanosti utiču na načine uspostavljanja, održavanja i završavanja seksualnih odnosa sa partnerima. Takođe, problem istraživanja je bio da se utvrdi da li postoje statistički značajne razlike u odnosu na pol i uzrast ispitanika.

Praktični cilj ovog istraživanja je da se rasvijetli doprinos partnerske afektivne vezanosti kvalitetu seksualnih odnosa. U okviru bračnih savjetovanja, savjetovanja za mlade, mogu da se organizuju radionice edukativnog karaktera ili radionice koje će da pomognu u usvajanju onih obrazaca koji će omogućiti adekvatnije funkcionisanje kada su u pitanju partnerski odnosi. Bitan dio praktičnog cilja bi bio doprinos razvoju partnerske terapije. Prvi korak jeste svijest o individualnim razlikama i edukacija koja će omogućiti bolje razumevanje i prihvatanje različitosti

Uzorak su činili 100 muškaraca i 100 žena, 100 ispitanika mlađeg uzrasta (23-30 god.) i isto toliko ispitanika starijeg uzrasta (35-50 god.). Za ovu svrhu korišten je prigodan uzorak, gdje su podaci prikupljeni na osnovu dva upitnika MSQ (Multidimensional Sexuality Questionnaire (MSQ, Snell, Fisher, Walters, 1993), koji procjenjuje psihološke tendencije ispoljene u seksualnim odnosima i CRQ (Close Relationships Questionnaire (Bartholomew & Shaver, 1998), koji služi za procjenu partnerske afektivne vezanosti.

Rezultati pokazuju da se osobe različitog obrasca partnerske afektivne vezanosti razlikuju i po seksualnim šemama. Osobe sa sigurnim obrascem partnerske afektivne vezanosti su manje sklone depresiji, seksualnoj anksioznosti, monitoringu, i više su seksualno osvještene. Osobe koje su sigurno vezane, s obzirom na to da imaju pozitivan model sebe i drugih, više su sigurne u odnosima sa partnerima i imaju više poverenja. U radu se očekivalo da će postojati i razlike između muškaraca i žena u odnosu na obrasce partnerske afektivne vezanosti, ali dobijeni rezultati nisu potvrdili ovu pretpostavku. Postoji značajan uticaj pola na seksualne šeme, što znači da se muškarci i žene razlikuju po načinu kako doživljavaju svoju seksualnost i kako se ponašaju u seksualnim vezama sa svojim partnerima. U odnosu na žene muškarci su dosta više asertivniji, više

preokupirani seksom, više motivisani za seks, dok je kod žena u većoj mjeri prisutan strah od seksa. Ove razlike se mogu objasniti polnim ulogama u društvu, koje su determinisane socijalnim faktorima, na osnovu kojih muškarci slobodnije izražavaju svoju seksualnost u odnosu na žene.

Značajne razlike su dobijene između starijih i mlađih osoba u odnosu na zastupljenost obrasca partnerske afektivne vezanosti. Rezultati govore da je i kod jednih i kod drugih dominantan siguran obrazac, dok su mlađi značajno više odbacujući od starijih. Razloge možemo tražiti u životnom iskustvu, jer starije osobe većinom imaju više iskustva iza sebe, imaju stalnog partnera, dok su mladi još uvijek u potrazi za stalnim partnerom. Drugi razlog bi mogli tražiti i u oraganizaciji savremenog društva koje podstiče slobodu i lični razvoj i čiji je sistem vrijednosti zasnovan na individualizmu. Starije generacije su više pod uticajem drugačijeg sistema vrijednosti koji je potencirao kolektivizam i patrijarhalne odnose.

Ključne riječi: partnerska afektivna vezanost, seksualne šeme, odrasli

PARTNER EMOTIONAL ATTACHMENT AND SEXUAL SCHEME

The problem of the research was to determine the connection between the partner emotional attachment and sexual schemes, that is, how much the patterns of partner emotional attachment affects the ways of establishing, maintaining and ending sexual relations with partners. Also the problem was to determine if there are statistically significant differences regarding the sex and age of the examinee.

Practical goal of this research is to shed light on the contribution of partner emotional attachment to the quality of the sexual relations. In the frame of marriage counseling, youth counseling, educational workshops or workshops that will contribute the adoption of those patterns that will allow for the more adequate functioning regarding the sexual relations can be organized. Significant part of the practical goal would be to contribute to the development of the partner therapy. First step is the notion on individual differences and education which will allow for the better understanding and acceptance of differences.

The sample comprised 100 men and 100 women, 100 of respondents comprised younger age group (23-30 y.) and equal number older age group (35-50 y.). Data gathered based on

Multidimensional Sexuality Questionnaire (Snell, Fisher, Walters, 1993), Close Relationships Questionnaire (Bartholomew & Shaver, 1998).

Results show persons of different pattern of partner emotional attachment also differ by sexual patterns. Persons with secure patterns of partner emotional attachment are less prone to depression, sexual anxiety, monitoring, and are more sexually aware. Persons which have secure attachment, considering they have positive thoughts of self and others, are more secure in relations with partners and have more trust. It was expected that there will be differences between men and women in the process of work in relation to the patterns of partner emotional attachment, but results did not confirm this assumption. There is a significant influence of the sex on sexual schemes, which means that men and women differ in the way they experience their sexuality and how they behave in sexual relations with their partners. In regard to women, men are much more assertive, more preoccupied with sex, more motivated for sex, while women express fear from sex. These differences can be explained by the sexual roles in society, which are determined by the social factors, based on which the men express their sexuality more freely in relation to women.

Significant differences are expressed between the older and younger individuals in relation of representation of patterns of partner emotional attachment. Results say that the secure pattern is dominant in both of these groups, while the younger group express dismissive pattern much more than older group. Reasons can be found in life experience, because older persons mostly have more experience, have permanent partners, while younger persons are still in search for permanent partner. Other reason could be found in the organization of modern society which entices the freedom and personal development, and whose system of values is based on individualism. Older people are much more under the influence of the older system of values which promoted the collectivism and patriarchal relations.

Keywords: Partner emotional attachment, sexual schemes, adults

STUDIJE PSIHOLOGIJE I STIGMATIZOVANJE UČINILACA KRIVIČNIH DELA

Ana Zlatković, Ljubiša Zlatanović, Milica Pavlović i Iva Petrović

Filozofski fakultet Niš

Stigmatizacija je često prisutna u društvenim odnosima. Kao kompleksna socijalno-psihološka pojava, stigma (žig, mrlja, beleg) je uglavnom uzrokovana kombinacijom neznanja i straha. To postaje podloga za formiranje predrasuda, dovodeći do socijalne i emocionalne izolacije, diskriminacije i duševnih patnji stigmatizovanih osoba. U slučaju učinilaca krivičnih dela, stigma i njene posledice često produkuju nova prestupnička ponašanja. Bolje upoznavanje stigmatizacije učinilaca krivičnih dela moglo bi doprineti poboljšanju efekata njihove resocijalizacije, a posredno bi uticalo i na smanjenje broja krivičnih dela, s obzirom na to da su mnoga od njih učinjena od strane bivših osudjenika.

Cilj istraživanja bio je da utvrdi da li postoji uticaj (1) studija psihologije i (2) pola ispitanika na stepen stigmatizovanja učinilaca krivičnih dela. Istraživanje je sprovedeno na Departmanu za psihologiju Filozofskog fakulteta u Nišu. Uzorak je prigodan i čine ga 100 studenata, 50 studenata I i 50 studenata IV godine studija (po 41 student ženskog pola i 9 studenata muškog pola). Indikatori stigmatizacije su stavovi i socijalna distanca. Za njihovo ispitivanje korišćeni su "Skala socijalne distance" Bogardusovog tipa i "Skala stavova prema učiniocima krivičnih dela". U obradi podataka primenjen je postupak dvofaktorske analize varijanse. U fokusu analize bila je provera značajnosti faktora "godina studija" i "pol", kao i njihove interakcije.

Rezultati istraživanja pokazali su (1) da studije psihologije ne utiču na stigmatizovanje učinilaca krivičnih dela, tj. da se stavovi i socijalna distanca studenata I i IV godine studija ne razlikuju značajno, (2) da postoji tendencija da se stigmatizovanje učinilaca krivičnih dela kod studenata psihologije razlikuje zavisno od pola ispitanika – specifičnije, da su studentkinje psihologije sklonije stigmatizovanju učinilaca krivičnih dela posebno žena i maloletnika, ali da se navedeni zaključci ne smeju generalizovati, kako zbog veličine uzorka, tako i zbog malog broja muških ispitanika u uzorku studenata psihologije. Za izvođenje pouzdanijih zaključaka potrebno je sprovesti novo istraživanje na većem i polno ujednačenijem uzorku.

Ključne reči: stigmatizacija, stavovi, socijalna distance, učinioci krivičnih dela, studenti.

PSYCHOLOGY STUDIES AND STIGMATIZING OFFENDERS

The objective of this study was to determine whether there is an influence of psychology studies and gender of the students and the level of stigmatizing offenders. The sample contained 100 students, 50 1st year and 50 4th year students. Stigmatization indicators are attitude and social distance. We used Bogardus' "social distance scale" and "The scale of attitudes towards offenders." The data processing procedure was applied two-factor analysis of variance. The focus of the analysis was to verify the significance of the factors "year of study" and "gender", as well as their interaction.

Results showed that psychology studies do not affect stigmatization of offenders, that attitude and social distance of 1st and 4th year students are not significantly different, that there is a tendency to stigmatizing offenders by psychology students significantly differs depending on the gender - more specifically, female students are more prone to stigmatize offenders, particularly women and minors, but that these findings may not be generalized, both because the sample size, and because of the small number of male respondents in the sample of psychology students. To perform reliable conclusions is necessary to conduct a study on a larger and gender-equitable sample.

Keywords: stigmatization, attitude, social distance, offenders, students.

DOMOLJUBLJE KOD BOSANSKO-HERCEGOVAČKIH STUDENATA, S OBZIROM NA NACIONALNOST

Arta Dodaj, Marijana Barišić i Maja Pandža

Sveučilište u Mostaru, Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju

U dosadašnjim istraživanjima postoje brojna neslaganja u operacionalizaciji konstrukta domoljublja. Prema nekim autorima (Staub, 1997; Kosterman i Feshbach, 1989) domoljublje predstavlja poistovjećivanje sa nacijom, te pozitivnu privrženost sa zemljom. S druge strane, neki autori (Schatz i Staub, 1997) ističu da domoljublje odražava privrženost usmjerenu prema pozitivnim promjenama (kritički tip domoljublja) i privrženost karakteriziranu netoleriranjem kritiziranja vlastite zemlje (nekritički tip domoljublja). Stoga je cilj ovog istraživanja bio utvrditi vrstu i nivo bosansko-hercegovačkog domoljublja kod studenata, s obzirom na njihovu nacionalnost (bosanski Srbi, bosanski Hrvati, bosanski Muslimani). Također, ispitivano je da li kod navedene tri skupine ispitanika postoje razlike u tipovima domoljublja.

Istraživanje je provedeno u maju 2011. na uzorku od 426 studenata, bosanskih Srba, bosanskih Hrvata, bosanskih Muslimana; sa područja Mostara, Sarajeva i Tuzle. Za određivanje domoljublja korištena je Skala domoljublja (Huddy i Khatib, 2007) koja je validirana u svrhu ovog istraživanja.

Eksploratornom faktorskom analizom, provedenom na ukupnom uzorku, s namjerom da se provjeri faktorska struktura skale, ekstrahirana su dva faktora – “Kritičko domoljublje “ i “Nekritičko domoljublje“. Alfa koeficijenti dobiveni za svaku od subskala iznose od 0.70 do 0.75, dok alfa koeficijent za cijelu skalu iznosi 0.71.

Nadalje, provjerom stabilnosti faktorske strukture na uzorku, s obzirom na nacionalnost studenata, dvofaktorska struktura potvrđena je samo na uzorku bosanskih Muslimana. S druge strane, na uzorku bosanskih Srba i Hrvata utvrđen je jednofaktorski konstrukt domoljublja, čime faktorska stabilnost skale nije potvrđena kao u drugim istraživanjima (Franc i sur., 2009).

Dvosmjernom analizom varijance utvrđeno je da bosanski Muslimani iskazuju viši nivo općeg domoljublja u odnosu na ostale skupine studenata ($F=7.9, p<0,05$). Također, analiza rezultata razine kritičkog domoljublja s obzirom na nacionalnost studenata je pokazala viši nivo kod studenata bosanskih Muslimana ($F=44.59, p<0,05$). Međutim, analizom rezultata na dimenziji

nekritičkog domoljublja utvrđeno je da bosanski Srbi imaju višu razinu domoljublja, u odnosu na studente bosanske Hrvate, s tim da je riječ o malim razlikama ($F=4.64, p<0,05$).

U zaključku se može reći da studenti bosanske nacionalnosti iskazuju više nivoe općeg i kritičkog domoljublja prema Bosni i Hercegovini. Također, može se reći da korištena skala domoljublja pokazuje značajnu varijaciju u faktorskoj strukturi. Stoga se preporučuje provjera postojanja ovih tipova domoljublja na različitim instrumentima za njenu procjenu i u okviru različitih empirijskih paradigmi.

Ključne riječi: kritičko domoljublje, nekritičko domoljublje, nacionalnost

PATRIOTISM AMONG STUDENTS OF DIFFERENT NATIONALITIES, IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Current researches show no agreement in terminology and defining of patriotism. Some authors (Staub, 1997; Kosterman & Feshbach, 1989) find that patriotism reflects “a deeply felt affective attachment to the nation”, and another (Schatz & Staub, 1997) distinguishes between critical patriotism, an attachment to country, characterized by criticism toward current group actions and driven by a desire for positive change, and uncritical patriotism characterized as an unwillingness both to criticize and accept criticism of the country. So the aims of this study were to investigate the type and levels of patriotism towards Bosnia and Herzegovina among Bosnian Muslim, Bosnian Croat and Bosnian Serb students, as well as to analyze potential differences in types of patriotism in these three groups.

The study was conducted on a sample of 426 students of different nationalities (Bosnian Muslim, Bosnian Croat and Bosnian Serb) from the universities in Sarajevo, Mostar and Tuzla.

Level of patriotism was explored by Patriotism scale (Huddy & Khatib, 2007). For the purpose of this study, factor structure of this scale was examined. Common factor analysis with Varimax rotation on the whole sample's data yielded two factors, which were interpreted as critical and uncritical patriotism. Alpha coefficients of internal consistency obtained in this study showed an acceptable reliability ranging from 0.70 to 0.75. Alpha coefficient for the whole scale was 0.71.

However, there was also examined stability of factor structure on each nationality which

confirmed the same factor structure as in whole sample only in sample of Bosnian Muslim students. Factor structure on samples of Bosnian Croats and Bosnian Serbs yielded only one factor.

Furthermore, two-way ANOVA showed higher levels of general patriotism in Bosnian Muslim students than Bosnian Croat and Bosnian Serb students ($F=7.91$, $p<0.05$). Bosnian Muslim students also had higher levels of critical patriotism ($F=44.59$, $p<0.05$). On the other hand, uncritical dimension of patriotism showed that Bosnian Serb students had higher levels of this type of patriotism compared to Bosnian Croat students. However, it is worth noting that these differences were quite small and emphasize that critical and uncritical patriotism were not extracted via factor analysis among Bosnian Serb and Bosnian Croat subsample.

In conclusion, we might say that Bosnian Muslim students express higher levels of general and critical patriotism towards Bosnia and Herzegovina. Also, scale of patriotism, which was used in this study, shows significant variations of factorial structure, depending on the characteristics of three subsamples. For that reason, future research should reexamine (in)stability of (un)critical patriotism in sample of similar national characteristics.

Keywords: critical patriotism, uncritical patriotism, nationality

POLNE RAZLIKE U RAZLIČITIM ASPEKTIMA HOMOFABIČNOG STAVA

Teodora Đokić, Marko Živanović, Elena Stojimirović i Milica Erić
Filozofski Fakultet, Univerzitet u Beogradu

Homofobija predstavlja izrazito negativan stav prema homoseksualnosti i kao takav može se razložiti na sledeće aspekte: averzivno ponašanje, doživljaj odvratnosti, strah od narušavanja sopstvenog seksualnog identiteta, rigidnost socijalnih normi i nipodaštavanje. Averzivno ponašanje podrazumeva spremnost na akciju protiv pripadnika homoseksualne populacije, kao i tendenciju izbegavanja kontakata sa osobama homoseksulane orijentacije. Doživljaj odvratnosti odnosi se na javljanje negativnih emocija u prisustvu ili pri pomisli na osobe homoseksualne orijentacije. Osobe sa homofobičnim stavovima doživljavaju pripadnike homoseksulane populacije kao ugrožavajuće po društvene norme i poredak, kao i po seksualni identitet pojedinca. Takođe, često su sklone pridavanju manje vrednosti i diskriminaciji osoba homoseksualne orijentacije. Cilj istraživanja je utvrđivanje polnih razlika za svaki od aspekata homofobičnog stava. Nalazi dosadašnjih studija, koje su homofobične stavove tretirale kao jedinstven konstrukt, sugerišu da su muškarci skloniji razvoju homofobičnih stavova nego žene.

U ovom istraživanju uzorak je činilo 136 studenata Univerziteta u Beogradu, 72 ispitanika ženskog pola i 64 ispitanika muškog pola. Kao merni instrument korišćen je test homofobičnih stavova sa pet skala koje reprezentuju navedene aspekte homofobije. Korišćeni test homofobije pokazao se kao pouzdan instrument u prethodnim istraživanjima ($\alpha = .87 - .93$). Testiranjem razlika između aritmetičkih sredina utvrđene su značajne razlike između studentkinja i studenata za svaki od aspekata homofobičnog stava, pri čemu su skorovi ispitanika muškog pola bili viši na svakom aspektu: averzivno ponašanje ($t=5.030$, $df=134$, $p<0.01$), doživljaj odvratnosti ($t=3.206$, $df=134$, $p<0.01$), strah od narušavanja sopstvenog seksualnog identiteta ($t=3.680$, $df=134$, $p<0.01$), rigidnost socijalnih normi ($t=4.082$, $df=134$, $p<0.01$) i nipodaštavanje ($t=6.503$, $df=134$, $p<0.01$).

Dobijeni rezultati ukazuju na veću izraženost homofobičnih stavova kod ispitanika muškog pola, što je u skladu sa rezultatima ranijih istraživanja.

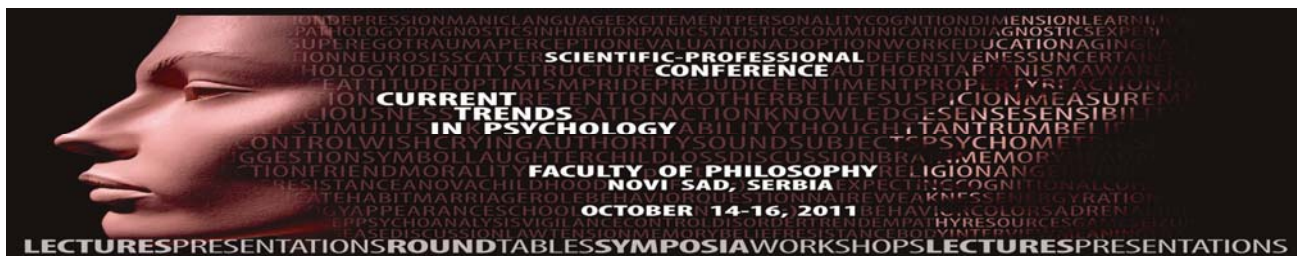
Ključne reči: homofobija, polne razlike

GENDER DIFFERENCES IN DIFFERENT ASPECTS OF HOMOPHOBIA

Homophobia is usually defined as a negative attitude towards homosexuality, and it consists of five aspects: aversive behavior, disgust, threat to one's sexual identity, social rigidity and underestimation. Aim of the research was to identify gender differences in these homophobic attitude aspects. Sample of 136 students of Belgrade University (72 female and 64 male subjects) completed homophobic attitude scales. Results of t test analysis have shown that male subjects had higher scores on each of the tested scales: aversive behavior ($t=5.030$, $df=134$, $p<0.01$), disgust ($t=3.206$, $df=134$, $p<0.01$), threat to one's sexual identity ($t=3.680$, $df=134$, $p<0.01$), social rigidity ($t=4.082$, $df=134$, $p<0.01$) and underestimation ($t=6.503$, $df=134$, $p<0.01$). These results are consistent with findings of previous researches, which have shown that men are more prone to homophobic attitudes.

Keywords: homophobia, gender differences

STAVOVI ADOLESCENATA O JEDNAKOSTI RODNIH ULOGA I NJIHOVA POVEZANOST S PRIVRŽENOSTI RODITELJIMA

Ivana Kovačević

Medicinski fakultet u Osijeku

Marija Milić

Filozofski fakultet u Osijeku

Jedan od čimbenika koji neposredno utječu na formiranje i mijenjanje stavova je obitelj, odnosno roditelji. Roditelji oblikuju ponašanje i stavove svoje djece stvarajući socijalno okruženje u kojem nastaje rodno tipiziranje i stavovi. Dijete u interakciji s roditeljima stječe i vrednuje spolno prikladna ponašanja i samopoimanje, usvaja rodnu ulogu.

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati stavove o jednakosti rodni uloga adolescenata, odnosno ispitati imaju li djevojke i mladići tradicionalnije ili egalitarnije stavove o jednakosti rodni uloga. Također se željelo ispitati koliko tradicionalnom ili egalitarnom stavu prema rodnim ulogama pridonose obiteljski, socijalni ili materijalni faktori.

Kako teorija socijalnog učenja smatra da je utjecaj obitelji najmoćniji u razvoju rodni uloga te da djeca internaliziraju od roditelja pravila o ponašanju koja se s obzirom na rod očekuju od njih, željelo se još ispitati postoji li povezanost između privrženog, sigurnog odnosa (povjerenja, komunikacije ili pak otuđenosti) sa majkom i/ili ocem i stavova djevojaka i mladića prema rodnim ulogama.

Ispitivanje je provedeno na uzorku od 294 učenika trećih i četvrtih razreda srednje Medicinske škole u Osijeku. Primijenjena je modificirana skala stavova o jednakosti rodni uloga namijenjena ispitivanju stavova o ravnopravnosti spolova muškaraca i žena, te modificirani inventar privrženosti za roditelje namijenjena ispitivanju procjene pozitivnih i negativnih afektivnih i kognitivnih dimenzija adolescenata u odnosu na majku i oca.

Ovim je istraživanjem utvrđeno kako se mladići i djevojke statistički značajno razlikuju s obzirom na stavove o jednakosti rodni uloga. Djevojke imaju egalitarnije stavove o rodnim ulogama od mladića, a takva razlika potvrđena je u svim područjima ispitivanih rodni uloga: u

području bračnih uloga, roditeljskih uloga, socijalno-interpersonalno-heteroseksualnih uloga, profesionalnih uloga te obrazovnim ulogama muškaraca i žena.

Dobiveni rezultati sukladni su pojedinim dotadašnjim istraživanjima provedenim u Americi, Njemačkoj i Iranu, a koja su utvrdila statistički značajne razlike između djevojaka i mladića u području obiteljskog života, brige i skrbi za djecu, zapošljavanju i odabiru zanimanja muškaraca i žena ili zastupljenosti u politici. Ispitujući doprinos obiteljskih i socijalno-demografskih prediktora u objašnjenju stavova o jednakosti rodni uloga, nije dobivena njihova značajnost niti u jednom prediktoru. Doprinos prediktora bio je svega 16% ukupne varijance stavova o jednakosti rodni uloga kod adolescenata. Jedino se varijabla spoli pokazala statistički značajnom. Kulik (2005) je u ispitivanju stereotipa rodni uloga adolescenata pokazao da adolescenti koji pripadaju nižem socio-ekonomskom statusu, zatim mlađi adolescenti u odnosu na starije te oni koji imaju veća religijska uvjerenja imaju tendenciju tradicionalnim rodni tipiziranjima. Statistički značajna povezanost nije dobivena niti u ispitivanju adolescenata o jednakosti rodni uloga sa privrženošću s ocem i /ili sa majkom što tumačimo u skladu s socijalnom teorijom kako u procesu formiranja i mijenjanja stava veliku ulogu ima socijalna okolina. Kako je razdoblje adolescencije vrijeme kada mlada osoba svoje slobodno vrijeme više ne provodi s roditeljima u obiteljskom okruženju, nego izvan kuće, sa svojim vršnjacima ili partnerima, smatramo kako povezivanje stavova o rodni ulogama i trenutačne privrženosti s ocem i majkom u ovom razdoblju adolescencije je manje prisutno, a sve je izraženije povezivanje sa stavovima vršnjaka.

Neka od ograničenja u ovom istraživanju su nemogućnost usporedbe stavova o jednakostima rodni uloga između roditelja i njihove djece, odnosno njihovo direktno povezivanje. Nemogućnost ispitivanja povezanosti privrženosti s vršnjacima (prijateljima) jer je tumačenje privrženosti u ovom razdoblju adolescencije, više pod utjecajem vršnjaka, prijatelja ili romantičnih partnera. Svakako ne treba isključiti utjecaj medija na mlade ljude što opet stvara hipoteze i indikacije za neka daljnja istraživanja.

Ključne riječi: stavovi, rodne uloge, privrženost u adolescenciji

ATTITUDES ABOUT THE EQUALITY OF GENDER ROLES AND THEIR CONNECTION TO ATTACHMENT TO PARENTS

One of the factors that directly influence the formation and the change of attitudes are parents or family. The parents shape the behavior and attitudes of their children by creating a social environment that gives rise to gender-typing and attitudes. Through the interaction with its parents the child acquires and evaluates gender-appropriate behavior and self-concept; it adopts a certain gender role.

The aim of this study was to examine adolescents' attitudes about the equality of gender roles and to examine whether boys and girls have more traditional or more egalitarian attitudes about gender roles and equality. We also wanted to examine to what extent family, social or physical factors contribute to traditional or egalitarian attitudes about gender roles. Since the social learning theory considers the influence of the family to be the most powerful influence in the development of gender roles and that children internalize from their parents rules of behavior expected of them due to their gender, we wanted to examine the connection between a loyal, secure relationship (trust, communication, or on the other hand alienation) with the mother and /or the father and attitudes of girls and boys about gender roles.

The research was conducted on a sample of 294 third- and fourth-grade students from the Medical High School in Osijek. The modified scale of attitudes about gender roles was applied in order to test attitudes about gender equality of men and women. The modified inventory of attachment to parents was applied to test the positive and negative affective and cognitive dimensions of adolescents in relation to the mother and the father. The research found that young men and women significantly differ with regard to their attitudes about the equality of gender roles. The girls have more egalitarian attitudes about gender roles than boys and this distinction was confirmed in all areas gender roles were examined: marital roles, parental roles, social-interpersonal-heterosexual roles, professional roles and educational roles of men and women.

The results in this survey are consistent with previous conducted in US, Germany and Iran. In those surveys gender differences were also determined to be statistically significant in the area of family life, care for children, employment and career and representation in politics.

Examined variables explained only 16% of variance in attitudes about gender role equality among adolescents. Only gender variable was significant. Examining gender role stereotypes, Kulik (2005) showed that adolescents belonging to lower socio-economic status, younger adults and those with greater religious beliefs tend to traditional typing and gender stereotypes. There was no statistically significant correlation between the adolescents attachment to their father and/or mother and attitudes about equality of gender roles. Adolescence is period of life when young people spend more time with peers and friends than with partners, therefore we believe that attitudes about gender roles are more under influence of peers and friends.

There are some limitations of this survey. From our data we were not able to compare attitudes about equality of gender roles of parents and their adolescent children. Further, it would be good to examine the connection between attachment to friends and attitudes of girls and boys about gender roles. Also, the impact of media should be included in the survey, which in turn creates a hypothesis and some indications for further research.

Keywords: attitudes, gender role, attachment in adolescence

EXIT VS. GUČA

Irena Bošković i Valentina Kalaj

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju

Etnopsihologija se bavila istraživanjem psihičkih osobina etničkih zajednica. Jovan Cvijić, jedan od prvih istraživača koji je u njoj utemeljio naučni metod, konstatovao je karakteristične etnopsihološke osobine ljudi koji žive na određenom području i izdvojio četiri psihička tipa (Cvijić, 2006). Čačak po svom geografskom položaju pripada Dinarskom, a Novi Sad Panonskom tipu. Na osnovu Cvijićevih nalaza očekujemo razlike po: dimenzijama ličnosti (viši skor na ekstraverziji i agresivnosti, niži na prijatnosti za Čačane), stilovima humora (agresivni karakterističan za Čačane, afilijativni za Novosađane) i sklonosti ka doživljavanju pozitivnog/negativnog afekta (viši skor za pozitivne afekte kod Čačana).

Cilj istraživanja je provera postojanja razlika između Čačana i Novosađana u terminima nekih psiholoških konstukata. U istraživanju je učestvovao 161 ispitanik, 77 ispitanika iz Čačka i 84 iz Novog Sada, starosti od 20 do 40 godina sa prosečnom starošću od 25,18. Od insturmenata su korišćeni: Upitnik Velikih Pet Plus Dva (VP+2; Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010), Upitnik stilova humora (Humor Styles Questionnaire, HSQ; Martin et a., 2003), Skala usamljenosti (De jong Gierveld Loneliness Scale, DJGLS; De Jong Gierveld & Van Tilburg, 1999), Upitnik PANAS (Positive and Negative Affect Schedule; Watson, Clark, & Tellegen, 1988). Podaci su obrađeni t-testom za nezavisne uzorke. Rezultati pokazuju statistički značajne razlike u Otvorenosti prema iskustvu ($t = -3.16$; $p < .01$) u korist Novosađana i u Agresivnosti ($t = 2.03$; $p < .05$) u korist Čačana, ostale razlike se nisu pokazale značajnim. Razlike u agresivnosti su u skladu sa pretpostavkama Cvijićeve tipologije. Sa druge strane, dobijene razlike u otvorenosti možemo pokušati objasniti time što je Novi Sad studentski centar, sa šarenolikim socijalnim miljeom (religija, nacionalnost, politika). Cvijićeve pretpostavke nisu potkrepljene rezultatima ovog istraživanja, obzirom da većina očekivanih razlika nije potvrđena. Neusklađenost nalaza može, između ostalog, biti posledica velikih migracija, različitog društveno-političkog konteksta, kao i drugačijeg naučnog metoda. Uprkos malom uzorku, ovo istraživanje načelno ukazuje na slabosti metoda zaključivanja o osobinama pojedinaca samo na osnovu područja na kojima žive.

Ključne reči: etnopsihologija, psihički tipovi, ličnost, humor

EXIT VS. GUCA

A study was conducted to test differences between people living in Novi Sad and Cacak. Based on ethnopsychological research done by Cvijic we expected differences in personality (higher scores on extraversion and aggression, lower on pleasantness for people from Cacak), humor styles (aggressive for Cacak, affiliative for Novi Sad) and tendency to positive/negative affect (higher score on positive affect for people from Cacak).

77 respondents from Cacak and 84 from Novi Sad completed: Questionnaire Velikih Pet Plus Dva, Humor Styles Questionnaire, De Jong Gierveld Loneliness Scale, Positive and Negative Affect Schedule.

The results revealed significantly higher scores in Openness to Experience among people living in Novi Sad, and higher scores in Aggression among those living in Cacak, while the other differences weren't significant. Previous finding weren't confirmed but we have to point out that this research didn't include a large sample. This study imposes conclusion that differences between people can't be explained only by categorising them by the area they live in.

Keywords: ethnopsychology, personality, humor

STAV O POLITIČKIM STRANKAMA I AUTORITARNOŠT U BIH

Igor Vujović, Snežana Živković i Olja Kočalo
Filozofski fakultet Univerzитета u Istočnom Sarajevu

Istraživanje ima za cilj da ispita relacije između stava prema političkim strankama i autoritarnosti kod studenata u BiH. Metode koje su korištene su empirijsko-neeksperimentalna i metod teorijske analize. Istraživanjem je obuhvaćeno 179 ispitanika uzrasta od 19 do 25 godina. Primjenjene su skala autoritarnosti (Kostić, 2009) i skala stavova o političkim strankama koju su pripremili autori rada.

Rezultati istraživanja pokazuju da se stav o političkim strankama značajno razlikuje u zavisnosti od autoritarnosti (Hi-kvadrat = 8.357, df = 4, p = .074). Završna razmatranja obuhvataju diskusiju o dobijenim rezultatima kao i prijedloge za dalja istraživanja.

Ključne riječi: stav o političkim strankama, autoritarnost

ATTITUDE TOWARDS POLITICAL PARTIES AND AUTHORITARIANISM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

The main purpose of this study is to examine the relations between attitude towards political parties and authoritarianism among students in Bosnia and Herzegovina.

The results show that the attitude towards political parties statistically significantly differ depending on authoritarianism (Chi-square = 8.357, df = 4, p = .074).

Keywords: attitude towards political parties, authoritarianism

EVALUACIJA UPITNIKA POSESIVNOSTI UPO

Filip Nenadić, Milan Jordanov i Milica Lazić

Filozofski fakultet Novi Sad, Odsek za psihologiju

Posesivnost se uobičajeno definiše kao težnja ka prisvajanju predmeta radi sopstvenog posedovanja, a u međuljudskim odnosima se manifestuje kao ljubomora, naglašena vezanost i učestala kontrola bliske osobe, koja je povezana sa strahom od gubitka te osobe ili predmeta posesivnosti. Cilj ovog istraživanja je psihometrijska evaluacija Upitnika posesivnosti UPO. Prilikom konstrukcije uzeta su u obzir tri domena ispoljavanja posesivnosti i odnose se na posesivnost prema romantičnom partneru, prema prijatelju i prema predmetima. Preliminarna verzija upitnika je sadržala 69 stavki uz predloženu petostepenu Likertovu skalu. Uzorak je činilo 459 ispitanika ($M=203$, $\bar{Z}=256$), starosti od 16 do 63 godine, gde je više od polovine mlađe od 25 godina.

Analizom glavnih komponenti prema Katelovom skater dijagramu, ekstrahovane su tri glavne komponente koje su dovedene u Promax poziciju. Nakon toga, na osnovu ajtem-analize, koristeći se parametrima težine, diskriminativnosti, reprezentativnosti i promenom vrednosti alpha, eliminisane su stavke sa lošim metrijskim karakteristikama. Pored toga, uzeti su u obzir komunaliteti i opterećenja sa ekstrahovanim komponentama. Finalna verzija sadrži ukupno trideset stavki na kojima je ponovo urađena analiza glavnih komponenti sa Promax rotacijom. Ekstrahovane su tri komponente, koje objašnjavaju 38.9% ukupne varijanse. Komponente su interpretirane kao posesivnost prema partneru ($\alpha=.82$, $KMO=.865$, $h1=.31$), posesivnost prema prijatelju ($\alpha=.82$, $KMO=.892$, $h1=.31$) i posesivnost prema predmetima ($\alpha=.81$, $KMO=.864$, $h1=.31$). Svaka od ovih supskala sadrži po deset ajtema. Metrijske karakteristike celokupnog upitnika su dobre: $\alpha=.89$, $KMO=.898$, $h1=.21$.

Dominantni sadržaj supskala u vezi sa interpersonalnim relacijama odnosi se na potrebu za kontrolom druge osobe, egocentričnost i sumnjičavost. Pored toga, supskala posesivnosti prema partneru sadrži opsednutost i strah od gubitka partnera, a supskala posesivnosti prema prijatelju sadrži i potrebu za dominacijom u odnosu. Kada je u pitanju supskala posesivnosti prema predmetima, dominantan sadržaj čini teško odvajanje, preokupiranost i strah od gubitka predmeta.

U odnosu na socio-demografske karakteristike dobijene su značajne polne razlike za

posesivnost prema partneru ($t(456)=-2.14, p<.05$), prema prijatelju ($t(456)=-3.00, p<.01$), kao i na ukupnom skoru posesivnosti ($t(456)=-2.37, p<.05$). Dobijene razlike su u smeru veće izraženosti posesivnosti kod žena. Sa starošću značajno negativno koreliraju posesivnost prema partneru ($r=-.14, p<.01$), prema prijatelju ($r=-.13, p<.01$), kao i posesivnost ukupno ($r=-.12, p<.01$), međutim, ove korelacije su pod uticajem dužine intimne veze ili braka. Posesivnost prema predmetima ne ostvaruje značajne relacije sa ispitivanim socio-demografskim karakteristikama.

Upitnik posesivnosti UPO predstavlja validnu meru posesivnosti i može imati široku primenu, kako u kliničkoj praksi, različitim oblicima dijagnostikovanja i savetovanja, tako i u istraživačkoj praksi.

Ključne reči: posesivnost, Upitnik posesivnosti, analiza glavnih komponenti, ajtem analiza

EVALUATION OF POSSESSIVENESS QUESTIONNAIRE POQ

The aim of this study was a psychometric evaluation of Possessiveness Questionnaire POQ. Sample included 459 male and female participants, 16 to 63 years old. Using Principal component analysis and classical item analysis, items with poor psychometric characteristics were removed. In the final solution, 30 items were selected. Principal component analyses revealed three components, which were interpreted as Possessiveness towards a romantic partner, Possessiveness towards a friend and Possessiveness towards an object. Psychometric characteristics of subscales are good: alpha; ranged from .82 to .86, KMO from .86 to .89, and h^2 was .31 for all three subscales. Possessiveness in interpersonal relationships includes tendency to control the close person, egocentrism and lack of trust. Besides this, possessiveness towards a partner includes obsession and fear of losing the partner, while possessiveness towards a friend includes dominance in the friendship. As for objects, fear of loss and trouble leaving it behind are main characteristics.

Keywords: possessiveness, Possessiveness Questionnaire, principal component analysis, item analysis

PSIHOLOGIJA I SEKSUALNOST – TESTIRANJE AJZENKOVIH FAKTORA

Miodrag Milenović, Marina Hadži-Pešić i Goran Golubović

Filozofski fakultet Niš

Relativno mali broj empirijskih istraživanja se, do sada, bavio primenom pristupa seksualnosti H. Ajzenka, iznetim u dvema njegovim knjigama, 'Psihologija seksa' i 'Seks i ličnost'. U ovom istraživanju testiran je jedan segment tog pristupa, koji se odnosi na faktorizaciju stavova prema seksualnosti. U tu svrhu, korišćena je intergralna verzija Ajzenkovog Inventara stavova prema seksualnosti, koja sadrži 99 pitanja. Srpska verzija urađena je od strane Društva za bihevioralnu teoriju i praksu 2000-te godine, u redakciji dr J. Zdravkovića i dr A.Đorđević, postupkom tzv. prevoda unapred. U odnosu na originalni upitnik, urađena je samo jedna formalna izmena, a odnosi se na prevođenje načina odgovaranja sa dihotomne, na petostepenu skalu Likertovog tipa.

Cilj istraživanja bio je da se izdvoje faktori koji generišu stavove prema različitim sferama seksualnog života i uporede sa faktorima dobijenim na britanskom uzorku, koji je, kao i naš, bio prigodan i iznosio 400 ispitanika različite starosne dobi (po 200 oba pola), kao i da se utvrdi da li postoje razlike između muškaraca i žena na tim faktorima. Faktorska struktura Inventara na britanskom i našem uzorku pokazala se jednakom, izolovani su isti faktori, njih četrnaest, koji su i po nazivu odgovarali Ajzenkovim, i to seksualno: zadovoljstvo, uzbuđenje, nervoza, radoznalost, uzdržavanje, stidljivost, eksperimentisanje, cenzura, sloboda, neprijateljstvo, krivica, inhibicija, kao i homoseksualnost i seks pre braka. Međutim, na našem uzorku dobijeno je još osam: sklonost bezličnom seksu, odbacivanje bračnog seksa, dvostruki seksualni standardi, seksualna perverzija, značaj seksualnog vaspitanja, seksualna ljubav i autoerotizam, dok se istopolna seksualna orijentacija manifestovala kroz dva faktora, imenovanih kao prava i konfliktna homoseksualnost/lezbijstvo. Divergencija poslednjeg faktora, inače, više odgovara medicinskim klasifikacijama bolesti (ICD - 10) u kojima, već duže vreme, nema homoseksualnosti/lezbijstva, u smislu posebne dijagnostičke kategorije, ali je prisutna kao komponenta ego-distoničnog poremećaja seksualnog sazrevanja. Razloge za 'višak' faktora na našem uzorku moguće je tražiti u: socio psihološkim razikama između dve populacije - naše i britanske, proteklom vremenu od Ajzenkovih ispitivanja 80-tih godina prošlog veka, do danas, u kojem su se desile neke bitne

promene, kako u odnosima između različitih polova, tako i u tretmanu istopolnih ljubavno-seksualnih veza, i u nizu drugih promena vezanih za koncept seksualnosti.

Pored dobijenih faktora prvog reda, faktorskom analizom, koristeći kosu rotaciju, dobijeni su i faktori drugog (sedam) i trećeg (tri) reda, dok su se polne razlike pokazale statistički značajnim kod 11 faktora prvog reda i svih faktora drugog i trećeg reda.

Ključne reči: seksualnost, stavovi, faktori, pol

PSYCHOLOGY AND SEXUALITY: APPLYING EYSENCK'S INVENTORY OF ATTITUDES TO SEX

Using Eysenck Inventory the aim of this study was to identify factors influencing various aspects of sexual attitudes in a group of Serbian participants; it then compares those to factors identified in the British study; both British and Serbian studies were conducted on 400 participants respectively - 200 males and 200 females of various age groups. The study also examines whether there are differences in factors in male and female attitudes in Serbian participants. In addition to Eysenck's 14 factors, another 8 factors have been identified in this study: preference for random sexual encounters, rejection of marital sex, double sexual standards, sexual perversity, the importance of sexual education, sexual love and autoeroticism; homosexual orientation was manifested as two different factors – as true versus conflict homosexuality/lesbianism. Apart from the first layer of factors, factor analysis using slant rotation identified a second layer of factors (seven in total) as well as a third layer (three). Differences between sexes measured by the t-test were statistically significant in eleven factors of the first layer and all factors in the second and third layers.

Keywords: sexuality, attitudes, factors, sexes

FAKTORI KOJI UTIČU NA IZBOR KAFIĆA MLADIH U BEOGRADU

Marina Todorović i Marija Smuda

Filozofski fakultet u Beogradu

U poslednje vreme kafići postaju sve češće mesto u kojima ljudi provode svoje slobodno vreme. Beograd je grad koji je poznat po velikom broju različitih vrsta kafića, te se postavlja pitanje, koji su to faktori koji utiču na odluku ljudi u kom će objektu provesti svoje slobodno vreme. Cilj ovog istraživanja je utvrđivanje svih potencijalnih faktora, koji stoje u osnovi izbora kafića. Uzorak se sastojao od 87 ispitanika (44 žene i 40 muškaraca; uzrasta od 16 do 45 godina), u kafićima iz tri dela grada (Novi Beograd, Zemun, centar). Ispitani su upitnikom, konstruisanim za potrebe ovog istraživanja, koji se sastojao iz dela koji prikuplja socio-demografske podatke i informacije o načinu provođenja slobodnog vremena, kao i dela koji ispituje najvažnije karakteristike pri izboru kafića. Rezultati pokazuju da mladi najčešće biraju kafiće kao mesto za izlazak, a najmanje posećuju pozorišta, najčešće izlaze sa prijateljima, a najmanje sa porodicom, provodeći u kafićima od 1 do 2 sata, više puta tokom nedelje. Sedenje u kafiću je jedan od glavnih vidova zabave među mladima u Beogradu, što potvrđuju i ovi nalazi. Kao najznačajniji faktor za izbor kafića navode atmosferu (70%), udobnost (31%) i uslugu (30%). Zbog prijatne i rasterećujuće atmosfere, ispitanici su u stanju da žrtvuju udobnost, a čak i da plate veću cenu. Ovi nalazi se objašnjavaju potrebom da se slobodno vreme provede na što prijatniji način. Analizom 45 tvrdnji, koje su se odnosile na osobine kafića, utvrđeno je da je ispitanicima pri izboru kafića najviše stalo da toalet bude čist i uredan, da leti postoji bašta ili terasa, da je osoblje ljubazno. Važno je i da je kafić udoban, odnosno da mesta za sedenje nisu zbijena, da postoji klima ili grejanje i da je usluga dobra. Dakle, enterijer (čistoća, udobnost, terasa, klima) je takođe važan za preferenciju određenih kafića. Urađena je i analiza varijanse gde se uzimao u obzir pol ispitanika. Utvrđeno je da je ženama bitnije ljubazno osoblje, konobari koji nisu navalentni, sedenje uveče u kafićima kada ima više ljudi, kao i da je sve uredno i čisto, sa odvojenim toaletima za muškarce i žene. Muškarcima je bitnije da postoji mogućnost gledanja televizora, čitanja novina i korišćenja interneta, kao i postojanje klima uređaja. Ovakvi nalazi o ženama se uklapaju u stereotipnu sliku o njima kao osobama kojima su međuljudski odnosi važni. Muškarci su više usmereni na praktične aktivnosti dok sede u kafiću, te su im s toga i bitnije različite vrste usluga. Ovo može ukazivati na to da

muškarci i žene na različite načine koncipiraju provođenje slobodnog vremena u kafićima.

Ključne reči: kafići, preferencije mladih, slobodno vreme

RELEVANT FACTORS IN YOUNG PEOPLE'S CHOICE OF CAFES IN BELGRADE

Previous studies have dealt with various aspects relevant to the preference of certain cafes. The aim of this study is to determine all potential factors, essential for young people's choice of Belgrade cafes. The sample consisted of 87 subjects tested with the questionnaire constructed for this research, in the cafes of three parts of the city (New Belgrade, Zemun, downtown). The results have shown that young people choose to spend 1 to 2 hours of their free time in cafes, several times a week, usually with their friends. Atmosphere, comfort and service are the most important factors in choosing cafes. Analyzing 45 claims related to characteristics of cafes, it was found that the most important ones were: toilet tidiness, summer garden, the friendly and professional staff, air conditioner and good service. There were significant differences between the sexes.

Keywords: cafes, preferences of young people

SAMO-EFIKASNOST I STRES U PROCESU DRŽAJA DIJETE

Ana Busarac

Vojnomedicinska Akademija - VMA

Nebojša Petrović

Filozofski fakultet u Beogradu, odsek Psihologija

U ovom istraživanju je ispitana samo-efikasnosti i stres u odnosu na nameru da se drži dijete i u odnosu na uspeh u mršavljenju za period od četiri nedelje. Posebno je proverena povezanost procenjenog stresa koji prati dijetetski režim i samo-efikasnosti koja se odnosi na držanje dijete.

Istraživanje je sprovedeno na 92 pacijenata Savetovališta za dijetetiku Medicinskog fakulteta u Beogradu, svi su imali prekomernu telesnu masu. Procena samo-efikasnosti, stresa u situaciji držanja dijete i namere da se drži dijete je anketno ispitana na početku procesa, a uspeh u mršavljenju na osnovu antropometrijskog merenja određen je kao razlika u kilogramima na početku i nakon četiri nedelje dijete.

Samo-efikasnost je povezana sa namerom da se smrša, dobijen je koeficijent korelacije $r = 0.315$ ($p = 0.01$). Uticaj koji samo-efikasnost ima na mršavljenje je niži, linearnom regresionom analizom je dobijen $t = 2.73$, koeficijent korelacije $r = 0.276$ ($p = 0.01$).

Stres koji se odnosi na držanje dijete i namera da se smrša nisu značajno povezani, ali stres ima inverznu vezu i uticaju na mršavljenje, linearnom regresionom analizi dobijen je $t = -2.90$, a koeficijent korelacije $r = -0.292$ ($p = 0.01$). Stres i samo-efikasnosti imaju negativnu povezanost, $r = -0.543$ ($p = 0.01$). Povezanost samo-efikasnosti, koja se odnosi na uverenje osobe da je spremna i sposobna da dijete sprovede u delo, i namere da se drži dijete, kao i uspeha u mršavljenju je očekivan rezultat.

Dobijen rezultat da stres nije u vezi sa namerom da se drži dijete ali jeste u negativnom odnosu sa mršavljenjem je iz perspektive ovog istraživanja interpretirano tako da sve one teškoće koje se tiču neprijatnih emocionalnih doživljaja koje prate samousmeravajuće ponašanje (u ovom slučaju držanje dijete) nemaju direktnu vezu sa namerom da se ponašanje izvede ali imaju negativan učinak na efekte ponašanja (uspeh u mršavljenju). Negativna povezanost samo-efikasnosti i stresa ukazuje na činjenicu da se ljudi u proceni svojih sposobnosti i samo-efikasnosti oslanjaju na somatiku i emocionalna stanja. Svi stresni doživljaji koje osoba ima povodom držanja dijete su

negativno povezani sa procenom sposobnosti da se dijeta izvede i imaju negativan učinak na mršavljenje.

To što stres koji se odnosi na držanje dijete nije u odnosu sa namerom da se dijeta sprovede u delo je bilo potrebno dodatno interpretirati. Namera se u mnogim savremenim modelima zdravstvenih ponašanja smatra glavnim uzročnikom ponašanja (i u ovom istraživanju je dobijen uticaj namere na mršavljenje, $t = 2.47$, $r = 0.252$ na nivou značajnosti $p = 0.05$), ali namera da se drži dijeta nije u vezi sa teškoćama i stresnim, neprijatnim doživljajima koji prate držanje dijete, a koji pokazuju poseban uticaj na mršavljenje. Verovatno je da kada osobe ocenjuju svoju nameru da drže dijete zanemaruju stres koji prati držanje dijete.

Ključne reči: Samo-efikasnost, stres, dijeta, mršavljenje

INFLUENCE OF SELF-EFFICACY AND STRESS ON DIET

This research was conducted on a group of 92 overweight patients. Measurement of their success in losing weight was monitored during the period of four weeks. Results of this research showed that self-efficacy had an influence on intention to go on diet ($r=0.315$) and success in losing weight ($r=0.276$). Stress regarding uncomfortable experience during diet is negatively correlated with self-efficacy ($r=-0.543$) and success in losing weight ($r=-0.292$), but it had no influence on an intention to go on diet. Research shows that when one communicates about his/her intention to go on diet, one does not take stress in consideration, i.e. does not take in consideration uncomfortable emotional experiences that diet brings.

Keywords: self-efficacy, diet, stress, losing weight

RADIONICE

UMETNOST IDENTIFIKOVANJA I MENJANJA IRACIONALNIH UVERENJA U PSIHOTERAPIJI (THE MASTERCLASS WORKSHOP)

Igor Krnetić

Psihološko savjetovanje Krnetić, Banja Luka

Vladan Beara

REBT PRAXIS CENTAR, Novi Sad

A master class is a class given to students of a particular discipline by an expert, the eponymous "master". Master classes were typically held by professional performing in fields in which much art technique is transmitted personally. (Wikipedia)

Cilj radionice. Racionalno-emotivno-bihevioralna terapija (REBT) je sveobuhvatan pristup pomaganja ljudima da promene svoje disfunkcionalne emocije i ponašanja, pokazujući im kako da postanu svesni svojih iracionalnih uverenja koja stvaraju ova neželjena psihička stanja, i pokazujući im kako da ih promene. Proces promene je edukativan, tako da omogućava klijentima da pomažu sami sebi i nakon što je formalna terapija završena. Ovaj samopomažući aspekt REBT-a predstavlja jednu od najvećih snaga terapije usklađene sa zahtevima savremenog društva. Uz učenje klijenata kako da upravljaju svojim životima, REBT terapeuti koriste brojne terapijske tehnike, uključujući razumevanje životne filozofije svojih klijenata, emocionalno saosećanje i strategije rešavanja problema. Cilj radionice je da učesnici razumeju praktičnu primenu ABC modela ljudskog funkcionisanja i dožive umetnost identifikovanja i menjanja iracionalnih uverenja u psihoterapiji.

Sadržaj i struktura radionice. Masterclass je na našim prostorima nova i nepoznata forma predavanja ili radionice. Ovaj masterclass workshop će se sastojati iz uvodne diskusije između dva eksperta sa višegodišnjim iskustvom u primeni REBT-a u privatnoj praksi. Kroz spontanu diskusiju učesnici će imati priliku da osete na koji način ova dva psihoterapeuta doživljavaju REBT teoriju i praksu, kako je primena REBT-a u privatnoj praksi uticala na njihov život i na život njihovih klijenata i učenika i kako je uticaj na njihove klijente i učenike povratno uticao na njih... i dalje.

Nakon uvodne diskusije uslediće dvije demonstracije uživo primjene REBT tehnika na problemima koje iznesu dva dobrovoljca iz grupe. Kroz ove demonstracije uživo učesnici će imati priliku da dožive umetnost identifikovanja i menjanja iracionalnih uverenja u psihoterapiji. Nakon

svake demonstracije će uslediti grupna diskusija tokom koje će svi učesnici moći podeliti svoje utiske i postaviti pitanja dobrovoljcima i terapeutima.

Radionica je namenjena psiholozima i studentima psihologije zainteresovanim za učenje tehnika i umetnosti psihoterapije.

Broj učesnika nije ograničen.

Ključne reči: psihoterapija, racionalno-emotivno-bihevioralna terapija (REBT), iracionalna uverenja

MOTIVACIONI INTERVJU: KAKO POMOĆI KLIJENTU DA RAZVIJE UNUTRAŠNJU MOTIVACIJU ZA PROMENU PONAŠANJA

Vesna Gavrilov-Jerković

Filozofski fakultet Novi Sad, Odsek za psihologiju

Dragan Žuljević

Filozofski fakultet Novi Sad, Odsek za psihologiju

Motivacioni intervju je metod razvijen od strane Vilijama Milera (William Miller) i Stefana Rolnika (Stephen Rollnick) čiji je prvenstveni cilj povećanje spremnosti klijenata da menjaju problematično ponašanje ili doživljavanje. Ovaj metod se može koristiti na tri osnovna načina:

- Kao nezavistan tretmanski metod,
- Kao priprema klijenta za učešće u nekom drugom terapijskom programu,
- Kao stil komunikacije integrisan sa drugim terapijskim metodama.

Osnovne pretpostavke od kojih autori kreću su da je motivacija klijenta da menja ponašanje ključan faktor da bi on tu promenu i sproveo, da je za uspešnu promenu važnija unutrašnja motivacija klijenta od spoljašnjih pokretača u vidu nagrada ili kazni i da je ta motivacija promenljiva i pod uticajem načina kako terapeut ili savetnik tretiraju klijentovu ambivalenciju u vezi promene.

Četiri bazična principa na kojima se zasnivaju sve pojedinačne tehnike motivacionog intervju su:

- Savetnik komunicira empatiju
- Savetnik kod klijenta provocira percepciju diskrepance između problematičnog ponašanja i ciljeva kojima klijent teži
- Savetnik komunicira prihvatanje klijentovog otpora promeni i postepeno razvija jezik promene
- Savetnik podržava self-efikasnost klijenta.

Motivacioni intervju je danas široko prihvaćen metod za razvijanje spremnosti klijenata da rešavaju svoje probleme u velikom broju različitih oblasti, kao što su zdravstveno ponašanje, problemi zavisnosti, emocionalni problemi, problemi klijenata iz oblasti socijalne zaštite i sl. Njegova efikasnost je nedvosmisleno dokazana kroz brojne evaluativne studije što je doprinelo i tome da postaje sve češće deo redovnog programa edukacije psihologa na svetskim univerzitetima.

Cilj ove radionice je da upozna polaznike sa ovim specifičnim stilom razumevanja klijentove motivacije i sa specifičnim stilom komunikacije sa klijentom. Nakon ove radionice se očekuje da će polaznici osim razumevanja procesa motivacionog intervjuisanja ovladati i osnovnim veštinama empatisanja, reflektovanja, razvijanja percepcije diskrepancije i razvijanja govora promene.

Radionica će trajati 3 sata i sastojće se od uvodnog teorijskog dela, prezentacije video materijala, analize većeg broja primera sa transkriptima originalnih seansi, demonstracije intervjuisanja sa dobrovoljcima i uvežbavanja kroz igranje uloga.

Minimalan broj učesnika je 9 a maksimalan 24.

Ključne reči: motivacioni intervju, savetovanje, spremnost na promenu, otpor promeni

LJUDSKA PRAVA U OBLASTI MENTALNOG ZDRAVLJA - PODIZANJE SVISTI

Dubravka Radusinović

Ljudska prava su veoma važna u svim savremenim društvima. Ali, da li se svuda i bez izuzetaka poštuju?

Pojedinci sa problemima u mentalnom zdravlju, posebno oni hospitalizovani u psihijatrijskim institucijama, su naročito vulnerabilna grupa kada govorimo o kršenju ljudskih prava. U evropskim zemljama postoji veliki broj zakona i posebnih regulativa koje se tiču prava ljudi sa problemima u mentalnom zdravlju, pa ipak, na mnogim instancama se ova prava konstantno narušavaju.

Bivša pacijentkinja jedne psihijatrijske ustanove Beata Braun (2002.) ovo je živo opisala "Ako ti je dijagnostikovana šizofrenija, ljudi razgovaraju sa tobom kao da nisi prisutan. Pričaju o tebi, a ne sa tobom i ti moraš da ih slušaš. A kada zaista želis da razgovaraš doktori i sestre u bolnici nemaju vremena za razgovor." Ovakva izjava pacijentkinje upućuje na potrebu da se stručna javnost informiše o ljudskim pravima u oblasti mentalnog zdravlja. Da postoji potreba za tim potvrđuje, među ostalim, i studija o stavovima profesionalaca u oblasti mentalnog zdravlja, prema ljudima sa mentalnim problemima, koja je sprovedena 2006. godine (Nordt, Rössler , Lauber, 2006.). Naime, autori zaključuju da bolje znanje stručnjaka niti umanjuje stereotipe niti povećava njihovu spremnost na interakciju sa osobama sa problemima u mentalnom zdravlju.

Kako bi se obezbedilo poštovanje ljudskih prava ljudi sa problemima u mentalnom zdravlju, neophodno je ispitati i proučiti stavove šire, a naročito stručne javnosti o ljudima sa ovakvim problemima. S tim u vezi, osmislili smo radionicu čiji je cilj identifikacija ovih stavova. Cilj ove radionice je informisati stručnjake o ljudskim pravima i naročito istaći ona koja su bitna i koja se najčešće krše u psihijatrijskim ustanovama. Tokom radionice će biti organizovane diskusione grupe o studijama slučaja, biti istaknuta ljudska prava i način na koji ona mogu biti u većoj meri implemantirana u svakodnevnu praksu. Pozivamo vas da zajedno prodiskutujemo i preispitamo svoje stavove i možda, ali samo možda napravimo jedan mali korak ka boljem položaju ljudi sa problemima u mentalnom zdravlju.

Minimalan broj učesnika: 10 - Maksimalan broj učesnika:20

Ključne reči: ljudska prava, mentalno zdravlje

TRENING SOCIJALNIH VEŠTINA

Lidija Ristić-Milojević

Vojska Srbije

Trening socijalnih veština je široko primenljiv i efikasan tretman različitih psihosocijalnih problema, uključujući depresiju, anksioznost, usamljenost, bračne probleme, probleme u stvaranju novih prijateljskih i ljubavnih veza, nedostatak bliskih prijatelja, zategnute odnose sa kolegama i slično. Radi se o paketu tehnika koje imaju za cilj da poboljšaju kvalitet interpersonalne komunikacije i odnosa. Trening socijalnih veština može imati različite specifične forme koje se prilagođavaju specifičnim potrebama klijenta. Socijalne veštine podrazumevaju sposobnost da se komunicira sa drugim ljudima na prikladan i efikasan način. Mehanizmi koji leže u osnovi treninga socijalnih veština su osnovni principi učenja. Uz pomoć tehnika klijent uči nove oblike ponašanja ili odgovarajuće modifikacije postojećeg ponašanja. Novo ponašanje proizvodi pozitivno potkrepljenje i smanjuje verovatnoću javljanja kažnjavajućih odgovora iz socijalnog okruženja. Emitovanjem većeg procenta ponašanja koje je pozitivno potkrepljeno od strane drugih ljudi (i manjeg procenta ponašanja koje izaziva averzivne odgovore) nakon treninga socijalnih veština, kod klijenta raste opšte osećanje sreće, samovrednovanja i zadovoljstva. Postoje dokazi da trening socijalnih veština doprinosi poboljšanju socijalnog funkcionisanja redukcijom anksioznosti u socijalnim situacijama.

Poželjan vid interpersonalne komunikacije je asertivna komunikacija. Definisana je kao komunikacija koja ne umanjuje značaj ni jedne osobe u interakciji, sa naglaskom na poštovanje i pojavljivanje svih osoba uključenih u razmenu. Uspeh asertivne komunikacije ne leži uvek u opipljivim posledicama (ispunjenju zahteva). Uspeh asertivnosti ponekad leži i u stepenu lične kontrole i ličnog poštovanja koje je postignuto i održano kroz asertivnu razmenu. Asertivna komunikacija maksimizira potencijal postizanja ciljeva u profesionalnom i intimnom socijalnom kontekstu.

Sadržaj radionice i tehnike:

- Određivanje specifičnih oblasti u kojima učesnici imaju deficit socijalnih veština (samoprocena učesnika i bihevioralno posmatranje; brainstorming)
- Identifikacija automatskih misli (grešaka u mišljenju) Sokratovskim dijalogom
- Direktne instrukcije (definicija asertivnosti, pasivnosti i agresivnosti; razlozi

korišćenja asertivnog ponašanja; bazični sadržaj i proceduralne smernice za vladanje asertivnim ponašanjem; grupna diskusija) i formiranje asertivnih odgovora za specifične situacije (grupna diskusija)

- Modelovanje (prikazati učesnicima modele asertivnog ponašanja, kao i neasertivnog, uz kritiku i objašnjenje)
- Igranje uloga
- Pružanje potkrepljenja i povratne informacije radi korekcije
- Evaluacija

Ciljevi:

- Postizanje svesnosti o socijalnom okruženju i sopstvenom ponašanju
- Razlikovanje asertivnog od pasivnog i agresivnog ponašanja
- Formiranje asertivnih odgovora za specifične situacije

Broj učesnika od 8-12.

Ključne reči: socijalne veštine, asertivnost, samopoštovanje.

EMOCIJE: POKRETAČI ILI BLOKADE EFIKASNOSTI?

Milica Novkov

TIM centar

Boris Popov

TIM centar i Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju

Emocije u radu predstavljaju konstrukt koji je nedovoljno ispitan i generalno se smatra kontraverznom. Nije retkost čuti ili pročitati u nenaučnim tekstovima kako su emocije na radu nepoželjne, umanjuju radnu efikasnost, vode “suženjima svesti” i slično, te ih je potrebno potiskivati i suzbijati. Mi polazimo od pretpostavke da su emocije neizbežni aspekt psihičkog funkcionisanja pojedinca, te ih je i u radnom ponašanju nemoguće (i nepoželjno) izbeći niti u potpunosti potisnuti.

U koncipiranju ove radionice, poslužićemo se REBT teorijskim modelom, koji iako je najviše poznat kao psihoterapijski pravac, ima sve širu primenu i van kliničkog okruženja (David et al, 2005). Prema REBT teoriji, emocije se dele na prijatne/neprijatne, u zavisnosti od našeg subjektivnog doživljaja, kao i funkcionalne/disfunkcionalne, u zavisnosti od posledica do kojih dovode (Ellis, 1994; Neenan & Dryden, 2002). Polazeći od ovog modela, radionicom želimo da prikazemo koje emocije se najčešće sreću u radnom okruženju, zatim koje od njih su disfunkcionalne i blokiraju našu efikasnost, a koje su, pak funkcionalne i predstavljaju pokretače naših konstruktivnih akcija.

Stoga je osnovni cilj radionice prepoznavanje disfunkcionalnih emocija u radu, kao i ovladavanje osnovnim veštinama u radu sa njima, prema principima REBT teorije. Tokom tri sata trajanja radionice, biće obrađene sledeće teme: (1) REBT teorija emocija, (2) najčešće blokirajuće emocije u radu: strah, bes, socijalna anksioznost, stid, povređenost, krivica i zavist; (3) primena ABC modela u radu sa disfunkcionalnim emocijama; (4) primena kognitivnih, emotivnih i bihevioralnih tehnika u radu sa disfunkcionalnim emocijama. Na kraju radionice, polaznici će biti obučeni da prepoznaju funkcionalne i disfunkcionalne emocije, kao i da primene neke bazične kognitivne, emotivne i bihevioralne tehnike u prevazilaženju emocionalnih blokada. Znanja i veštine sa radionice mogu im biti korisni u profesionalnom radu sa drugima (npr. coaching) i

ličnom razvoju.

Radionica je namenjena svima koji su zainteresovani za primenu REBT-a u poslovnom okruženju. Minimalan broj učesnika je 10, a maksimalan 18.

Ključne reči: emocije, REBT, coaching, lični razvoj

SAVREMENI TREND OVI U PSIHOLOGIJI

KNJIGA REZIMEA

Programski odbor/Scientific board

Predsednik/President: dr Vanja Ković

Članovi/Members: dr Aleksandar Baucal, dr Dragica Pavlović-Babić, dr Vladimir Hedrih, dr Snežana Smedrevac, dr Vesna Gavrilov-Jerković, dr Ljiljana Mihić

Regionalni programski odbor/Regional scientific board

dr Violeta Arnaudova, Filozofski fakultet, Skopje, Makedonija

dr Željka Kamenov, Odsjek za psihologiju, Zagreb, Hrvatska

dr Matija Svetina, Odsjek za psihologiju, Ljubljana, Slovenija

dr Vladimir Takšić, Odsjek za psihologiju, Rijeka, Hrvatska

dr Dražen Domijan, Odsjek za psihologiju, Rijeka, Hrvatska

Organizacioni odbor/Organizational board

Ko-predsednici/Co-presidents: dr Ivan Jerković, dr Vladimir Mihić

Članovi/Members: mr Dejan Pajić, mr Boris Popov, mr Jasmina Pekić, mr Jelena Matanović, Veljko Jovanović, MA

Izdavač publikacije i organizator skupa:

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Dr Zorana Đinđića 2

Novi Sad

Za izdavača:

Prof. dr Ljiljana Subotić, dekan

Ko-organizator skupa

Društvo psihologa Srbije

Organizaciju skupa pomogli

Ministarstvo prosvete i nauke republike Srbije

Pokrajinski sekretarijat za nauku i tehnološki razvoj

DDOR Novi Sad

Tiraž: 300 primeraka

Novi Sad, 2011.

ISBN 978-86-6065-080-3

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Bibiloteka Matice srpske Novi Sad

159. 9 (048. 3)

COBISS. SR – ID: 266710023